AKŞAM kitap kulübü

İSTANBUL'UN FETHİ

Dört oğluna da kitap sevgisi aşılayan annemiz Fatma Saime Gökman'a sevgilerle

M. GÖKMAN

Kapak düzeni	:	**Etem ÇALIŞKAN**
Dizgi	:	**GÜL MATBAASI**
Baskı	:	**BAHAR Matbaası**
Kapak baskı	:	**AR Matbaası**
Basıldığı tarih	:	**1967 Mayıs — İstanbul**

Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları

KRİTOVULOS

Tarih-i
SULTAN MEHMED HÂN-I SÂNİ
(İSTANBUL'UN FETHİ)

Çeviren: **KAROLİDİ**

Sadeleştirerek Türk harflerine çevirip, notlayan

Muzaffer GÖKMAN

İSLÂM VE
TÜRK KÜLTÜRÜ ESERLERİ SERİSİ:

1 — Kur'an-ı Kerim (Türkçe anlamı)
2 — Büyük Dinler ve Mezhepler Ansiklopedisi (Mevcudu bitmiştir)
3 — İslâm Tarihi Cilt I
4 — İslâm Tarihi Cilt II
5 — İlk Hacı İlk Kurban — Veysel Karanî — Hacı Bayram Velî (3 kitap bir arada)
6 — Sahih-i Buharî, (Hadis-i Şerif)
7 — Kısas-ı Enbiya (Peygamberlerin Hayatı) (Mevcudu bitmiştir)
8 — İstanbul Evliyaları (Mevcudu bitmiştir)
9 — İslâm Dininin Esasları (Müslümanın rehber kitabı)

SUNARKEN

ORTAÇAĞIN en önemli olayı olan İstanbul'un fethi hakkında yerli ve yabancı yüzlerce eser yayınlanmıştır. Yabancı yayınlar arasında aleyhimizde olanlar, fethi küçültmeye çalışanlar, bu zaferi tesadüfe bağlayanlar dahi görülür.

İstanbul'un kuşatılması ve alınmasiyle ilgili başlıca yabancı kaynak; **Francis, Dukas, Halkondilis** ve bu kere sunmaya çalıştığımız **Kritovulos**'un tarihidir.

Francis, son Bizans İmparatoru **Konstantin Paleologos**'un baş mabeyincisi ve yakınlarından olduğundan, bu hanedân hakkında kitabında bir çok medhiye yazmış ve dolayısiyle tarihçi gözüyle olaylara tarafsız kalamamıştır.

Dukas ve **Halkondilis**'in tarafsız kaldıkları, olayları objektif bir gözle izledikleri yabancı tarih yazarları tarafından söylenirse de, bu eserleri okuyan ve olaylara bir parça nüfuzu olan kimse, kelimelerin ve cümlelerin altında yine başka bir anlam, yine başka bir koku sezecek ve kini hissedecektir.

Kritovulos, fetih sırasında İstanbul'da bulunmamış olmakla beraber, kuşatmanın devamı süresince İstanbul'a pek yakında bulunduğundan fetihte bulunanları dinlemek ve ilkel kaynakları görmek fırsat ve yetkisine sahip olan ender kişilerden olduğundan, yazmış olduğu tarihi bu yönden ayrı bir önem taşımaktadır. Bütün bunlarla beraber **Kritovulos** hakkında, **Fatih**'in maiyetinde bulunduğu, nimetleriyle perverde olduğu, kitabında **Fatih**'i methettiği ve dolayısiyle tarafsız kalamadığını söyleyen yabancı kaynaklar mevcutsa da, olaylar açıklanırken verilen bilgiler, aklıselimin rehberliğinde gün ışığına çıkmakta ve okuyucu kendi ölçüleri içinde gerekli kararı verebilmektedir.

Bütün bu iddiaları bir tarafa bırakarak İstanbul'un fethi sırasındaki olaylara yakından ve derinlemesine girmesini ve eleş-

tirmesini yapabilen **Kritovulos**'un, sunduğumuz kitabında da göreceğimiz gibi olayları tek taraflı değil, tarafsız olarak bizlere kadar ulaştırabildiğinin bir hakikat olduğunu okuyucularımız kabul edecekleri gibi, bu konuda eser veren yabancı kaynakların yer yer **Kritovulos**'un kitabından pasajlar aktarmış olmaları da eserin değeri hakkında bir ölçü olacak niteliktedir.

Kritovulos'un tarihi, ilk defa memleketimizde tarihi, bir ilim dalı olarak değerlendiren «**Tarih-i Osmanî Encümeni**» tarafından ele alınmış ve bu Encümenin yayın organı olan ve 1 Nisan 1326 (1910) tarihinde ilk sayısı yayınlanmış bulunan «**Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası**»nda tefrika halinde yayınlanmaya başlamıştır.

Türk kültür ve tarihine büyük yararı dokunan ve yurdumuzda yepyeni bir tarih havası ve anlayışı getiren Encümenin, dergilerinin 1 sayılı nüshasında belirttikleri gibi amaçları şu satırların içinde: «... **Osmanlı Devletinin tarih sahnesine çıkışından bugüne kadar geniş ve mükemmel bir tarihi dilimizde henüz yazılmamıştır. Vekanüvislerin devirlerin olaylarını tesbit etmek için kaleme aldıkları tarihler bir zincirleme meydana getirirse de ekserisi eski üslûp üzere yazılmış olduklarından, verdikleri bilgiler resmî bir kaynaktan ileri gidememektedir**...» özetlenmiş bulunmaktadır.

Osmanlı Devletinin mükemmel bir tarihini meydana getirmek ve Osmanlı tarihine ait bütün belgeleri bastırarak yayınlamak amaciyle 14 Kasım 1325 (1909) tarihinde kurulan Encümenin yönetmeliğinin birinci maddesi uyarınca kurulan daimî üyeliklerde bulunan kişilerin her biri başlı başına bir değer olup, boşluklarını her zaman hissettirecek olan: **Abdurrahman Şeref, Ahmed Tevhid, Ahmed Refik, Ahmed Mithat, İskender Yanko, Efdaleddin, Diran Kelekyan, Zühtü, Ali Seydi, Karolidi, Mehmed Arif, Necip Asım** efendi ve beylerdir.

Görüldüğü üzere her biri başlı başına birer otorite olan ve bilim dünyasına çeşitli eserler veren bu değerli kalem ve fikir sahiplerinin meydana koydukları eserlerden bugün dahi yararlanılmakta ve kütüphanelerimiz bu seçkin kişilerin meydana getirdikleri eserlerle yerinde bir gurur duymaktadır.

1 Nisan 1326 (1910) — Mayıs 1931, 1 - 18 yıl, 1 - 101 sayı, olarak iki ayda bir yayınlanan dergi, bugün dahi araştırıcılarının söyledikleri gibi, birinci kaynak anlamında, her zaman baş

vurulabilecek bir kaynak niteliğindedir. O günkü ölçülere göre beş kuruş fiyatı olan bu değerli dergide çeşitli tarihî makale ve araştırmalar arasında Osmanlı tarihine ışık tutan kitaplara da yer verilmiş ve bu gibi kitaplar sonradan okuyucu tarafından bir araya toplanarak kitap haline getirilmesi imkânı sağlanabilecek şekilde derginin bitimine bağlanmıştır.

Bunlardan bir tanesi de şimdi elinizde tuttuğunuz **«Tarih-î Sultan Mehmed Hân-ı Sanî»** tefrikasıdır. **Kritovulos** tarafından fethin hemen ardından yazılan ve **Fatih'e** sunulan bu eser, İzmir Milletvekili **Karolidi** Efendi tarafından Yunanîce'den dilimize çevrilmiştir. 1908 Meclisinde İzmir Milletvekili olarak bulunan **Karolidi** efendi hukuk öğrenimi yapmış bir Osmanlı vatandaşıdır. Osmanlıcayı çok ileri derecede bilmekte ve her şekliyle kullanabilmektedir. Kitabın çevirisinde Osmanlıcanın zenginliğini ve kendisinin de bu dile olan yatkınlığım her haliyle göstermiştir. Bir süre de Patrikhane'nin vekilliğini yapan **Karolidi** Efendi, bir Bizans sevgisi taşımış olmasına rağmen hiç bir zaman Osmanlı topluluğunu yıkmak gibi davranışlarda bulunmamış ve bilâkis bunun tam aksi bir tutumda olduğunu göstermiştir. Atina Üniversitesinde Yunan Kültür Tarihini de bir süre okutan **Karolidi** efendi, Bizans'ı, tarih sınırları içinde araştıran bir mefküre sahibi olarak tanınmış ve Tarih-î Osmanî Encümeni çalışmalarına katılmış ve kuruluşunda yer almış bir kişidir.

Sözü edilen dergi ile birlikte yayınlanarak sonradan bir bütün haline gelen:

> KRİTOVULOS: Târih-i Sultan Mehmed Hân-ı Sâni. Çeviren: Karolidi. İstanbul 1328 [1912] Ahmed İhsan ve Şürekâsı Matbaacılık Osmanlı Şirketi. 200 s. 8°.
>
> «Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası ilâvesi.»

adlı kitabın sadeleştirerek Türk harflerine çevrilmesi ve notlanmasına gelince:

Yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı dilini bütün yönleriyle bilen, en ince ve zarif karşılıklariyle kullanabilen **Karolidi** Efendi'nin bu çevirisinin yer, yer çok ağdalı olduğunu ve güçlüklerle

karşılaştığımızı söylemek yerinde olur. Sadeleştirmek çabalarımız içinde ne bugünkü ve ne de eski kuşağın kullandığı dil bir ölçü olarak alınmamış, hiç bir iddiası olmıyan günlük yazı dilimiz ve metnin sınırları içinde kalmaya çalışılmıştır.

Kitabı notlarken yararlandığımız, her biri başlı başına bir değer olan başlıca eserler de şöylece; Millî Eğitim Bakanlığımızın yayınları arasında bulunan **«İslâm Ansiklopedisi»**nin ilgili maddeleri, son günlerde kaybettiğimiz İsmail Hâmi Danişmend'in **«İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi»**, hocamız Reşat Ekrem Koçu'nun **«Fatih Sultan Mehmed»**, okul arkadaşım Mithat Sertoğlu'nun **«Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi»**, Feridun Dirimtekin'in **«İstanbul Fethi»**, Dukas'ın Mirmiroğlu tarafından dilimize çevrilen **«Bizans Tarihi»**, Sami Üngör'ün **«Coğrafya Sözlüğü»**, Hayat Müessesesi tarafından yayınlanan **«Hayat Ansiklopedisi»**, Yine M. Eğitim yayınlarından Mehmet Zeki Pakalın'ın **«Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü»**... sıralanabilir.

Ellibeş yıl evvel dilimize çevrilmiş bulunan eserin İstanbul Fethinin 514 üncü dönüm yılında hazırlanarak yayınlanabilmesinin sevinci içinde; insan eliyle meydana getirilen her şeyde olduğu gibi burada da görülecek hatâ ve eksikler için uyarmada bulunacaklara ve yardımlarını esirgemeyen arkadaşım M. Yeşil'e burada teşekkür ederim.

15 Nisan 1967 **Muzaffer GÖKMAN**

TARİH YAZARI KRİTOVULOS

KRİTOVULOS, Fatih çağı soylu kişilerinden bir Bizans müverrihidir. İkinci Mehmed'in tahta geçişinden başlayarak onyedi yıllık olayları yazarak takdim etmiş ve özenilerek hazırlanmış olan nüsha, Topkapı Saray-ı Hümayunu Kütüphanesinde saklanmıştır. Başka örneği olmadığından yazar ve eseri bundan kırk-elli yıl evveline gelinceye kadar araştırıcılar için gizli kalmıştır. Yazar, Fatih Sultan Mehmed'in cesaretine ve politikasına gönül bağlamış olduğundan yazılarında medhettiği gibi, Bizans edebiyatının çökme devri yazarlarından ise de Yunan dilinin yücelme devirlerindekileri taklit ettiği cihetle, Fatih'in cesaret ve kahramanlıklarını o günkü dille, ağır bir üslûp ile canlandırmıştır. Şimdiye kadar başka dile çevrilmeyen tarihini bu defa Türk diline çevirerek dergimizde tefrika suretiyle yayınlamayı uygun bulduk.

Paris Andlaşmasından (1) sonra İstanbul'a gelen Rusya elçisi Aleksandr Lobanof, Istanbul'da kaldığı sırada Topkapı Sarayını ziyaret etmiş ve orada Kritovulos adına ve tirşe (2) üzerine

---

(1) Paris Antlaşması: 1856'da Paris'te imzalanmış olup, Kırım Savaşına son veren antlaşmadır. Bu antlaşma ile, bir yanda Rusya, öte yanda Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Fransa, Sardunya arasındaki büyük savaş son buluyordu. Paris Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu bir Avrupa devleti olarak kabul edilmiş, Avrupa devletleri hukukundan yararlanması sağlanmıştır.

(2) Üzerine yazı yazılacak şekle konulmuş hayvan derisine verilen ad. Tirşe beyaz, sarı, kırmızı olmak üzere üç nevidir. Yazı derinin bir yüzüne yazılır. İki yüzüne nadiren yazılırdı. Tirşe parçaları birbirlerine yapıştırılarak uzunlaştırılır, bir değneğe sarılarak tomar şekline konurdu.

yazılı bir tarih bulup bu tarihin önsüzünden bir kaç sayfayı kopya ederek Almanya'da dostu olan meşhur âlim Tischendorf'a göndermiştir.

Bu parçalar Tischendorf tarafından Almanya'da yayınlanıp duyurulması üzerine Kristovulos adında Bizans çağında yaşamış bir tarih yazarının bulunduğu anlaşılmış, Almanyalı ünlü edip Carl Muller İstanbul'a gelip ve Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunan ve Kritovulos başlıklı el yazısı ile yazılmış olan kitabı bulup bütünüyle kopya ettikten sonra Avrupa'ya dönüşünde Paris'te Firmen Dido Basımevinde bastırmakta olduğu dergiye (3) geçirerek yayınlanmıştır (1870).

Bu sayede Kritovulos'un adı ve eseri bütün bilgi âlemince duyulmuştur. Sözü geçen eserin Müze-i Hümayun eski müdürü Dr. Dethir tarafından Fransızca'ya ve Peşte Encümen-i Daniş'i tarafından Macarca'ya çevrildiği söylenilmekte ve hatta Macar çevirisinin Encümen-i Daniş'in her ne sebepten ise yayınlamadığı yirmi veya yirmi birinci cildinde kayıtlı olduğu söylenilmekte ise de bu çevirilere henüz rastlanamamıştır. Yalnız Selânik vali yardımcılığından emekli Kostantinidi Paşa tarafından kısmen çevrilerek bundan otuz beş yıl kadar evvel Ruznamçe-i Ceride-i Havadis'te tefrika edilmişti.

Beş bölümden ibaret olan bu tarih Fatih Sultan Mehmed'in taht'a geçişine rastlayan 1451 yılından 1476 yılına kadar olan olayları ve Kritovulos'un biyoğrafisine dair pek az bilgi taşır.

Bu bilgilere göre tarihçimiz, İmroz adasının tanınmış soylu kişilerinden idi. İstanbul'un alınmasından sonra Türk deniz kuvvetlerinin Gelibolu'ya gelişinde, gerek İmroz ve gerek o zamana kadar Bizans İmparatorluğuna bağlı diğer ufak adalar ahalisi korkarak Ağriboz, Sakız ve Girit Akdeniz'de Venedik veyahut Cenevizlilere bağlı bulunan adalara göçmeye hazırlandıkları gibi Bizans İmparatorluğu tarafından o adalara tayin edilmiş olan memurlar görev yerlerini bırakarak kaçmışlardı. Kritovulos bu durumu öğrenince İmroz ve Limni ahalisinin göç etmelerinin önünü almak için bunlara güven vererek göçten alıkoydu. Aynı za-

---

(3) Ekseri eski Yunan tarihçilerinin eserlerinden parçalarını toplayan ve beş ciltten ibaret olan anonim bu mecmuanın beşinci cildine Kritovulos'un tarihi alınmıştır ki, bu eser 52. sayfadan 161 inci sayfaya kadar yüz sayfa kaplar. Fragmenta Historicorum graecorum Editio Caratus Müller. Paris 1870.

manda da Gelibolu'da bulunan Osmanlı Donanması Komutanı Hamza Paşa ile gizli olarak haberleşerek Paşanın müsaadesiyle Fatih Hazretlerine İmroz'un üstün kişilerinden bir heyet gönderdi ve bu esnada donanma tarafından sözü geçen adalardan hiç birine taarruz yapılmadı.

Sultan Mehmed huzuruna gelen heyeti iyi bir surette kabul ederek İmroz'u, Enez hâkimi Palamidi'nin ve Limni ve Taşoz adalarını Midilli hâkimi Rodriko'nun yönetimine verdi. İmroz'da o tarihe kadar yürürlükte olan gelenek ve göreneklerin hiç bir şekilde değiştirilmemesi, Padişahın başta gelen buyrukları arasındaydı.

Üç yıl geçtikten sonra Palamidi'nin yerine gelen kişi hükümete dik ve kin güdücü davranışlar gösterdiği cihetle Kaptan Yunus Paşa İmroz'u alarak yönetimini ve kalelerin korunmasını Kritovulos'a verdi (M.S. 1456). Bir yıl sonra (1457) Papa Üçüncü Calixtus tarafından Ludovicos adında bir amiral komutasında Akdenize gönderilmiş olan donanma Rodos adasına geldiğinde, donanmadan ayrılan on gemiden ibaret bir filo Contux adında bir kaptanın komutasında henüz Osmanlı eğemenliğine girmiş olan adalar üzerine gönderildi. Küçük filo Limni ve Semendirek adalarını aldıktan sonra İmroz adasının teslimini Kritovulos'tan istedi. Bununla ilgili olarak Amiral Ludovico'tan Kritovulos'a yazılan mektubu verdi. Kritovulos, kaptan Condux'u büyük bir saygı ile kabul edip ve bir çok hediye ile gönlünü alıp İtalya gemilerinin İmroz'a hiç bir şekilde taarruz etmeksizin Rodos'a dönmelerini sağladı. Bu ve buna benzer Sultan Mehmed Hân Hazretlerine gösterdiği sadakat dolayısıyle Kritovulos güven ve Padişahın teveccühüne mazhar olarak İmroz'un hükümet idaresi yeniden kendisine verildi.

Kritovulos, Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasında başlayan savaşa ve bu savaş sırasında İmroz'un geçici bir süre düşman eline geçmesine kadar İmroz'un idaresini yürütmüş o tarihte (1467) İstanbul'a göçmüş ve geri kalan ömrünü burada geçirmiştir. Bu yeni yurdunda, İmroz'da başladığı tarihin yazılmasına devam ederek bunu yukarıda yazılı olan vakitte yetiştirmiştir.

Kritovulos'un tarihi, beş bölümden ibarettir.

Bunlardan birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü bölümlerin her biri üçer yıllık ve yalnız beşinci bölüm dört yıllık olayları kapla-

maktadır. Dolayısıyle bütün tarihin içindekiler onyedi yıllık olaydan ibarettir.

Kritovulos'un ifadesi, çağdaş bulunan bütün Rum tarihçilerinden üstündür. Zira yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere eski Yunan çağı yazma ve konuşma sanatının üstün bir taklitcisi olmuştur. Özellikle kitabın hazırlanmasında meşhur tarih yazarı Thucydide (4)'i kendisine örnek almıştır.

Kritovulos, Sultan Mehmed Hân hazretleri'nin yiğitliklerini öğerek perçinlediği kitabındaki önsözünü, padişahın iyi huylarını açıklamaya ayırmıştır. Böylece bu önsöz ile tarihin aşağıda yazıldığı gibi çevirisine bağlanmıştır.

İzmir Milletvekili
Karolidi

---

(4) (Thucydide — M.Ö. 471 - 395) Eski Yunan'ın en büyük tarihçilerinden biridir. Soylu ve zengin bir aileye mensup olup, sürgün olarak bulunduğu yerde bir çok doküman toplayarak «Peloponnez Tarihi»ni yazmıştır. Bu eser, o çağlar için çok önemlidir.

ÖNSÖZ

BU kitap, tarihçi Kritovulos tarafından Padişah Hazretlerine sunulan eserin amaçlarını ve onda bildirilmiş olan şeyleri kısaca anlatır ve gerektiren sebepleri gösterir.

Padişahların en büyüğü, şahlar şahının en ulusu, hükümdarların en talihlisi, üstün, yenilmez, kara ve denizin ezelî irade ile hakanı Sultan Mehmed'e Kritovulos (Bu kitabı, acz içinde ve alçak gönüllülükle sunar ve hediye eder).

Ey ulu padişah! Sonsuz başarılar ve büyük fetih eserleri meydana getiren, kuvvetli sıçrama, bilginlik,, akıl ve sağlam fikir ve kahramanlıklarınıza nisbetle pek küçük kalan, eski çağlardaki Yunan ve Roma hükümdarlarının büyüklerine ait eserler ve menkıbeler, tarihler ve Yunan yazarları vasıtasiyle halk arasında yayılarak ölümsüzlük kazanmış olduğu halde senin gibi örneği olmayan bir unvanı çok büyük bir sultanın zaferlerle dolu destanının zamanların geçmesiyle unutulup gitmesini, İskender Rumî'den ve onun çağdaşları olan komutan ve padişahlardan hiç geriye kalmayan, pek büyük ve başarılı eserlerin senden sonra gelecekler için en önemli bir ders olabilecek bir tarih hâtırasının Yunan dilinde toplanıp yazılmamasını hiç bir şekilde uygun bulmuyorum.

Çünkü Sen, hükümdarlar ve komutanlar arasında tek ve eşsiz, hakîmlere yaraşır şekilde kılıç ve kaleminle ortaya koyduğun iş, cihanca beğenilmiş, Sen (Şair Omiros'un dediği gibi) (5)

---

(5) Omiros (Homer - Homeros) (M.Ö. I. yüzyıl). Eski Yunanistan'ın en eski, en büyük şairidir. Hayatı efsanelere karışmış olduğu gibi, nerede ve ne zaman doğduğu da bilinmemekte ve yedi ayrı şehir onun doğum yeri olarak gösterilmektedir. Anlatılanlara göre Omiros, kör bir şair olup, şehir şehir dolaşarak şiir okurmuş. Şiirleri ölümünden sonra toplanmış. Omiros'un başlıca iki destanı olarak bilinen «İliade» ve «Odysseia» ilkçağ edebiyatının ölmez eserlerinden olup «Troia» savaşlarını anlatmaktadır.

memleketleri idarede ziyadesiyle tedbirli, savaş meydanında cesur bir arslan olup mutlu talihinden cesaret alarak nicelik ve niteliğince geçmişlere kat kat üstün olan büyük eserini, dilim döndüğü kadar Rum diliyle anlatmaya ve yazmaya başladım. İhtimalki Arap ve İran'da kitap yazanlar senin eserlerini daha iyi bildiklerinden ve daha yakından izledikleri cihetle daha geniş yazacaklarsa da, insanlar arasında ve bilgi dünyasında daha yaygın olan Yunanî dilindeki tatlılığı veremeyeceklerdir. Bir de onların yazacaklarının okunması yalnız kendi dillerini bilenlere sınırlı kalıp, halbuki benim yazdıklarım sadece Yunanîlere ait olmayıp bütün batı milletlerinin, Cebelitarık Boğazı dışında olanların, Britanya Adalarında oturanların ve sair nice ümmet ve kavimlerin dillerine çevrilerek (6) bir nefis eser teşkil edecektir. Zira onlar Yunanice bilen, okumaya ve araştırmaya hevesli kimselerdir. Beni böyle bir eser yazmaya sevkeden işte budur.

Bu tarihin kapsadığı bütün olayları yakından görmemiş olduğum cihetle, bu hususta bilgisi olanlardan doğru bilgi alabilmek düşüncesiyle bir çok emek harcadım ve sonunda işimi başararak eseri beş kısma böldüm. Başlangıcı; senin saltanatının başlangıcıdır ve babanın ölümünden sonra birinci defa olarak Avrupa'dan Asya'ya geçtiğin zamandır.

Kitabımın kapladığı olaylar aşağıda açıklanmıştır:

Bizanslılar ile olan savaş ve İstanbul'un alınması ve Enez'de ve Foça'lar kıtasında ve Sırbistan'da meydana gelen çarpışmalar ile bu kıtaların kesin olarak boyun eğmeleri, bundan sonra Mora'ya yapılan birinci ve ikinci seferler ile bu ülkenin ve çevresindeki şehir ve kalelerin fethi ve vergiye bağlanması, daha sonra Sinop ve Trabzon'a ait olaylar ile bu iki büyük şehrin sözleşme ile teslimi ve etrafındakilerin Hazret-i Padişaha tâbi olma şekilleri; bunlardan sonra Ulah beyi Drakola'nın isyanı ve Ulahların ihtilâli ve Padişahın bunların ülkesine hücumu, Drakola'nın savulma ve kovulmasından sonra erkek kardeşi Radola'ya padişahın emriyle Eflak Hükümetinin verilmesi; kuvvet, zenginlik ve büyüklükçe adaların en önemlilerinden olan Midilli'nin tamamen fethi; Almanlar ve Boşnaklar ve Macarlar memleketlerine yapılan birinci ve ikinci hücumlar ve adı geçen memleketlerin ele geçirilmesi ve aşağı yukarı üçyüze yakın kalenin alınması ve beğle-

---

(6) Kritovulos'un şu ümidi maalesef bugüne kadar hasıl olamamıştır. (Çev.)

rinin ve hâkimlerinin yakalanması; daha sonra Avrupa'nın deniz kıyılarında oturan Arnavutların memleketlerine yapılan birinci ve ikinci sefer ile ülkenin ele geçirilmesi; Venedikliler ile beş yıl süren savaş ve onların Mora'da Osmanlı başkomutanlarına iki defa yenilmesi ve Padişahın şiddetli saldırışlarıyle duçar oldukları bozgunluk ve horluk ve bu olaylardan başka İstanbul'da inşa olunan büyük yapılar, gemiler ve tersane ve saray ve çarşı ve kemer ve hamamlar ve hisar ve gerek Akdeniz ve gerek Karadeniz Boğazları giriş yerleriyle, kıyılarında yapılan gayet faydalı ve belki lüzumlu istihkâmlar ve kal'alar ve kasabalar ve bunlara benzer bir çok şeyler ve Padişah Hazretlerinin söylediği düzgün söylevlerin bazı önemlileri.

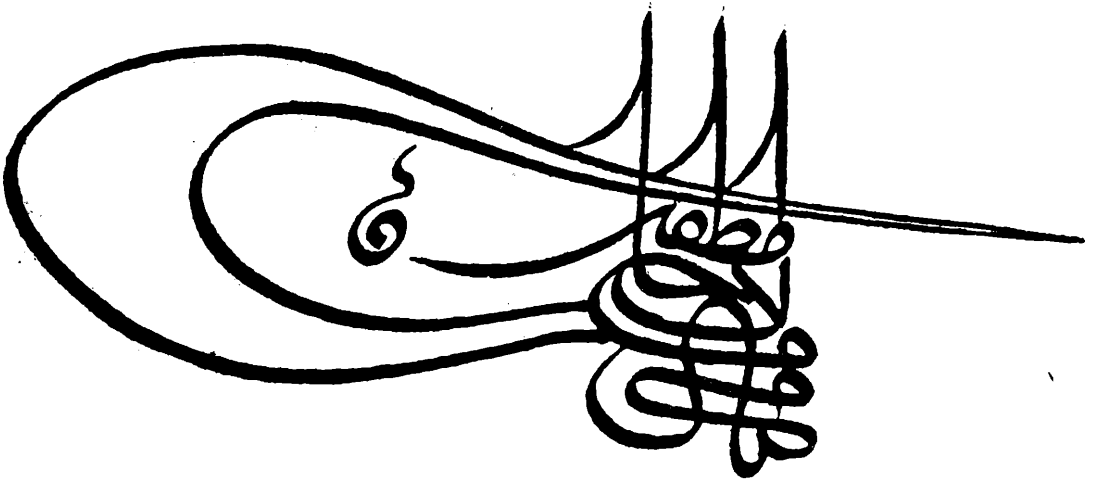
Onyedi yıl içinde Padişaha müyesser olup kitabımın satırlarını süsleyen sözler ve araştırmalar hakikate uygun ve senin eserlerinle denk olmaktan dolayı beğenilir ve kabul edilirse Ey Ulu Hakan, tarih âlemine parlak ve başarılı eserinizi toplama ve yazmamdan dolayı Ulu Tanrı'ya şükranlarımı sunarken, yüce kişiliğinize dualar ederim. Acizlerince bilinmeyen fakat bilinmesi aslında lâzım olan cihangire yakışır menkıbelerinizi öğrendikten sonra Allah'ın inayeti ve padişahın pazu kuvvetiyle, tekrar yazmayı üstün mubahat ile taahüt eylerim. Yazış ve anlayış tarzı beğenilmediği takdirde bu önemli görevi benden daha ziyade iktidarı olanlara bırakırım.

KRİTOVULOS

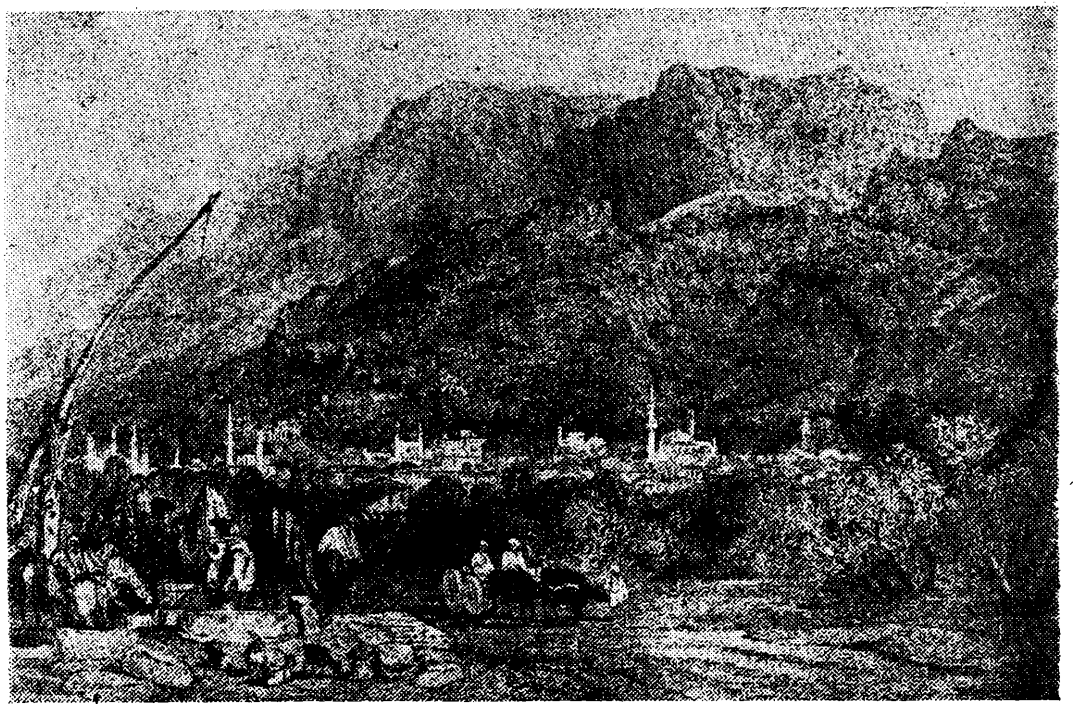

(FATİH SULTAN MEHMED)

Hükümdarlığı süresinde 2 imparatorluk, 14 devlet ve 200 şehir alarak «Fatih» ünvanını kazanmıştır.

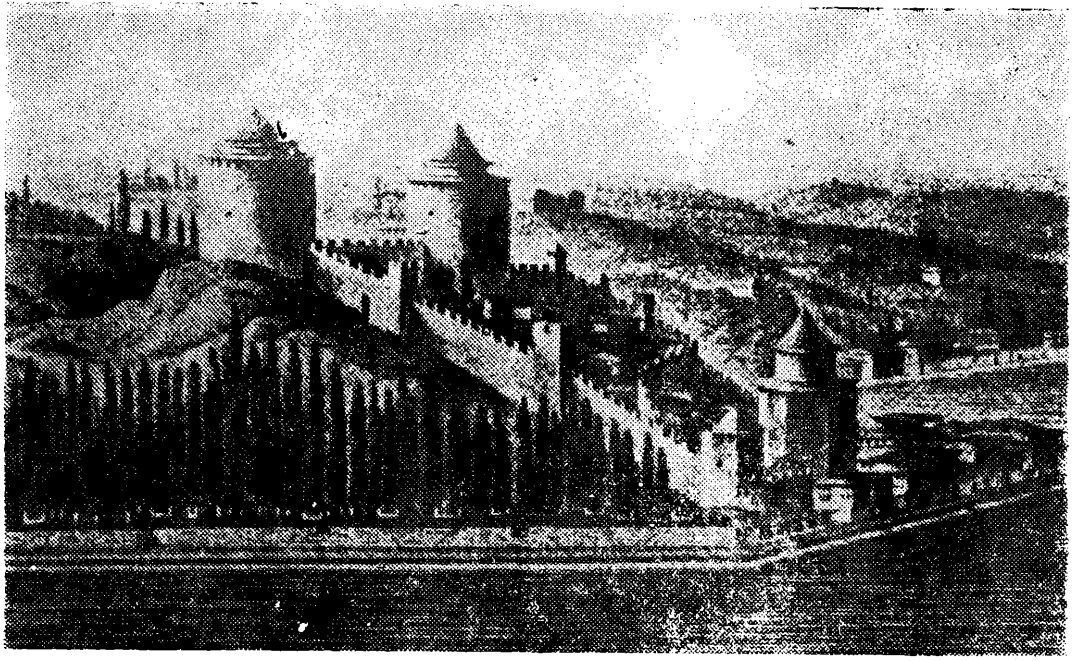
Yüce Fatih'in Tuğrası

(MANİSA)

Fatih'in veliahtlığını staj yeri olarak geçirdiği şehir.

I. KİTAP

(RUMELİ - HİSARI)

Melling'in eski bir gravürü, iki yüz yıl öncesini çanlandırmaktadır

BİRİNCİ BÖLÜM

KRİTOVULOS tarafından kaleme alınan tarihin birinci kısmı devrin hakanı Sultan Mehmed Hânın saltânatlarının başlangıcını ve Boğaziçi'nde yeni bir hisar yaptırdığını ve İstanbul'un kuşatılma ve savaşı ile sonunda alındığını yazar. Bunlar üç yıl içinde olmuştur.

İmroz adası soylu ve eli açık kişilerinden Kritovulos çağdaşı olduğu bunca büyük, akıl almaz olayların unutulmasını uygun görmedi ve gelecek kuşaklara armağan etmek arzusuna düştü. Tarih sayfalarını süsleyecek olan böyle nefis ve seçme olay ve haberler, zaman geçtikçe insanların hatırından çıkmasın ve gelecek kuşaklar bunlardan ders alarak uyanık olmaktan yoksun kalmasın; iyilik etmeye koşanlar, iyi işlerin kitaplara yazıldığı ve yazılmış olduğunu görerek gayrete gelsinler, şecaat ve iyi niyetlerinden sonra gelecek olanlara armağan bıraksınlar.

Kitap yazmağa bir başka sebep daha vardır. Herkesçe bilinir ki, eski olaylar fazla ağdalı sözlerle anlaşılması zor bir hale getirildiği ve olduğundan fazla büyütüldüğü cihetle kolaylıkla inanılmaz. Dinlemesi bile insana güç gelir. Mübalâğa belli sınırı aşarsa ağırlık verir; düşünceyi yorar. Bu haller en sonunda nefreti davet eder. Bunun tersi olarak hakikatı olduğu gibi yazarsak vereceğimiz yeni haberler, arzu ile ve merakla okunur ve dinlenir ve herkes tarafından beğenilir. (Mitolojik hikâyelerin eskiliğine ve zihnen kavramadaki zorluğuna bakılırsa) yeni

olayların insanlara ilişkisi daha ziyade olması ve o ölçüde onlarca belli ve açık bulunması sebebiyle de daha ziyade ilgilerini çeker ve okunması daha ziyade gönül hoşluğu ile olur.

İşte bu gibi sebepler de bu kitabın yazılmasını lüzumlu kıldı. Zamanımızda da Yunaniler'den ve Barbarlar'dan ve Romalılar'dan çıkan işler ve eserler meydana getirildi. Ve en namlı kişilerin ve üstünlüklerinin büyük bir örneği gösterildi. Tarihte büyük yerleri olan devletlerin en eskisi kısa bir zaman içinde üstün zekâlı bir kimsenin elinde (7) perişan oldu ve ortadan kalktı ve bu

---

(7) Fatih: (İkinci Mehmed). Saltanatı 1. defa 1444 - 1446, 2. defa 1451 - 1481'dir. Osmanlı padişahlarının yedincisidir. 29/30 Mart 1430 yılında Edirne'de doğmuştur. Annesi, henüz hakkında tam bir bilgi olmayan Hümâ-Hatun'dur, Bursa'da gömülüdür.

18 Şubat 1451 perşembe günü babasının ölümü üzerine 21 yaşında tahta geçmiştir. Bunu, İkinci Mehmed'in üçüncü cülusu sayanlar da vardır.

Bu tarihlerde Osmanlı ülkesi Tuna Nehrinden Kızılırmak'a kadar uzanıyorsa da, arada yalnız İstanbul şehri kalmış bulunuyordu. İstanbul, Fatih'in çocukluğundan itibaren rüyalarına giren bir şehirdi. Padişah olunca da bu emelini tahakkuk ettirerek, büyük ve plânlı bir çalışma sonunda 29 Mayıs 1453'de İstanbul'a girdi.

Fatih, Bizanslıların elinde harap bir duruma gelmiş şehrin imar ve ihyası için gereken tedbirleri aldıktan sonra Belgrad müstesna olmak üzere bütün Sırbistan, Mora, Bosna ve Hersek ile Arnavutluk ülkelerini Osmanlı memleketine kattı. Eflâk ve Buğdan da hıristiyan beyler elinde idare edilmek suretiyle Türk egemenliğine girdi.

Batı'daki pürüzleri temizleyip Doğu'ya dönerek Osmanlı bütünlüğü arasında kalmış İsfendiyar ve Karaman beğliklerini tamamen ortadan kaldırdı. Pontus İmparatorluğu adiyle Trabzon'da hükümet süren Bizans artığına da son verdi (1461). Fatih'in komutanlarından Gedik Ahmed Paşa, Kırım'ı aldı (1475). Büyük bir Türk hükümdarı olan Akkoyunlu hükümdarı Uzun Ha-

önemli olay dünya tarihinde bir değişikliğin başlangıcı oldu (8).

Şimdi hakikatleri olduğu gibi göz önünde bulundurarak, kişileri ve zamanı tam bir düzgünlük içinde olay ve haberleri en uygun şekliyle düzenleyip ve biri birine bağlayarak, her olayı bütün açıklığiyle olmuş gibi yazacağım.

---

san ile Erzincan civarında Otlukbeli mevkiinde yapılan büyük savaşı kazandı (1473). Rodos kuşatıldıysa da alınamadı (1480).

Fatih, yeni bir savaş hazırlığı ile meşgul olurken, 51 yaşında Gebze'de vefat etti (1481). Kendisi İstanbul'da gömülen ilk padişahtır. Türbesi, Fatih'te yaptırdığı külliyesi (Cami-üniversite) içindedir.

Fatih; orta boylu, geniş omuzlu, kaşları yüksek ve kavisli, çehresi beyaz üzerine gayet âteşin bir al ile süslü, saçı sakalı siyah ve kıvırcık, gözleri parlak, burnu şahin gibi kemikliydi.

28 yıllık hükümdarlığı sırasında 2 İmparatorluk, 14 devlet, 200 şehir alarak «Fatih» ünvanını kazanmıştır. Azmi ve iradesi çok yüksekti. Bir işe karar verirken acele etmez, lâkin verdiği kararı mutlak yerine getirirdi. Tehlikeli zamanlarda soğukkanlılığını muhafaza etmekle meşhurdur.

Âlim ve şairdir. Arapça ve Farsça'dan başka Lâtin, Yunan ve İbrani dillerini de bilirdi. Devrin bilginleriyle herhangi bir konu hakkında huzurunda münakaşa ettirmekten çok hoşlanırdı. Genişleyen imparatorluğun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak yeni kanunlar hazırlattırmış ve İmparatorluğun geleceğini garanti altına almaya çalışmıştır.

Bilinen eşleri: Sitti Mükrime Hatun (Dulkadır - oğlu Süleyman Beğ'in kızı), Çiçek Hatun, Hatice Hatun (Zaganos Mehmed Paşa'nın kızı), Anna (Trabzon Kralı David Komnen'in kızı), Helen (Mora Despotu'nun kızı), Tamara (Phratzes'in kızı), Gülbahar Hatun (Karamanoğlu İbrahim Beğ'in kızı)dır.

(8) Ortaçağ: İlkçağın bitiminden İstanbul'un Türkler tarafından fetih tarihi olan 1453 ve Yeniçağ: Ortaçağın bitiminden Fransa ihtilâlinin başlangıcı olan 1789 yılına kadar.

— II —

TÜRK kavminin bizden daha eski olan tarihi ve o kavmin geçmişten geleceğe süregiden hayatlarında devam eden hükümdarlarının büyük davranışları, çabaları, başladıkları savaşlar ve kazandıkları zaferlerdir ki; Bizanslıların büyük devletini parça parça yok etmesi ve en sonunda tamamen ortadan kaldırması bu zaferler cümlesindendir.

Bu örnek olayları bizden evvel çokları rivayet ettiler. Fakat bizim amacımız şimdi bu olayları konu etmek değildir. Ne de bu kitapta buna dair tarihi maddeler bulunmaktadır. İnşallah sonra özel bir eser yazarak o eserde olayları vakit ve zamaniyle ve bunları meydana getiren kişileri hal ve şaniyle söylemek suretiyle konuları açıklamaya itinâ gösteririz. Gerçi bir kısım tarih yazarları sözü geçen konuları yazdılarsa da düzen ve kuruluşlara gereği şekilde önem vermeyerek akıllarına geldiği gibi yazmışlar ve kavrayabildikleri şeyleri konu etmişlerdir. Yazdıkları şeylere önem vermemişlerdir. Bizim düşündüğümüz o özel çalışmamızda bunlardan ve bu suretle söz etmeyeceğiz. Pek yüksek bir makama sahip olan Padişah Sultan Mehmed her yönüyle geçmişlerine üstün başarılı işler yapmıştır ki, biz bunları hikâye ederek bu kitabımı, kitap okumaktan zevk alan kimselere çok kıymetli bir hediye olarak sunacağız. Zira bu Padişah, yalnız kendi çağında yaşayan hükümdarlara değil, çağımız milletleriyle daha evvel yaşamış milletlerin hükümdarlarına ve hatta kendi soyundan gelen ve her biri diğer milletlerin hükümdarlarından üstün veya eşit olan büyük padişahlara meziyet ve fazilet ve şecaat ve cesarette daha üstün bir rütbeye sahiptir.

— III —

BU eseri gerek şimdi ve gerek gelecekte okuyacak kişilerden şunu temenni ederim ki: Kendi milletimin karşılaşmış olduğu belâ ve felâketlere güya acımıyor ve müteessir olmuyorum ve sefâletlerini açıktan yazarak suçlarını mümkün mertebe kapayacak yerde toplumun gözleri önüne sermeyi uygun buluyorum gibi görürlerse de, benim bu davranışımı ne ahmaklığıma ne de bozgunculuğuma yormasınlar. Çünkü ilk önce bu davranışımız milletimizi azarlamak ya da tahkir veya kınama amaciyle olmuyor. Bu gibi işlem, yazmak amacımızdan ve özellikle bizim ahlâk anlayışımızdan uzaktır. Ben o derece vicdansız adam mıyım ki milletimin başına gelen fenalıklara milletimle beraber acıyacak yerde onları küçültmek isteyeyim. Bununla beraber insan hallerinin zararsız ve uygunsuz ve daima değişici olduğunu bildiğim halde zamanın tatsız ve düzensizliği ve tabiatın zararları ve azarı içinde kusursuzlık, sağlamlık ve sebatı yalnız kendi milletimden isteyecek kadar ahmak ve saygısız ve insanî mukadderattan gafil değilim. Acaba bizim bu millet insanların genel yaradılışının dışında mı kalıyor?... Yahut diğer insan kuşaklarının yaradılışının üstüde bir yaradılıştan mı meydana geliyor ve onların tâbi olduğu kaideye istisna teşkil eyleyecek bir iç yüzü mü vardır?... Hayır!

Kim bilmez ki insanlar dünya kurulalı beri bir tek kavim ve millete münhasır olmayıp teşkil ettikleri devlet ler ve hükümetler aynı yerde kalmadı. Daima devri daim

kanununa uydular ve milletten millete inkılâb ve bir yerden diğerine göç ederek her tarafa yayıldılar. Bir vakit Asurya'da, Mecusiler diyarında, bir vakitler de Yunan'da, Roma'da cemiyet sahibi oldular. Yıllar ve yüzyılların dönüşü gibi gelip geçtiler ve hiç bir zaman aynı yerde ve durumda kalmadılar. Öyleyse şaşmaya lüzum yoktur ki, şimdi bu âdet yerini bularak onun şevkiyle hükümet ve şans bugün Rumlar'ı bırakmış ve başkalarını okşamış ve onlara hayat hakkı vermiştir. Nasıl ki kendilerine de başkalarından geçmişti. Tabiat ve âdetler ve insanların mukadderatı her yerde hükmünü yerine getirmiştir. Bu halde niçin saadet ve varlığı devam etmedi diye milletimizi nasıl kötüleyebiliriz. Evet! Boş vakitlerde devlet işlerini ellerinde bulunduran nadan kişiler yaradılışlarındaki kötü huylarına meydan açıp çok kötülüklere sebep olmuşlardır. Ama bu suç bütün bir millete yüklenilemez. Hataların sorumluluğu onu yapanlara aittir. Övmek ve sövmek yerine sarfedilmiş olmak gerektir. İyilikler övmeğe, fenalıklar da kötülemeğe lâyıktır. Bu en adilâne bir iştir. Halkın iyileri ve iyilik erbabının adlarını daima anmak başkalarının ahlâkını düzelteceği cihetle evvelkileri ödülden ve ikincileri faydalanmaktan yoksun bırakmak yakışık almaz.

İbranî yazarı Yusipus (9) bu hakikata ulaştı. Kudüs'ün Romalılar tarafından ele geçirilmesine dair yazdığı kitapta, Romalılar'ın büyüklük ve meziyetlerini hakikata uygun olarak andı ve medhetti. Bilâkis kendi vatandaşları arasındaki fena adamları, işleri fesad karıştır-

---

(9) Yusipus: İsrail kavminden olup Musevi dininin Fersiye mezhebindendi. Yunanî dilini bilip Milâdın 67. yılında Musevilerin Romalıların aleyhine giriştikleri isyanın tarihini yazmıştır. Kendisi de isyan başılardandı. İsmi Yusuf olup, Yunancaya çevrilirken şiveye uydurulmuştur (Çev.).

mak olan kimseleri çirkin gördü. İşlerinde iyi çalışanla rın masumluklarını söyledi.

İşte biz de bu şekilde hareket ve aynı yolda yürüyeceğiz. Tereddüt etmeden hak ve hakikatı savunacak ve koruyacağız.

Sözü bu kadar uzatmak kâfidir. Gelelim üzerinde konuştuğumuz işe.

— IV —

ÂLEMİN yaradılışının 6959 yılında (Milâd 1451) İkinci Sultan Murad vefat etti (10). Yaşı elli iki olup otuzbir yılını padişahlıkta geçirdi. Keremi bol, yüksek seciyeli, cesur, heybetli ve asker komutasında bece

---

(10) II. Murat: (Saltanatı 1. defa 1421 - 1444, 2. defa 1446 - 1451). İlk hükümdarlık zamanı, Osmanlı tarihlerinin «Düzmece Mustafa» diye ad verdikleri karışıklıklar içinde geçmiştir. Mustafa Çelebi, babası ile esir olmuş ve Semerkand'e götürülmüştü. Çelebi Sultan Mehmed zamanında memlekete dönerek saltanat iddiasında bulunmuş ise de tâkip olununca Bizanslılara sığınmıştır

Genç padişahın tahta çıkışını vesile ederek Bizanslıların yardımiyle tekrar baş kaldırmış, uzun mücadeleden sonra yaklanarak öldürüldü. Bizans İmparatorluğuna bir ders vermenin gerektiğini gören Sultan Murad, İstanbul'u kuşattı. Ancak, her zaman olduğu gibi Bizanslılar hile yoluna saparak (1423) Çelebi Mehmed'in küçük oğlu Mustafa'yı kışkırttılar. Karaman ve Germiyan Beğlerinin de yardımını gören Mustafa, işi büyütünce İstanbul kuşatılması kaldırılmak zorunda kaldı.

Âsi kardeş ve müttefiklerinin ezilmesinden sonra, Karaman Beğliğinden başka diğer beğlikler Osmanlı eğemenliği altına girmek suretiyle Anadolu'da yeniden birlik sağlanmış oldu.

Rumeli'de Macarlar ve Sırplar üzerine açılan seferde Sırbistan'ın tam itaati temin edilip Macaristan istilâ olunmasına rağmen, bu kadar zaferler kazanan ordu, Erdel Voyvodası Hunyadi Yanoş'a: Hermanştd, Vazag, Morava, İzladi mevkilerinde bir kaç defa mağlûp oldu. Bu başarısızlıklardan sonra, Sırbistan, Eflâk ülkeleri Macaristan'da kalmak üzere (ocak 1444) Segedin Barış anlaşması yapıldı.

Sultan Murad, bu kötü barış anlaşması, 23 yıllık padişahlık mücadelesi sonunda tahtını 14 yaşındaki oğlu Mehmed (Fatih'e) vererek Manisa'ya çekildi.

rikliydi. Eserleri ve yaptığı işler seçilmiş ve beğenilmiştir. Sultan Murad Atomani (11)'lerin şerefli ailesinden olarak asil ve soyu temiz bir padişahtı.

Bu Osmanlılar pek eski Ahemeniler ve Persliler soyundan meydana gelmiştir. Hatta Acem hükümdarlarının dahi kökü onlardır. Vakıa Heredot'un rivayetine bakılırsa Acemlerin başka kabile ve aşiretleri ve nesilleri varsa da bunlar âdi sayılır. Eskiden Ahemen ve Persus-

---

Bu taht değişiminden ve kazandıkları kolay başarılardan şımaranlar; Türkleri Avrupa'dan atmak kaygusu ile bir Haçlı seferi düzenleyerek, Segedin barış anlaşmasının daha mürekkebi kurumadan sınırlarımıza taarruz eden Hunyadi'nin komutası altında, Macar, Ulah, vesaireden kurulu büyük bir ordu ile Tuna'yı geçip Varna'yı kuşattılar. Tehlikeyi gören Vezirler yeniden Sultan Murad'a koştular. Varna Savaşında Ak Şovalye adiyle anılan Hunyadi bile canını güç kurtarabildi (kasım 1444).

Bu parlak zaferden sonra tekrar Manisa'ya dönen Sultan Murad, Yeniçerilerin isyanı üzerine yeniden Padişahlığa dönmüştür. Bu defaki saltanatında İkinci Kosova Savaşı ile (17 Ekim 1448) Hunyadi'ye gereken dersi vermiştir.

Sultan Murad bu zaferden sonra Edirne'ye dönüp büyük bir düğün ile oğlunu evlendirmiş ve barış içinde 49 yaşında ölmüştür. Osmanlı padişahları arasında ilk şairdir. Ölümü, oğlu ve veliahdi İkinci Mehmed Manisa'dan Edirne'ye gelinceye kadar 12 - 16 gün gizli tutulmuştur. Bursa'ya defnedilen son Osmanlı padişahıdır. Anası Dulgadır-Oğulları hükümdarı Süli beğin kızı Emine Hatun'dur. 29 yıl padişahlık etmiştir. Osmanlı padişahlarından ilk defa Hicaz'a «Sürre» göndererek Arabistan halkını Osmanlılara ısındıracak bir politika izlemiştir.

Açık alınlı, orta boylu idi. Âlimleri ve şairleri çok sever ve tutardı. Zevk ve sefa ile beraber devlet işlerini de ayarlı bir şekilde yürütmesini bilen Osmanlı padişahlarından olup büyük bir hükümdardır.

(11) Atoma: Tarih yazarlarının burada kullandıkları bir ad «Atoma» dır. Biz buna «Kayıhaniler» demeliyiz. Bizans tarihçilerinin çoğu genellikle Osmanlılar için «Atomanos» deyimini kabul ettiler (Çev.).

tan birtakım kollara ayrılan kabileler asillik ve şereflilik le imtiyazlıdırlar. Ve asılları Danavs ve Liküs'e kadar uzanır. Danavs ve Liküs aslan Mısır'dan ve Mısır'ın Maveodis bataklığındaki Hemmi şehrinden olup oradan Yunanistan'a göçmüşler ve çok zaman sonra çocukları ve o soydan gelenler «Ahemenyan ve Persiyan» birtakım politik sebepler üzerine Asya'ya göçüp Fürs diyarında bir devlet kurmuşlar ve adlarını hem kavme ve hem memlekete bırakmışlardır.

Yukarıda söylenildiği gibi Sultan Murad'ın ölümünde oğlu Mehmed devlet idaresini kuvvetli eline aldı. Yirmi sekiz yaşında Osmanlı Padişahı oldu ve Asya'da babası tarafından atandığı il merkezinden (12) hemen Avrupa'ya geçti. Sultan Mehmed'in doğuşunda olduğu gibi tahta geçişinde de olağan üstü birtakım durumlar meydana geldi: Deprem, toprağın erimesi, gök gürültüsü ve şimşek, kuzey-kızıllığı gibi belirtiler dünyanın halinde değişiklik ve yenilikler olacağını önceden bildirdi. Kâhinler, falcılar, evliyalar ve bütün gayıptan haber veren-

---

(12) Manisa: Eski çağda adı «Mağnesia» olan bu şehre Türkler önce «Mağnisâ» sonra da «Manisa» dediler. Lidyalı'lardan, Fers'lere, Makedonyalı'lara, Romalı'lara, Bizans'a geçen şehri, 1313 de Saruhan bey aldı, bu bölgeye Cumhuriyet dönemine kadar Saruhan denildi. Saruhan Beğliğini 1391'de Yıldırım Bayezit ortadan kaldırdı. 1402'de Beğlik yeniden dirildi; yalnız Osmanlı eğemenliğini tanıdı. 1410'da Çelebi Sultan Mehmed, Beğliğe kesin olarak son verdi. Manisa, Osmanlı birliğine katıldı.

Saruhan Sancağı, İkinci Murad'tan Üçüncü Mehmed'e kadar genellikle —veliahd— şehzadelere hâs olarak buyurulmuştur.

Fatih, babasının ölüm haberini Manisa'da öğrenmiş, bir söylentiye göre 12 - 16 gün içinde Edirne'ye ulaşmıştır. İkinci Muradın gizli tutulan ölümü dolayısıyle bu geçen günlerde devlet padişahsız kalmış ve Vezir-i a'zam Çandarlı - Halil Paşa tarafından sağ olarak gösterilen İkinci Murad adına idare edilmiştir.

ler, yakın zamanlarda büyük şeyler olacağını ve yeni Padişahın bahtı açık, başarıları büyük ve onun kılıcıyle dünyada büyük olaylar meydana geleceğini haber verdiler (13).

---

(13) Koca Fatih'in, bebekliği ile ilgili bir fıkra:

Hacı Bayram Veli, Edirne'yi ziyaretinde Fatih daha beşikte küçücük bir bebekmiş. İkinci Sultan Murad, Şeyh Hacı Bayram'a:

— İstanbul'u almak istiyorum. Büyük babam Yıldırım Bayezit Bey, amcam Musa Çelebi, ben de iki defa şehri kuşattık. Muvaffak olamadık. İstanbul bize lâzım, gönül et de bu şehri alayım... deyince.

— Beğim! Bu şehri sen alamayacaksın. Ben göremeyeceğim. Beşikteki şehzade ile bizim Köse alacaktır.

Cevabını almıştır.

Beşikteki şehzade, İkinci Mehmed (Fatih) ve Köse de Akşemseddin'dir.

İkinci Murat oğluna;

— Mehmet! Sen İstanbul'u Ak Şeyh ile alacaksın... diyerek daime söyleşirmiş.

— V —

Sultan Mehmed Han, büyük bir devletin vârisi ve uçsuz bucaksız mal ve para ve silâh ve askerin sahibi ve Avrupa'nın en güzel ve en bakımlı bölümlerinin başı iken bunlarla yetinmeyerek, fikirleri sınırları aşarak çok uzaklara yönelirdi. İskender'lere ve Pompe'lere ve Julius Kayser'lere ve benzerlerine gözlerini çevirirdi.

Zekâ ve istidadı ve davranışları ve eski ve yeni bilgileri tam olarak kavramış bulunması kendisini insan üstü davranışlara götürmekteydi. Arap ve İran edebiyatındaki tam olarak bilinen bilgisi yanında, Yunan filozoflarının Arap ve Fars diline çevrilmiş eserlerini inceler ve bilgisini genişletmek için çalışır ve çevresinde bu konularda en bilgili öğretmenleri bulundururdu.

İhmal ve imhal O'nun için bilinmeyen şeyler olup, her konuda doğrudan doğruya amaca ve sonuca yürümek onun büyüklüklerindendir.

İlk önce Bizans Hükümdarı Konstantin ile barış antlaşması yaparak Frikya (14) ve Kilikya (15) Beği Ka-

---

(14) Frikya: Afyon, Eskişehir, Kütahya bölgelerinin eski çağlardaki adı.

(15) Kilikya: (Cilicia - Cilicie). Şimdiki Seyhan = Adana ve İçel = Mersin illeriyle Konya ilinin güneyinde ve Antalya ilinin de doğusundaki alan. Bu bölge iki kısma ayrılır. Asurca adı: Khilaki'dir.

raman (16) ile de aynı anlaşma benzerini yaptı. Zira, barış içinde yaşamanın o süre içinde çok lüzumlu olduğunu biliyordu.

Bundan sonra memleketin yönetimini denetlemeye başlayarak haklarında halkın şikâyeti olanları görevlerinden alarak yerlerine akıl, kiyaset, cesaret ve adaleti ile tanınmış olanları tayin etti. Bütün fikri yurdunda yaşayan vatandaşlarının mutlu olması üzerinde toplanıyordu. Askerî sınıfların düzen ve kuruluşları ve ödeneklerini bir kere daha gözden geçirerek bir hayli yenilikler yapmaya muvaffak oldu.

Hassâ Askerinin yaya sınıfı ki kendi dillerinde Yeni Alay anlamına gelen Yeniçeri (17)'lerin, devletin geniş-

---

(16) Karaman: Anadolu Beğlikleri arasında en uzun ömürlü olan Karamanoğulları adlı meşhur bir Türk soyudur. Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılması sırasında 1256 yılında Karaman oğlu Mehmet Beğ tarafından kurulmuş ve pek uzun uğraşmalar dan sonra Osmanlıların eğemenliği altına girmiş bulunan Beğliğin merkezi Larende (Karaman) sonra da Konya şehri idi.

Osmanlı Devletindeki saltanat değişikliklerinden yararlanarak Osmanlılara karşı isyan eden İbrahim Beğ, Fatih ile başa çıkamayacağını anlayınca kızını Padişaha vermek, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek ve İkinci Murat ile yaptığı sınır sözleşmesini uygulamak suretiyle barış yapılmıştır. İstanbul'un fethiyle meşgul olmak üzere Fatih'in geçici de olsa bir barışa ihtiyacı vardı.

(17) Yeniçeri: Osmanlı Devletinin daimî ve ücretli ordusunun yaya olarak savaşan kısmı olup Kapı-kulu askeri denilen zümrenin en önemli ve mümtaz sınıfı idi. Yeniçerilik teşkilâtı kurulmadan evvel Osmanlı Devletinin ilk düzenli ve ücretli ordusu yayalar ve müsellemlerdi. Yeniçeri Ocağının kesin olarak hangi tarihte kurulduğu belli değilse de 14 üncü yüzyılın son yarısında ve Edirne'nin alınmasından sonra kurulduğu muhakkaktır. Söylentilere göre ve bir çok Yeniçeri Kanunnameleri 1362 yılını kabul ederler. Kuruluşunda ocağın Bektaşilikle ilgisi yok iken, 15

leme ve yükselme politikası içindeki yerini ve önemini takdir ederek maddî ve manevî kalkınmaları için her türlü çalışma ve gayreti eksik etmedi.

Maliyenin düzeni için de geri kalmadı. Babasından kalan hazinelerin hesabını toplattı. Vergilerin dağılış ve toplanışını düzen altına aldı. Vergi toplanmasında mal memurlarını sorumlu tuttu ve yaptırdığı inceleme ve denetleme sonunda, babasının ikinci dönem saltanatındaki uyuşukluk içinde devlet varidatının birtakım yolsuzluklar ve mal memurlarının usulsüz davranışları yüzünden genel gelirin üçte birine yakın bir bölümünün boşa gittiğini bularak bunu önleme çarelerini aradı ve buldu. Bundan sonra devlet hazinesini koruyan kaideler koydu. İlgilileri korkutarak görev görmeye yöneltti. Memuriyetlerde açık yer olduğu takdirde namuslu ve güven veren kimselerin tayinini yaptırmak suretiyle kısa süre içinde devlet gelirini artırdı. Padişahın bu çalışma ve davranışları, yaptığı işlerden aldığı olumlu sonuçlar devlete kuvvet ve kudret verdi.

Büyük Hükümdarın Karadeniz Boğazı (18) hakkında özel düşünceleri vardı. Bu boğaz, Osmanlı Devletinin hüküm sürdüğü iki kıtayı, yani Avrupa ve Asya'yı bir-

---

inci yüzyıldan itibâren Yeniçeriler kendilerini Hacıbektaş'a mensup saymışlardır.

Esası yaya olan bu ocak, büyük zafer kazanmış şerefli bir maziye malik iken, bozula bozula bir başı-bozuklar yatağı haline gelmişti. Sonunda İkinci Mahmud devrinde kaldırılmıştır.

(18) İstanbul Boğazı: Bazan «İstanbul», bazan «Karadeniz» Boğazı olarak kullanılır. Karadeniz ile Marmara'yı birleştiren bu boğazın uzunluğu 30 km. ye yaklaşır. Genişliği yer yer değişir. En dar kısmı ortada (Hisarlar arası) 700 metre kadardır. En geniş kısımları olan kuzey ve güney yönlerinde ise, yer yer 4000 metreyi bulur. Ortalama derinliği 50 mt. kadardır. Son derece güzel olan tabiat manzarasiyle Türkiye'nin ve dünyanın en ilgi çeken bir yeridir.

birinden ayırıyor ve fakat Karadeniz'i Marmara Denizine bağlayıp iki yönden de fayda ve devlete zararları gözden kaçmıyor değildi. Geçmişte, babalarının zamanında az kaldı birinin kaybedilmesi ile karşılaşılacaktı (19).

Bizans Hükümdarı Boğazın en güzel ve lâtif yerinde yani İstanbul'da oturarak denizden ve karadan gözünü ayırmayarak durum ve an fırsat verdikçe Osmanlı Devletine zarar vermekte geri durmuyor ve örnek olarak Osmanlı prenslerinden kendisine sığınanları (20) korumaya ve kuvvetlendirmeye çalışıyordu. Diğer taraftan İtalyanlar ve özellikle Venedikliler aralarında meydana gelen anlaşamamazlıklar yüzünden bu bölgeye sarkıntı-

---

(19) Varna Zaferi: Osmanlılarla - Macarlar arasında olan bu savaş, Macarların yürürlükte olan (Szegedin antlaşması — 1444) sözleşmeyi bozmaları yüzünden olmuş ve tahtı Sultan Mehmed'e bırakarak Manisa'ya giden İkinci Murad acele Edirne'ye dönmüştür. Bir söylentiye göre İkinci Mehmed tahtta kaldığı halde yalnız Osmanlı ordusunun başkomutanlığını almıştır. Savaş 10 Kasım 1445 — 28 Reseb 849 günü yapılmış, Macarların tam bir bozgunu ile son bulmuştur. Savaşta Macar kıralı Ladislas ölmüş, meşhur Macar kahramanı Yanko Hunyadi toparlayabildiği askerlerle kaçmıştır. Bu savaşta Venediklilerin Çanakkale Boğazı'nı kapatmaları üzerine, Manisa'dan hareketle Andoluhisarı'ndan karşıya geçilmiştir.

(20) Şehzade Orhan Çelebi Bizans'a sığınmıştır. Fatih bu şehzadenin masrafına karşılık olarak Bizans hazinesine her yıl «üç yüz bin akçe» ödemeyi kabul etmek suretiyle Bizans'a karşı barış temayülü göstermiştir. Bizans kaynaklarına göre İkinci Murad'ın dört kardeşinden birisi ve Fatih'in amcasıdır. Bizans'a sığınmasına sebep olarak da İkinci Murad'ın kendisini öldürmek ihtimalinden korkmuş olduğu söylenir. Diğer söylentilere göre de, fıtret devrinde Edirne'de saltanat sürmüş olan Birinci Bayezit'in oğlu Süleyman - Çelebi'nin oğlu ve yahut bu Süleyman'ın Kasım adındaki oğlunun oğludur. Bu da bir rivayetten ileri gidememektedir. Bu şehzadenin Fıtret Devrinin başında büyük şehzade Süleyman - Çelebi tarafından Bizans İmparatorluğuna rehine olarak teslim edilen ve 1417 tarihlerinde 20 - 21 yaşında iken İstan-

lık edip gemileri doğu sularına doğru yön vererek Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarını kapamak suretiyle diğer milletlerin geçişlerine engel oluyorlardı. Dolayısıyle iki kıt'ayı birbirine bağlamak ve iki deniz arasını kesmek ve gerek karadan ve gerek denizden denize geçişe hâkim olmak ve oralardan yabancıların ayağını kesmek lüzumunu kesin olarak görmekle Boğazın en dar ve suların en hızlı aktığı yerde bir hisar (21) yaptırmaya karar verdi.

Bu düşüncesini yerine getirmek için bahar mevsiminin gelmesini bekleyerek yapı malzemesinin; taş, kereste,

---

bul'da vebadan ölen Yıldırım Bayezid oğlu Kasım - Çelebi'nin oğlu olması daha kuvvetli ihtimaldir.

Bizans'ın Osmanlı Birliğini dağıtmak çabalarına ait örnekler çoğaltılabilir:

1. Murad'ın oğullarından Savacı Beğin babasının sağlığında Osmanlı tahtına çıkma çabaları, Bizans prenslerinden Andronikos tarafından desteklenmiştir.

Fetret Devrinde Süleyman Çelebi ile Musa Çelebi arasındaki çatışmada, sınırlı menfaatleri için taraf tutmuşlardır.

Yine Fetret Devrinde İsa Çelebi'nin kardeş kavgasından sonra Bizans'a sığınmış olmasından yararlanmak yoluna gitmişlerdir.

(21) Rumeli-Hisarı: Eski adları, Yenice-hisar, Yenice-kale'dir. Hisar üç köşeli ve üç kulelidir. Kulelerden ikisi denize, birisi karaya hâkimdir. Deniz kenarındaki köşeli kuleyi sadrazam Çandarlı Halil Paşa, Hisar köyüne bakanı Saruca Paşa ve Bebek'e bakan kuleyi de Zağanos Paşa yaptırmıştır.

Fatih, Rumeli - Hisarı ile beraber; Yeni-hisar, Yenice-hisar Güzelce-hisar, Güzel-hisar, Akca-hisar, Nik-hisar adlariyle anılan ve 1391 yılında Yıldırım Bayezid Han tarafından yaptırılmış olan Anadolu-hisarı'nı da birtakım ilâvelerle, onarımlarla ve yeni toplar koymak suretiyle kuvvetlendirmiştir. Hisar'ın yapılmasındaki amac, Boğaz hâkimiyetini yavaş, yavaş ele geçirmek ve özellikle Rumeli'nde savaş olduğunda orduyu güvenle karşı sahile ulaştırmaktır.

demir ve sairenin kısa zamanda teminini emrederek bu işleri de en mahir ve en hareketli ellere havale etti.

Bir yönden Bizans Hükümdarı ve halkı padişahın bu hazırlığına seyirci gibi durmayıp haklarında dehşetli sonuçlar vereceğine akılları erdiğinden bu hazırlıkların kendileri için bir mahkûmiyet başlangıcı olduğunu düşünüyor ve tahminlerinde de yanılmıyorlardı. Çünkü hisarın yapılmasındaki amaç İstanbul şehri idi. Gelecekteki yakın tehlikenin üzüntüleri içinde Sultan Mehmed Hân'a bir elçilik heyeti göndermeye ve bu suretle tasavvurlarının mümkün mertebe önünü almaya karar verdiler. Giden elçiler Padişahın huzurunda; devletlerarasındaki andlaşma ve sözleşme hükümlerini sayarak, bu mevcut bu anlaşmalar içinde söz konusu olan hisar ve binaların inşasının her iki taraf için kesin olarak yasaklanmış olduğunu, bir kimse oralarda inşaatta bulunur veya bulunmaya davranırsa onu önlemeye her iki devletin kararlaştırdığını söz konusu ettiler.

Elçiler bir hayli söz söyleyip daha dün ve evvelki gün imzalanmış bulunan bir andlaşmanın böyle ufak bir nedenle ortadan kaldırılmamasını, anlaşmaya uyan ve Padişaha karşı hiç bir taarruzda bulunmayan Bizanslıların da Padişah tarafından aynı muameleye mazhar olmasını diliyorlardı.

Padişah, onlara şu cevabı verdi:

— **Ey çelebiler; Ben zannederim ki ne size karşı bir saldırı ve ne de andlaşmalara aykırı bir muamelede bulunmuyorum. Amacım sizlere zarar gelmeyecek surette kendi menfaatlerimi korumaktan ibarettir. Taraflar zararlı olmamak üzere her biri kendi yararını gözetmesi herhalde sakıncalı olmayan ve bütün insanlarda uygun kabul edilen bir şeydir. Görüyorsunuz ki bir birinden ayrı Avrupa ve Asya gibi iki kıtada hükümetim yürürlükte**

ve her ikisinde de muhaliflerim ve muarızlarım çoktur. Eğer biz kendi memleketimizi kendi isteğimizle düşmanlarımıza bırakmak istemezsek, her yerde hazır ve nazır olmak ve her iki kıt'anın gerektirdiklerini yerine getirmemiz lâzımdır.

Babam merhumun hükümdarlığı zamanında Macarların tecavüz ve hücumu üzerine Anadolu'da bulunan ordumuzu Trakya'ya geçirmek istediği zaman, İtalyan donanmasının denizlerimizde dolaşmasından ve bize engel olmasından ne büyük sakıncalar, tehlikeler olduğu hepinizce bilinmektedir. Bundan sonra doğabilecek tehlikelerden memleketimin menfaatlerini temin etmek zorundayım.

Aksi halde, uğranılacak zarar ve ziyanlardan başka denizlere sahip olamayan hükümdara büyük hacalet düşer. Şikâyet ettiğiniz bu hisarı inşa edeceğim. Yer zaten bizimdir. Eskidenberi Asya'dan Avrupa'ya olan yolumuzdur. Barışın devamını arzuluyorsanız bu konuya karışmamalısınız. Şayet bizleri geçiş hakkından mahrum etmek isterseniz, konu değişir. Mamafih sizler haddiniz çerçevenizde kaldıkça ve bizim işlerimize karışmayarak fazla şeyler yapmadıkça ben de barışı ne bozar ve ne de bozmak isterim.

Padişah Hazretleri, elçileri bu cevaplarla geri çevirdi. Onlar da döndüklerinde Bizans Hükümdarına, vüzera ve vükelâsına ve diğer devlet büyüklerine durumu olduğu gibi söylediler. Sultan Mehmed'i söz ile yolundan döndürmek mümkün olamayacağını ve teşebbüsten caydırmak için kuvvet kullanmak gerektiğini de konuşmaları arasında anlattılar. Dinleyenler kötü durumu ölçmekle beraber başka türlü kuvvetleri olmadığından aynı tutumda devamı uygun görmek zorunda kaldılar.

Sultan Mehmed Hazretleri, bahar mevsiminin yak-

laşmasıyle hazırlıklarını artırarak otuz savaş gemisi ve bir hayli de ulaştırma gemisi donatarak, savaş gemilerini düşmanca bir davranışa karşı koymak görevi ile gereği kadar asker bindirerek Gelibolu'dan Boğaziçi'ne gönderdi. Kendisi de kara yolu ile hareket ederek yedinci günü Boğaz'a eriştı (22). Askeri yerleştirdikten sonra bilir kişileri, tecrübeli adamlarını ve savaş görmüş ihtiyar komutanları yanına alarak Boğaziçi'nin çevresinde atlı bir gezinti yaptı.

Boğaz'ın dar yerlerini, girinti ve çıkıntılarını, burun ve koylarını ve dirseklerinin denize uzanıp karşılaştıkları yerleri, Boğaziçi denizinin akışını, akıntıları ve girdapları ve çırpıntıları ve Boğaz'dan giriş ve çıkışta gemilere çapariz veren yerleri bizzat gördü ve inceledi.

Padişah Hazretleri, Boğaziçi'nin en dar yerinin uzunluğunu ölçtürüp yedi stadion (23) buldular. Büyük cihangir Boğaziçi'nin her noktasını ve çevre tepelerini tamamiyle gözden geçirip zihnen edindiği bilgilere göre ölçtürdüğü yere hisarı yaptırmaya karar verdi (24).

---

(22) 26 Mart 1452 Pazar.

(23) Stadion bir Bizans ölçüsü olup 184.87 metreye eşittir. Bu duruma göre 1294 metre demektir.

(24) Fatih 50 bin kişilik bir ordunun başında 5 Mart 1452 pazar günü Rumeli-hisarı'nın bulunduğu noktaya gelmiş, hisarın yerini bizzat tayin etmiş, orada bulunan «Saint - Michel» kilisesini de yıktırarak, Ağustos sonlarına kadar kalıp inşaata bizzat nezaret ederek ortalama 3 - 5 bin işçi ve 10.000 yamak çalıştırmak suretiyle dört ayda bitirmiştir. Boğaz'ın 700 mt.lik en dar yerinde kurulan hisarların plânlarını Mimar Muslihiddin çizmiştir. Hisarın genel durumu, Peygamberimizin arap yazısındaki adı şeklinde olduğu ve her «mim» harfinin yerine bir kule kurulduğu, «hâ» ve «dal» harflerinin yerlerine de birer istihkâm yapıldığı hakkında bazı tarihlerde şüpheli rivayetler vardır. Hisar duvarlarının kalınlığı 20 -25 ve üzerleri kurşunla örtülü kulelerin duvar kalınlığı da 30 - 32 - 35 kadem olarak gösterilir. Boğaz-kesen ve Lalmokopas = dalgakesen adlarını da taşır.

Sur'un çevresini kendi işaretiyle sınırlandırdı. Kal'a duvarının ve burçlarının yüksekliği, önde ve geride yapılacak kulelerin tabanı ve birbirlerine olan yakınlık ve uzaklıkları ve metrisleri ve kal'a kapılarını güzelce kararlaştırarak iş bölümü esasına göre inşaat emirlerini müteaddit memuruna dağıttı ve buyurdu. Ayrıca çok süratli hareket etmelerini de önemle buyurdu. Çalışanlar için yarışma ödülleri buyurarak deniz yönü inşaatını da kendi üzerlerine aldı. Bahar mevsiminin ortalarında işe başlanıldığı halde o koca hisar işçilerin çokluğu ve masrafın esirgenmemesi ve işin başında bulunan yöneticilerin güzel idare ve rekabetleri sayesinde iş kış mevsiminden evvel son buldu.

Büyüklük ve sağlamlığı benzeri kulelere gıpta verir. Taşları ve köşeleri demir ve kurşun bağlama ve kenetlerle kuvvetlendirilmiştir. Dış burçlar büyük ve yüksek ve semaya doğru dikleşmiş ve iç burçlar (25) ve siperler kuvvetli ve metin olup hakikaten bu hisar güzel bir yapı olmuştur. Büyüklük derecesini anlatmak için diyebiliriz ki ilk defa görenler bunu hisar zannetmeyip bir küçük şehire benzetirler. Sur üçken şeklindedir. Dik açı üst tarafta yokuşun tepesindedir. Bu yokuş hafiften başlayarak gittikçe dikleşir.

Açının başında yükselen burç kuvvetli ve büyük iki kenarı bağladığı gibi tabanı meydana getiren kenar sahilin iki ucundaki açılara dahi birer burç koymuştur. Kenarlar açılardaki sık burçlar kadar yüksek ve büyük değilse de onları takviye edecek kuvveti taşıyorlardı. İşte... Padişah Hazretlerinin hisara böyle bir şekil ve va-

---

(25) Kal'a duvarlarında belli mesafe ile yapılan müdafaa noktaları. Kale duvarlarından daha yüksek ve geniş, dört köşe veya çok köşeli olurdu. Kaleleri savunan büyük toplar buradaydı.

ziyet vermesindeki amaç sahilin büyük bir kısmını çevirerek içine konulacak savaş araçları vasıtasiyle Boğaz'daki gemilerin çıkış ve girişini yasaklamak ve kara tarafından teplere dahi hâkim olarak düşmanı mümkün mertebe kal'a yakinine sokmamak idi.

Kal'a bitirildikten sonra Padişah Hazretleri donatımına bilhassa önem verdi. Her türlü silâhtan başka (Ok, yay, kalkan, gürz, topuz ve benzeri...) İç ve dış siperler arasında küçük ve büyük uzun ateşli âletler koydurdu. En büyüklerini denizin yakınına ve surun altına kırık doğru üzere yerleştirerek sağdakiler sol yönü vurabilir ve yüksektekilerden atılan mermiler denizin ortasına yetişiyor ve sektirme düzeninde atılırsa karşı yakaya dahi erişirdi. Bu durumda büyük gemiler şöyle dursun en küçük deniz araçlarının geçişini önlediğinden ve deniz yöleri geceli gündüzlü kontrol altında bulundurulduğundan kal'a dizdarından izinsiz geçmek isteyen gemiler denizin dibine inmeye mahkûmdu (26).

Bu suretle Boğazın iki tarafını birbirine bağladı. Gerekli donatımı bitirip hisarı alınmaz bir duruma getirdikten sonra içine yeteri kadar asker ve başlarına da en

---

(26) Boğaz'dan geçen bir Venedik kalyonu Rumeli-hisarı'ndan verilen dur işaretine uymamış, yelkenlerini şişirerek mağrur bir şekilde hisarların önünden geçerken Türk topçusunun isabetli atışı onun bu itaatsizliğini pek pahalı ödetmiştir.

Ducas, Bizans Tarihi adlı eserinde bu olayı şöylece anlatır: «O günlerde amiral Riço'nun bindiği bir Venedik gemisi, Karadeniz'den geliyordu. Bu gemi Başkesen kalesinin önünden geçerken, yelkenlerini indirmedi. Kaledekiler hemen büyük bir gülle fırlattılar ve gemiyi parçalayıp batırdılar; kaptan ile otuz tayfa bir sandala girerek, sahile çıktılar. Türkler bunların ellerini bağlayıp, bir sıraya dizerek, o zaman Dimetoka'da bulunan padişaha gönderdiler.

ziyade güveni olan (27) komutanları tayin ederek güz mevsimine doğru Edirne'ye döndüler (28). Bu işler 1452 yılında ve Padişahın taht'a geçmesinin ikinci yılında son buldu.

Edirne'ye dönüşünden sonra Padişah şehrin dışında Meriç nehri yakınında yüksek bir kasr (29) yaptırdı. Bu kasr saf mermerden yapılmış olup hakikaten mimarlık sanâtının parlak bir örneğiydi. Dış tezyinatı göz alıcı altın ve gümüş karışık renkli nakışlarla süslü, iç kısmı ise ruhlara ferahlık veriyordu. Çevresi ve dört yanı bahçeler, bostanlar, ağaçlar ve sayısız çiçeklerle sarılmış olup, toplanan çeşitli kuşlar tabiî güzelliğine bir kat daha tazelik vermekteydi. Bu zevk ve safa yeri çağın mutlu hükümdarının satvet ve büyüklüğüne lâyık ve pek uygundu. Kasrın özel yerlerine konulan piyade ve suvari hassa askerleri de korunmasını temin ediyorlardı.

Padişahın acaba bir düşünce ve endişesi var mıydı?. Evet... Büyük saraylarda safa sürmek Onun büyüklüğüne yeter değildi. Büyük bir emek, bir çaba, zihin ve kalbini kaplayan ve bütün çalışmalarını birleştiren bir sonuç.

---

(27) Fatih devri ümerâsından Rumeli-hisarı ilk komutanı Firüz Ağa'dır. Fatih'in en çok güvendiği bir komutandır. Dört yüz seçme askerle hisara komutan atamıştır. Boğaz'dan geçecek bütün gemilerin durdurulması, sancak selâmına tâbi tutulması, gerektiğinde kontrol edilmesi ve emre uymayanların da batırılması emredilmiştir.

(28) 28 Ağustos 1452

(29) Edirne Sarayı: 1365 yılında ilk defa, Birinci Murad tarafından Edirne'de Kavak Meydanı'nda bir saray yapılmış, bilâhare burası Yıldırım Bayezid'in oğlu Musa Çelebi tarafından genişletilmiştir. Sonradan İkinci Murad 1447 yılında Tunca kıyısında kendisine bir köşk yaptırmış, Fatih burasını genişletip bir saray haline koymuştur. Birincisine «Eski Saray» ikincisine «Yeni Saray» adı verilen bu iki bina 1457'deki Edirne yangınında tamamiyle yanmıştır.

İstanbul'u almak... Bundan sonraki genişlemesinde o şehri hareket merkezi olarak açmak. Hakikaten İstanbul'a sahip olan ve civarına hâkim bulunan bir dünya fatihi için memleketini genişletmek kolaylaşmaktadır. Sultan Mehmed Hân ise, gayıptan haber veren kişilerin ve kerâmet sahiplerinin bu konudaki tebşiratına (30) bel bağlamış ve İstanbul'u almak isteği zihnine iyice yerleşmişti. Onun için Bizans imparatoru ile savaş kapısı açmaya istekliydi (30/2).

Bir gün devlet büyüklerini, ümera ve vüzera ve ulemayı çağırarak büyük bir kurultay kurdu ve onlara şu konuşmayı yaptı:

---

(30) İstanbul fethine ait bir çok hâdis'ler rivayet edilmektedir. Müslüman devletlerinin iç ve dış politikalarında etkili olmuş ve askerî politikalarında Hazreti Peygamber'in birer işareti sayılmıştır.

Kesin olmamakla beraber İstanbul fethi ve onun fâtihi için aşağıdaki hâdisten sözedilmektedir:

«Letuftehanne'l-Kostantaniyyetu feleni'mel-emîru emîruhâ ve leni'me'l-ceyşa zâlik'l-ceyş». Anlamı: İstanbul elbette fetholunacaktır. Onun komutanı ne güzel komutan ve o asker ne güzel askerdir.

(30/2) M.S. 395'den 1453'e kadar 1058 yıl süren Doğu - Roma İmparatorluğuna verilen ad. 395'de Roma İmparatorluğu Batı ve Doğu olarak bölününce, merkezi Bizans (İstanbul) olan Doğu İmparatorluğu kuruldu. 476'da Batı Roma İmparatorluğun çökmesi ile Bizans, tek Roma İmparatorluğu ve Avrupa anlayışına göre «tek imparatorluk» olarak ortada kaldı. 476 ortaçağın başı sayılır. İstanbul'un Türkler tarafından alınmasiyle Doğu Roma İmparatorluğunun tarihe karıştığı 1453 de Ortaçağın sonudur.

İlk defa Yıldırım Bayezid 1391'de İstanbul'u kuşattı. 1399'da bu kuşatmayı tekrarladı, şehir düşmek üzereyken Timur istilâsı üzerine 1402'de kuşatma kaldırıldı. Musa Çelebi'nin kuşatmasından sonra II. Murad'ın 1422 deki kuvatması pek çetin geçtiyse de şehir bir kama gibi Türk topraklarını bölmekte devam etti ve ancak 29 Mayıs 1453 sabahı...

«Ey benim ün almış komutanlarım ve sadık devlet erkânım!

Târife hacet yoktur ki, şimdi malik olduğumuz şu devlet ve memleket nice gazâlar ve büyük tehlikelerle kazanılıp ecdadımızdan ceddimize ve sonunda bizlere nasip olmuştur. İçinizde ihtiyar olanlar o uğraşma tehlikeleri gördünüz ve yaşadınız, ortaksınız. Gençleriniz kulaktan işittiler. Tarihleri eski olmayıp daha dünkü şeyler olduğundan rivayet edenler, şahitlerinden duyarak ağızdan ağıza nakledilen doğru sözlerle doğruya ulaşmışlardır.

Dün ve evvelki gün ayak kaldıran kaleler ve surlar, geçmişteki mücahitlerin savleti ile yerle bir olmuş, toprakları hamiyetli kanlarıyle boyanmış o yiğitler bugün ebediyet âlemine göçmüş, fakat bahadırlara yakışır namları, atalarından gelen şanlı işleri hatır ve vicdanlarımızda diri ve kıyamete kadar kalacaktır. Büyükleri korkudan yoksun ve ulvî hislerle dolu olan atalarımızın müthiş tehlikelere göğüs gererek ve «sabır ve sebât en uygun kurtuluş yoludur» sözleriyle iş yaparak azim ve metanet ve yüksek himmetleriyle az kuvvetle çok iş, küçük başlangıçla büyük sonuçlar meydana getirmişlerdir. Adları anılmaya layık ve himmet dereceleriyle eserleri en büyük beratlarıdır. Onlar Rum diyarına sahip olmayı daha ilk günlerinde henüz kuvvet ve kudretleri pek az iken düşündüler. Tasavvur ve ümitlerinde yanıldılar mı?... Hayır! Az kuvvet ve fakat cesaretli bir çıkış ile Çukurova'dan ve Toros dağları eteklerinden kopan küçük kuvvet, bugün Menteşe ve Teke ve Karahisar ve Yukarı Frikya kıtaları ve Saruhan ve Aydın ve Karesi ve Germiyan memleketlerini ve İzmir yalılarını ve eski Yunaniler'in sömürgesi olan bütün sahilleri zabt ve teshir ettiler. Bunlardan başka Ankara ve Kayseri ve Kastamonu

ve Canik ve Bursa ve Çanakkale taraflarında yaşayan halkı zafer tiğlarına (31) boyun eğdirdiler: Sözün kısası Toros dağlarının beri tarafında bulunan Çukurova'dan Karadeniz'e kadar olan memleketler ve aşağı Asya denilen kıtayı sahilleriyle beraber tamamen ve kesin olarak kendilerine tâbi kıldılar ve Bursa'yı (32) da yeni saltanatlarına başkent yaptılar.

Çanakkale Boğazından karşıya geçmek önceleri pek azlarına nasip oldu. Zira deniz vasıtaları yeter olmadığından savaş ile Rumeli'ye geçmek zordu. Bizanslıların denizde kuvvetleri çoktu. Bununla beraber korsanlık ve akıncılık bu yolu açmak için işlerine gelen bir klavuz olarak görülerek önceleri onunla yetindiler.

İlk defa Avrupa kıt'asına geçenler (33) Gelibolu yarımadasının berzahı önündeki «Helli» nin mezarının önünde olan dağ tepesini ve tepede bulunan hisarı ya ta-

---

(31) Tiğ: Kılıç yerine kullanılan bir deyim.

(32) Bursa (Prusa): Tahminlere göre M.Ö. ikinci yüz yılda Bitinya kıralı Prusias II. tarafından kurulan, ondan ötürü de «Bursa» adını alan bu şehir, daha sonra Romalılara, 395'de Bizans'a geçmiştir. İmparator Justinianus burada saray ve hamam gibi binalar yaptırdığı için şehir VI. yüzyılda gelişmiştir.

Süleyman Şah 1080'de bütün civar ülkelerle birlikte Bursa'yı aldı. Şehir 35 yıl kadar sonra yeniden Bizans'a geçti. Osman Gazi'nin ölümünden sonra, Orhan Gazi zamanında 1326'da Bursa yeniden ve son olarak Osmanlıların eline geçti. Şehir Osmanlı Devletinin başkenti oldu.

(33) Osmanlı kaynaklarında «Rumeli'ye geçiş» adı verilen bu olay çok önemli bir dönüm noktasıdır. Orhan oğlu Süleyman Paşa yanında; Hacı İlbey, Ece bey, Gazi Fazıl bey, Evrenos bey, Balabancıkoğlu, Akça-koca-oğlu, Kara-Hasan-oğlu ve daha birçokları olduğu halde, Osmanlı tarihlerinde efsanevî, romanlara konu olacak şekilde iki sal ile, seksen yiğit ile bir gece, kesin olarak hareket yerleri belli olmamakla beraber 1354 yılında Rumeli'ye, bir daha geri dönmemek üzere geçiyorlar.....

arruz veya hile ile ele geçirdiler ve orayı hareket merkezi yaparak akınlara başladılar. Daha sonra yavaş yavaş ilerleyerek ve günden güne çoğalarak civarda bulunan kalelerin kimini zorla, kimini hile ile alıp hükümetlerini yerleştirdikten sonra ovalara indiler. Hiç bir engel ve zorluğa uğramadan köy ve nahiyeleri alıp hisarların surlarını yıktılar. Az zaman içinde Trakya ve Makedonya ülkelerini ve Tuna kıyılarında ve içerilerde oturan Bulgar, Arnavut, Sırp ve Yunan ve benzeri kavimleri idareleri altına alıp, büyük kaleleri ve sahil ve dahilinde nice nice büyük şehirleri ellerine geçirdiler ki, uzatmak ve saymak lüzumsuzdur. Kısaca derim ki... Tuna nehri ağzından Sava (34) suyunun birleştiği yere kadar iç kara kıtalarını ve Tuna ile Dalmatların ve Sava'nın beri tarafındaki Macarlar ve Arnavutların memleketlerinden güneye doğru ta Adriyatik denizine kadar olan geniş toprakları aldılar. Bu topraklarda oturanları vergiye bağladılar. Bu denizin sahillerinde alınmamış yalnız binsekiz yüz altmış kilometrelik Mora kıyıları kaldı.

Ey ihtiyar fedakârlar, ey şehbaz (35) delikanlılar! Pek iyi bilirsiniz ki büyük fetihler lâf ile kolaycacık meydana gelmedi. Emeksiz devlet olur mu?... Parasını ve canını feda etmeyen âşık vuslata erer mi?... Nice kanlar döküldü, nice yaralar açıldı, nice yetimler ve kimsesizler gözlerinden matem yaşları akıttı, nice ah ve figanlar gök yüzlerine çıktı. Nice donatılmış kaleler alındı. Nice engin dereler ve coşkun ve geçitsiz ırmaklar geçildi. Nice yal-

---

(34) Sava: Yugoslavya - İtalya sınırından doğan ve doğuya akarak Belgrad'dan Tuna nehrine karışan 720 km. uzunluğunda bir nehirdir. Osmanlı tarihinde önemli bir yeri vardır. Eski adı «Savus»dur.

(35) Şehbaz: Doğan kuşu.

çın kayalar arasında derbendler (36) açıldı ve yüce sarp dağlar aşıldı. Nice geceler uykusuz, nice günler bir an dinlenilmeden geçirildi. Nice zorluklar ve tehlikelere katlanıldı. İşte..... Ecdadımız ve büyüklerimiz tasavvurun üstünde elemler ve zorlukları göze aldırıp dayandılar. Karşılarına çıkan zorlu ve inatçı düşman ordularının hakkından geldiler. Göğüslerine uzanan kargılarını (37) kırdılar. Kibir ve gururla çektikleri sancaklarını alaşağı ettiler. Yeis ve keder, ihmâl ve tenbellik nedir bilmediler. Zaman oldu ki talih kendilerine yüz göstermedi. Yine gelecekten kesinlikle ümit kesmediler, düşmanı yeninceye kadar boyun eğmediler. Hangi bir iş ki kendilerine uygun görünür, yapılmasına hemen başladılar. Arzu ettikleri bir şeyi elde etmek için yol zorluğu ve mesafe uzaklığı engel olmazdı onlara. Nefislerine, yüksek himmetlerine güvenleri vardı. Kazandıkları şeyi yeter görmeyip daima yenilerini arzu ettiklerinden durup oturmazlar ve gazâ hizmeti yolunda güçlerini harcarlar ve çeşitli mihnetlere katlanırlardı. Felâket zamanında müteessir ve kederli olmazlar nitekim başarılı geçen günlerde de aşırı derecede sevinmezlerdi. Bu sayede şanlı bir devlet kurdular ve şevketi en yüksek mertebesine ulaştırdılar. Adalet, himmet, yüksek bir hükümet nasıl olduğunu cihana gösterdiler. Barışta ve savaşta idare ve memleketlerin korunmasında tam bir üstünlük örneği verdiler. Can,

---

(36) Derbend: Dar geçit, boğaz, küçük sınır kalesidir. Muhafaza altında bulunan derbendlerden geçen insan ve geçirilen hayvan ve eşyadan vergi alınırdı. Anadolu ve Rumeli'nin bir çok yerlerinde ve dağlık bölgelerdeki geçitleri korumak ile görevli olanlara da «Derbentçi» denirdi.

(37) Ucu sivri demiri olan gönder şeklindeki uzun mızrağın adı. Deşmek ve sokmak anlamına gelen karmaktan gelir. Eski milletlerin askerleri de ellerinde kargı taşırlardı.

mal, silâh, gemi velhasıl bütün varlıklarını feda etmek suretiyle bizlere her yönden tam ve mükemmel bir devlet bıraktılar.

Şimdi bizlere düşen nedir?... hesapsız harcayanlar gibi elimizdeki mülkü çürütecek miyiz?... Bizden önce gidenlerin nefis eserlerini yok edip ortadan kaldıracak mıyız?... Hayır. Asla ve olamaz. Bunca faziletler ve meziyetler ile hiç bir yerde yenilmemekle kazandığımız nam ve şöhreti yükseltmeğe çalışacağız. Öncellerimize hayırlı evlâd olduğumuzu isbat edeceğiz ve izlerine giderek ruhlarını memnun eyleyeceğiz. Bizden hayırsızlık bekliyenler pek gafildir; tenbellik ve kadir bilmemezlik umanlar ahmaktır. Öyleyse o gafil ahmaklara çok yanıldıklarını isbat edelim.

Sizlere târife hacet yoktur ki İstanbul şehri memleketimizin ortasında önemli bir yer kaplamaktadır. Bugünkü günde kendine güvenecek bir halde değildir. İçinde oturanlar boşalmış, uzun zaman bizlerle savaş ede ede kuvvetleri kırılarak zayıflamış, bir şey yapabilmenin kudretini kaybetmiş ve yalancı bir şöhretten başka bir şeyi kalmamıştır. Dikkat ederseniz görürsünüz ki toprakları, bahçe ve otlaktan ibaret, binaları viran surları boştur. Bizans Hükûmetinin bizlerle olan savaşlarını, bize verdiği zararları, katlandırdığı zorlukları, hâlâ çevirmekte olduğu yalanla karışık dolapları bilirsiniz. Bugün bile pusuya yatmış intikam almak için fırsat kollamaktadır. Ceddim Sultan Bayezid merhum (38) zamanında Bizans

(38) Bayezid I.: Yıldırım lâkabiyle anılan Sultan Bayezid bu adı, şehzadeliğindeki savaşlarda gösterdiği çabuk davranışlardan ötürü kazanmıştır, 1360 yılında Gül-Çiçek Hatun'dan dünyaya geldi. Babası Sultan Murad'ın Kosova Savaşında şehit olmasıyle 1389'da tahta geçmiştir. Osmanlı Padişahlarının içinde başta gelen askerî komutanlardandır. Anadolu'nun bütünlüğünü teminde

İmparatoru dış denizden (Atlantik Denizi) ve iç denizden (Akdeniz) nice kavimleri ve Batı Fransa'dan ve Pirene dağlarından Celte ve Celtibres (39) taifelerini ve ve Ren nehri tarafından Cermanları ve Macar ve Ulah kırallarını bizim üzerimize yürümeleri için kışkırtmadı mı ve sayısız askerlerini Tuna'dan gemilerle göndermedi mi?... Bu büyük topluluk Tuna'yı geçerek sınırımızda çadır kurup devletimizin binasını tahrip ve bizleri Avrupa'dan ve hatta Asya'dan atmak ve uzaklaştırmakla meşgul değil miydi?.. Bereket versin rahmetli Atam, Allah'ın yardımıyle bunların topluluklarını savaşla dağıtmış ve küçük büyük hepsini kılıçtan geçirmiş; kalanlarını da Tuna'ya döküp hepsini dalgalara batırarak Osmanlı saltanatını kurtarmıştır (40).

---

büyük hizmeti vardır. İçkiye fazla düşkünlüğü yüzünden son zamanlarda asabı bozulmuş, serinkanlılığını kaybetmiştir. Bu yüzden lüzumsuz bir inadla kendisinden kat kat üstün bir düşmanla Ankara Savaşında karşılaşmış ve yenilmiştir. Sonra da esaret zilletine dayanamayarak intihar etmiştir (1403).

(39) Celtibres: Kelt, Fransa ve Belçika'nın eski çağlarda oturan insanlar. Vaktiyle Pirene dağlarından geçerek yerleşen kavim (çev.).

(40) Niğbolu Savaşı: 25 Eylûl 1396'da Tuna boyunda Niğbolu kalesi yakınlarında Yıldırım Bayezid komutasında Türk ordusunun Haçlılar'a karşı kazandığı büyük savaş. Bu savaş, 1364 Sırp Sındığı, 1371 Çirmen, 1389 Kosova'dan sonra Osmanlı İmparatorluğuna karşı düzenlenen 4. Haçlı seferidir. Bu seferde büyük devletlerden Macaristan, Fransa, İngiltere, Lehistan, küçük devletlerden İskoçya, Kastelya, Aragon kırallıkları ile Rodos şövalyeleri, Alman ve İtalyan devletlerinden çoğu katılmıştır. Haçlıların tahmin etmedikleri bir hızla yetişip düşmanı Tuna boyunda karşılayan Yıldırım Bayezid, Haçlıların büyük bir bölümünü yokederek zaferi kazanmıştır.

Bir süre sonra yine Bizans Hükümdarı Mogol cinsinden Timur'u (41) Bağdat'tan kaldırarak üzerimize musallat etti. Bilirsiniz ki bu Timur'dan neler çektik. Az kaldı ocağımız sönecekti. Lâkin Ulu Tanrı hanedanımıza yardımcı oldu. İşte nerede olursa olsun bize düşman bulup sıkıntılı işler çıkarmak, adamlarımızdan kendilerine kaçanların karınlarını doyurup silâhlandırarak bizi birbirimize çarpıştırmak, devletimizi zor işlerden yoksun bırakmamak mesleği Bizanslılarda hâlâ açıkça görünür.

---

(41) Timur: Yazar, Timur'u (Babil'li) sayıyor. Evvelce de bunun Bağdat'tan hareketini yazmıştı. Yazar, Timur'un Babil'li olmayıp Mogol olduğunu bilmez. Yukarıda bunları Scythes olarak adlandırmıştı. Yazarın bu deyişinden amacı Timurun Bağdat'ı idaresi altına aldığından yahut o yönden Osmanlı ülkelerine hücum ettiğinden olsa gerek. Şunu da ekleyelim ki, yazar bunun adını ilk defa Timiriyis diye yazmışken burada Temirtis diye yazmıştır ki bu da onun Timur adını Rumelibeylerbeyi Timurtaş ile aynı zannetmesinden ileri gelmiştir (çev.).

Timur; Türk - Mogol soyundan gelme büyük bir cihangirdir. Semerkand yakınlarında, Ekşi kasabasında 1336'da doğdu. Timur'un baba tarafından soyu Cengiz Han'a kadar ulaşır. Timur, cesareti, zekâsı, ataklığı sayesinde kendisini çabucak tanıtmış, Kazgan Han'ın kızı Olcay Türkân ile evlenmiş, uzun mücadeleden sonra 1369'da Belh şehrinde bağımsızlığını ilân etmiş, bir süre geçer geçmez de Semerkand'da bir kurultay toplayıp kendisini hükümdar seçtirmiştir.

Son derece harisliği ve yer yüzünde kendisinden başka hükümdar bırakmamak isteğiyle Altınordu devletiyle yaptığı savaşı kazanarak, Anadolu'ya kadar geldi. Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid'le çatışması ve sonunda onu yenmesi, Türk Dünyasına çok şeyler kaybettirmiş ve Osmanlılar Avrupa'daki açılmalarını en az yüz yıl geri bırakmıştır.

Timur, bir komutan, bir teşkilâtçı olarak büyük bir kişi ise de, geniş ölçüde kan dökücü olmasiyle tanılır. 69 yaşında, 1405 yılı şubat ayının 18 inci günü vefat etmiştir.

Hatta dünkü gün denilecek yakın bir zamanda bile üzerimize yolladığı Ulahi Yanko (42) iki üç defa Tuna'yı geçmiş, rahmetli babamı zor durumlara sokmuştur. Gerek özgür ve gerek kul taifesinden (43) tarafımızdan onlara kaçanlar yüzünden meydana gelen konular her ne kadar önemli ve bundan doğan zarar ve ziyan büyük ve kuşku verici ise de o konudan burada söz etmekten kaçınırım ve derim ki: biz bu şehri tamamen egemenliğimiz altına almadıkça kendi haline bıraktığımızdan fırsatı kaçırmayacak daima bize karşıt ve düşman bulunmaktan geri kalmayacak ve aleyhimize savaş ve kışkırtma ile uğraşmaktan geri durmayacaktır.

Bu şehir aleyhimizde gizli ve açık her kötü işe başlamaktan bir an geri kalmamakta iken niçin bundan bize doğan ve doğacak fenalığın önünü almak için istilâsına girişmeyelim. Biz sefer durumunda bulundukça her vakit o şehri hükmümüz altında tutarız gibi zan ve saymaktayız. Her akla gelenin olduğunu ve savaşların vakit ve durumun etkilerine bağlı bulunduğunu bilmiyoruz. İyi bilmeli ki uygunsuz çarh istenilen şekilde dönücü değildir ve bütün durumların sonucunu kestirmek de mümkün değildir. Uzağı gören kişiler bu gibi hallere daima meydan bırakmaz. Fırsat kollayarak en uygun zamanda düşmanların hakkından gelmelidir. Düşmanların saldırısı olduğu zaman korunmaya kalkışmak için beklemek

---

(42) Yanko: Macar kıralı 5 inci Ladislas erkinliğini kazanarak devlet işlerini yükleninceye kadar saltanat nâibi olan Yanko Hünyad = Hünyadi Janos. Macar Millî kahramanıdır.

(43) Kul: Köle anlamındadır. Yeniçeri ve atlı bölük suvari askerine «Kapıkulu» veya «Padişah kulu» denirdi. Hükümdarlar bunlara «Kullarım» diye hitap ederdi. Bunun gibi bütün devlet büyükleri, hemen tamamen Enderun'dan yetiştikleri için, Padişahın kulu sayılırdı. Satın alınmış köleler veya cariyeler kul diye anılırlardı.

yerine saldırıya uğramadan hareket etmeli ve düşmanların kötü niyetlerine karşı koyma yerine onlardan daha evvel davranmalı ve bu gibi hallerde herkes düşünmeli ya hile veya savaş ile bir şey alırsa onu kâr saymalı zira savaş tabiatı böyledir. Ve bunun şartları ve usulü yoktur. Her kim hile ve yalan kurmak ve yahut davranışlarda çabukluk temin etmek gibi daha üstün bir kuvvete sahip bulunuyorsa galip olan odur.

Ey tecrübe sahibi bahadırlarım! Ben durumu bu suretle kabul ederek, gerektirici nedenler bularak ve pek büyük şikâyetlerden üzülmüş olarak ve şimdiki durumu dayanılmaz bir hale geldiğini görerek sizleri buraya topladım. Bu yönde hepinizin verdiğim açıklamalarla yetinerek fikirlerimde beraber olduğunuzu kesin olarak tahmin ediyorum. Ve derim ki: Ne yapıp yapıp büyük bir zevk ve neşe içinde savaşa hazırlanmalı ve bu şehri almalı! Aksi takdirde şimdiki devletimizi de ve bundan doğacak çıkarlarımızı da kendimizin saymamalı ve bunları sağlam saymamalı çünkü bu şehir tarafımızdan alınmayıp ve yahut Bizanslılar elinde kaldıkça devletimizin sallantılı ve kararsız bir halde bulunmaması mümkünsüzdür. Sözün özü bu şehri devletimize katmayı isterim. Bunu başaramazsam, devleti de bunun için kaybetmeyi üstün tutarım. Zira iyi bilirsiniz ki bu şehir elimizde olduğu halde mevcut kudretimiz daha da artacak ve şimdiye kadar alınması mümkün olmayan yerler de alınır hale gelecektir. Lâkin elimizde olmadıkça ve yahut şimdiki halde kaldıkça elimizde olan yerlerin de hiç biri emin ve elimizde bulunmayanların da alınması ümit edilemez. Çünkü eğer Bizanslılar şehri ellerinde tutarak bizden zor gördüklerini ileri sürerek bir müttefik elde etmeyi başarırlarsa bunun sonucu olarak her zaman savaşlarla uğraşmaya mecbur olacağız. Çevremiz zarar verici ve

cana kıyıcılarla kaplı olacağından savaşların sonucu dahi belli olmayacaktır. Zira bir çok olaylar vardır ki hiç umulmayan zaman ve yerlerde hem de hiç beklenilmeyen yerlerde olur. Savaşın uzaması ise çoklukla çeşitli zorlukların meydana gelmesine sebebiyet verir. Bizanslılar şehri kendileri korumaya muktedir olamayarak, korunmasını kendilerinden daha kuvvetli ve silâhlar ve sair savaş araçlariyle donatılmış ve pek çok askerler ve savaş gemilerine sahip zengin kimselere verirlerse ve bunlar şehri öz mülkleri gibi sayarak daha canlı bir karşı koyma hareketinde bulunurlarsa düşünün ki Devletimiz ne gibi bir durum karşısında kalacaktır. Denizden ve karadan seçkin bir yerde bulunan ve devamlı olarak zarar vermek ve her bir talihsizliğimizde başımıza musallat olmak için fırsat kollayan ve yavaş yavaş kuvvetini kuvvetimize denk bir dereceye vardırabilen böyle büyük bir şehrin bizim için ne kadar tehlikeli olabileceğini tahmin ediyorum. Ancak bunu size açıklamak istemem! (Keşke düşmanın umduğu kendi başına gelse!...) böyle şeyler söylenilmesi ve işitilmesi her ne kadar üzücü ise de Allah'ın yardımiyle bize gelecek ve bizim uygun görmediğimizi getirecek şeyler değildir. Dolayısiyle biz artık laf ve lakırdı ile vakit kaybetmeyip bütün kudret ve kuvvetimizle şehrin üzerine hücum etmeliyiz. Tanrı bize yardımcı oldukça savaş için hiç bir şeyi: nüfus, para, silâhlar ve saireyi kıskanmamalı ve başka bir işi buna üstün tutmamalıyız. Ta ki, bu şehri ya tamamen ortadan kaldırarak kal'alarını ve dıvarlarını yerle bir edip tehlikesinden kurtulalım veya egemenliğimiz altına alalım. Babam ve atalarımın günlerinde olan olayları düşünür ve hatırlarsak hiç biriniz bu şehrin alınması mümkünsüz bir şeydir zannetmeyin. Filvaki babam da atalarım da biraz evvel konu ettiğim fikirde bulunup bu şehre barışsız bir

savaş açarak, büyük kuvvetlerle çevirerek uzun süre muhasara ve açlık ile zorlama yolunu denediler fakat yenmek ve dize getirmek mümkün olamadı.

Halbuki eğer o vakit bu şehir kendi kuvvet ve kudretiyle dayanarak karşısındaki savaşçılara üstünlük göstermiş ve askerler ve para ve silâhlar ve askere lâzım olan techizat bakımından sağlam ve mükemmel bulunmuş ve yahut baba veya atamın zafere ulaşamaması kuvvetlerinin ve savaş hazırlıklarının düşmana nisbet noksan oluşundan ileri gelseydi şimdi karar verememek ve ihtiyatlı davranmak bir dereceye kadar haklı görülebilirdi. Hepinizce bilinir ki Sultan Bayezit Hân'ın korkutucu elinden şehri ümidin üstünde bir olay ancak kurtarabilirdi. Uygunsuz talihin böyle cilveli olayları çok değil midir?... İstanbul halkı artık büyük açlığa ve uzun muhasaraya dayanamayacaklarından belli ve sayılı olan günlerin sonunda kendileriyle beraber şehri teslim etmeğe aralarında karar vermişlerken Avrupa yönünden Macar ve Ulah'lar kıralının beklenmedik bir zamanda Osmanlı topraklarına saldırması ve pek az vakit sonra Asya yönünden Timur (44) belâsının belirmesi mağfur hakanı İstanbul kuşatmasını kaldırmaya zorladı ve onların üzerine yürümek zorunda bıraktı ve İstanbul bu suretle kurtulmuş oldu.

Yeri cennet olsun babama gelince: Saltanatı zaman-

(44) — Bizans İmparatoru Manuil Paleologos'un Türklere karşı yardımcı bulmak üzere Fransız mareşali Jean de Boucicaut ile Avrupa'ya gitmiş olması, İstanbul'un 4. defa kuşatılmasına sebep olmuşur. 1400 yılında Sultan Bayezid İmparator 7. Yoannis Paleolog'a haber göndererek şehrin teslimini ve itaat ettiği takdirde kendisine sancak beyliği verileceğini bildirmiştir. İmparatorun bu teklifi kabul etmemesi üzerine kuşatmaya başlamış, başarı ile sonuçlanacak olan kuşatma, Timur'un Anadolu'ya girmesi üzerine olumlu bir sonuç vermemiştir.

na ulaşanlara anlatmaya hacet yoktur ki, ne gibi büyük bir kuvvet ile şehrin üzerine hareket etti. Giriştiği savaş ve kuşatmada da birbiri ardı başarıları ile şehrin surlarına o kadar yaklaşmıştı ki, ordusundan atılan oklar ve taştan mermiler kuşatılanlara isabet ediyordu. Bu suretle şehrin alınması pek yakın bir hale getirilmiş olduğu sırada Padişahın güvenini kazanmış yakınlarının bazı özel çıkarları ve kuşatılanlara gösterdikleri yakın ilgi ve belki gizli aldatışları yüzünden alınmasına pek az bir zaman kalmış olan şehrin bu kere dahi kurtulmasına sebep oldular.

Haydi bu işin olması imkânsız olarak kabul edelim ki bu şehir kendi kuvvetiyle istilâcılardan kurtulabildi. Lâkin bugün bizler ve Bizanslı'lar aynı hal ve durumda mıyız? O zaman bu şehrin hükümdarı ve ümerası da daha meharetli ve askerlik sanatında daha üstün ve idare işlerine daha aşina idiler ve nüfus sayısı ve müdafiler daha ziyade ve deniz ciheti kontrolları altındaydı. Ve hem de İtalyanlardan bir taraftan yardım alırlar ve daha çok alacaklarını umarlar başka yerlerden de yardım görmeleri mümkündü. Fakat bugünkü durumları ona benzetilebilir mi?... Daha zayıf ve genellikle daha kötü değil midir?... Belde halkı sayıca eksik ve deniz tarafından da hüküm kudreti tamamen kesilmiştir. İmparatora ve ona en yakın olanlara gelince bunların mahiyeti öyledir ki, herkes bunlar gibi hasım ve düşman olmasını Ulu Tanrı'dan dilemek lâzım gelir diyebilirim. İtalyanlar'ın muhtemel olan imdat ve yardımlarına gelince bundan dolayı ümitleri boşunadır. Tam tersine aralarında mevcut bulunan mezhep kavgası dolayısıyle ilişkileri dostane değildir. Bu mezhep ayrılığı yüzünden şehrin içinde huzur ve rahat sarsıldığı ve genellikle bir karışıklık hüküm sürdü-

ğü iyi bir gözle bakılırsa daha bir çok noksanlıklar belli olur.

Bize gelince, Devletimizin satvet ve kudreti pek ziyade artmış ve yükselmiş oldu. Gerek atlı ve gerek yaya bütün askerimiz evvelce eşi görülmemiş derecededir. Hem sayısı çok hem pek düzgün ve hem de silâhları yönünden gayet mükemmel ve iyi donatılmışlardır. Bununla beraber kapımızın da «Babı-Alî» nüfuzu bugün hâlâ büyüktür. Paramız yeter derece olup bu da yıllık alınan vergilerden toplanmıştır. Bizde silâhlar ve makinaların ve sair kara donatımının çokluğu ve savaş gemilerinin de yeterliği vardır. Savaş alet ve araçlarımız her halde düşmana üstündür. Hatta bazıları onda yoktur. Adı geçen hazırlıklar böyle bir tek şehrin değil bölündükleri takdirde buna benzeyen çeşitli şehirlerin hakkından gelmeye yeterlidir. Bundan başka memleketimizin çevresinde olan denizlere malik olduğumuz gibi bu şehrin etrafını kuşatan denize de sahibiz. Biz bu denizin egemenliğini aşağı yukarı Boğazlarla ve bunların kıyılarındaki kal' alarla kendimiz için temin ettik. Karadan ve denizden bu şehri bütün bütün ayırdık. Lehimize olarak başkaca da üstünlük sebepleri vardır ki, işte bunların hepsine dayanarak şehrin bize karşı dayanması ve elimizden kurtulması ihtimali yoktur. Bunu elimizde silâh olarak hücumla ve zorla alacağımıza ve yahut uzun süre kuşatarak alabileceğimize kesinlikle emniyet ve vicdanî kanaatım vardır. Ancak bize pek lüzumlu olan cihet bu işi geciktirmeyerek, düşmanın aleyhimize hareket ve tahriklerine vakit vermeyerek mümkün olduğu kadar çabuk kuvvet ve üstünlüğümüzü göstermeli ve İstanbul'un bizim olduğu halde kalması ihmal ve korkaklık ve yahut kuvvetsizliğimizden ileri gelmeyip mühlet vermemizden ileri geldiğini âleme gösterelim ve isbat edelim. Bununla beraber ata-

larımızın büyük işlerini ve kahramanlıklarını ve seçkin seciyelerini kötülemiyelim. Bu kadar genişliyen, kuvvetlenen devletin sınırları ortasında bulunan bir şehrin aleyhimizde zorbaca bir durum almasına ve devletimize devamlı olarak her bir vecihle suikast yapmasına müsaade etmeyelim. Kendimizi atalarımıza lâyık olmayan bir halef olarak göstermeyelim. Tam tersine onların en has soyundan olduğumuz ve şefaat ve meziyetleri taklide muktedir olduğumuzu gösterelim. Zira onlar nice korkular ve zorluklar ile az zaman içinde bütün Asya ve Avrupa'daki bu toprakları ellerine geçirerek hâkim ve mirasçı oldular. Nice büyük şehirleri hükümleri altına aldılar. Müstahkem ve sağlam kal'aları feth ve istilâya muvaffak oldular. Sayısız millet ve kavimlere galip geldiler. Biz de bu şehri az bir zahmet ve külfetle zaptettikten sonra bir kal'adan çıkar gibi hemen hareket ederek kısa zamanda arda kalan kıtalar üzerine hücum edeceğiz, hiç bir engel bizi ilerlemekten alıkoymayacak ve diğer kavimlerin hiç birisi kuvvet ve kudretimize dayanamayacaktır. Allah'ın yardımiyle az zaman zarfında kara ve denizin sahibi olacağız.

Artık mühlet vermeye ve işi uzatmaya sebep ve lüzum yoktur. Öyle bir fikri yürütmeye ve öyle bir amaca hizmete vücudumuzu vakfedelim ki ya bu şehri alalım veyahut alınması uğruna çarpışarak hepimiz ölüme razı olalım.

Ben himmet ve hamiyet göstermekte sizlere daima örnek olacak ve zorluklarınızı paylaşacağım. Ordunun başında, birinci dizide bulunacağım. Herkesi haketliği nisbette taltif ve hizmetleri pek üstün olanları armağanlara boğacağım, bu suretle herkese tehlikeler içinde şan ve şeref kazanmayı öğreteceğim.

Padişahın konuşması son bulduktan sonra zorunlu gördüğü savaş hakkında toplantıda bulunanların düşün-

düklerini öğrenmek istedi. Huzurda bulunanların hepsi Padişahın söylediklerini bütünüyle kabul ettiler. İleriye sürülen fikirleri alkışlayarak savaşı çabuklaştırmakta istekli göründüler.

Toplantıda bulunanların ekserisi izzeti nefs ve büyüklüğün itişinden başka menfaat toplamaya da heveslidiler. Zira savaş yoluyla ulaşacakları menfaatler gelecekte geçim genişliği ve büyük yükselmeler de temin edecekti. Bir kısmı da Padişah yönünden görünerek hesapta olmıyan şeylerden faydalanmayı düşünüyorlardı. Kimi de savaş sanatında ve vuruşmada mahir olmadıkları için öğrenmek arzusuyla savaş istiyorlardı. Savaşın zorluklarını ve sonucunun da her zaman beklenileni vermediğini bilen bir kısım savaşın hararetli taraftarı değilse de, Padişahın gösterdiği metanet ve istek, diğer yönden toplantıda bulunanların gösterileri karşısında ekseriyete uydular. İşte bu suretle savaş oy birliğiyle karara bağlandı.

Sultan İkinci Mehmed, Rumeli Beylerbeyini (45), İstanbul ve dolayları ile Bizanslılar yönetiminde kalan

---

(45) Rumeli-beylerbeyi: Yazarın Avrupa satrabı diye olan sözünü biz Rumeli-beylerbeyi diyerek çevirdik. Yazar bu satrap kelimesini eski Yunanîler'den almıştır ki, onlar da farsça'dan alarak yunanileştirmişlerdir. Bu yazarın esas adını söylediği serdarı diğer Bizans tarihçileri Karaçya (Caratzia) ya da Karacyabis (Caragiabeys) yahut Karates-paşa (Caratespacha) olarak adlandırırlar. Türkçe Karaca - bey'dir (Çev.).

Beylerbeyi: Osmanlılar memleketi şimdiki vilâyet usulüne yakın bir surette, eyaletlere ayırmışlar ve başına «Beylerbeyi» adını taşıyan birer büyük memur koymuşlardı. Bu duruma göre beylerbeyi vali demektir. Beylerbeylik Fatih kanunnamesindeki açıklamaya göre vezaretten aşağı bir rütbedeydi ve vezaretle birleşemezdi. Beylerbeyinin şimdiki valiler gibi maaşları yoktu. Fakat buna karşılık hâsları ve bir kısım rüsum ve tekâlifleri vardı. Metinde adı geçen Beylerbeyi «Dayı-Karacapaşa»dır.

belde ve köyler üzerine hemen asker sevkedilmesini emretti. Beylerbeyi topladığı kuvvet ile İstanbul üzerine hareket ve şehrin kapısına kadar yaklaşarak bütün civarını yağmaladılar. Keza Silivri kasabası üzerine yürüyerek o yönde deniz sahilindeki kasaba ve köyler de Osmanlı Devleti sınırları içine alındı. Karadeniz sahilinde halen Bizanslılar yönetiminde bulunan bütün kale ve köyler de Osmanlı memleketine katıldı.

İmparator Konstantin ve İstanbul ahalisi ise böyle kısa zamanda meydana gelen büyük değişmeyi ve hiç bir zaman akıl ve fikre gelmeyecek olan şiddetli taarruzları gördükçe hayretler içinde kaldılar. Çok kısa bir süre evvel barış andlaşması imza ettikleri halde savaş ilân edilmeden böyle şiddetli taarruza uğramalarından artık elçi gönderilmesiyle, konuşma ile, andlaşma maddelerini ihtar ve iddia ile bir sonuç alamayacaklarını anlayarak bu gibi davranışlardan geri durdular. Çünkü Pdişahın davranış ve kendi haklarındaki başından sonuna kadar olan düşüncelerinde kendi haklarında hiç bir hayır olmadığını görüp, ölçerek barışın devamının imkânsız olduğunu anladılar ve az zaman içinde savaşın meydana çıkmasiyle karadan ve denizden sarılmayı bekler oldular.

Bu savaşın sonucu olacak felâketler, yani şehrin alınması ve genç ve ihtiyar demeyip nüfusun yok edilmesi ve malların zorla alınması ve tapınakların ve içindeki kutsal eşyanın «kirlenmesi», kadınların ve çocukların namusuna saldırılışı gibi bütün musibetler ve âfetler gözlerinin önünde canlanırdı.

Denizden ve karadan vukubulacak şiddetli tecavüze karşı uzun süre dayanacaklarını ümit etmezlerdi. Bunun verdiği üzüntü ve kederden dolayıdır ki, savaşın daha başlangıcında zihin ve hayallerini can sıkıntısı ve keder bürümüştü. Artık kendileri hakkında hiç bir iyi şey gö-

getmiyorlar ve bir emel beslemiyorlar her türlü zuhurata nefislerini teslim ediyorlar ve her hususa hazır ve işi Tanrıya ve oluruna bırakmış ve kurtuluş ümitleri kırılmış bulunuyorlardı. Bu durumun sebebi şudur: Geçmiş zamanda meydana gelen kuşatmalarda imdatları çok ve galip gelmek ümitleri de fazlaydı. Zira o zamanlar şehre yakın olan deniz kendi hükümleri altında bulunduğundan savaş yalnız kara cihetinde olur ve düşmana karşı müstahkem ve kuvvetli olan kara tarafı kolaylıkla korunur ve surun diğer tarafları saldırıdan uzak kalırdı. Denizin her iki tarafına küçük gemiler ve sair savaş gemileri ile gelip gitmek mümkündü. Bu suretle alış - veriş kesilmez ve mühimmat ve levazım ve diğer eşya şehre bol miktarda girebilirdi. Şehir içi yabancılar ve halk ile doluydu. Genel ve özel hazinelerde ve tapınaklarda yedek olarak bol sayıda para saklanmıştı. Gemiler ve oklar gibi silâhlar ve diğer eşyaya dair hazırlıklar ve donatım mevcut olduğundan o zamanlar yapılan kuşatmalar etkisini duyurmaz gibiydi. Şimdi ise iş tamamen tersine dönmüştü. Yukarı ve aşağı Boğazlar'daki hisarlarla deniz kapalı ve gelip gitme mümkünsüz olduğu gibi kara kıtaları düşmanlarla çevrili ve suru deniz tarafından dövmek üzere donanmanın gelmesi yakındı.

Savaşın devamı sırasında şehir halkının azlığı sebebiyle sur çevresinin her noktasını korumak mümkünsüz olarak düşünürlerdi. Genellik ve özellikle şehir içinde zenginlik ve para ve sair lâzım olan şeyler azdı. Hiç bir taraftan imdat gelmesine kesinlikle ümitleri yoktu. Bundan başka bazı olağanüstü belirtiler Tanrı tarafından birer işaret gibi kabul olunarak Bizanslıların manevî kuvvetlerini kırar ve dökerdi. Örnek olarak şiddetli depremler ve toprağın kaynaması ve ardı arası kesilmeyen şimşek ve çokça yağan yağmurlardan meydana gelen sel-

ler ve sert rüzgârlar esmesi ve gökyüzünde gezen ve duran garip yıldızların belirmesiyle düzensizliğin artması ve bunlara benzer beklenilmedik olayların meydana gelmesi, gelecekte büyük değişiklikler olacağına birer manevi alâmet sayılıyordu. Hatta tapınaklarda en eski azizlerin (46) tasvirleri ve mezar taşları ve heykelleri de terliyordu. Kadın ve erkek hepsine bir korku bir delilik gelip kâhinler ise gelecek günler hakkında birtakım uğursuz haberler verirler ve keşif ve kerametle ilgili eski deyimlerle de bunları kuvvetlendirirlerdi. Bu kehanetlerin çözümü, geleceğin büyük felâketler yolunda hallolunurdu. Hayırlı olmayan bu sözler toplumun üzüntü ve korkusunu artırır ve zihinlerini doldurarak cesaret ve metanetlerini kırardı.

Bununla beraber bu gibi kötü günlerin içinde yine ellerinden geleni esirgemezler ve hendeklerin temizlenmesi, surların zayıflamış yerlerinin onarımı ve hisarların dış yönlerinin gözden geçirilmesi ve kuleler arasındaki siperler ve sığınakların silâhla donatılması gibi hazırlıklarda bulunurlardı. Siperlere yeter derecede silâhlar ve makinalar ve muhafız bölükleri korlardı. Hatta adaları da tahkim ederek büyük limandan sonra İstanbul Haliç'nin giriş yerine Galata'nın tersanesinden Evyenyüs (47) Kapısına kadar içeriye girişi önleyecek bir surette demir zincirlerle kilitlerlerdi (48).

---

(46) Aziz: Kıymetli, hürmet edilen anlamına gelen bu kelime bazı milletlerce veli sayılarak adına âyinler yapılan ve özel günleri yortu sayılan kişiler için kullanılır.

(47) Evyenyus Kapısı: Bu kapıya «Güzel-kapı» anlamına gelen «Evreapili» de denilirdi. Bu kapı şimdiki Bahçe - Kapısı civarında olduğu muhakkaktır (Çev.).

(48) 2 Nisan 1453 günü (Pazartesi) Haliç'e girip çıkmayı ön

Genel kurumlar ve tapınaklardan ve özel servetlerden para toplayarak, erzak ve diğer şeyleri satın alarak ve

---

leyecek olan zincir gerilmiş ve haliç kısmında da zinciri korumak için birtakım savaş gemileri yer almışlardır. Bizanslılar ayrıca İstanbul surlarının kapılarını da örmüş bulunuyorlardı. İstanbul surlarının kapıları hayli çok ve dağınıktır da. Bunlara burada kısaca bir göz atmakta fayda vardır.

Marmara sahilinden Haliç'e doğru:

1 — Orea Pîli (Güzel Kapı, Yaldızlı Kapı); bugün, Yedikule müzesinin sur dışına açılan büyük ve muhteşem kapısıdır ki, üç kemerli ve üç gözlü bir kapı iken bugün hemen tamamen örülmüş, altında ahşap kanatlı bir kuzu kapısı bırakılmıştır. Bizans İmparatorluğu tarihinde imparatorların veya büyük kumandanların harplerden muzaffer olarak döndüklerinde, şehre bir zafer alayı ile girdikleri kapı idi. İki tarafında dört köşeli iki büyük burç bulunmaktadır; bu kapıdan başlayıp Ayasofya'da nihayet bulan bir caddeye de «Zafer Alayı caddesi» denilirdi. Resmî merasim münasebetiyle açılır, altından hiç bir vakit halk geçemezdi.

2 — Birinci askerî kapı: Penta Piryii kapısı (Beşkule kapısı, bugünkü adıyla Yedikule kapısı); hâlen kullanılan Yedikule kapısıdır.

3 — İkinci askerî kapı.

4 — Selimbiriya kapısı (Silivrikapısı); Silivri'ye giden yola açılan kapı, ki bu kapının dışında hâlen dahi pek meşhur Balıklı kilise ve ayazması vardır; bundan ötürü bu kapıya kaynak, memba kapısı da denilirdi.

5 — Üçüncü askerî kapı.

6 — Melandisia kapısı (Mevlevihane kapısı); Bu kapıya eskiden Region kapısı veya Kırmızı Fırka kapısı denilirdi; bu kapının iç tarafındaki bir kitâbede «Cenabı Hak ve Kırmızılılar tarafından muhafaza olunan imparatorumuz Konstantin'e zaferler olsun» yazılıydı. Bizans'ın Kırmızılılar, Beyazlar, Yeşiller ve maviler diye anılan dört siyasî partisinden ve bunların bilhassa Hipodromdaki araba yarışlarının Bizans tarihinde ayrı bir yeri vardır.

7 — Dördüncü askerî kapı.

8 — Ayios Romanos kapısı (Topkapı). Kuşatmanın en şiddetli ve kanlı sahnesi burada olmuş, en büyük toplar bu kapının karşısına konulduğu cihetle bu adı almıştır.

şehre sokarak biriktirirlerdi. Karadan ve denizden kuşatmalara elden geldiği kadar dayanabilmek için her ne lâzımsa temininde kusur işlemezlerdi.

---

9 — Beşinci Askerî kapı: (Kiriyaki kapısı, Sulukule kapısı), fetih arifesinde örülmüş ve fetihten sonra da örülü kalmıştır.

10 — Harrissos kapısı (Edirne - kapısı):

11 — Altıncı askerî kapı: (Sirko Pili: Cambazhane kapısı). Kuvvetli bir söylentiye göre Türkler ilk defa şehre bu kapıdan girmişler.

12 — Kaligarya (Ayios: Eğrikapı)

13 — Krilino Porta (Ağaçkapı: Ayvansaray) kapısı.

Haliç boyundaki kapılar:

14 — Palati kapısı (Balat kapısı). Bu kapıya İmparator anlamına gelen «Vasilika» da denilir.

15 — Fari Kapısı (Fener kapısı).

16 — Petri kapısı

17 — Ayia Teodosia kapısı (Eski Kapı)

18 — Potei Kapısı (Cibali Kapısı)

19 — Platea Mesi Kapısı (Unkapanı Kapısı)

20 — Karpiyani Kapısı (Zindankapı)

21 — Perema Kapısı (Balıkpazarı kapısı)

22 — Evreyeni Kapısı (Yenicami Kapısı)

23 — Evyeni kapısı (Demirkapı). Bu kapının Bizans'ın ekonomik hayatında önemli bir yeri vardı. Şehrin zahiresi bu kapının önünde toplanır, gerekli vergisi alındıktan sonra şehre girerdi. Haliç'i kapayan zincirin bir ucu, kapı yanındaki kuleye bağlanmıştır.

24 — Ayia Varvara kapısı (Topkapı). Sarayburnu yönüne düşer. Topkapı Sarayının yapıldığı bölgede.

25 — Değirmen kapısı. Ayia Varvara kapısının biraz ilerisinde olup yanında Mangan kulesi denilen bir kule bulunuyordu. Eski çağlarda bu kule ile Kızkulesi arasına zincir gerilerek Boğaz kapatılırdı. Fatih'in İstanbul kuşatmasında bu zincir gerilememiştir.

26 — Ayios Lazaros kapısı.

27 — Çatladıkapı: İstanbul'un sayılı depremlerinden olan 1532 yılında çatladığı için bu adı almıştır.

Bunun üzerine her nerede bir imdat köşesi görürlerse o tarafa elçiler gönderirlerdi. Nitekim Mora Despotlarına (49) gönderdikleri elçiler aracılığıyle asker ve buğday isteğinde bulundular. (Zira kuşatmanın uzun süreceğini tahmin etmekte ve şehrin vira (50) ile alınabileceğini doğrusu hiç ummamaktaydılar). Bununla beraber yardımını çokca umdukları Papa'ya ve diğer İtalya ve Batı devletleri hükümdarlarına elçiler göndererek bulundukları büyük tehlikeden kurtulmaları için onların acele anlaşma ve yardımlarına kavuşmayı arzu ederlerdi. İşte İstanbul halkı, karşı koymaya bu surette hazırlanıyorlardı.

Sultan İkinci Mehmed ise, artık açık olarak savaşa

---

28 — Skali kapısı (Kumkapı): Marmara'ya açılan en işlek kapılardan biri.

29 — Vlanga Kapısı (Langa Kapısı).

30 — Ayios Emilianus Kapısı (Davutpaşa Kapısı).

31 — Samatya Kapısı.

32 — Ayios Yuanis Kapısı (Narlıkapı).

İstanbul'un fethinden sonra görülen lüzum ve ihtiyaca göre Türkler tarafından yeni kapılar açılmış ve özellikle fethin ilk yıllarında kuşatmada yıkılan surların onarılmasına çalışılmıştır.

(49) Despot; denilen kişiler adî hükümdardır ki bu kelimenin hakikî anlamı da budur. İmparatorlar despot ünvanını alırlardı. Bu ünvan onlardan Patrik ve Metropolitlere geçmiştir. Bunun gibi asıl efendi unvanı da Bizans İmparatorlarına ait bir addı. Bu efendi kelimesi «Rab» anlamına olan Bizans efendisi daha doğrusu aftendis'dir (Çev.).

Ortodoks Rumlar'ın ruhanî başkanlarına ait bir unvandır. Rumca «Despotis» kelimesinin kısaltılmışı olup metropolid karşılığı idi.

(50) Vira ile teslim; Kalenin müzakere yolu ile teslimi yerinde kullanılır bir deyimdir. Kuşatma altında bulunan kalenin teslimini müzakere için içeriden biri dışarıya çıktığı gibi, kuşatanlardan biri içeriye girerek teslim şartlarını müzakere eder, iki taraf anlaştığı surette kale kuşatanların eline geçer.

doğru yürüyor, İstanbul'un dışında şimdiye kadar Bizanslılar elinde kalan yerlerin bazısını zorla alıyor ve bir kısmını barış yolu ile kendisine çekerek egemenliği altına almış olmakla ilkbaharın başlamasıyle İstanbul'u karadan ve denizden vurmak ve zorlamak kararındaydı.

Bu amacı için ilk evvel askeri kıtaattan yani gerek Avrupa ve gerekse Asya'dan atlı ve yayayı çağırdı. Bunları düzenleyerek uygun yerlere tâbiye ile meşgul oldu. Silâh kullananlarla okçuları ve kargı ve sapan (51) ile donatılmış olanları ayırıp ve düzenleyip ve kalkanları denetlemeden geçirip ve cengâverlerin kargı ile korunmasına mahsus silâh yapıp kale küp makina ve savaş araçlarının çoğaltılmasına itina eyledi.

Bu işlerde sürat, silâhlar ve araçların yapılması ve hazırlanmasını büyük önemle izliyordu. Kal'ayı döğmek için o zaman icad olunan taş atan makinalar dahi vardı ki, işitilip de inanılmayacak derecede olağanüstü olup tecrübe ile fevkalâde önemi meydana çıkan bu türlü makinalar işin neticesini husule getirdi.

Padişah insan gücünü aşan bu çalışmaları dışında deniz kuvvetlerinin de hazırlıklarını büyük bir dikkatle emir ve takip ediyor bir yönden de yeni gemiler yapılmasını, yıpranmış olanların onarılmasını ve uzun süre denizde kaldıklarından ötürü zarar görmüş olanları da ayrıca elden geçirtiyordu ki bu savaş gemilerinin bir kısmı

---

(51) Sapan: Ateşli silâhların bulunmasından evvel kullanılan savaş âletlerinden biridir. Bez yahut meşin bir kesenin iki tarafına ip bağlamak suretiyle yapılırdı. Keseye taş veya kurşun konulur, bu iki ip kol ile çevrilip sür'at verildikten sonra iplerden bir tanesi bırakılırdı. Bu hareket ve hız kesedeki taş ve kurşunun uzak mesafeye gitmesini sağlardı.

zırhlı (52) olarak yapılmıştır. Otuz ve elli çift kürekle yürüyen çok süratli manevra kabiliyetli hafif gemiler de yaptırmıştır. İnşaat ve onarımda giden malzemeyi ve masrafı ve işçiliği hiç bir zaman esirgememiştir. Buyruklarını yürüttüğü geniş topraklarda yani Avrupa ve Asya'nın sahillerinde bulunan gemileri toplayıp bunların mürettebatından başka iç ve dış hizmetleri için daha lüzumlu olan tayfaları seçmek ve gemilerin kaptan ve dümencilerini tayin ve içerilerinde bulunması gereken askerleri büyük bir itina ve süratle tedarik etmiştir. Savaş ve kuşatma için deniz kuvvetlerinden beklediği kara kuvvetlerinden ziyade olduğundan deniz kuvvetlerini daha ziyade gözönüne alarak bu kuvvetlerin gerekli şekilde kuvvet ve kudretinin artması için her türlü fedakârlıktan kaçınmamıştır.

Padişah bütün kış bu gibi işler ve hazırlıklarla meşgul oldu. Bahar mevsimi yaklaşınca, Gelibolu sularında bulunan donanmayı, Gelibolu valisi Baltaoğlu'nu (53) komutan ve amiral tayin ederek derhal İstanbul üzerine sevketti. Gemilerin sayısı söylenişe göre üç yüz elli parçaya yakın olup fakat bu sayıya taşıt ve diğer servis gemileri dahil değildi.

---

(52) Zırhlı: Burada zırhlı deyimi yalnız bakır kaplı demektir.

(53) Balta-oğlu: İlk Kaptan'ı Deryâ (Deniz Kuvvetleri Komutanı) olarak gösterilen Balta-oğlu Süleyman beyin devşirme olduğu söylentisi vardır. İkinci Murad zamanında adı geçen Balta-oğlu özellikle İstanbul kuşatmasında ön plâna geçmiştir. Kuşatma başlarken Gelibolu'dan getirdiği donanmayı deniz üssü olarak kullandığı yer, halen onun adını «Balta-Limanı» taşır. 12 Nisan 1453'de İstanbul adalarını almıştır. 20 Nisan 1453 günü Bizans'a yardıma gelen gemileri önleyemediği için gözden düşmüş bir gözünü de kaybetmiştir. Vazifesinden alındığı tarih kesin olarak bilinmediği gibi, kara ordusuna aktarılarak ölümüne kadar bir çok savaşlara katıldığı hakkında söylentiler vardır.

Donanma büyük bir neş'e ve moral üstünlüğü içinde yola koyuldu. Yol süresince türlü yarışmalar, kürek ve yelken ustalıkları ve gösterileri yapıldı. Bu neşe ve bağırışmalar Çanakkale Boğazını çınlatmış ve kulaklara hayret ve dehşet salmıştır. Hakikaten uzun süredenberi hiç bir yerde böyle heybetli armada ne denizde görülmüş ve bu cümbüş de işitilmişti. Zavallı Bizanslıların ne hallere uğradıklarını biraz düşünmek yeter.

Donanma geledursun, Padişah atlı ve yaya askerini yanına alarak Edirne'den hareket ve İstanbul'a doğru yola çıktı. Ordunun ve padişahın düzen ve donatımı yol süresince dost ve düşmanı hayretler içinde bıraktı. Edirne'den İstanbul yolculuğu savaş araçları da beraber olmak üzere onbeş gün sürdü.

Onuncu gün İstanbul surları dışına ortalama yarım kilometre uzaklığa kadar yaklaşıldı. Romanus (54) kapıları hizasında ordu kuruldu. Kara kuvvetleri de yetişerek Padişahın buyrukları uyarınca muhtelif bölgelerde kuruluşlarını tamamlayarak bütün sahilleri kuşattı. Kulaklara gelen fısıltıya göre, askerin sayısı arkadan gelip sonradan orduya katılanlar sayılmadığı halde dahi üç yüz bini geçmekte idi.

---

(54) Romanos Kapısı: Sonra Topkapı denilen kapıdır. Halbuki İstanbul'un alınması ve kuşatılması hakkındaki diğer bütün söylentilere göre Sultan Mehmed'in ordugâhı şimdi Eğri Kapı (Charsiou, Charsiani, Charisou) denilen kapının karşısındaki tepede bulunuyordu (çev.).

Kaynaklarda «ejder»e benzetilen ve «Vasiliki = Şâhî» denilen bu müthiş toplar altışar kantarlık gülleler atarlardı. Fatih'in karargâhı civarına yerleştirilmiş olduğundan, topların karşısına rastlayan kapıya Bizanslılar «Ayos - Romanos = Saint Romain» Türkler «Top-kapusu = Topkapı» adını vermişlerdir. Topların ilk defa Eğri-kapı karşısında bilâhare 23 Nisan pazartesi günü de Topkapı karşısında tâbiye edildiği rivayet edilir.

Bizanslılar ise mükemmel hazırlanmış büyük deniz ve kara kuvvetinin başlarına musallat olduğunu görünce bir yönden hayran ve bir yönden de karşılaşacakları olayları şimdiden hesaplayarak korunma tedbirlerini bir kat daha şiddetlendirdiler.

Şöyleki: Koydukları küçük gemiler ve kayıklarla Haliç'i düşman gemilerine kapadılar ve bunların çevresine de savaş gemileri yerleştirdiler. Savaş amaciyle olmayarak ancak kendilerine mahsus birtakım hizmetler için o tarihlerde tesadüfen İstanbul'a gelmiş bulunan altı tane Venedik gemisini ve yine mal yüklü olarak gelen Girit gemilerini savaşta kullanabilmek üzere İstanbul'da kalmaya razı eylediler.

Aynı zamanda Justinyanus (55) adında bir kimse de İstanbul'a geldi. Bu kimse soylu kişilerden olup savaş alanında bilgili, cesur ve kendi tarafından yaptırılmış çeşitli silâhlarla donatılmış iki gemiyi de beraber getirmişti. Geminin içinde tayfadan başka dört yüz çenkci de bulunuyordu. Bu kimse İstanbul'a gelmezden evvel Sakız ve Rodos adalarının çevresinde gemilerle dolaşmakta ve kendisinin düşmanı olan bir kaç kimseleri gözetlemekte ve onlara pusu kurarak fırsat gözetmekte idi.

Sultan İkinci Mehmed tarafından İstanbul üzerine yürünmekte olduğunu haber almakla, teklif almadan Bizanslılara ve İmparatora acele yardım için İstanbul'a

---

(55) Justinyanus: Asıl adı «Giovanni Longo di Giustiniani» dir. Cenevo'nın Giustinani denilen soylu bir alleden gelmiştir. Hiç beklenilmedik bir anda iki yeni kadırga ve beşyüz seçkin kılıçeri ile «Hristiyanlık âlemini kendine minnettar etmek ve dünya çapında bir şeref kazanmak» için gelmiştir. Cesur ve cüretkâr, sanatına aşık bir askerdi. Kılıcını hizmetine vermek üzere İmparatorun huzuruna çıktığı zaman pek büyük bir tören yapılmıştır. Kendisine Bizans'ta büyük bir askerî rütbe olan «Protostrator» lık ve kuşatmanın devamınca diktatörlük yetkisi verilmiştir.

geldi. Diğer birtakım söylentilere nazaran bu savaşçı soylu kişi; imparatorun teklifi ve yapacağı hizmet ve yardımlar karşılığında savaşın sonunda kendisine Limni adasının verilmesi vaad edilmesi üzerine İstanbul'a gelmiş oluyordu. Bu kişi kısa süre içinde zekâ ve bilgisini göstererek karşılığında verilen ve alınan vaadi müteakip İmparator ve devlet büyükleri tarafından iyi kabulle karşılanmıştı. Ayrıca savaşın devamı süresince savaşın yönetimi tam olarak kendisine verilmiş, ayrıca bütün davranışlarında da kendisi tam ve bütün bir yetki içinde sınırsız bir halde bırakılmıştı. Justinyanus, yeni görevinin verdiği yetki ve kudrete binaen kal'anın onarımını süratlendirdi. Ayrıca kara tarafında bulunan sur bedenlerini ve siperleri savaş araçları ve sair her türlü korunma araçları ile kuvvetlendi. Korunma noktalarını iyice noktalayarak buralara subay ve askerleri yerleştirerek bunlara yapacakları işleri teker teker öğretti.

Yukarıda konu edildiği üzere limanda bulunan küçük ve büyük gemiler her çeşit araçlarla kuvvetlendirme çaresine bakarak surun deniz tarafında bulunan kısmını dahi kara tarafı gibi yeter derecede kuvvetlendirmeyi ve donatmayı ihmal etmemiştir.

İşte... savaş bilgisi ve kal'a hücumu ve savunmasındaki geniş bilgi ve tecrübesi bilinen bu adam, yüce padişahın heybetli askerine karşı surun korunmasını üzerine almıştı.

Osmanlı askerinin en seçme kısmı ve Padişahın Hassa askeri ve Divan'ı Hümayun, yukarıda söz edildiği kapılar hizasında yer alıp muhasara makinaları dahi oraya yerleştirilmek üzere olduğundan şehrin o ciheti en ziyade hücum ve tehlikeye maruz idi. Bu durum karşısında kal'a komutanı olan Justinyanus onların karşısında yer alarak emrinde bulunan cengâverler ve dört yüz

bahadır ile bu tehlikeli yeri elde tutmaya ve korumaya karar verdi. Denizciler gemilerde kalmıştı.

Savaşın başlangıcında kal'aya taarruz ve yaklaşan birkaç başıbozuk alayı üzerine içeriden bir çıkış yapılarak büyük çapta yaralı ve ölü verilmesine sebep oldular. Lâkin düzenli asker hemen imdatlarına koşarak Bizanslıları takip ile şehre sığınmaya ve kapıları kapamaya mecbur ettiler. Bundan sonra kal'a içindekiler hiç bir vakit huruç (çıkış) yapmaya kendilerinde cesaret bulamadı. Yalnız şehrin korunmasına çalıştı.

Sultan Mehmed Hân, Edirnekapı ile Eğrikapı arasındaki suru taarruz hedefi seçip, askeriyle bir ok atımı mesafeye kadar sokularak kahramanlığı ve **büyük mürüvvetini göstererek silâh kullanmadan evvel Bizanslıları silâh bırakmaya davet etti.** Gönderdiği konuşma memurları Bizanslılara aşağıdaki tekliflerde bulundular:

Bizanslılar şehri sözleşme ve teminat ile teslim etsinler. Aileleriyle, çoluk ve çocuklarıyle ve mallarıyle her türlü rahatsız edebilecek davranışlardan korunmuş olarak huzur ve rahatla şehirde kalarak servetleriyle geçimlerine devam etsinler. Şehir halkı, bu teklifi kabul etmeyip diğer şartlarla barışı kabul etmeye hazır bulunduklarını ve fakat şehri teslim etmek mümkünsüz olduğunu cevaben bildirdiler.

Bu menfi cevap, Padişaha ulaştırıldığında, derhal şehrin etrafında bulunan arazi ve diğer eşyanın tahrip edilmesini emretti. Devlet büyüklerinden olan Zaganos ve Halil (56) ve ordu komutanlarından güvendiği birkaç

---

(56) Çandarlı Halil Paşa: Osmanlı hânedanı ile beraber tarih sahnesine çıkan pek az aralıkla yüz elli yıl en yüksek ilmiye makamiyle vezir-i âzamlık mevkiini tutmuş bir Türk ailesidir. Bu ad, tarihlerimizde, belgeler ve kitabelerde: Çandarlı, Candarlu, Cenderli, Cenderleli, Çandarlu imlâlariyle yazılmaktadır.

kişiyi yanına alarak şehrin karaya bakan sur bedenlerini inceledi. Hangi tarafının taarruz ve hücuma uygun ve

---

Çandarlı âilesinin büyük ceddi Kara Halil Paşa'dır. Eskişehir mıntakasından neş'et etmiş oldukları rivâyet edilmektedir. Kara Halil Hayreddin Paşa'dan sonra gelenler; Kara Halil Paşa'nın oğlu Ali Paşa, Ali Paşa'nın kardeşi İbrahim Paşa, onun oğlu Halil Paşa ki İstanbul'un fethinden sonra Fatih tarafından idam ettirilmiştir. Bunun oğlu İbrahim Paşa, İkinci Beyazıt zamanında vezir-i âzam olmuş, bundan sonra orta halli makamlara bile geçemeden unutulup gitmişlerdir.

Birinci Halil Paşa'nın oğlu olan ve dedesinden ayrılabilmesi için «İkinci Halil Paşa» denilmesi gereken bu meşhur vezir-i âzamın İstanbul fethi üzerine azli ve idamı için rivâyetler çeşitlidir. Halil Paşa'dan sonra bu mevkie devşirme vezirler gelmiye başlamıştır.

Bütün olaylar, Murad II.'nin vezir-i âzam Halil Paşa'ya üstün güveni olduğunu göstermektedir. Szegedin anlaşması üzerine, Murat II.'in padişahlığı oğlu Mehmed II.'ye bırakıp çekilmesi ve genç Padişahın da silâh hocası Zaganos Paşa'dan yana görünmüş olması vezir-i âzam'ı çok üzdüğünü göstermektedir.

Szegedin anlaşmasının mürekkebi kurumadan düşmanların, Osmanlı tahtında genç bir Padişahın bulunmasını fırsat bilerek savaş hazırlıklarına başlamış olmalarının haber alınması üzerine Çandarlı Halil Paşa genç hükümdara; durumu açıklayarak:

— Sultan Murad tekrar orduyu ele alırsa, bu işe bir çare bulur, siz babanızı davet eyliyerek, düşman üzerine gönderip safanızda olun; bu olay geçtikten sonra, saltanat yine sizindir... demiş. Ümerânın da aynı fikirde olduğunu söylemiştir.

Sultan Mehmed, bu teklifi iyi karşılamayarak:

— «Evvelâ düşünüp sonra yapmalı idi» diyerek cevap vermişse de, babasını ordunun başına çağırmağa mecbur olmuştu.

Sultan Murad Varna Savaşını kazandıktan sonra tekrar hükümdar olmuş ve oğlunu Zaganos Paşa ile Manisa'ya göndermiştir. Bu konudaki rivayetler çok ve çeşitlidir. Diğer bir rivayete göre bu sırada Yeniçeriler ayaklandırılmış ve Sultan Murad'ı padişah görmek istediklerini diretmişler ve genç padişahı tahtı bırakmak zorunda kalmıştır.

hangi yönünün uygun bulunmadığını ve surların yıkılabilmesi için makinaları nereye koyması gerektiğini inceledi.

Bu incelemeden sonra bütün orduyu, yani tabur ve alay ve diğer askerî birliklerin üst ve alt komutanlarını seçerek, bütün birliklerin savaş ve taarruz edeceği yerleri tayin etti. Şehrin kara ve deniz taraflarındaki surunu kısımlara bölerek Zaganos komutasında bulunan fırka-

---

Mehmed II, 1451'de ikinci defa hükümdar olduktan sonra Halil Paşayı makamında tutmuştur. Birtakım rivayetlere göre iki tarafın da birbirlerine güveni yoktur. Kitabımızın yazarı Kritovulos'a göre de; Manisa'da iken şehzadenin bazı istekleri Halil Paşa tarafından yerine getirilmemiştir.

Halil Paşa, çevresindeki devlet adamları ile birleşerek bir padişahı indirecek ve bir diğerini tahta çıkaracak kudret ve kuvvette köklü bir vezir-i âzamdır. Bu konuda yerli ve yabancı bütün kaynaklar birleşmektedir. Halil Paşa'nın İstanbul fethi gibi, cihanı hayrette bırakan bir başarının ardından: «... İstanbul fethine engel olmuş ve Bizanslılardan rüşvet almıştır...» töhmetiyle öldürülmesinin asıl nedeni bu olmasa gerektir.

O tarihlerde saltanata geçen bütün Bizans İmparatorları yılın belli zamanlarında Osmanlı hükümdarlarına ve devlet büyüklerine hediyeler gönderirlerdi ve bu usuldendi de. O devri bizzat görmüş olan kitabımızın yazarı Kritovulos ve Dursun bey de tarihlerinde bu konuda en küçük bir imada bulunmuş değillerdir. Halil Paşa, yalnız İstanbul fethinin müşkül olduğunu bahsetmiş ve bu konuda genç padişahla müteaddit konuşmalar da yapmıştır.

Vezir-i âzam Halil Paşa, fethin ertesi çarşamba günü, çocukları ile beraber tutuklanarak bütün malları müsadere edilmiş ve 40 gün sonra da Yedikule'de idam edilmiştir. Halil Paşanın ölümünden sonra oğulları ile maiyeti serbest bırakılmış ve müsadere olunan malları geri verilmiş ve Halil Paşa hakkındaki kin ve husumet evlatlarına kadar sürdürülmemiştir. Halil Paşanın ölümü ile devlet idaresinde eski ailelerin nüfuzu bertaraf edilmiş ve padişahın mutlak hükümdar ve hükümranlığı yeniden tesis edilmiştir.

ya daha bir kaç subay eklemek suretiyle Galata'nın sarılmasını ve İstanbul Haliç ve Limanının Galata'dan Odun Kapısına (57) kadar devam eden sahilini onlara verdi. Zaganos'a keramika (58) ile karşısındaki İstanbul surlarının arasında bulunan Haliç'in boğazına bir köprü yapılmasını emretti. Çünkü bu yönden dahi şehrin üzerine silâhdar (59) ve tirendaz (60) asker sevkini ve bu suretle şehri her taraftan vurmayı ve sıkıştırarak muhasarayı olumlu sonuçlandırmayı düşünüyordu. Zaganos' un emrine yukarıda söz edilen surun zayıf ve hücuma uygun olan yerlerden vurmak ve sarsmak amaciyle bir kaç makina ve makinacı verdi. Rumeli Valisi Karaca (61)

---

(57) Odunkapısı: Şimdi odun-kapısı denilen yer değildir. Bu kapı bugün Ayvansaray denilen yerin yakınında, çevirisi odunkapı olan Bizans dilinde «Kesiliyor-kapı (odun - kapı; Aya-Dimitri kilisesi anlamına olan)» yerdir ki, bugünkü günde kapalıdır (çev.).

(58) Keramika: Tuğla imalathanesi anlamına olan «keramika = Ceramica» denilen bu yer şimdiki Hasköy yerinde idi (çev.)

(59) Silâhdar: Yıldırım Bayezit zamanında kurulmuştur. Törenlerde padişahın kılıcını omuzunda taşır ve başında kırmızı kadifeli üsküf bulunduğu halde hükümdarların sağ gerisinde yürürdü. Silâhdar Bölüğü: Kapı-kulu süvari bölüklerinin baştan ikincisi olup sarı bayrak taşıdıklarından «Sarı bayrak bölüğü» diye de anılırdı. Osmanlı Devletinde kapı-kulu süvarilerinden ilk kurulanıdır.

(60) Tirendaz: Ok atıcı yerine kullanılır bir deyimdir. Halk dilinde becerikli, eline ayağına çabuk kimselere denir.

(61) Karaca Paşa (Dayı): Fatih devrinde Rumeli beylerbeyidir. İstanbul kuşatmasında büyük yararlığı görülmüştür. 1453 Şubat ayı içinde Rumeli'de kuzeye ve güneye yapılan açılmalara komutanlık etmiş, büyük topları İstanbul'a getirirken de yine bu temizlik hareketine devam etmiştir.

Kuşatmada merkez cephesinden Haliç sahiline kadar uzayıp Rumeli askerleri tarafından işgal edilen sol kanadın komutanıdır.

ile başka büyüklere ise surun odun kapıdan Tekfur Sarayına (62) doğru Eğri Kapı'ya (63) kadar uzayan kısmını verdi. Anadolu beylerbeyi İshak (64) ve ötedenberi serdar bulunan Mahmud (65)'a surun Edirnekapısı'ndan (66) Altınkapı'ya (67) kadar pek geniş bölümü ile ve bu

---

Dayı denilmesi, Fatih'in İkinci Murad devrinde ölen kardeşi Alâüddin'in dayısı olmasıdır.

Belgrad kuşatmasında, Fatih'in yaralandığı bu kanlı savaşta kahramanca şehit olmuştur (1456).

(62) Tekfur Sarayı: Yazar «Porfiroyenidos» diyor. Bizans dilinde adı «Takiro» dir ki, «Tekvir Sarayı» (Tekfur değildir) denilmesi bundan gelmiştir (Çev.).

(63) Eğrikapı: Kitabın metninde «Hariso Kapısı» denilmiştir. Bu kapının diğer bir adı da «Kalikarya = Kaligaria» dır (çev.) Fatih karargâhını en kuvvetli söylentiye göre surun bir buçuk mil uzaklığında ve şimdiki Maltepe Askerî Hastanesinin olduğu yerde kurmuş ve etrafı hendekler ve siperlerle kuvvetlendirilmiş ve çok sıkı korunma tertibatı vücuda getirilmiştir. Tarihi; 2 veya 5 Nisan 1453 günleridir.

(64) İshak Paşa: Bizans rivayetlerine göre Çandarlı Halil Paşa'nın azli üzerine Mahmud Paşa'dan evvel bir yıl kadar vezir-i âzam olduğu söylenir. Rum yahut Hırvat devşirmesidir. Bu söylenti doğru olduğu takdirde iki defa bu makama geçmiştir.

(65) Bizans rivayetlerine göre Çandarlı Halil Paşa'nın azli üzerine Mahmud Paşa'dan evvel, bir yıl kadar İshak Paşa ve ondan sonra Mahmud Paşa tayin edilmiş gibi gösterilir. 1 Haziran 1453'de bu makama geçmiştir. Bazı kaynaklara göre «Veli» lâkabiyle anılan Mahmud Paşa'nın milliyeti hakkında çeşitli rivayetler vardır. Kritovulos'a göre anadan, babadan Bizans'ın eski bir ailesine mensuptur. Genellikle devşirme olduğunda birleşilmektedir. Mahmud Paşa'nın altı ay kadar süren Gelibolu Sancak beyliği ile Derya Kaptanlığı birinci ve ikinci sadaretleri arasındadır. Kaptanlık devrinde Fatih'in Eğriboz fethine 300 gemi ile katılmıştır.

(66) Edirnekapı: Kitabın metninde bunun adı onbin kişi kapısı anlamına olan Bizans dilinde «myriandrion» dır ki, rivayete nazaran surun inşası sırasında çalıştırılan o sayıda işçi iki taraf imâlatta devam ile söylenilen yerde birbirlerine rastlamışlardır (çev.).

(67) Altın-kapı: Kitabın metninde burası «altın» yahut «yal-

yöndeki denizin bir bölümünü verdi. Bu iki bahadır, gözünü budaktan esirgemez kişi, Padişahın pek makbul adamlarıydı.

Padişah, maiyetinde Halil ve Karaca Paşalar olduğu halde denetleme ile çevrenin kara yönünden surun ortasında en ziyade taarruza uygun tahmin ettiği bir noktanın karşılığını merkez kabul etti. Padişahın yanında bütün Enderun-u Hümayun (68) takımı yani, yaverler, yeniçeriler ve kemankeşler (69) ve diğer görevliler bulunuyordu.

Padişah, kara askerini bu suretle sınıflandırıp ve savaş düzeninde yerleştirdikten ve suru kuşattıktan sonra deniz işlerini bu işlerde bilgisi, görgüsü ve tecrübesi ile ün almış olan Gelibolu mirlivası Baltaoğlu'nun yönetimine bıraktı. Baltaoğlu'nu donanmanın ve bütün Asya ve

---

dızlı» kapı anlamına olup Yedikule yönündeydi. Bu şekilde adlandırılması dahi İmparatorların ve askerlerin savaşa gidişi ve galip gelerek dönüşü ve yahut diğer işler için şehre giriş ve çıkışlar tamamen bu kapıdan yapıldığı için korunmasına önem verildiğinden dolayı (çev.).

(68) Enderun-ı Hümayun: Saray, mabeyn karşılığı olarak kullanılır bir deyimdir. Devletin idaresine memur olanlara da, bunun karşılığı olmak üzere «Bîrun» denilirdi. Farsça olan bu iki deyimden enderun iç, bîrun da dış demektir. Yalnız olarak enderun denildiği gibi «Enderun-ı hümayun» suretiyle de kullanılırdı.

(69) Kemankeş: Okçulukta mahareti olanlar hakkında kullanılır bir deyimdir. Silâhın bulunmasından evvel bir savaş aleti olarak kullanıldığı müddetçe ok atmayı öğrenenler olduğu gibi sonraları bir spor, bir zevk ve eğlence aleti olmak üzere de ok kullanılmıştır. Silâhın bulunmasından evvel bir savaş aleti olarak kullanıldığı müddetçe Osmanlılar arasında bir çok kemankeşler yetişmiş, içlerinden vezirliğe ve sadrazamlığa kadar yükselenler bile olmuştur. Adını Galata'daki mahalleye koyduran «Kemankeş Kara Mustafa Paşa» da bunlardandır.

Avrupa sahillerinin komutanı tayin etti. Baltaoğlu surun denize bakan yönünü, yani şehri Altınkapı'daki açısından Galata'nın tersanesine kadar kırküç stadion (70) uzunluk ve büyüklükteki sahil ve bu uzunluğu kaplayan halicin zincirini ve zincirin beri tarafında yani haliç'te bulunan Bizans donanmasını, Osmanlı donanması ile muhasara etti. Hergün hücumlar yapmaya başladı. Amacı limana zor kuvvetle girip ve o yönden dahi sur'u döğmekti.

Karadan ve denizden muhasara çemberinin uzunluğu dikkatle hesap olunursa ortalama yüzyirmialtı stadion (71) karşılığı olduğu anlaşılır. Bütün bu muhitten Haliç'te olup zincir vasıtasiyle korunmuş otuzbeş stadion (72) mesafelik yer Bizanslılar tarafından korunmadan bırakılmış ve gerisi ise büyük bir dikkatle korunmuş bulunuyordu.

Padişah hazretleri, kara ve deniz kuvvetlerini bu yolda düzenleyip savaş düzeninde yerleştirdikten sonra makinacıları yanına çağırarak ve bunlarla makinalar ve surun çok kısa süre içinde yıkılması hakkında müzakere ve fikir teatisinde bulundu. Anlar da elde bulunan makinalardan başka (zira evvelce yapılmış makinalar bulunuyordu) diğer bir makina yapılması şartiyle kal'a duvarlarının çabukça yıkılabileceğini kabul ve vaad ettiler. Lakin surları sarsmaya ve yıkmaya yeter bir makinanın yapılması büyük çapta bakır ve çeşitli malzemeye bağlı, yani büyük parayı gerektirdiğini söylediler. Sultan Mehmed, sonucu bir an evvel alabilmek için hiç bir şeyden kısmayarak istediklerini, hatta fazlasiyle verdi. İşte o

---

(70) Stadion: Bir Bizans ölçüsü olup, bir stadion 184,87 metre olup, bu mesafe 7.949.41 metredir.

(71) 23 kilometre 293 metredir.

(72) 6 kilometre 45 metre.

zaman makinacılar tarafından dinleyenlere inanılması mümkün olmayan ve görenlere dehşet veren bir makina meydana geldi (73).

Bunun yapılmasına ve çalışmasına dair bilgim sınırları içinde bir kaç söz söyleyeceğim:

Metin ve sıkı ve temiz toprak, günlerle karıştırılmak suretiyle çamur meydana getirildi. Buna bağlamaya ve yapıştırmaya mahsus ve tamamen parçalara ayrılmış keten ve kendir ve bu gibi şeyler karıştırılıp ayrılması mümkün olmayan bir hale konuldu. Bu karışımdan yuvarlak künk şeklinde ve kırk karış uzunluğunda büyük bir boru yapıldı. Atılacak taşı yerleştirmek için ağız tarafının çevre ölçüsü oniki karış idi. Ot (74) denilen maddenin konulmasına mahsus arka tarafının genişliği

---

(73) Top, demir veya taş mermi atan bütün ağır, ateşli silâhlara verilen ad. Bazı kaynaklarda Osmanlı Devletinde topun ilk defa Birinci Murad Beğ (Hüdavendigâr) zamanında Birinci Kosava meydan savaşında, yani 1389 tarihinde kullanıldığı kayıtlıdır. Osmanlı topçuluğu Fatih devrinde süratle tekâmül etmiştir. İstanbul'un kuşatılması sırasında kullanılan ve surları döven ondört bataryanın topları, kısmen Edirne'de dökülerek 2 Nisan 1453 pazartesi günü buraya getirilmiş ve kısmen kale önünde döküimüştür. Bunlar içinde büyük top diye anılan tek bir tanesi Fatih'in hizmetinde bulunan meşhur Macar Urban tarafından dökülmüş, lâkin kendisi Türk mühendisleri kadar bu işin erbabı olmadığından hesapları yanlış tutulan topu kale önünde beklenen faydayı temin edemeden üç - beş atıştan sonra parçalanmış ve o sırada yanında bulunan Urban da hatalı dökümünün cezasını hayatiyle ödemiştir. Bu itibarla, İstanbul kuşatmasında yalnız Türk dökümcülerinin ustalarının döktükleri büyük toplardan yararlanıldığı bir gerçektir. Tarafsız kaynaklar da bunu kabul etmektedir.

(74) Top otu: Metinde «votani» diye yazılı olan kelimenin çevirisidir ki, bitki demektir. Barutun birinci adı Bizanslılarda bu idi. Hatta bugün bile baruta ot anlamına olan «chortari» derler (çev.).

zannıma göre uzunluğunun dörtte biri oranında ve belki biraz daha ziyade idi. Bundan başka olarak söz edilen çamurdan aynı şekilde öncekinin içerisine girebilecek büyüklükte bir boru daha yapıldı. Bu ikincisi birincisinden bir karış veya biraz daha geniş olup bunlar birbiri içine konulduğunda kalacak açıklık erimiş bir halde bulunan bakır ile doldurulduğu. Mamafih bu dış boru boşluğuna doldurulacak bakırın büyük ağırlığıyle patlayarak makinanın beyhude kaybedilmemesi için demir ve tahta ve toprak ve taş çenberler ile güzelce sarılmış ve bu suretle her türlü basınça karşı koyacak surette kuvvetli bir hale getirilmişti. Bu yeni makinanın pek yakınında iki ocak, iki taraftan huniler için yapılmıştı. Ocaklar bol çamur ile yapılmış olup içleri tuğla ile mükemmelen işlenmiş ve dışı büyük taşlar ve kireçli harç ile kuvvetlendirilmişti. Hunilerin içine bakır ve kalay gibi madenden bir haylice hemen bin beşyüz okka kadar (böylece rivayet edilir) konularak sonra üzerlerine çok mikdarda odun ve kömür yığılıp o suretle ki ocakların hunilere olan ağzı bırakılmak suretiyle her tarafları kapatılır idi. Yanındaki körükler hiç durmadan işletilmek şartiyle üç gün üç gecede bakır tamamiyle eriyerek su ve akıcı bir hale gelip sonradan ağızların açılmasiyle bakır oluklar vasıtasiyle sözü edilen silindirlerin arasına dökülürdü. Dışardaki silindir dolduktan ve hatta ağzından taşarak soğuduktan sonra kenarları eğelenerek ve taraklarla işlenip düzlenerek parlak ve kaygan olurdu (75).

İşte makinanın yapılması ve hazırlanması bu şekilde olurdu. Gelelim hareketine:

---

(75) Yazarın İstanbul'un kuşatılması sırasında yapıldığını gösterdiği bu topun o çağın diğer Bizans ve Lâtin tarihçilerinin ekserisi kuşatmadan çok evvel Edirne'de yapılarak İstanbul surları dışına getirildiğini söylüyorlar (çev.).

İlk olarak; ot (Top otu) denilen madde içeriye alınarak makinanın ardında olan bütün huni ve makinanın oluğu taşı içine alacak ikinci oluğun ağzına kadar tamamı doldurulurdu. Bundan sonra bu ağıza gayet sert ağaç tan büyük bir destek konulup demir ve balyoz ile vurula vurula ot iyice sıkıştırılırdı. O derecede ki, vuruşların kuvvetiyle alevlenmek gibi bir durumla da karşılaşmak mümkünse de, başkaca bir yol ve şekil mümkün değildi.

İkinci olarak; makina hedefin karşısına götürülüp bu işin ustası kimseler ölçekler ve hesaplarla yön tayin edildikten sonra makinanın altını büyük tahta dirseklerle güzelce beslerler ve üzerine dahi büyük taşlar döşerlerdi. Böylece makina, yukarıdan, aşağıdan, sağdan ve soldan sımsıkı bağlanmış olmakla, hareketin kuvvet ve şiddetiyle bulunduğu yerden sıçrayarak hedeften gayrı bir yere vurmasını önlerdi. Sonra arkada olan küçük delikten otu fitillerler ve otun ateş almasıyle müthiş bir ses yeri, hatta uzaklarda olan yerleri sarsar, müthiş bir gürültü her yeri kaplar, etrafı alevlendirir ve karartır bir ateş ile kuru bir rüzgârla ses vererek içeriden fırlar ve bu şiddetle taşa vurmakla taşı dahi şiddetli bir kuvvetiyle ileriye atılarak surlara çarpar ve bu çarpmanın tesiriyle bir çok yarılmalar olur ve enkaz parçaları etrafa saçılır ve her yöne dağılan bu parçalar rastladıkları insanları öldürürdü. Böyle olmakla beraber bu etki eşit şekilde olmayıp surun bazan büyük bir bölümü bozulur ve bazı defa bunun yarısı meydana gelir. Bazan da surun yukarı bölümlerindeki koruganların iç ve dış burçlarının bir tarafı ya çok ya da küçük bir bölümü zarar görürdü.

Atılan taşlara karşı koyacak bir kuvvet düşünülemez ve surun son derecede kalın, sağlam ve dayanıklı bedenlerinin dayanma gücü kalmayarak harap olması hayre-

ti mucip ve mermilerin sarsıntılarının şiddetli oluşuna alâmettir. Geçmiş hükümdarların ne böyle bir makina hatırlarına gelmiş ve ne de sahip olmuşlardır. Eğer böyle bir makineye sahip olsalardı karşısındaki kal'alar ne kadar sağlam yapılmış olursa olsun onları almak için karşı duracak sur yapılması, lâğımlar açılması ve toprak sürülmesi vesaire gibi ağır işler ve buna benzer çeşitli zahmetlere katlanmıyacaklar ve surlar bu gibi makinalarla yıkılarak, kal'ayı tezelden teslime mecbur olacaklar, bu suretle kuşatmalarda hiç bir zorluğa uğramayacaklar ve kendilerine karşı koyan kal'a ve hisar bulunmayacaktı. Ancak onların böyle makinaları yoktu. Bu makinalar yüz elli yıl ve belki biraz daha önce Almanyalı İsviçrelilerin (76) yeniden buluşlarıdır.

Üçüncü olarak; bu hareketi meydana getiren otun birleşme ve tertibi hakkında şöyle demek yerinde olur. Bu karışım küherçile, kükürt, kömür ve haşiş (77) gibi sıcak ve kuru maddelerden meydana gelen bir ruhtur. Bu ruh bakırdan yapılmış bir çıkış yeri olmayan, dayanıklı bir kabın içindedir. İçeriden meydana gelen ısıdan etkilenmiş olarak taş merminin o kadar büyük ve siddetli hareket ve kuvvetine sebep olur. Çok kere bakırın dahi patlamasına sebebiyet verir. Bu makinanın eskiden bir adı yoktur ve bilinmemektedir. Meğer ki buna başka bir ad verilebilsin. Şimdiki adamların hepsi birleşik bir ad ile «silâh» derler. İşte bu makina hakkında biz imkân ve sınırımız çerçevesinde bu kadar bilgi verebildik.

---

(76) Kitabın metninde «Germani Celtae» diye yazılı adı Almanyalı İsviçreliler diyerek çevirdim. Bilinmektedir ki barutu icad eden ve daha doğrusu silâhlarda kullanan Alman İsviçreli «Berthold Schwarz» dır. İsviçre sınırında bulunan Almanya şehirlerinde doğmuştur. Schwarz'ın icadı miladın 1327 yılına rastladığı rivayet edilir (çev.).

(77) Haşiş: Hind kenevirinden çıkarılan bir madde.

Makinalar tamamen yapılıp ve hazır olduktan sonra Hazreti Padişah, makinacılara bunların muhasara çizgisine getirilmesini emretti. Önce, surun ortası ve otağı Hümayun'un (78) kurulduğu yere getirtti. Bunların en büyük ve kudretli olanlarından üç tanesini ayırarak bunlarla surun o kısmının vurulmasını emretti. Diğer makinaları surun çeşitli yerlerine ve saldırma ve yıkmaya uygun zayıf noktasına taşıttı ve yerleştirdi. Zira padişah hazretleri şehri sürat ve kolaylıkla almaya karar verdiğinden bir çok mevkii birden döğmeğe karar vermişti. Çeşitli yerlere dağıtılan makinalar sura pek ziyade yaklaştırılarak ateşe başlanıldığında surlar zarar görmeğe başladı. Surların sarsılıp düşmesiyle piyadelerin geçmesini ve sura yaklaşarak daha yakından döğüşmelerini kolaylaştırmak istiyen Hazreti Padişah, makinalara yakın olan çukurların yani kal'a hendeklerinin toprakla doldurulmasına emir verdi. Bundan başka hendeklerde, surun altında şehre doğru lâğım (79) kazılmasını da emretti. Bundan maksadı açılacak lâğımlardan geceleyin

---

(78) Otağı Hümayun: Osmanlı hükümdarlarının mükellef çadırlarına verilen ad. Otağı Hümayun, daima kırmızı renkte olur, renkli şerit ve sırmalı saçaklarla süslü bulunurdu. Padişahların çadırları gayet büyük ve yedi direkliydi. Bir taraftan bir galeri ile hazine çadırına ve bir galeri ile de padişahın divan müzakerelerini dinlediği çadıra bağlıydı. Otağı Hümayunda hükümdarın her türlü istirahatini temin edecek her şey mevcut bulunur. Bunu törenle kurup kaldırmak, çadır mutemedlerine ait bir vazifeydi. Padişahların ekseriya iki çadırı bulunur, biri bir menzil ileride giderek kurulur ve padişah daima otağını hazır bulurdu.

(79) Lâğım: Eskiden savaşlarda kaleleri yıkmak için toprağın altından lâğım kazıp barut ile dolduran ve bunu ateşleyerek hisarları atan bir sınıf vardı. Onyedinci yüzyılda teşkilâtları bozulmuşsa da 1792 de islah edilerek asrî bir duruma sokulmuştur.

şehre girilmesi ise de büyük zahmet ve masrafı gerektiren bu işin sonucu da verimsizdi. Çünkü makinalardan elde edilen büyük faydalar bu kazılara lüzum olmadığını gösterdi.

Surların çevresinde bu olaylar cereyan etmekte iken Hazreti Padişah yanına alaylardan bir kaç nefer alarak, gayet metin olan Terebya kal'ası üzerine hareket etti. Çevresine koydurduğu top makinalarının mermilerinden kal'anın çok yeri tahrip ve muhafızlarının ekserisi ölmüş veya yaralanmış olmakla geride kalan kırk kişi aman dilediler. Padişah buradan (Studio) denilen kal'anın üzerine hareket ederek bunu da top makinaları ile döğerek ve tahrip ederek aynı günde teslim aldı.

Aynı zamanda donanma komutanı olan Balta-oğlu hiç bir geminin limana girip ve çıkmasına meydan vermemek için emrinde olan gemilerin önemli kısmının limanın ağzında ve zincirin önünde bırakarak, Padişahın emirleri gereğince geri kalan gemileri alarak Prinkipos (80) adasının üzerine hareket etti. Bu adada bir çetin kal'a ve kal'ada otuz nefer yabancı cebelu (81) vardı. Bu

---

(80) Prinkipos: Şimdi Büyükada denilen yerdir. Kuvvetli tahminlere göre bu ad Bizanslılar tarafından İstanbul'un yakınında ve Marmara denizinde bulunan ufak adaların bütününe verilmiş olan genel deyimden «Prenkislerin adası = İles des Princes» adından gelmiştir. Bu adın verilmesinin sebebi imparatorzadeler ve devlet büyüklerinin ekserisinin vakit, vakit bu adalara sürülerek burada tutuklu kalmalarıdır (çev.).

(81) Cebelu: Osmanlılarda bir zeamet veya tımar sahibi dirliğinin miktarına göre savaş zamanlarında yanında götürmeye mecbur olduğu silâhlı süvari. Zeamet sahipleri ilk beş binden sonra her beş bin akçe için bir cebelu götürürdü. Cebelulerin yetiştirilmesi ve her türlü masrafları zeamet veya tımar sahiplerine aitti. Bun-

kal'a şiddetle muhasara ve getirilen top makinaları ile döğülmek ve sıkıştırılmak suretiyle surların bir kısmı yıkıldı ise de sarfolunan emekler olumlu bir sonuç vermeyerek kal'a alınamadı. Bilâhare iç kal'aya ateş verilmesi suretiyle bir çaresine bakılması Padişah tarafından emir edildi. Kamış ve bağ çubuğu ve ot ve saire gibi tutuşabilir şeyler çuvallara doldurulup ve surun hemen yanına yığılıp yeter derecede yükseltildikten sonra içinde kükürt ve katranlı ateş yaktılar. Uygun rüzgârla da körüklenen ateş daha da artarak alevler kal'anın korunaklarından içeriye kadar sızmaya başladı. Orada bulunanların ekserisi burada öldüler. Büyük tehlike karşısında kaçarak şartsız olarak teslim olanlardan yerliler esir ve yabancılar öldürüldü.

Bizanslılar ve Justinyanus, top makinalarının mermileriyle iç ve dış surların harap olduğunu görünce, kal'anın üzerinden büyük mertek (82) ler uzatıp, kalın iplere yün ve buna benzer maddeler ile dolu çuvallar asarak mermilerin tesirini hafifletmeye ve bu suretle de surları korumaya çalıştılar. Bu tedbirlerden hasıl olacak fayda hiç denilecek kadar az oldu. Çünkü top makinasının mermileri rastladığı yerde bulunan her şeyi savurup dağıtır ve suru yine yıkardı.

Sultan Mehmed Hanı Sâni, yukarıda sözü geçen kal'aların alınmasını tamamlayarak dönmesinden çok bir süre geçmeksizin, açılan gedikler vasıtasiyle şehri ala bilmek için, artık doldurulmuş bulunan hendekler üzerinden hücum yapılmasına karar ve bu niyet ile yaylı ve

---

ların bir araya gelmesi, savaşta Türk ordusunun önemli bir kuvvetini teşkil ederdi. Savaşlar sırasında yararlık gösteren cebelulere açık bulunan tımarlar verilirdi.

(82) Dört köşeli, kalınca ağaç kereste.

mızraklı askeri ve Hassa kuvvetlerini yanına alarak surun üzerine şiddetli bir hücum emri verdi.

Yeniçeriler derhal büyük bir gürültü içinde hendeği geçerek surlara yaklaştılar ve ilk hücumlarıyle müdafilerin morallerini bozmaya uğraştılar. Bu konuda son derece gayret sarfettilerse de bu davranışları onların bekledikleri sonucu vermedi. Çünkü surların üzerine yerleşmiş bulunan cengâverlerin aynı şekilde karşı koyuşları vardı.

Bu başarıya ulaşamayan hücumdan sonra Osmanlılar diğer bir tedbire teşebbüs ederek mızraklarının uçlarına bağladıkları çengellerle yukarıda bulunan ve Bizans askerlerini koruyan ve her şeyi aşağıya çekmeye ve bu suretle onları sipersiz bırakmaya çalıştılar. Bununla beraber yay ve saban ve mızrakla donatılmış askerler ile yaptıkları ateş ile alet ve savunmadan yoksun bulunan yerleri döğerler, bazıları da getirdikleri merdivenlere yaklaştırarak surun üzerine çıkmaya çalışırlardı. Aynı zamanda top makinaları dahi surdaki döğüşenlerin üzerine çok miktarda taş yağdırarak onların büyük zarar görmesine sebep olurlardı. İşte surların içinde bulunanlar bu şekilde döğüşüyorlardı.

Justinyanus ve emrinde bulunan cenkçiler (onlar surların harap olmuş yerlerinin ardında yer almışlardı) ve bunlarla beraber bulunan Bizanslıların ekserisi zırh giymek suretiyle korunduklarından Osmanlıların hücum ve teşebbüslerinden zarar görmeyerek kahramanca döğüşüyorlar ve onların teşebbüslerini sonuçsuz bırakıyorlardı. Velhasıl Bizanslılar ve Justinyanus bu inatçı korunmalariyle galip gelerek düşmanı surların yakınından geri çekilmeye mecbur ettiler. Mamafih bunların ekserisi yaralanmış veya şehit olmuşlardı.

Balta-oğlu, Prenkipus kal'asını aldıktan sonra em-

rindeki deniz kuvvetleriyle diğer deniz birliklerinin yanına yani limana gelerek orada demirledi. İki üç gün geçtikten sonra padişah tarafından kendisine orada bulunan Bizanslılara ait büyük deniz kuvvetlerine ve Haliç'e girmeyi önleyen zincire hücum ve mümkün olursa limana zorla girmek için emir verildi. Zira Padişah bir hakikat payı olarak deniz yönünden de surlara yüklenmeye başlanıldığı takdirde içeridekilerin sayıca azlığı ve şehrin pek geniş olan çevresinin tamamiyle korunmasına yeter olmayacağından şehrin alınmasının kolaylaşacağını tahmin etmiş bulunuyordu. Dolayısıyle şehri karadan ve denizden sıkıştırmak için her ne suretle olursa olsun limanı ve haliçi kendi tarafına almak fikrindeydi.

Balta-oğlu, bütün gemileri alarak ve bunları gözüpek savaşçılarla donatarak büyük bir gürültü ve şiddetle Bizans gemilerine ve zincir üzerine yürüdü. Gemiler ok menziline (83) kadar silâh atmaktan kaçındılar. Sonra atışlar başladı. Her iki tarafın topları karşılıklı birbirlerini yokladı. Balta-oğlu, düşmanın küçük küçük gemilerini vurmaya ve rampa (84) manevrasına geriştikte bordalara (85) dizilerek büyük bir şevkle amansız döğüşü-

---

(83) Ok menzili; ok, yay veya keman denilen kavis şeklinde bükülmüş bir ağaca çubuğa gerili kirişe takılarak uzağa atılan ucu sivri demirli ince ve kısa değneğe verilen ad. Ok silâhın icadından evvel bütün insanlar tarafından kullanılmış ise de en büyük mahareti araplar göstermişlerdir. Ok atımı; dört yüz adımdır, zira ölçü yerinde kullanılır bir deyimdir. Bir okun en çok gittiği dört yüz adım esas tutulduğu için bu ad verilmiştir.

(84) Rampa: Eski deniz savaşlarında yakından dövüşerek zaptedilmek istenilen bir düşman gemisi üzerine hücumla bordo bordoya bağlanmak yerinde kullanılır. Bu sırada düşman gemisinde, gelecek düşmanı önlemek için savaşçılar güvertede yerlerini alırlardı.

(85) Borda: Geminin yanı. Borda, gemilerde biri (solda) kır-

yorlardı. Bir kısmı elleriyle ateş atarak ve kimisi ateşli oklarla gemileri tutuşturmak tasavvurunda bulunuyorlardı. Yine bir kısmı da mızrak ve süngü ve kargı ile gemilerin üzerindeki savunanları vurup öldürüyorlardı.

Boğaz boğaza cereyan eden bu döğüş Bizans gemilerinde bulunan (gemiciler üzerine komutan tayin olunan ve deniz cihetinin korunmasını üzerine alan grandük (86) tarafından bunlar bu gibi hücumlara karşı yetiştirilmişlerdi) yüksek ve hem de pek yüksek olan yerlerden yani serenlerin (87) tepesinden ok ve mızrak ile müdafaa ederek asılmış olan su ile dolu fıçıları ipler ile bağlanmış ağır taşları yukarıdan hücum edenlerin üzerlerine fırlatarak büyük zararlar veriyorlardı. Bir yönden Türkler düşmanlarına galip gelerek zorla limana girmeyi ve diğer taraftan ise Bizanslılar da aynı şekilde dişlerini tırnaklarına takarak döğüşüyorlar limanı korumaya çalışıyorlardı. İki tarafın da dayanması karşısında olumlu bir sonuç almak Türkler için mümkün olmadığından Osmanlı gemileri geri çekilmek zorunda kaldı. Bizanslılar biraz nefes aldılar.

Sultan Mehmed, bu deniz savaşındaki başarısızlık üzerine başka bir top makinası kullanılmasını tasarlayarak bu maksatla makinacıları huzuruna çağırdı. Lima

---

mızı, biri (sağda) yeşil olmak üzere iki yanda yakılan fenerler. Donanma gemilerinin bir çizgi üzerinde ve parelel olarak gitmek üzere aldıkları durum.

(86) Granduk: Yunancada büyük anlamına gelen (Megas) ve Lâtince âmir - subay demek olan (dux - duks) kelimelerinin birleşmesinden ve büyük komutan anlamına olan dux kelimesini bu suretle çevirdim. Bizans'ta bir makam olup buraya ulaşanlara verilen bu unvanın karşılığı Avrupalılarda (amiral) dir (çev.).

(87) Seren: Üzerine dört köşe yelken gerilmek üzere haç-vari olarak takılan ağaç.

nın ağzında bulunan düşman gemilerinin makinalardan atılacak taşlar ile bulundukları yerlerde batırılıp böyle bir teşebbüsün yapılmasına engel olacağını söylediler.

Bunun üzerine Padişah Hazretleri onlara yeni tipte başka bir makina yapmalarını teklif ve yapılacak makinayı tarif etti.

Şimdi kullanılacak makinaların şeklinde ufak bir değişiklik yapmak suretiyle taşı yükseğe atmak mümkün olduğunu ve böylece yükseğe atılacak taşın düşerken gemilerin ortasına düşerek batırabileceğini ve bununla ilgili olarak bir kaç ağırlık ölçüsü ve nisbeti ve makinanın hedefi olacak gemilere nasıl nişan alınacağını etraflıca anlattı. Makinacılar konuyu inceleyerek böyle bir aracın yapılmasının mümkün olabileceğini söylediler. Padişahın tarifine uygun bir makina yaptılar. Bölgeyi etraflıca inceleyerek bu yeni makinayı Galata sahilinden biraz uzakta ve gemilerin karşısında bulunan yüksekçe bir tepenin üzerine yerleştirdiler. Gerekli yerleştirme bittikten ve özel ölçme araçlarıyle de ölçtükten sonra ateşledilerse de amaçlarına erişemediler. Çünkü makinanın attığı taş yükseklik kazandıktan sonra düşerek gemilerin yakınında denize düştü.

Makinacılar makinayı tekrar düzenleyerek ve bulunduğu yerden küçük bir yer değiştirmesiyle yeniden ateşlediler. Taş çok yükseklere çıktıktan sonra gayet şiddetli bir gürültü ile ve hızla gemilerden birinin üzerine düştü. Gemide bulunanlardan bir kısmı öldü ve bir kısmı dahi düşmenin şiddetinden gemi ile beraber denizin derinliklerini boyladı. Kurtulabilen çok az kişi de yüze yüze yakınlardaki diğer gemilere sığındılar. Diğer gemiler bu yeni silâh karşısında yerlerini değiştirmek suretiyle taş merminin erişemeyeceği yerlere giderek Haliç'in korunmasından asla vazgeçmediler. Bütün bunlara rağ-

men bu yüksekten atış hiç beklenilmemiş bir şey olduğundan şehir halkı tarafından hayret ve korku içinde karşılandı ve hepsini helecan ve üzüntüye boğdu.

Bu olaydan üç dört gün geçmeksizin Papa'nın İtalya'dan göndermiş olduğu büyük gemilerden üçü açık denizden İstanbul'a gelmekte olduğu görüldü. Papa savaşın başlamış olduğunu ve şehrin kısa süre içinde Osmanlılar tarafından muhasara edileceğini haber alarak Bizanslılara alelacele bu üç gemi ile erzak ve mühimmat ve yardımcı asker göndermişti. Ayrıca otuz gemi daha hazırlıyordu. Bu gemiler geç kalarak vaktinde yetişememişlerdir.

Bu üç geminin gelmekte olduğu Padişah Hazretlerine duyuruldu. O da derhal donanma komutanı Balta-oğlu'nu huzuruna çağırarak ne kadar gemi varsa hepsini savaşa hazır tutmasını, gemici, kürekçi, deniz piyadesinin tamamiyle tanzim ve tertib olunmasını ve silâh namına her ne lâzımsa hepsinden yetecek kadar alınmasını er ve subaylardan deniz döğüşmesine yatkın olmayanların karaya çıkarılıp, yerlerinde cesur ve denize elverişli kişilerin bırakılmasını emretti. Düşman gemilerinin tutuklanarak kendisine getirilmesini, bu olmadığı takdirde de ne komutan, ne subay ve ne gemicinin canlı olarak geri dönmemelerini tenbih ederek, Balta-oğlu'na hareket emrini verdi.

Baltaoğlu bütün deniz kuvvetlerini komutasına alarak bulunduğu yerden kemali azametle devir aldı. Gurur ve ümidi ziyade idi. Güya ki, düşman gemileri avucunun içindeydi.

Ok menziline varıldıkta evvelâ kısa bir süre hareketsiz durduktan sonra savaş başladı. Makinalarla atılan taşlar ile karşı taraf gemilerinin direklerini kırmaya ve

ateşbar (88) ile yakmaya çalışıyordu. Düşman gemilerinin yüksek yerlerinden bilhassa direklerinden ve çanaklıklarından (89) ok ve taş ve mızrak yağdırıyorlardı. Her iki taraf savaşçılarının haykırmaları ve yaralıların feryatları ortalığı bürüdü. Bu suretle uğraşmak bir hayli süre devam ettikten sonra Balta-oğlu'nun arkadaşlarını teşvik eden seslenişiyle birlikte iki taraf birbirlerine daha şiddetle giriştı, savaş dehşetli, kanlı bir durum aldı.

Osmanlı gemilerindeki savaşçılar yakından kullanılması mümkün olan silâhların kullanılmasıyle düşman gemilerini aşağıdan tutuşturarak yakmak ve kargı ve balta ile vurarak küpeştelerini (90) parçalamaya ve gemilerin üzerlerine sıçrayıp demir ve halatlarına asılarak geminin içine girmeye çalışırlardı. Bir takımı da ok ve uzun kargı ile ve mızrakla düşman askerlerini öbür dünyaya gönderirlerdi. Lâkin bunca çalışma, bu kadar şevk üç İtalyan gemisinin hakkından gelemiyordu. Çünkü düşmanın zırhlara bürünmüş askeri de üstün bir cesaretle kendisini korumaktaydı. Bunlar su ile dolu varil ve destileri ve ağır taşları makara ile yukarı çekip usuluyle aşağıya bırakırlar ve bu suretle çıkarılmış olan yangınları söndürme ve hem de gemilere girmeye uğraşanların çoğunu boğarak öldürürlerdi. Bir yandan da mızraklar ve şişlerle kendilerini korudukları gibi gemilere çıkmaya çalışanların ellerini baltalarla keserler ve tokmak ve topuzlarla (91) başlarını kırarlardı. Her iki taraf kendi

---

(88) Ateşbar: Ateş yağdıran. Düşman üzerine ateş atan ilkçağlarda çok kullanılan bir savaş aracı.

(89) Çanaklık: Gemi direklerindeki gözetleme yeri.

(90) Küpeşte: Gemilerde güverte parmaklığı.

(91) Topuz: Silâhın icadından evvel kullanılan savaş aletlerinden birinin adıdır. Baş tarafı yuvarlak olduğu için bu ad verilmiştir. Topuzu, bütün demir veya bakır olarak yapıldığı gibi,

adamlarını teşvik ve cesaretlendirmek maksadiyle çıkardıkları seslerden vuran ve vurulanların, kakan ve kakılanların ve düşüp kalkanların tahkir, tehdit, na'ra ve feryatlarından ve yaralıların iniltilerinden hasıl olan yürekler acısı sesler gök yüzüne yükseliyordu.

Osmanlı gemilerindeki savaşçıların çokluğundan ötürü yaralananların ve şehit olanların yerleri hiç bir vakit boş kalmayarak kısa zamanda dolduruluyor ve savaşanlar dizisini devamlı olarak genç dilaverler teşkil ediyordu. Düşman gemisinde bulunanların her ne kadar sebat ve cesaretlerine ve müdafaadaki yararlıklarına diyecek yoksa da Osmanlıların daima kendilerine üstün kuvvet çıkarmalarından ümitsiz kalarak savaşı bırakacakları anda birdenbire şiddetli bir lodos rüzgârı çıkıp yelkenleri doldurarak gemileri kuvvetle ileri doğru yürüttüğünden savaşa devam imkânı kalmadı. Gemiler dağıldı. İtalyan gemicileri liman ağzını tutturarak orada bulunan Bizans gemilerine katıldılar (92).

Osmanlı gemileri ise düşman gemilerini izlemiyerek arkada kaldılar. İşte... Kaderin cilvesi bu üç gemiyi böylece bu büyük tehlikeden kurtarmış oldu. Vakıa çok hırpalanmışlardı. Bu vuruşmada düşman gemilerinde olanlardan yirmi ikisi ölü ve yarısından çoğu da yaralanmış

---

sapları ağaç, baş tarafları demir veya bakır olarak da yapılırdı. Suvari ve piyadeye mahsus olmak üzere ayrı ayrı topuzlar vardı. Suvarininki ağır, piyadeninki hafifti. Suvariler topuzu, eğerin sol tarafına asarlardı.

(92) İtalyan gemiler: Bu büyük gemiler papadan erzak ve mühimmat getirmiştir. Cinivizlilere aittir. Yabancı kaynakların, Latin gemilerinin parlak bir başarısı ve Osmanlı donanmasının mağlubiyeti olarak gösterilen bu deniz savaşı, Kritovulos'un da açık olarak işaret ettiği gibi önemli bir şey olmayıp, deniz ve rüzgârların değişimi Ciniviz gemilerine yardım etmiştir. 20 Nisan 1453 cuma.

tı. Osmanlı gemilerinde ölenler yüzü ve yaralılar otuzu geçmişti.

Padişah bu esnada at üzerinde durarak savaşı en ince yönlerine kadar izler ve sonucunu beklerdi. Donanmasının kesin olarak galip geleceği ve karşı taraf gemilerinin de denizcileriyle beraber tutuklanarak huzuruna getirileceği ümidiyle içi rahattı. Hakikaten cerayen eden olaylar, ümitlerinin yerine gelmesine pek az bir zaman bırakmış olduğu halde ansızın esen bu güney rüzgârı, düşman gemilerinin kurtulmasını sağlamıştı. Bindiği ata vurarak sessizlik ve sükûnet içinde oradan ayrıldı. Bu başarısızlığı o anda zihnini kurcalayan önemli tasarıları na karşı kötü bir işaret sayarak üzüldü ve asabileşti. Balta-oğlu'nun gevşeklik ve beceriksizliği elbette hatıra gelip hakkında şiddetli ceza ve hatta idamı dahi düşünebilirdi. Fakat Balta-oğlu vuruşma sırasında taş ile gözünden yaralanmıştı. Savaş esnasındaki üstün çalışmaları da gözönüne alınarak yalnız memuriyetinden alınmakla yetinildi.

Donanma komutanlığı ve Gelibolu valiliği maiyeti erkânından savunma işlerinde tecrübeli ve güvenilir bir kişi olan Hamza'ya (93) verildi.

Hiç beklenilmeyen ve birdenbire meydana gelen bu olay Bizanslılara biraz cesaret ve epey teselli ve yüreklerini daha hayırlı ümitlerle doldurdu ve gelecek iyi gün-

---

(93) Hamza Paşa: Balta-oğlu Süleyman beyin yerine, İstanbul kuşatmasının en ateşli bir zamanında kapdan-ı deryâ olmuştur. Aslen Arnavud olup, ailesi de Birinci Mehmed ve İkinci Murad zamanında devlete hizmet etmişlerdir. İstanbul kuşatmasında Boğaz'dan Haliç'e karadan gemi geçirilmesi Hamza Paşa'nın zamanına rastlar. Fetihten sonra Rodos şövalyelerine karşı yapılan savaşta başarı gösterememesi azline sebep olmuştur 1455. Mezarı Bursa'dadır.

lerin başlangıcı sayıldı. Fakat ümitleri ve sevinçleri az müddet sürmüştür.

Padişah limanın alınması ve Haliç'in Osmanlı donanmasına açılması suretiyle şehrin o yönden de dövülmesi ve bastırılması için şimdiye kadar almış olduğu tedbir ve yapılan hareketlerin olumlu bir sonuç vermemesi üzerine yeni bir tedbir ile bu arzusunda muvaffak olmuş ve teşebbüslerini sonuçlandırmıştır.

Şöyle ki; deniz kuvvetlerinde görevli olan subay ve üst komutanlara, acele gemilerin kara yolu ile Haliç'e indirilmesi için deniz dışından (yani Beşiktaş sahili (94)) limana kadar bir yol yapılmasını ve kızaklarla donatılmasını emretti. Bu iki deniz arasındaki olan mesafe (Boğaziçi ve Haliç arası) ortalama sekiz stadion (95) olup bunun yarısı, yani tepenin üst başına kadar olan yer yokuş ve Haliç'in içine kadar olan yer iniştir. Bu yol amelenin çokluğu dolayısıyle pek az zamanda meydana geldi. Padişahın buyruklarıyle gemiler yolun üzerine çıkarıldılar. Gemilerin altlarına büyük mertekler ve iki tarafına dayanaklar konulup kalın ip ve halatlarla kuvvetle bağlanarak gemilerin dengesi güven altına alındıktan ve dirsek teşkil eden yerler de kayış urganlarla çevrildikten sonra gemilerin kızaklar üzerinde çekilmesini padişah emretti.

Askerler büyük bir hevesle iplere ve makaralara yapıştı ve gemileri yürütmeye başladı. Gemiler karada da denizde olduğu gibi mürettebatı tamamen içlerinde ve yelken ve saire benzeri donatımı dahi yerli yerindeydi. Gemilerin çekilmesi sırasında güya denizde gidiyor gibi komuta ile yelkenleri açarlar ve kürek çekecekler gibi

---

(94) Beşiktaş sahili: Kitabın aslındaki adı «diplou klonos» olup çifte direk anlamına gelir (çev.). Eski adı Gunella-beşik'tir.

(95) 1512 metredir (çev.).

kürekleri ellerine alırlar ve komutanları dahi direkler etrafında öteye beriye koşarak ve ıslık çalarak ve seslenerek ve kamçı ile kürekçilere vurarak gayretlerini artırmaya çalışırlardı.

Gemiler tıpkı denizde gidiyor gibi görünür ve açılan yelkenler ise rüzgârdan şişerlerdi. İşte bu suretle yokuştan tepeye yükselen ve oradan da limana inmeye başlayan gemiler, böylece Galata'nın çok yakınında bulunan Soğuk Su Haliç'inde toplandılar. Bu gemiler orta boyda altmış yedi parçadan ibaretti (96).

Bizanslılar hiç bir şekilde beklemedikleri bu olayı yani Haliç'in içinde düşmanın bulunmasını ve şehre karşı saldırmak üzere düzenlendiklerini görünce, kendileri için elim bir manzara olan bu durumda bir kat daha hayret, ızdırap ve keder ve telâşa düştüler. Çünkü artık her türlü yardımdan da mahrum kalıyorlardı. Zaten ne şehrin halkı ne de yabancı memleketlerden alelâcele yardıma gelenler kara tarafındaki surları korumaya yetmediklerinden ve hatta iki ve yahut üç korunağın korunması bir cengâvere bırakıldığından, o zamana kadar Haliç'e bakan ortalama otuz stadion mesafede olan surun korunmasına diğerleri kadar korunmada titizlik gösterilmemiş iken, şimdi Halic'in Osmanlı donanması tarafından işgal edilmesinden ötürü bu surların da korunması mecburiyeti hasıl olmuş olduğundan savaşanların buralara nakli ile diğer taraflar boş kalıyordu. Bu durum açık olarak

---

(96) 22 Nisan 1453 pazar günü sabahı Türk deniz kuvvetlerinden bir filo Haliç'te görünmüştür. Gemilerin kaydırma işi ortalama akşam saat altıdan sabah saat altıya kadar sürmüştür. Gemilerin izledikleri yol hakkında çeşitli rivayet ve tahminler vardır. Bu konuda yerli ve yabancı kaynaklar arasında kesin bir bağlantı kurulması mümkün olamamaktadır.

şehri büyük bir tehlike ile karşı karşıya bırakıyordu (97).

Fenalık yalnız bununla kalmayarak padişahın yaptırmış olduğu köprü dahi bitirilmiş olduğundan kara askeri üzerinden geçerek sura hücum etmeye başlamakla bu surların korunması işi ön plâna alındı. Limanın ağzın-

---

(97) İstanbul surlarının savunması aşağıdaki şekilde komutanlar arasında bölünmüş bulunuyordu:

— Aylos Romanos (Topkapısı) kapısı: Türklerin en şiddetli hücumlarına maruz kalan bu bölgenin korunmasını İmparator Kostantin bizzat üzerine almıştır. Jan Jüstinyani de yediyüz seçkin askeriyle, şehrin çökmesinin son anlarına kadar yanında kalmıştır.

— Edirnekapısı ile Tekfur Sarayı arasındaki sur: Bokiyardi kardeşler diye anılan üç şövalyenin komutasındaki bir İtalyan müfrezesi.

— Eğrikapı'nın savunması: Teodor ve Karistos adında ihtiyar bir Venedikli savaşçı ile Jan Grant adında, özellikle lâğım keşfinde mahir bir Alman mühendisi bırakılmıştı.

— Vlaherna sarayındaki kıtalara İstanbuldaki Venedik elçisi Jirolama Minotta komuta ediyordu.

— Vlaherna'dan Haliç'e kadar olan sur parçasında da Sakızlı piskopoz Leonorda ve diğer Cinivizli komutanlar bulunuyordu.

— Topkapı - Silivrikapısı arasında yine Venedikliler, bu arada komutan Batista Gritti bulunuyordu.

— Yaldızlı Kapıyı: Venedikli Kontarini ile Rum prenslerinden Andronikos Kantakuzinos savunuyordu.

— Marmara sahili surunun savunmasını da Yaldızlı Kapıyı savunanlar koruyordu. Burada Türk şehzadesi Orhan da yer almıştı.

Bunlardan başka: Gönüllü rahipler ve keşişler de bu deniz suru boyunca görevlendirilmişlerdi. Kardinal İzodor da, Sarayburnundaki burçları savunacaktı. Limanın savunma komutası da Venedikli Kaptan Gabriel Trevisani'ye verilmişti. Grandük Notaras, bir ihtiyat kuvvet ile şehrin merkezine, bugünkü Mahmutpaşa civarına yerleşmişti. Hem şehrin idare ve inzibatı ile meşgul olacak, hem de takviyesi gereken yerlere koşacaktı. Haliç surlarında da, genellikle Bizanslı komutanlar yerleşmişlerdi.

da ve zincirin yanında bulunan küçüklü, büyüklü gemiler dahi artık Osmalıların hücumlarına açık olduklarından korunmalarına daha ziyade önem vermek gerekiyordu.

Justinyanus, limanın ağzında olan gemilerden kendisine ait birini ve İtalyan gemilerinden üçünü bulundukları yerden alarak Haliç'in ağzı tarafından Türk gemilerinin bulunduğu yerin karşısına götürerek burayı onlara sınır yaptı. Bundan maksadı bu gemilerle savaş yapmak ve Haliç'in girişini kapayarak Osmanlı gemilerini orada hapsedip hiç bir yere kımıldamaya ve liman da bulunan gemilere zarar vermelerine meydan bırakmamaktı. Bu karar ise pek yerinde bir düşünce ve padişahın davranışına karşı ihtiyatkârane bir karşılık tedbir olarak görünüyordu. Lâkin bu davranış pek az zaman devam edebildi.

Çünkü Padişah Hazretleri bu olayı görerek, bundan meydana gelecek zararları da düşünerek karşı tedbirler almakta gecikmedi. Topçulara, toplarını gizlice sahildeki düşman gemilerinin bulunduğu yerlerin karşısına taşınmasını ve tâbiye edilmesini emretti. Onlar da çok kısa zamanda bu buyruğu yerine getirdiler. Bizans'a bağlı gemilerden birisini ortasından vurarak denizin dibine indirdiler. Tayfasından ekserisi boğularak bir kaç tanesi yüzerek diğer gemilere sığınabildi. Diğer gemiler de demir kaldırarak mümkün mertebe uzaklaştılar. Topçular atışa hazır oldukları cihetle Bizans gemileri ellerini çabuk tutmuşlardır. Yoksa Justinyanus ve arkadaşları bu musibeti his bile etmeden soluğu denizin dibinde alacaklardı.

Bizanslılar için bu teşebbüs de sonuçlanmaması üzerine başkaca yapılacak bir tedbir kalmayıp yalnız surlardan makinalarla taş ve ok atmakla Türk teknelerini

vurmaya ve serbestçe Haliç'te dolaşmalarını engellemeye çalışırlardı. Liman önünde yer alan gemilerden bir kısmı da hergün Haliç'de bulunan Türk gemileri üzerine hücum ederek bunları tâkip ile zarar vermeye çalışırlardı. Çok kere tâkip olunan gemiler kendi taraflarında bulunan sahile can atarken karaya çarparlar ve bazan kovalayan gemiler avdete başladıktan onlar dahi geri dönerek ardından kovarlardı. İşte bu suretle karşılıklı vurup vurulmak cümbüşleri ve silâh oyunları devam ederdi.

Aynı günlerde şehirde aşağıda yazılı bir olay meydana geldi ki, bunlar az vakit sonra şehrin geleceğine bir işaret olduğu kabul edildi. Şehrin üzerine yapılacak büyük hücumdan üç dört gün evvel büyükler ve halk Tanrı'ya yalvararak, Meryem Ana'nın resimleri önlerinde dualarla sokaklarda dolaşırlarken bu resim hiç bir sebep olmaksızın birden taşıyanların ellerinden yüz üstü yere düştü. Orada bulunanlar kaldırmak istedilerse de resim kurşun gibi ağırlaşarak ve güya yere yapışmış gibi aşağıdan çekilerek topraktan ayırmak mümkün olamadı. Bir hayli uğraştıktan, Tanrıya yalvardıktan sonra papazlar ve resmi tutmaya ehil olanlar resmi kaldırmaya muvaffak olup taşıyıcılarının omzuna koyarak dolaşmaya devam ettiler.

Bu olağanüstü olay iyi bir işaret sayılmadı ve herkesin kalbini bir korku ve endişe kapladı. Hakikaten de olaylar, bu korkunun yerinde olduğunu göstermiştir. Tasviri dolaştıran alay öğle vaktinde büyük bir yağmur tufanına tutuldu. Ardı arası kesilmeyen dolu ile karışık yağmurun şiddetinden alaya dahil olan halk ne bir adım atmaya, ne de yerinde durmaya muktedir olamadı. Öyle perişanlık oldu ki çoluk çocuk, büyükler tarafından lâyıkiyle korunmamış olsa dereler gibi akan sulara kapıla-

caklarından hiç de şüphe yoktu. Böyle beklenilmeyen dehşetli dolu ve yağmurun gelişi ve akışından bir örnekti ve su baskını felâketin bütün memlekette cereyan edip hepsini sürüp götüreceğinin alâmetiydi.

Bu olaydan sonra kesif bir sis sabahtan akşama kadar bütün şehri kapladı. Bu da Tanrı'nın şehirden ayrıldığının, Tanrı'nın bu şehri kendi haline bıraktığının, terkolunduğunu, bu şehre arkasını çevirdiğinin bir işareti idi. Çünkü Cenab-ı Hak bulut ile örtülmüş olarak gelir ve yine döner. Bu olaylara kimse güvensizlik göstermesin ki gerek yerli ve gerek yabancı kişilerin gözleri önünde cereyan etmiştir.

Sultan Mehmed Hân'ın hazırlıkları son bulup hareketlerine engel bir şey kalmamıştı. Şehir her taraftan tamamen kuşatılarak içten ve dıştan kal'alar top mermileriyle yerle bir olmuş, hendekler dolmuş ve Haliç açılarak oraya bakan surlar dahi tazyike başlanmış ve merdivenler ve ağaçtan yapılan kuleler ve türlü türlü taarruz araçları yapılmıştı. Ortalama elli gün kadar devam eden vuruşma ve tazyik, kuşatmanın süresini yeter derecede uzatmıştı. Yalnız ümit olunmayan bir taraftan ansızın bir olayın belirtisi örnek olarak denizden kuvvetli bir yardımın gelmesi ihtimalinden başka endişe edecek bir şey yoktu. Vakıa İtalya'dan bir donanma yola çıktığı ve Sakız Adasına geldiği sözleri dolaşmakta idi ve Padişah da bunları biliyordu. Binaenaleyh artık yumuşak veya tereddüt eder durumları bir yöne itip en son ve en şiddetli darbeyi vurmanın zamanı gelmişti. İşte bundan ötürüdür ki Fatih bütün kuvvetiyle karadan ve denizden şehre şiddetli bir hücuma karar verdi ve bütün devlet büyüklerini, sergerdeleri ve binbaşıları ve yüzbaşıları ve mülâzımları ve ordusunun büyük, küçük subay-

larını ve emrinde bulunan hassa askerini ve bunlardan başka fırka komutanlarını ve gemi kaptanlarını ve donanmanın bütün komutanlarını çağırarak huzurunda bunlardan kurulu bir kurultay kurarak aşağıdaki şekilde konuştu:

Ey... benim paşalarım ve beğlerim ve ağalarım ve bu savaşta yoldaşlarım. Benim sizleri buraya getirmekten ve davetten gayem şimdiye kadar yapılan işlerde bir eksiklik veya göz yumduğunuz için değil, ancak yapılmasını düşündüğüm genel hücumda daha büyük hamiyet ve şecaat gösterilmesine sizleri tahrik ve teşvik içindir. Bir kısmınız bu görevin yapılmasına öyle bir derece gayret ve himmet gösteriyorsunuz ki her nev'i fedakârlığı buradan başarıya ulaşmadan dönmek küçüklüğüne tercih ettiğinizi her an görmekteyim. Bir kısmınız bununla da yetinmeyip türlü teşvikler ile yüksek hislerinizi başkalarına da aşılamaya çalışıyorsunuz ki, bu da gözlerimden kaçmamaktadır.....

Şehrin alınmasını pek o kadar kolay olduğunu zannetmeyiniz ve düşünmeyiniz. Savaşanlar için surlar aşmak pek zor ve aşanlar da büyük tehlike ile karşıkarşıyadır. Ama... görüyorsunuz ki bütün hendekler doldurulmuş ve karaya bakan kal'a üç yönden o derece tahrip edilmiştir ki, sizin gibi silâhlı ve hafif silâhlı olanara değil, atlara ve ağır surette silâhlı suvarilere bile kolaylıkla geçmesi mümkündür. Şimdi sizlere alınması güç bir kal'a yerine at ve silâh ile geçilmesi mümkün bir ova veriyorum.

Karşımızda savaş düzeninde dizilenlere gelince, bunlar hakkında da birkaç söz söylemek gerekir. Bunlar pek az olmakla beraber ekserisi silâhsız ve savaş alanında tecrübesiz kişilerdir. Kaçanlardan aldığım bilgiye göre iki veya üç kişi aynı sayıda kuleler arasında savaşa

devam etmeye çalışıyorlar. Hatta bir savaşçı bu ölçüde üç veya dört korugan üzerinde savaş devam ediyor. Bu şekilde savaşa devam eden adam ya tamamen yüreksiz yahut moralman eksik donatılmıştır. Bu halde o gibi adamlar bizim bu kalabalığımıza nasıl yetebileceklerdir. Şurayı da aklımızdan çıkarmayalım ki bizim askerimiz devamlı olarak savaş yapabilir. Aralarında yer değiştirme usulü yürürlüktedir. Yani askerler biri diğerini ertesi savaşta gelerek evvelkilerini değiştirir. Bu suretle askerlerin yiyip içmesine ve istirahatine ve uyumasına vakit bırakılır. Onlar ise kesintisiz olarak durmadan ateş ve savaş içindedirler. Bizim tarafımızdan devamlı olarak savaşa maruz ve mecbur edildikleri için boş vakitleri de yoktur. Hem de artık şimdiye kadar olduğu gibi yalnız uzak mesafeden silâh kullanarak ve geçici hücumlar ve taarruzlarla değil bir defa savaşa başladığımızda gece ve gündüz devam ile döğüş zincirleme ve devamlı olacak, izlediğimiz amaç olumlu bir şekilde sonuçlanmadıkça ne mütareke ve ne de döğüş durdurulmayacaktır. Binaenaleyh, düşman bu devamlı savaşın meydana getirdiği ağırlık, zahmet, yokluktan bitap kalarak teslim olmak zorunda kalacaklardır. Hakikaten yıkık sur üzerinde dizilen kuran İtalyanlar ve özellikle kal'adekilerin mağlûbiyeti zor ve şüpheli ve üzerlerine hücum edenleri geri atmaya yeter olarak düşünürlerse de (zira mükemmel surette donatılmış ve savaş bilgisine sahip olduklarını sanırlar) bunlar hakkında yürütülen düşünceler bana da inandırıcı olmaktan uzak ve eksik görünüyor. Evvelâ bu adamlar akıl sahibi olmadıkça hiç bir çıkarları bulunmadıkça başkalarının yararı için kendilerini hiç bir zaman tehlikeye karşı bırakmak istemiyeceklerdir. Ayrıca bu adamların her biri bir yerden toplanmış çeşitli insanlardan ibâret olduğu cihetle, bunların esas maksadları savaşmak de-

ğil kazanıp gitmektir. Hatta bunlar şimdilik bizim ara sıra oyuncak şeklinde silâh kullanmamızda her vakit böyle yapacağız zannıyle sebat ve mukavemet gösteriyorlarsa da her yönde savaşın bütün şiddetiyle alevlendiğini ve ölümün yaklaşmakta olduğunu gördüklerinden iyi biliyorum ki o vakit bu adamlar dakika kaybetmeden silâhlarını atarak yüzlerini çevirecekler ve arkalarına bakmayarak kaçacaklar ve hiç bir şey onları kaçmaktan alıkoyamayacaktır. Aksi bir düşünüşle dayansalar dahi maharet ve cesaretimiz onların hakkından gelecektir. Halbuki bu faraziyeye ben asla ihtimal veremem. Görüyorsunuz ki bu şehir denizden ve karadan her yönden bir şebeke içinde bulunuyor gibi kapalı ve sarılıdır. Şimdiden sonra silâhımızdan kurtulması mümkün değildir. Sizler de bütün yiğitliklerinizi takınınız ve maiyetinizi sıcaklık ve kahramanlığınıza katınız ve tam bir şevk ile görevlerini görmeye teşvik ediniz.

Onlara anlatınız ki, savaşta kârlı çıkmak üç şeye bağlıdır:

AZİM, NAMUS, İTAAT.

Askerî itaat nedir?.. Askerî itaat, herkesin bulunduğu yer ve durumu iyice korumak ve sessizlik ve düzen ile hareket ve davranıştan ayrılmamaktır. Bu düzen ile her biriniz üstünden gelen emri işitir ve sizden emir bekleyenlere de emirlerinizi duyurabilirsiniz. Gerektiği zaman sessizlik ile hareket edilir. Gerektiği zaman da bağırılır, haykırılır ve yerine göre hareket edilir. Savaşta ve özellikle kal'a döğüşlerinde bu usul pek faydalıdır. Bütün davranışlarımızda düzen ve tertip ile hareket edildiği zaman sonunda başarıya ulaşmak kesindir. Mazinize lâyık bir şekilde savaşınız.....

Şimdi sizlere emirlerim şunlardır: Herkes kendi alay ve çadırlarına giderek yemek yesin ve dinlensin.

Emrinizde bulunanlara tenbihlerimi duyurunuz. Yarın erkenden kalkarak herkes kendi yerinde düzenli bir şekilde bulunsun. Düzenimiz, düşüncelerimiz çevreye duyurulmasın. Alayları düzenledikten ve yerleştirdikten sonra ağır başlı durunuz. Cenk şarkısı kulağınıza ve işaret gözünüze çarpınca ondan sonrası size aittir.

Hamza Beğ! Sen deniz tarafında olan surun karşısında gemiler ile dolaşarak ve bazılarına ok menzillerine kadar yaklaşarak kemankeşlerin ve topçuların ve tüfenkçilerin taşıdıkları silâhlar ile kal'a üzerine şiddetle ateş etmelerini emret ki, ta ki korunaklarda bulunan düşman askeri hiç bir taraftan başını dışarıya çıkarmaya ve savaş yapmağa meydan bulamasınlar! Gemilerin bir kısmını da karaya yanaştırarak sura merdiven uzatmakla görevli kişileri işlerine ve deniz piyadeleri de surların üzerine çıkmağa gayret sarfetsinler. Böylece şecaat ve dirayetini göster ve benzerlerine ve yaşça ve mevkice denk olanları ve savaş arkadaşlarına üstün olmaya çalış.

Zağanos Paşa (98)! Sen de köprüyü geçerek Haliç

---

(98) Zağanos Mehmed Paşa: Fatih'in hem enistesi, hem de kayın-babasıdır. Şehzadeliğinden itibaren Fatih'in yanında bulunan Zağanos'un milliyeti belli değildir. İstanbul kuşatmasında hizmeti görülmüştür. Gelibolu sancak-beyliğinde ve derya kaptanlığında bulunmuştur. Fatih'in çocukluğunda askerlik öğretmenliğini de yapmıştır.

Fatih ile yakınlığına ait aşağıdaki fıkra ilgi çekicidir:

Fatih, Balıkesir'e geldiği zaman Zağanos Paşa da camiini yapturırken sırtına aldığı taşı, iskele ile yukarıya çıkarıyormuş. Fatih yapı yerine gelmiş:

— Kolay gelsin Zağanos... diye seslendi.

Zağanos da ardına dönmeden ve kimin söylediğini görmeden:

— Eyvallah Mehmed! cevabını verdi.

Sonra Fatih, beni görmeden nasıl tanıdın diye sordu. Zağanos da dedi ki:

— Bana burada kimse Zağanos demez. Paşa... derler. Adımı ancak sen söyliyebilirsin. Ondan tanıdım.

içindeki surun üzerine büyük şiddetle hücum ve limanda bulunan gemileri de gerektiği halde yardımına çağır.

Karaca Beğ! Maiyetinde bulunan asker ile hendeği geç surların yıkılmış olan taraflarına yaklaşarak orada merdane müdafaada bulunan cengâverlerin hakkından gel. Surların üstüne yükselmeye çalış, cesaretinle emsâl ve akranına örnek göster.

Ey... İshak ve Mahmud! Her biriniz dahi kendi alayını emrine alarak selâmetle hendeği geçmeye ve merdivenlerle surların üzerine çıkmaya gayret ediniz. Kemankeşler ve topçular ve tüfenkçiler ise surlara yöneldiğiniz zaman korunaklarda bulunan düşmanı sindirmek için şiddetle ateş ve tazyik etsin.

Ey... Halil ve Saruca! Her biriniz maiyetinizde alayınız olduğu halde yanlarımda savaşa hazır bir durumda bulunarak beni savaşıyor ve surun harap olduğu yerden surun üstüne çıkmaya gayret sarfediyor ve İtalyanları mağlûp ediyor ve maiyetimde olanlara şehre girmek için yol açıyor gördüğünüz anda, size karşı cephe almış dizileri her iki yönden vurarak tâkip ve bunlara da hiç meydan bırakmayarak bizler ile meşguliyetten ve çökerttiklerimize yardım etmekten önleyiniz. Sonra görülecek işler için ben kendim dikkat ve ihtimam edeceğim. Şimdi sizler; selâmet ile çadır ve alaylarınıza dönerek yemek yiniz ve biraz dinleniniz.

Padişah, sözlerini bitirdikten sonra toplantıya son vermekle herkes alaylarına ve çadırlarına döndü. Padişah dahi yemekten sonra yorgun başını dinlendirdi.

Sabahın erken saatlerinde topçuları çağırarak topları hazırlattırıp surların, harap edilen taraflarında yerleşmelerini ve tâbiye etmelerini, vakit geldiğinde o yönde müdafaada bulunanların üzerine ateş etmelerini emreyledi. Ondan sonra çevresinde bulunan bütün alay ve

kolları ve silâhdaran ve tirandazanı ve bütün bendegân hassâ askerlerini toplayarak bunları fırka ve liva ve alay ve bölük düzenince tertip ve taksim ile vaktin gelmesinde bir kısmının savaş ve hücum ile meşgul ve diğer kısmının taze bir kuvvetle savaş yapmak için yerinde rahat durmalarını ve bunların bölüm bölüm ve bir birinin ardından savaş meydanına gönderilerek ve bir fırkanın meşguliyeti sırasında diğer fırka yedekte bekleyerek ou suretle münavebe ile hareket edilecek ve askerî harekâttan dolayı savaşın kesintisiz olarak devamını ve surun içindekilere karşı döğüşmenin tatil edilmemesini tenbih buyurdu. Bununla beraber herkese yer saat tayin ederek ne şekilde ve nerede ve ne vakit savaş yapması gerektiğini tarif etti. Ardından atına binerek asker dizilerini gözden geçirerek denetledi. Bazan açık olarak bazan kapalı olarak herkesi savaşa cesaretlendirdi.

Özellikle alaylar üstsubaylarını adlariyle çağırarak konuşurdu. Bu suretle bütün orduyu denetledikten ve bir denizden diğer denize kadar surları kontrol edip gerekli hususları tenbih ve hepsinin şecaat göstermelerini tavsiye ettikten sonra yemek yiyip cenk havasının çalmasına ve hücum işaretinin verilmesine kadar rahat etmelerini emretti. Bu işlerden sonra çadırına çekilip yemek yiyerek dinlendi.

Bizanslılar ise düşman ordusunun bu kadar sessizliğine hayret ederler ve çeşitli düşünce ve fikirler içinde bocalarlardı. Bunlardan bazıları olayı ordunun ablukayı kaldırarak dönme hazırlığında bulunduğu şeklinde düşünürlerdi.

Herkes bağlı bulunduğu alaya katılarak gün gün eksiklerini tamamlar ve savaşın eşiğinde bu konuyu konuşurlardı. Padişah ise akşama yakın tam ikindi vaktinde yani isteğine göre güneş, askerlerinin arka tarafına, düş-

manlarının gözlerine karşı geldiği anda ilk evvel boruların savaş havası çalmasını ve diğer alâtın, yani zurna ve nakkarelerin (99) tizden çalmasını emreyledi. Bütün alayların muzikaları hep birden savaş havası çalmaya başladı ki, şiddetinden yer yarılacak, gök çatlayacak zannolunurdu.

Cenk işareti dahi çekildi. Tirandazlar ve sapancılar ve topçu ve tüfenkçiler evvelce tesbit edilmiş düzen ve tertibata göre surlara doğru yürüdüler. Ok menzili içine girince tirandazların, sapancılarm ve topçu ve tüfenkçilerin attığı ok, taş ve demir ve kurşunlar savaşın başladığının bir işaretiydi. İçeridekiler ve dışarıdakiler birbirlerine yaklaşarak her iki taraf da büyük bir gürültü ve kötü tahkir edici sözler söyleyerek hırs ve hışm ile merhametsizce birbirlerini öldürmeye başladı. Bu dehşetli hal, akşamın gurubuna kadar iki üç saat devam etti. Yaralılar çok olmakla beraber ölüler de az değildi.

Bunu müteakip Padişah, yaverlerini ve silâhdarlarını bütün ordu büyüklerini çağırtarak onlara:

— **Davranın evlâdlarım. Sizin için yiğit adamlar olduğunuzu göstermenin şimdi tam vaktidir...**

Diyerek cesaretlendirdi. Onlar da hemen müthiş bir gürültü içinde ileri atılarak hendeği geçip dış sur'a yaklaştılar. Halbuki bu sur topların döğmesiyle tamamiyle harap ve çökmüş bulunmakla beraber yerinde yalnız büyük ağaç direklerden ibaret sedler ve bağ çubuğu ve çalı çırpı ile dolu çuvallar ve toprak ile dolu testiler konulmuştu. İşte hücum edenler oraya vardıklarında içeridekilerle göğüs göğüse yani her vakit elde olup yakından

---

(99) Nakkare: Osmanlı Devletinin askerî muzikası takımına «Mehterhane» denilir. Diğer bir çok şark memleketlerinde görüldüğü gibi davul, zurna, nakkare, boru, zil ve kösten'den kuruludur.

kullanılabilir silâhlarla şiddetli kavgaya tutuştular. Bir kısımlar yaverler ve silâhdarlar müdafaada bulunan düşmana galip gelip sed üzerine çıkmağa ve diğer taraftan Bizanslılar ve İtalyanlar da onları geri çekilmeye ve sed'i korumaya gayret eylerlerdi.

Silâhdarlar cesurane ve fedakârane uğraşıp galip gelerek ve surun ve setin üzerine çıkarak bir süre dayanırlar, lâkin bazı defa şiddetle geriye atılırlardı. Padişah bu büyük bir cesaret ve şecaatle bunların ardından gelerek teşvik ve teşçi ederdi. O zaman topçulara da ateş etmeleri için emir verildi. Bunun üzerine makinalar sur üstündekileri desteklemeye başladılar. Bu esnada her iki taraftan ekserisi can verirdi. Her iki tarafın da üstün gayretiyle devam eden bu savaş ve çatışma gecenin de büyük bir kısmını aldı. Bizanslılar ise Justinyanus ve mahveti efradı ile dayanarak büyük ünvan yaptılar ve ekseriya galip geldiler ve setleri ciddî bir surette korudular ve hücum eden düşmanı kahramanca geri püskürttüler. İşte savaş burada o suretle cereyan ederdi.

Büyük komutanlar ve diğer komutanlar kara tarafından, Kaptanpaşa (100) da deniz tarafından surları tazyik ediyordu. Surların çevresine köprüler kurularak ve iskele ve makinalar yaklaştırılarak saldırılar yapılıyor ve surların üzerine çıkmaya çaba sarfediliyordu. Savaş daha ziyade Zağanos ve Karaca Paşaların vazifeli bulundukları yerlerde şiddetli oluyordu. Zağanos Paşa surun üzerine köprü ve merdiven koydurarak silâhdarları bu şekilde surun üstüne çıkarmaya çalışıyor, diğer taraftan

---

(100) Kapdanpaşa: Osmanlı İmparatorluğunun deniz kuvvetlerinin en büyük askerî ve mülkî âmirinin adıdır. Osmanlı deniz teşkilâtının temelleri atıldığı Yıldırım Beyazıt'tan itibaren, Gelibolu Sancağı beyi aynı zamanda «Derya beyi» unvanıyle deniz kuvvetleri komutanıydı.

liman içinde bulunan donanmanın sur'un çevresinde dolaşarak küpeşteyi siper alan kemankeş ve tüfekçiler düşmanı bu şekilde de vurmaya çalışıyorlardı. Karaca Paşa dahi sur'un etrafında açılmış olan hendeği geçerek kahramanca savaşıyordu.

Bizanslılar ise kendilerini her yönden şiddetle saran cesur Osmanlı askerlerini geri çekilmeye zorlamak için fedakârane çalışıyorlar ve her hücumlarında bazan galip gelerek sur'u kahramanca koruyorlardı. Gittikçe artan kıtlık ve uykusuzluk kesintisiz savaşmalarına engel oluyor ve bu surette önceleri gösterdikleri sebat ve metanette cesurane israr ediyorlardı.

Padişah Hazretleri savaşa sokulan askerlerin kesintisiz olarak savaş yaparak pek yorgun düştüğünü ve bu yüzden üstün bir başarı gösterilemediğini gördüğünden hemen yedekte bulunan kuvvetleri ve kendi maiyetinde bulunan hassâ askerleriyle yeniçeri alaylarını ileriye sevketti ve bunları teşçi edecek sözlerle birinci hendeğe kadar geldi. Sur'u savunanların artık savaşmaya mecalleri kalmadığından Padişah Hazretleri orada durarak tirandezan'a ve sapancı ve tüfekçilere taş ve kurşun ve mermilerle surları vurmalarını, diğer silâhtarlar ve yaverlere de hendeği geçerek derhal set'e yaklaşmalarını emreyledi. Osmanlı dilâverleri büyük bir şevk ile hücuma başlayarak surlar önüne konulmuş olan destileri kırmaya ve önlerine gelen her şeyi parçalayarak kal'a içine girmeye çalışıyorlardı. Ordunun başında Padişahın bulunması da kükremiş Osmanlı askerini daha ziyade kamçılıyordu.

Justinyanus'un maiyetinde bulunan Bizanslılar ise hançer, kargı ve mızrak gibi savaş araçları ile kendilerini koruyarak Osmanlı askerlerini kal'aya sokmamaya çalışıyorlardı. İki taraf birbirlerine pek ziyade yaklaşmış

olduklarından döğüş, göğüs göğüse yapılıyordu. Her iki tarafın meşhur ve cesur askerleri büyük bir şiddet ve cesaretle birbirlerine hücum ettiklerinden Bizans surları etrafında son ve şiddetli bir savaş meydana geldi. Askerlerin bağırmaları göklere çıkıyor ve savaş manzarası gittikçe dehşetli bir hal alıyordu. Nihayet Justinyanus göğsüne rastlayan bir kılıç ile yaralandı. Çadırına taşındı. Justinyanus'un yaralanması, Bizans askerleri üzerinde pek kötü bir tepki yapmış ve Konstantin askerlerinin bozulmasına sebebiyet vermemek için savaş biraz hafifleyinceye kadar orada kalmasını Justinyanus'dan rica etmişse de askerler set ve surların korunmasını bırakarak reislerini ve kendilerini kurtararak gemilere kaçmaya başladıklarından Konstantin'in verdiği emirlerin hiç bir tesiri olmamıştı (101). Justinyanus ile beraberindeki askerlerin çekilmesi üzerine Konstantin'in boş kalan yerleri doldurabilecek meydanda askeri kalmadığından maiyetindeki adamları ile yanlız bulunduğu mevkii korumaya ve oradan savunmaya gayret sarfediyordu.

Padişah Hazretleri ise, sur'un ve sed'in harap olan yerlerinde savunanların pek ziyade azaldığını ve bu sebepten ateşin kesilmekte olduğunu görüp artık Bizanslıların kaçmaya başladıklarını anlayınca, yanındaki askerlerine:

— Evlâdlarım. Düşmanlar dayanamayıp kaçıyorlar ve surlarda Bizanslılardan başka kimse kalmadı. Artık şehir elimizdedir. Fakat gevşek davranmayın, sonuna kadar cesaretle devam ederek kendinizi gösterin. Ben de sizinle beraber ölmeye hazırım...

Sözleriyle teşçi ve tahrik etti. Osmanlı Askeri müthiş

---

(101) Diğer tarih yazarları bu yaranın Justinyanus'un göğsünde olmayıp kasığında olduğunu söylüyorlar (çev.).

bir gürültü ve patırdılarla Padişahtan evvel setlerin üzerine çıktılar (102). Burada bulunan arta kalmış düşmanın

(102) Türk ordusu tekbirlerle kale duvarlarını inleterek, ilk hamlede iki bin merdivenle, elli bin yiğitle ileri atılmıştır. Eskiden «Tablhâne» sonraları «Mehterhâne» denilen ordu bandosunun cenk havaları içinde, Ak-Şemseddin ve Molla-Gûrâni gibi bilginlerin hak yolunda savaşanlara ön ayak olmalariyle genel taarruz olumlu bir sonuca erişmiştir. Bu sırada topların açtığı gediklerden surlara tırmanan «Ulubadlı Hasan» sancağı burçlara dikmiştir.

İstanbul fethini her ne pahasına olursa olsun küçültmiye çalışan yabancı gafiller! eksik değildir. Türklerin açık bırakılmış olan bir kapıdan içeriye girmiş oldukları hikâyesi yalnız o zaman şehirde bulunmıyan Dukas tarafından yazılmıştır. Kuşatmada bulunan diğer Bizans ve Lâtin müverriflerinden hiç birinde böyle bir kayıt mevcut değildir. Türk kaynakları, özellikle olayları gözü ile gören Dursun Beğ top gediğinden içeriye girildiğini kaydeder.

Bu konuyu titizlikle işliyen Dirimtekin, kitabında:

Guillet, s. 215 «Ulubat'lı Hasan'ın otuz kişi ile ileri atıldığı ve bir elinde kalkanı diğer elinde yatağanı olduğu halde sura çıkarak, burada tutunduğunu ve sonra şehit düştüğünü ve diğer otuz arkadaşının bulundukları yeri tahkim ederek yerleştiklerini ve bunlardan ilk şehre giren Balaban Badera'nın emirliğe terfi ettiğini yazar.

Frantzes, s. 285. «Ulubat'lı Hasan öldürüldü, fakat arkadaşları olan otuz yeniçeri, terkedilen mazgal hatlarını işgal ve buradan şehre girdiler...» der.

Lamartine-Histoire de la Turquie: «...Ulubat'lı Hasan'a katılan yüz kadar Yeniçeri'nin, kendisinin şehit olmasından sonra gedik yerinin üstünde geniş bir yer işgal ettiler...» der.

Gibbon, s. 104 «...Ulubat'lı Hasan, surlara çıkılabileceğini göstermişti. Kendisi öldüğü zaman diğer arkadaşları, onun gösterdiği yolu takip ederek surlara çıktılar...».

Frantzes, s. 286 «...Ulubat'lı Hasan'ın şehit olmasından sonra: Fakat surların üzerine çıkmış olan savaşçılar o kadar çoktu ki müdafileri dağıttılar ve kalenin içine girdiler. Durum bu şekilde iken — kale alındı, önemli mevkiler düşman eline geç-

bir bir kısmı atıldı, bir kısmı da set ile büyük surun arasındaki derin hendeğe bir kısmı da istenildiği zaman seti geçmek için Justinyanus'un büyük surda açtırdığı küçük kapının ilerisine sıkıştırılarak icaplarına bakıldılar. İmparator Konstantin bu karışıklık arasında öldürüldü. Bundan sonra silâhdarla sözü geçen küçük kapıdan şehrin içine dökülerek yığılmış olan büyük sur'dan içeriye hücum ederlerdi. Padişah Hazretleri ise Livayı Osmanî (103) önünde dalgalanarak büyük surun önüne gelerek oradaki olayları gözlüyordu. Gecenin karanlığı dahi yıllardanberi Bizans'ı kaplayan bulutlar gibi kaybolarak yeni bir gün doğmağa başlamıştı.

Askerler her yönden şehrin içine hücum ederek yolda rastladıkları Bizanslıları öldürüyorlardı. Zaten sabahleyin bu büyük gürültüyü işiterek kendilerini evlerinden dışarı atmış olan halk, Osmanlı kılıçları önünde eğilmeye mecbur oluyorlardı. Ümit edilmeyen ve beklenilmeyen bu durum Bizanslıları pek ziyade şaşırtmış olduğundan öteye, beriye kaçışıyorlar ve erkek, kadın, çocuk tapınaklara sığınabilmek için oralara doğru koşuşuyorlardı. Boğazlaşmanın şehir içinde biraz şiddetli olması Osmanlı askerlerinin Bizanslılara karşı olan hiddetinden doğuyordu. Zira muhasara sırasında bir kısım Bizanslı-

---

ti ve düşman bayrakları asıldı — diye bir ses işitildi. Bu ses bizimkileri kaçırdı. Düşmanı cesaretlendirdi. Onlar artık korkusuzca kaleye çıkmağa başladılar...».

Görüldüğü üzere açık bırakılan kapı bir hayalden ibarettir. Osmanlı ordusu bileğinin gücü ile surlarda şanlı bayrağını dalgalandırmış ve bunun için de nice nice yiğitler şehitlik mertebesine ulaşmışlardır.

(103) Liva-i Osmanî: Bayrak, sancak anlamına gelir bir deyimdir.

Liva-i Şerif: Peygamberimizin bayrağı, Liva-i Osmanî: Osmanlı sancağı, Liva-i zafer: Zafer bayrağı suretinde kullanılır.

lar sığındıkları korunaklara güvenerek onları tahkir etmişlerdi. Fakat genel olarak denilir ki Osmanlılar bu davranışlarıyle halkı ürkütmek, korkutmak ve esaret altına almak istiyorlardı. Surların diğer yönlerinde bulunan Bizans askeri, olaylardan bilgi alamadıklarından kara ve deniz yönlerinde savunmaya devam ve Osmanlı askerini kal'aya çıkartmamak için ellerinden geldiği kadar çalışıyorlardı. Halbuki diğer taraftan Osmanlı askerleri kal'a içerisine girmiş ve hatta şehir içine de dalarak arka taraftan onları sıkıştırmaya başlamış olduğundan bunların savunması pek bilgisizce idi. Nihayet hakikat anlaşıldı. Hepsi yeis ve keder içinde diğerleri gibi kendilerini kurtarmak için kaçtılar. Bazıları da kendilerini surlardan aşağıya atarak intihar ediyorlar veya felce uğramış gibi silâhlarıyle beraber kayıtsız teslim oluyorlardı.

Padişah Hazretlerinin amcaları, Osmanlı Hânedanından «Orhan» da surların üzerinde olup Bizanslılara yardım etmekte idi. Bu kimse kendisini öldürmek isteyen Biraderinin korkusu ile Konstantin'in yanına kaçmış olup, İstanbul'da oturmakta ve Konstantin ile birtakım ümitler beslemekteydi. Orhan şehrin alındığını gördükten sonra kendini kurtarmak kaygusuna düşerek ve üzerindeki Osmanlı elbisesiyle, konuştuğu Osmanlı dilinden yararlanarak kendini şehre giren askerlerden göstermek suretiyle gizlice kaçmak istemişse de tanınarak takip olunduğunu hissedince derhal kendini surdan aşağıya atarak intihar etti. Askerler ise hemen başını kesip Padişaha getirdiler.

Donanma komutanı Hamza beğ, artık şehrin alındığını ve askerin şehre girdiğini gördükten sonra zincirin üzerine gemilerle yürüdü ve zinciri kırarak limana girdi. İtalyanların büyük ve küçük gemileri Osmanlı gemileri arasından çıkarak açık denize doğru yelken açıp gitti-

limden (104) orada yalnız Bizans gemileri kalmıştı. Hamza bey, bunlardan bir kısmını batırarak, bir kısmını da tayfalarıyle esir etti. Bütün gemileri Hünkâr Kapısı (105) semtinde karaya yanaştırarak, kapının henüz kapalı olduğunu görünce kilidini ve zincirini kırarak şehre girdi. Orada bir alay kadar kendilerine savunan Bizanslıya tesadüf ettikte (Kara askeri şehrin başka yönlerini yağma ile meşgul olduğundan henüz oraya gelmemişlerdi) üzerlerine hücum ile hepsini mahv ve perişan etti (105/2). Bu sırada kara tarafından giren asker de yetişmiş ve sahilde bulunan diğer kapıları da kırarak bütün asker ve gemi tayfaları şehrin içine yayılmışlardı (105/3).

---

(104) Kritovulos'tan başka İstanbul'un fethi hakkında tarih yazmış olan Bizans ve Lâtin tarih yazarlarının söylediklerine göre İtalyan gemileri Osmanlı gemilerinin arasında zorla geçmeyip, Osmanlı gemilerinin tayfalarının şehre dağılmış olmalarından faydalanmışlar ve limandan çıkarak kaçmışlardır (çev.).

(105) Hünkâr-kapısı: Metinde Vasilikepili'dir. Bu kapı ise yukarıda tarihçimiz tarafından ileri sürülen söylentilere göre liman ve zincirin içindeydi. Dolayısiyle ne Altın-kapı, ne de şimdiki Altın-kapı sayılabilir. Ancak Ayvansaray kapısı ile Bahçekapısının arasındaki kapılardan birisi olmak gerekir (çev.).

(105/2) Bu sırada Bursa Subaşısı Cebe-Ali Bey Haliç kapılarından birini kırdırıp girdiği için o kapı onun adını almış ve bu isim halk arasında «Cibâli» değişimine uğramıştır. İstanbul'da Türk nüfusuna verilmiş emlâkin yazılmasına Cebe-Ali, yeğeni tarihçi Dursun beyle birlikte görevlendirilmiştir. Dursun bey'in bilâhare yazdığı «Târih-i Ebu-l-feth» adlı eser, yazarının İstanbul kuşatmasını yaşamış olması dolayısiyle ayrı bir özellik ve önem taşımaktadır.

105/3) İstanbul'un fethiyle ilgili çeşitli, ilginç Bizans rivayetleri vardır.

Fetih sırasında, Balıklı manastırında bulunan Bizans papazları, balık kızartmakta idiler. Şehrin alındığı haberini duyunca, inanmadılar.

Bu sırada Galata'da (106) oturanlar şehrin alındığını görünce Padişaha arzı teslimiyet ettiler ve kapılarını açarak askeriyle içeriye giren Zağanos Paşayı istikbal ettiler. Bundan dolayı da hiç bir kederle karşılaşmadılar.

Fakat kara ve deniz askeri sabahın erken saatlerinde şehre girerek yağmaya başladıklarından az bir zaman

---

— Tavadaki bu balıklar şu havuza fırlarsa İstanbul'un alındığına o zaman inanırız... dediler.

Bunun üzerine balıklar, yarı pişmiş olarak tavadan sıçrayıp havuza düştüler».

«...Türkler İstanbul'u aldıkları zaman müdafaasız halk Ayasofya kilisesine sığındı. Rivayete göre; Türkler Büyük Kostantin sütununun yanına kadar gedikleri zaman, gökte bir melek zuhur edecek ve bunu gören Türkler, bir daha dönmemek üzere. Asya'daki vatanlarına çekileceklerdi. Fakat Türkler gelmişler, mukaddes tapınağın kapılarını açarak içeriye girmişler ve orada korkudan birbiri üstüne yığılmış kadınlı ve erkekli bir kütle ile karşılaşmışlardır...»

Bu rivayet de diğerleri gibi halkın özentisinden ileri gide memiştir.

Türklerin Ayasofya'ya girişlerine şahit olanlardan hiç biri, sonradan çıkan rivayetlerde olduğu gibi, o vakit bir katliâmdan ve tapınağa karşı bir hürmetsizlik ve tecavüz yapıldığından söz etmezler.

(106) İstanbul şehrinin ve Sarayburnu'nun karşısındaki köşede mevcut mahalle Kelt'lerin bir bölümü olan Golva'lar göçlerinden birinde buradan geçerken bir kısmı yerleşip kalmış ve bu kasabaya kendi adlarını vermişlerdir. Golva'lara Bizanslılar Galat derlerdi. Bu yüzden mahalle bu adla anıldı. Fatih İstanbul'u kuşattığı sırada tarafsız kaldıkları takdirde imtiyazlarına kendisinin de uyacağını vaad etmişti. Lâkin onlar tarafsızlıklarını bozduklarından imtiyazları kaldırılarak burası da işgal edilmiştir. Ciniviz kolonisiyle yapılan tarafsızlık anlaşmasının 1453 = 875'de imzaladığı rivayet edilir. Hammer'in rivayetine göre Rumca olarak hazırlanan bu anlaşmada, Fatih'in tuğrası bulunmakta ve kendi namına Zağanos Paşa tarafından imza edilmiş bulunmaktadır.

içinde şehir harabeye dönerek kötü bir şekil aldı. Şu derecede ki; az bir süre evvel burasının bütün ziynet ve ihtişamıyla zamanın en parlak şehri olduğuna ve insanlarla dolu bulunduğuna inanılamazdı.

Savaştaki kayıplara gelince; erkek, çocuk ve kadın ile beraber yabancı da dahil olduğu halde sayısı dört bin civarındadır. Esir olanların sayısı elli bini aşar. Askerlerden ölenlerin sayısı ise beşyüz kadardır (107)

Bu olaylardan sonra Padişah içeriye girerek ve şehrin büyüklüğünü ve güzelliğini ve tapınaklarla diğer genel binaların çokluğu ve büyüklüğünü seyrederek hayran kaldı (107/2). Şehirdeki evlerin şirinliği ve iç süsle-

---

(107) Osmanlı askerinin kayıpları hakkında söylenilen sayının pek eksik olduğu açıktır. Rumca beşyüz kelimesi olan «pendaküs» ün, beş bin anlamına olan «Pendaküs-hilya» yerine kullanıldığı zannedilir. Bu sayı dahi bazı tarih yazarlarının söylentilerine aykırıdır. Bunlardan biri olan Sakız Adalı «Leonardo» Osmanlı askerinin kayıplarını altmış bine yükseltiyor, ki bu sayı da pek çoğaltılmış sayılmaz (çev.).

(107/2) Ayasofya (Aya-sofya): Sante-Sophie katedrali İmparator Justinien zamanında 532 - 537 yılında yapılmıştır. Bizans mimarisinin ünlü bir sanat eseridir. 29 Mayıs 1453 cuma günü muhteşem bir törenle camiye döndürülmüş, imamete İstanbul'un mânevi fatihi Ak-Şemseddin geçmiştir. Ayasofyanın en büyük özelliği orta kubbe çapının 31 ve yerden yüksekliğinin 50 metre olusudur. İnşaata bütün Anadolu'dan kıymetli taşlar İstanbul'a getirilmiştir. Bir rivayete göre Justinyanus, Ayasofya'ya girip de bu muhteşem tapınağı görünce: İlk çağlardaki Süleyman tapınağını hatırlayarak dudaklarından şu cümle dökülmüştür:

— Ey Süleyman, ben seni bile mağlup ettim.

Bununla beraber Ayasofya'nın bugüne kadar ayakta durabilmesi, Türk mimarlarının yaptıkları ilâvelerle olduğu da bütün ilim dünyasının kabul ettiği bir hakikattir.

Türklerin Ayasofya tapınağına girişlerini gören ve o anı ya-

mesi de çok güzel olduğundan Padişahı hayrette bırakmıştı. Padişah Hazretleri şehrin uğradığı harap hali ve perişanlığı gördüğü zaman yaradılışındaki şefkat hisleri ile dolu olarak kendisini büyüleyen şehrin yağma edilmesine pişman olmuştu ki, o sırada gözlerinden dökülen elemli göz yaşı, pişmanlık hislerini pek açık bir surette gösteriyordu. Fazla olarak Padişah Hazretlerinin «Böyle bir şehri yağma ederek harabeye çevirdik» demesi de ne derecede üzülmüş olduklarını daha ziyade anlatır (108)

şayanlardan hiç biri, sonradan çıkarılan maksadlı rivayetlerde olduğu gibi bir katliâmdan ve tapınağa karşı bir hürmetsizlik veya tecavüz yapıldığından söz etmezler. Biraz sonra Fatih, umumiyetle rivayet edildiği gibi, at üzerinde değil, fakat yaya olarak, kiliseye girmiş ve müezzine ezan okutarak, etrafındakilerle beraber namaz kılmıştır.

(108) İstanbul'un ebediyen Türk sınırları içine girmesinden sonra, bir çok batı kaynaklarında İstanbul'un Fatih'in müsaadesiyle, Türk askerinin üç gün üç gece şehri yağmaladıkları yazılıdır. Kuşatmada bulunmamış olan bu tarihçiler olayları kendilerine uygun şekilde konulara yön vermişlerdir. Yazarımız da Enez'de bulunduğu sırada şehrin alındığını duymuş ve böylece kitabında yer vermiştir. Böyle olmakla beraber, olaylar açıklanırken verilen bilgiler aklıselimin rehberliğinde uyarıcı olarak gün ışığına çıkmaktadır.

Teslim teklifini reddetmiş olan şehirlerin yağma edildiğine dair doğuda ve batıda yüzlerce örnek vardır. Fatih Sultan Mehmed Nisan ayının beşinci günü; İmparator Kostantine son bir teklifte bulundu; şehri teslim ettiği takdirde, bütün Kostantiniye halkının can ve malına dokunulmayacağına söz verdi. Kesin bir ret cevabı alınca savaş da başlamış oldu. Türkler elli üç gün devam edecek kanlı bir savaş sonunda kılıçlarının kuvvetiyle şehre gireceklerdi.

Şu demler geldi ki eyyâmı baharı
Müzeyyen itdi cümle sebzezârı
Cemâlin arz kıldı şâhidi gül
Figana başladı şûride bülbül

Filhakika şehrin karşılaştığı büyük yıkıntı ve meydana getirdiği üzücü olaylar yalnız padişahı değil herkesi üzecek derecede pek şiddetliydi.

Benefşe şeşberin aldı eline
Takındı tigını süsen beline
Şakayık gürzünü itdi havâle
Başına surh börkün giydi lâle
Getürdü önce ak sancağı zanbak
Mâhasal sahni gülşen buldu revnak
Düada cümle mevcûdât yekser
Ki ola İstanbulun fethi müyesser

23 Mayıs 1453 günü İmparator'a, son defa olarak bir teslim teklifinde daha bulunuldu. Padişahın dayısı İsfendiyar oğlu İsmail Bey, maiyetinde bir suvarı müfrezesiyle, bir savaş bayrağı çekerek ve dünbelekler döğdürerek Topkapısına doğru ilerledi. Şehre alındı ve İmparatorla buluşturuldu. İsmail Bey, Padişahın nâmesini takdim etti. Padişah, son defa olarak, şehir teslim edildiği takdirde, İmparatorun ve bütün Bizans zadegânının ve halktan istiyenlerin, bütün servetleriyle çekilip diledikleri yere gidebileceklerini, kalacakların mal ve can emniyetine ve din hürriyetine tecavüz edilmiyeceğini, aksi halde şehre kılıçla girileceğinden meydana gelmesi mümkün şiddetli davranışların önlenemiyeceği ve bu türlü tecavüzden sorumlu olamayacağını bildiriyordu. İmparatora ayrıca Mora İmparatorluğunu veriyordu. İsmail Bey de en inandırıcı sözlerle İmparatoru iknaa çalıştı. İmparator, bütün bu tekliflere karşılık kesin olarak ret cevabı verdi.

Fatih te İstanbul'a girdikten sonra, Bizans'ın son başbakanı Notharas'ı huzuruna çağırarak:

— Şehri bana teslim etmemekle çok iyi hareket ettiniz! Mukavemetinizin sonucu olarak hasıl olan şu felâketi, şu harabeleri, şu muazzam esir kütlesini görüyor musunuz?...

Sözleriyle muvahaze etmiştir. Bu sözler bir çok yerli, yabancı kaynaklarda örnek olarak ünlü tarihçi Vlasto'nun eserinde de geçmektedir.

Şehirlerin yağmalanması bugünkü ölçülere göre değil, o çağın anlayışına göre işlemek gerekir. Günlerce sürmüş bir katli âmdan söz etmek, ezeli Türk düşmanlığının bir diğer menfi pro-

Vakıa «Trois» eski Yunaniler tarafından alınmış ve Babil şehri de Keyhusrev (109) tarafından alınmışsa da

---

pagandasından başka bir şey değildir. Böyle olmakla beraber «Fernand Grenard» gibi tarih eleştiricileri: «...silâhla karşı koyanların, durumları şüpheli olanların cezalandırıldığı, şehir halkına ilişilmemiş olduğu...» kesin olarak kaydedilmektedir.

Yabancı tarihler Ducas ve Frantzes'den aktararak Türklerin İstanbul'da kötü hareket ettikleri hakkında sayfalarca yazı yazarlarken, her konuyu çağın geleneklerine göre ölçmeyi ve tarih yapraklarının sayfaları arasında unutulup kaldığını sandıkları bir çok olayları hatırlamaz görünüyorlar.

Örnek olarak; Girit adasının Araplardan geri alınması için yapılan 7 Mart 962 tarihli sefere ait, ünlü İslâmlık ve Türklük düşmanı Shclumberger'in eserine beraberce göz atalım:

«...Bir anda geçit açıldı, İmparatorluk birlikleri, uzun bir ıztırabın intikamını almak için susamış bir durumda, bir fırtına gibi şehre girdiler. Katliâm mahalle mahalle, ev ev başladı. Bu ortaçağ kuşatmalarının korkunç sonucu idi. Kadınlara, kızlara tecavüz edildikten sonra bunlar öldürüldü. Çocuklar, hatta mememde olanlar bile hiç acımaksızın boğazlandı...»

Diacre Theodose de aynı konu ile ilgili eserinde vahşeti dile getirirken kaleminden kan damlar sanki «...esir edilerek öldürülen annesinin ardından ağlayan veya boğazlanmış annesinin çamurlara bürünmüş cesedinin üzerinde feryad eden veya işkenceye konmaya hazır bir durumda sıralanan annelerini görerek çırpınan Arap çocukları...»

Birinci Haçlı ordusu Antakyaya girdiği zaman, bütün İslâm halkın Haçlılar tarafından katledildiği, Kudüs şehri Haçlıların eline geçtiğinde; kadın, erkek ve çocuk olmak üzere, öne gelen herkesin öldürüldüğü ve o zamanki kaynaklara göre 70.000 Müslümanın yok edildiği hatta Seignebusse'un da onayladığı gibi Camii Ömer'de İslâm kanının, atlı bir suvarinin dizlerine çıkacak dereceyi bulduğunu yabancı kaynaklar yazmaktadır.

Haçlı ordusunun bir Hıristiyan şehri olan İstanbul'da yaptıkları:

1204 yılında İstanbul Haçlılar tarafından alındığı zaman, bir Hıristiyan şehrinde yapılan yağma ve katil ve aynı dine bağlı

hiç biri İstanbul gibi tahribata uğramamış ve halkına karşı daha yumuşak muamele yapılmış, kötü muamelelerle karşılaşmamışlardır.

Bu talihsiz şehir, ilk önce Batı kavimlerinin eline düşerek altmış yıl onların ayakları altında kaldı (110).

---

kiliselere ve mukaddes yerlere yapılan taarruz, hiç bir şeyle ölçülemiyecek kadar büyüktür.

Ünlü Rus tarihçilerinden «Uspenski»; Türklerin, 1204 yılında İstanbul'a giren Haçlı ordusundan çok daha anlayış gösterdiklerini, insancıl davrandıklarını, eski eserleri koruduklarını ve hemen onarmıya giriştiklerini... kesin bir dille anlatır.

Ayasofya ve diğer tapınakların yüzyıllar boyunca ayakta durabilmelerinin sırrı nedir?... Türklerin kılıç kadar ilim, bilim ve güzel sanatlara da önem verdiğinin bir delili değil midir?...

Vlasto'ya göre Fatih; Bizans'ın son başbakanı Notharas'ı çağırarak, kendisinden soylu ailelerin adlariyle saray ricalinin listesini istemiştir. Bütün bunlar esir kamplarından, gemilerden ve şehirde aranılarak buldurulmuş, esir olanların parası verilerek azat edilmiş ve esaretten kurtarılmıştır.

Yine Kritovulos'un yazdıklarından da öğrendiğimize göre parasını vererek kendini azat ettiremiyecek gibi olanlara şehrin onarımında gündelikli iş temin edilmiş, geçimleri temin edildiği gibi, bir yönden de şehrin onarımı ile birlikte fidye paralarının biriktirilmesi imkânı sağlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşında duyduklarımız ve okuduklarımızın yanında; üst üste yapılan teslim tekliflerini reddeden, en iyi şartları kabul etmiyen bir şehre, kılıç kuvvetiyle girildiğinin unutulmaması gerektir.

(109) Kurus veya Cyrus: Meşhur Pers hükümdarı olup, devrinde Küçük Asya'yı ele geçirerek Yunanlılarla 'Med' savaşlarını yapmıştır. Miladdan önce 539'da Babil şehrini de alarak burada esir ve sürgün hayatı geçiren Yahudilerin memleketlerine dönmelerine izin vermiştir. İmparatorluğu Çin sınırlarından Akdenize kadar uzanıyordu.

(110) 1202 - 1204 yılında Almanya İmparatoru VI. Heinrich tarafından Yafa şehrini almak için düzenlenen dördüncü Haçlı Seferi, maksadından ayrılarak Doğu - Roma İmparatorluğunun

Memleketten özellikle tapınaklardaki bir çok kıymetli eserleri Batıya taşıdı ve şehirde kalanlar da ateşte yakıldı. Bununla beraber meydana gelen zarar ve felâket bu noktayı geçmemiş yalnız maddî değeri olan şeylere tecavüz olunarak kadınlara ve çocuklara ve mânen değeri olan mallara el uzatılmamıştı. Bu sebepten dolayıdır ki bir süre sonra yabancı hükümetler koğularak eğemenliklerini yeniden almışlar ve eski durumlarına dönebilmişlerdi. Fakat bu defa yedikleri darbe pek dayanılmayacak gibiydi. O zaman İstanbul edebiyatın, eğitimin ilgi gördüğü ve etrafa dağıldığı yerdi. Astronomi ile uğraşan bilginler burada toplanmışlardı. Her yönünde nefis sanat eserleri göze çarpıyordu. Sanatkârlar dahi bu zevk ve sefahat çevresinde toplanmışlar, eser verme ve güzellik yaratma konusunda birbirleriyle yarışıyorlardı. Özellikle manastırlar ve kiliseler gibi büyük ve göz alıcı binalar bir güzellikler topluluğu meydana getiriyordu. Özetle şan ve şeref ve zenginlik ve mutluluk hep bu çevrede toplanmıştı.

Fakat şehir alınınca, içeriye giren yabancı, kıskanç ve kıymet bilmeyen eller memleketin bütün bu kıymetli eserlerini mahv ve tahribe koyulmuşlar, bu nefis eserler topluluğu büyük bir tahribata uğramıştır. Nefis ve kıymetli şeyler zorla alınıyordu. Şehir ve halkı yükseldiği saadet dalından şimdi sefâlet uçurumuna korkunç bir surette düşüyordu. İki eski şeref ve mutluluğun boş kalan yerleri düşkünlükle doluyor, evvelce onurla adı anı-

---

başkenti olan (İstanbul)'u almış, o sırada nüfusu bir milyonu aşan şehir, üç gün, üç gece görülmemiş bir yağmaya maruz kalmış, evler olsun tapmaklar olsun bu yağmadan kurtulamamıştır. Batı-Roma İmparatorluğunun İznik şehrine çekilmesi üzerine İstanbul'da 1261 yılına kadar sürecek olan bir Lâtin İmparatorluğu kurulmuştur.

lun bu memlekete şimdi «bedbaht» ve hükümdarına «zavallı» deniliyordu. Memleketin eski durumu, bakımlı eserleri, esirliğe, köleliğe katlanan erkekler ve kadınlar ve çocukların dilinden ancak bir hikâye, bir efsâne gibi işitebiliyordu. Zira meydanda başka şahit kalmamıştı. Özellikle bu zevk ve mutluluk merkezi, sefâlet ve çöküntü yeri olmuştu. Bu da memleketin kötü talihiydi.

İnsanlığın işlerinde ve durumlarında devamlı hiç bir şey yoktur. İnsanlığa ait haberler tabiî med ve cezir'e bağlı olup, insanlık hayatındaki değişmeler her zaman buna uygun olarak gelişebilir.

Burada en ziyade dikkate şayan olan nokta şudur ki hayatı hemen binikiyüz yıllık bir süreyi kaplayan İmparatorluğun kuruluşu ve kayboluşu iki «Konstantin» (111) in hükümet zamanına rastlıyordu. Validesi Eleni olan «Konstantin» bu şehri yapmış ve her türlü füyuzat, terakki ve saadete kavuşturmuştu. Yine annesi Eleni olan «Zavallı Konstantin» başkentinin düşman eline geçtiğini görmüş ve gelmiş ve geçecek olan soyuna son vermiştir.

Kıral Konstantin'e yardım için Papa tarafından gönderilen otuz kadar gemi, Sakız Adasına vardıktan sonra uygun bir rüzgâr bulamayarak orada durmak zorunda

---

(111)) Konstantin: (Onbirinci Konstantinos Paleologos): Bizans İmparatoru Sekizinci Yoannis Paleologos 31 Ekim 1448'de ölmüş ve oğlu olmadığı için More despotluğunda bulunan ve yaşça kendisinden sonra gelen kardeşi Konstantinos Palelogos İstanbul'dan gelen bir heyet tarafından 6 Ocak 1449'da Onbirinci adiyle Bizans İmparatoru ilân edilmiştir. Bu bedbaht prens, Bizansın son hükümdarıdır. İkinci Manuil Paleolog'un oğlu olup anası İrina Dragaş'tır. Soyadından dolayı Konstantinos Dragasis adiyle de anılır.

Bütün bunlarla beraber tarih yazarlarından hiç birisi, İmparatorun son zamanını, ölümünü ve nasıl öldüğünü görmemişlerdir.

kalmışlardı. Bir süre sonra da şehrin Osmanlılar tarafından alındığını haber alarak geriye döndüler.

Konstantin, akil, edip ve fatin olup daima vekâr, ihtiyat ve şecaatle hareket ederdi. Orta derecede bilgisi, politikaya olan yatkınlığı geçmiş imparatorlardan aşağı değildi. Bununla beraber başladığı her işte azimkâr, tebaası için gayet fedakâr ve son derece faal idi. Saltanat hayatının sönmekte olduğunu anlıyordu. Zira tehlikeyi gözleriyle görüyordu. Tahtını değilse de, hayatını kurtarmak henüz mümkündü. Yanında bulunanlar dahi hayatını korumasını kendisine tavsiye ediyorlardı. Fakat böyle bir davranışı mertliğe uygun bulmuyordu. İmparatorluğun çöküşünü görmemek, şehrin karşılaşacağı üzücü olaylara tanık olmamak için daha evvel ölmeyi uygun buldu. Surun harap olan yönünden şehre hücum eden Osmanlı askerlerinin süngüleri arasında can verdi. Son nefesinde «Şehir elden gitti, ben daha hayatta mıyım?» dediği rivayet olumaktadır. Bu davranışı kendisinin kuvvetli bir vatansever olduğuna işarettir. Fakat biçarenin ömrü talihsizlikle geçmiş ve ölümü ile de Bizans ocağı ebediyyen sönmüştür (112).

---

(112) Kostantinos Dragasis'in ölümü hakkında çeşitli rivayetlere bir takım efsaneler karışmıştır. Bu rivayetler şöyle sıralanabilir:

a — Türk askerinin Topkapı'dan içeriye girmekte olduğunu görünce atından inerek, yanındakilerle beraber sokak savaşında ölmüştür.

b — Sokak savaşında bir Türk askeri İmparatoru yere yıkmış, Konstantin kalkmaya çalışmışsa da, ikinci bir vuruştan sonra bir daha kalkamamıştır.

c — İmparator, surlardan kaçan Bizans askerlerinin ayakları altında ezilmiştir.

d — Türk askerleri arasında savaşarak ölmüştür.

e — Sokak savaşı sırasında iki Türk askeri tarafından tanınarak öldürülmüş ve başı kesilerek gösterilmiştir.

Sultan Mehmed Hân Hazretleri şehri seyir ve temaşa ettikten sonra (113), ordugâha dönerek ganimetlerden seçtiklerini kendi için ayırarak geri kalanını orduya da-

---

f — Kesik baş Fatih'e getirilmiş, Bizans askerlerine teşhis ettirildikten sonra, kahramanlığını takdir etmiş ve patrikhaneye göndermiştir.

g — Kesik baş gümüş bir kutu içinde Ayasofya mihrabının dibine gömülmüş ve vücudu ayrı bir yere gömülmüştür.

h — Cesedi ölüler arasında giydiği elbiselerden tanınmış ve Fatih tarafından törenle gömdürülmüştür.

(113) Fatih'in torunlarına tavsiyesi:

Fatih, İstanbul'a girip alayla Ayasofya önüne geldiği zaman derinden derine bir inilti işitti. Sesin geldiği yöne bir adam gönderdi. Sakalları büyümüş, perişan durumda bir keşiş bulup getirdiler. Huzura çıkardılar. Korktu, teskin ettiler.

Neden zindana atıldığını... sordular.

Keşiş, fala da baktığını ve Türklerin kuşatma hazırlıkları sırasında Konstantin'in kendisini çağırıp İstanbul'u Türklerin alıp alamayacağını bildirmek için remil (Fal. Özellikle kum falı) atmasını söylediğini, remilde; İstanbul'un Osmanlıların eline geçeceğini bildirmesi üzerine, Konstantin'in kızarak onu zindana attırdığını anlattı ve:

— Demek falım doğru imiş... diye ekledi.

Bunun üzerine Fatih de İstanbul'un kendi elinden çıkıp çıkmayacağına dair remil atmasını ve doğruyu söylerse armağanlar vereceğini bildirdi. Keşiş yeniden, bu defa Fatih için remil açtı.

— İstanbul Türklerin elinden savaş ile çıkmayacak. Lâkin öyle bir zaman gelecek ki ellerindeki emlâk ve toprak azalacak, bu suretle İstanbul Türk malı olmaktan çıkacak.

Bu falın bildirdiği sonuçtan ileri derecede müteessir olan Fatih, ellerini gökyüzüne kaldırarak:

— İstanbul'da edindiği yerleri yabancılara satanlar Tanrı'nın gazabına uğrasınlar... diye beddua etti.

İleriyi gören büyük Fatih'in bu tavsiyesini yerine getirmemenin zararlarını çok gördük ve görüyoruz. Vatan topraklarını, Türk kanıyle sulanarak alınmış toprakları birine satarken Fatih'in bu sözünü hatırlamalıyız.

ğıttı. Memleketin soylu kişilerini ve âlimlerini yanına çağırtarak haklarında nazik ve teselli verici davranışlarda bulundu. Bunlar meyanında «Notaras» da bulunuyordu (114) Notaras anlayış ve akıllıca davranışları,iktidarı ve politik nüfuzu ile büyük şöhret kazanmış olduğundan, Padişah Hazretleri huzuruna kabul ederek teselli ve taltif etti. Notaras'ın yanında bulunanlar dahi iltifat gördüler. Zaten karşılaştıkları felâket ve sefalet dolayısiyle Padişah Hazretleri bunların haline kalben acıyor ve istirahatleri için haklarında iyi şeyler düşünüyordu.

Fakat bilâhare ortaya çıkan kıskanç fikirler, Padişahın iyi düşünüşlerinin ortaya çıkmasına imkân bırakmadı.

Padişah Hazretleri savaşta büyük cesaret ve yararlık gösterenlere rütbe ve mansıp ve hediyeler ile mükâfatlandırdı. Askere, memnuniyetini belirten bir konuşma yaptıktan sonra orduyu terhis etti. Bundan sonra devlet büyükleri ile şehri gezmeye başladı. En güzel mevkiini kendisi için bir saray yapılmak üzere seçti. Bir çok seçme binaları da devlet büyüklerine hediye etti. Bendega-

---

(114) Notaras'la ilgili bir fıkra:

Fatih Sultan Mehmed cuma günü İstanbul'a girdi. Ertesi günü vezir Notaras, bütün hazinelerini Fatih'e sundu. Fatih:

— Bu hazinenin şehrin savunması için neden harcanmadığını... sordu.

Notaras:

— Sizin için sakladım... cevabını verdi.

Fatih kızdı. Zira bu türlü konuşmalardan ve dalkavukluklardan hiç hoşlanmazdı.

— Bu şehri ve bu hazineleri bana kim verdi?... diye sordu. Durumu kavrayan zeki Notaras:

— Allah... dedi.

Fatih'in cevabı:

— Öyle ise ancak Allah'a borçluyum, sana değil...

rından bir kısmına da içinde oturmak için muhteşem binalar tahsis etti. Kendisi için seçmiş olduğu esirleri şehrin limanı sahilinde yerleştirdi ve esirler için ödenmesi gereken vergiyi de bir süre için affederek onlara da oturmaları için evler verdi.

Esaret altında bulunan Bizans ileri gelenlerine gelince, Padişah Hazretleri, bunların da çoluğu ile çocuğu ile ev bark sahibi olmaları için kendilerine evler vermek ve geçimlerini karşılamak istiyordu. Hatta Notaras'ı şehrin imâr ve yerleştirilmesine nezaret için Şehremini (Belediye Başkanı) tayin etmek istiyordu. Hatta bu konuda onunla konuşmuştu da. Fakat Padişahın yanında sözü geçen kişilerin tesiriyle bu düşündüklerinin yerine getirilmesi engellendi. Bizanslılar biraz dinlenir ve esirlikten de kurtulursa rahat durmayıp hürriyetlerini almaya kalkacaklarından veya düşmanlara katılacaklarından devamlı olarak söz eden devlet büyükleri bunların mahv ve yok edilmeleri için sonunda Padişahı inandırdılar. Bütün bu gibilerin öldürülmesi emrolundu. Söylendiğine göre Notaras (115) öldürüleceği yere

---

(115) Notaras: Lucas Notaras son Bizans başbakanıdır. İstanbul ve Roma kiliselerinin birleştirilmesinin aleyhinde olmuş ve sonuna kadar bunu savunmuştur. İmparator Konstantin'in Türklere karşı bir zafer kazanabilmek için Papa Beşinci Nicole ile anlaşma yoluna girdiği zaman, mezheplerine vatanlarından çok fazla bağlı olan Bizanslılar, İmparatorun bu davranışını bir nevi 'küfür' saymışlar ve İstlanbul sokaklarında 'Türk sarığı görmeyi, kardinal şapkası görmeye tercih ettiklerini söylemiye başlamışlardır. Bu cereyanın başında başvekil Notaras ile Gennadios Skholarios gibi halkın çok sevdiği önemli kişiler de vardı. Meşhur 'Türk kavuğu' sözünün Notaras tarafından söylenilmiş oldu ğu rivayet edilir.

Notaras'ın İstanbul'un fethinden sonra Fatih ile türlü konuşmaları olmuştur. Bizans müverrihi Dukas'ın da anlattığı üzere bunlardan bir tanesi Çandarlı Halil Paşa'ya kadar uzanmak-

getirildiği zaman ilk önce çocuklarının öldürülmesini rica etti ve öldürülürken metin, endişesiz nazarlarla onlara baktı ve kendisinden evvel idam olunduklarına şükrederek Tanrıya dua ettikten sonra cellâda son nefesini teslim ederek büyük adamlara yakışacak bir ölümle hayattan ayrıldı. Kendisi dindar, zeki, dirâyet ve meziyet sahibi bir zat olup politik bilgisi ile şöhret yapmıştı. Yalnız Bizanslılar değil diğer kavimler bile onu takdir ederlerdi. Çocuklarının kendinden evvel öldürülmelerini arzu etmesi, bilâhare dinlerini değiştirmelerini önlemek içindi. Notaras'ın maiyetindekiler dahi aynı surette öldürüldüler ki, bunların sayıları dokuz kadar olup ,cümlesi de cesaretle hayatlarını verdiler. Mamafih Padişahı bunların idamına sürükleyen kıskançlar dahi Padişahın nefret ve gazabını kazandıklarından bir süre sonra idam ve bir kısmı da rütbe ve memuriyetlerini kaybettiler.

---

tadır: (...Padişah ona dedi ki, «şehri teslim etmemekle iyi bir iş yapmadınız. Bak ne kadar zararlar, ne kadar hasarlar yapıldı, ne kadar kimse esir oldu.» Duka buna cevap olarak, «Efendim, sana şehri verecek kadar salâhiyetimiz yoktu, hatta imparatorun dahi böyle bir salâhiyeti yoktu. Bundan başka senin adamlarından bazıları da, sözle ve mektuplarla, imparatora haber göndererek, korkma; padişah size tahakküm edemiyecektir... diyorlardı. Padişah bu söylenilen sözleri Halil Paşa'ya bağladı).

Notharas'ın idamı sebebleri hakkında çok çeşitli rivayetler olduğu gibi, Dukas gibi büyük Fatih'e dil uzatacak kadar çirkin isnadlarda bulunanlar da görülmektedir.

Fethin ikinci veya üçüncü günü, büyük iltifat gören, ailesi ve dostları bulunarak esirlikten kurtarılan Notharas'ın bir süre rahat durduktan sonra Bizanslılarına başına geçerek istiklâl davasına kalkışacakları veya düşmanlarına katılacakları, hatta ordugâhı basma teşebbüsünde dahi bulunacakları hesaplanarak, kendisine İstanbul'un bir nev'i belediye başkanlığı verilmesi düşünülmüş olan Notharas idam edilmiştir.

Anlattığımız olaylar şehrin alınmasından sonra cereyan etmiştir.

Sonra Padişah hazretleri, Süleyman Beyi (116) Şehremini (Sübaşı) (117) tayin ve şehrin imârını kendisine verip kış mevsiminde kendisi Edirne'ye döndü (118). Sırp'lardan, Arnavud'lardan ve Sakız ve Midilli adaları ahalisi tarafından, İran Şahı'ndan, Mısır Sultanından, Karaman Beğinden Edirne'ye elçiler grubu gelerek Padişahın başarısını tebrik ettiler. Padişah Hazretleri bu heyetleri kabul ederek iltifat eder, ganimetlerden bazı hediyeler verip dönüşlerinde dahi özel törenle yolcu ederdi. Bu heyetlerden bazılariyle o sırada barış andlaşması yapıldı ve yeminlerle onaylandı. Bir kısmına da istirham ettikleri şeyler verildi ve yine bir kısmının vergi-

---

(116) Süleyman Bey: İstanbul'un ilk muhafızı ve valisi durumundadır. Fatih kendisini, surların onarımı ve şehrin Türkleştirilmesiyle görevlendirmiştir. İlk önce beş bin aile getirildiği rivayet edilir. Karaman, Aksaray, Eğridir, Bursa, Manisa, Tire, Çarşamba, Kastamonu, Samsun, Sıvas, İzmir'den... öz Türk soylu olan aileleri İstanbul'a getirilmiştir. Aksaray, Karaman, Çarşamba... bu adlardan ileri gelmektedir. Balkanların açılmasından sonra bu bölgelerden de aileler getirilmişse de sayısı azdır. İstanbul'un Türkleştirilmesi için çok çalışılmış, Anadolu'dan gelip yerleşecek Türk halkına arsa verilmiş, emlâk vergisi alınmamış, Süleyman Bey bir çok sinsi karşı koymalara karşı Fatih'ten aldığı emirleri yerine getirmiş ve yürütmüştür.

İstanbul'a özellikle Anadolu'dan gönüllü aileler getirilmiye önem verilmiştir.

(117) Sübaşı: Bir şehrin ve özellikle küçük kasabaların inzibat işlerinin âmiri. Acemi Ocaklarında küçük rütbeli subay. Kapı-kulu suvarileri arasında sefer zamanları inzibat işleri için ve barış zamanlarında vergi toplanılması maksadiyle seçilen kimse.

(118) Fatih, fetihten sonra İstanbul'da yirmi gün kadar kalmış ve bu süre 'Vlakherne' Tekfur Sarayında oturmuştur. 18 Haziran 1453'de büyük törenle şehirden ayrılmıştır.

leri bağışlandı. Özet olarak hepsine karşı barışsever söz ve davranış gösterildi.

Saray hizmetlileri arasına kattığı eşraf çocukları içinden en iyilerini seçerek kimisini hassâ alayına (119) ve kimisini de özel hizmetlerine kattı. Çünkü bunlar akıl ve meziyet ve terbiyeleri için ziyadesiyle takdir etmiş ve beğenmişti. Hakikaten bu çocuklar da hem dış bakımdan ve hem de iç bakımdan temiz, soylu kimselerdi.

Bu esnada Akdeniz'de bulunan adalardan da elçiler gelmişti. Bu elçiler heyeti çevirmekte olduğumuz kitabın yazarı İmroz'lu Kritovulos tarafından gönderilmişti. Şöyle ki: İmparator Konstantin'e tâbi bulunan İmroz ve Taşoz adalarına İmparator tarafından tayin edilmiş olan memurlar şehrin alınmasını ve İmparatorun ölümünü haber alınca üzüntü içinde göçe başlayıp Limni'de bulunanlar adanın sonundan ve İmroz'dakiler «Kefalos» burnundan İtalyan gemileriyle memleketten ayrıldılar Adaların halkı ise memurların kaçıştıklarını görerek ve bir taarruzdan korkarak (o zaman donanmanın İstanbul'dan Gelibolu'ya döndüğü duyulmuştu) göç etmek için teşebbüste bulunuyorlardı. Hatta Limni adasından iki yüz aile Girit'e (119/2), Sakız'a, Ağrıboz'a (119/3) git-

---

(119) Hassa Alayı: Hassa, padişahlara ve saraylara mahsus hizmetler hakkında kullanılan bir deyimdir. Hassa alayı, Hazine-yi hassa deyimlerindeki 'hassa' dan bunların doğrudan doğruya padişaha ait olduğu anlaşılır.

(119/2) Girit: Ege Denizinin güneyinde, ortalama 25 km. uzunluk ve 10 - 40 km. genişliğinde, 8.190 km. kare bir topraktır. Ada, ilk Akdeniz medeniyetlerinden birine beşiklik etmiş ve Milâddan önce 2000 - 1400 arasında en parlak devir 'Minos' medeniyeti kurulmuştur. Bilâhare Bizanslıların bir eyaleti iken 674'den başlayarak İslâm ordularının istilâsına uğradıysa da ancak 830'da Arapların eline geçti. Kandiye şehrini Araplar kurmuşlardır. 963'de Bizans geri aldı. 1204'de Venedikliler aldı. Aydın-oğlu Umur

bilmekteydi. Kritovtulos durumu bildiğinden bazı ümitlerle halkın göç etmesine engel oldu ve Gelibolu valisi ve donanma komutanı Hamza beye bir adam gönderip adalara hücum etmemesi için anlaşma yaptı. Onun yardımıyla Padişaha bir elçi heyeti gönderdi ki, bu heyet adanın din başkanı ve bir kocabaşıdan ibaret olup adalar halkının padişaha itaat ettiğini ve şimdiye kadar devam eden idarenin aynen devam etmesini ve yıllık belli bir vergi verilmesini ve tayin olunacak bir kişinin müdür sıfatiyle adalara gönderilmesini dilediler. Bu sırada Enez beyi Palamidi kendi memurlarından birini ve Midilli beyi Dorya oğlunu elçi olarak Padişaha gönderip, adaların yönetiminin kendilerine verilmesini dilediklerinden Kritovulos tarafından gönderilen heyet dahi bunlarla çalışmalarını birleştirerek dileklerinin kabulünü istirham ettiler. Padişah tarafından dilekleri kabul olunarak İmroz Adası Palamidi'ye ve Limni, Taşoz (119/4) adaları Dorya'ya verildi. Adalar ahalisi gelebilecek bir tehlikeden bu su-

---

Bey 1341 seferinde Girit kıyılarına çıktı. 1423 yılında da adaya bir Türk akını yapıldı. 1538'de Barbaros adaya büyük kuvvetler çıkardı. 1669'da ada tamamiyle alındı.

(119/3) Ağrıboz (Eğriboz): Ege Denizinde, Atik ve Boeotia'nın kuzey-doğusundadır. 145 km. uzunluk. 7-48 km. genişliğinde 4060 km. yüzölçümünde bir adadır. Çok dar bir boğazla karadan ayrılmış olan bu parçaya Bizanslılar: Evvia, Evripos, İtalyanlar: Negroponte, Fransızlar: Eubée derler.

(119/4) Taşoz: Ege Denizinin kuzeyinde, 380 km.2 yüzölçümünde bir adadır. Eski adı Thasos, Aethria'dır. Ege Denizindeki bu adalar çeşitli hükümetler arasında paylaşılmış olup, bunlardan çoğu kuzeyden-güneye doğru Ciniviz ve Venedik cumhuriyetleriyle Rodos şövalyelerinin elindedir. İstanbul'un fethine yakın Bizans İmparatorluğunun idaresinde yalnız İmroz, Limni, Taşoz kalmıştır. İstanbul'un fethi ve 11'inci Konstantin'in ölümü ile bu adalarda bir panik havası başlamıştır.

retle kurtuldular ki, bu işte Kritovulos'un bilgi ve inceliğinin büyük tesiri vardır.

Bu sıralarda Sadrazam Halil Paşa da ilk defa tutuklanarak sonra idam edildi. Kendisi pek ziyade servet sahibi olduğundan parası ve bütün serveti devlet hazinesine alınıp çocuklarına pek az bir şey bırakılmışsa da bir müddet sonra sözü edilen servet olduğu gibi oğullarına iade edildi.

Halil Paşa'nın öldürülmesi şüphesiz birtakım sebeplere dayanmaktadır. Şöyle ki:

Halil Paşa, Sultan İkinci Murad zamanında pek ziyade nüfuz sahibi olup o vakit veliahd olan Sultan Mehmed Hân Hazretlerine bir çok çeşitli işlemlerde karşı koyardı. Pederi hayatında hükümeti oğluna bırakmış iken Halil Paşa'nın tesiriyle hükümeti kaybetmiş (120) onun

---

(120) İkinci Murad'ın birinci defa saltanattan çekilip tekrar tahta geçmesi Osmanlı kaynaklarında iki türlü açıklanır. Bir söylentiye göre Varna Savaşında İkinci Murad padişah olarak değil, Edirne'de saltanat sürmekte olan Fatih namına başkomutan olarak bulunmuş, savaşı kazanmış, Edirne'ye döndüğünde saltanata meyli olduğu görülerek, Çandarlı Halil Paşanın telkini ve belki de baskısiyle Fatih tahtını babasına teklif etmiştir. Devlet büyüklerinin de bu fikre katılmasiyle Fatih tekrar Manisa'ya dönmüştür.

Fatih'in bu dönüşten pek de memnun olmadığında tarihler beraberdir.

İstanbul kuşatmasının henüz erken olduğu fikrini savunan ve Fatih'in kuşatma isteğine katılan vezir Zağanos Mehmed Paşa ile Şihabeddin Paşa karşısında yalnız kalan Çandarlı Halil Paşa ile Fatih arasında efsaneleşmiş fıkralar tarihlerimizde yer almaktadır. Örnek olarak:

★ Fatih'in Edirne'deki sarayının karşısında bir medrese vardı. Geceyarısı şehirde bütün ışıklar söndüğü halde orada devamlı olarak bir ışık yanardı. Bu ışığın altında çalışkan bir medrese öğrencisi derslerine çalışırdı.

aldatmasına tutulmuştu. İstanbul'un muhasarasında dahi Bizanslılarla gizli münasebette bulunarak Padişahın düşündüklerini duyurur ve padişahı fikrinden vazgeçirmeğe çalışırdı. Mamafih öldürülmesinde bu dış sebepler-

---

Bir gün Fatih, vezir Çandarlı Halil Paşa'ya:

— Şu medresede geceleri uyumıyan bir adam var. O kimdir? Neye uyumuyor?... diye sordu.

Halil Paşa:

— Orada bir molla vardır. Geceleri derse çalışır. Sultanım cevabını verdi.

Fatih hayretler içinde dedi ki:

— Allah Allah... Bu molla benim gibi her an İstanbul'un fethini mi düşünüyor?... Ya neye uyumuyor?... Gündüz çalışsın, geceleri de uyusun...

★ Genç Padişahın çok heyecanlı günler yaşadığını kaydetmek gerekir. Bir gece, Edirne'de, Sadrazam Çandarlı Halil Paşa'yı saraya çağırtmıştı. Vezirinin İmparatorla gizlice muhabere ettiği, İstanbul kuşatılmasına elinden gelebildiği kadar çalıştığı söyleniyordu. Kendisine «kâfir ortağı», «kâfirin dostu» deniliyordu. İmparatordan hediye olarak gönderilen balıkların içlerine altın doldurulduğu dedikoduları dolaşıyordu.

Halil Paşa, geceleyin vakitsiz davetten ürkmüş, Padişahın huzuruna, başı korkusiyle titreyerek çıkmış ve Sultan Mehmed'e, bir tabak dolusu altın takdim etmişti. Padişah yatağının üzerinde giyimli olarak oturuyordu:

— Lala! Bu altın nedir? Ne yapıyorsun?... diye sormuştu.

Vezir:

— Vezirler böyle umulmadık saatte çağırılırlar ise efendilerinin huzuruna elleri boş gelmek âdet değildir, bunlar benim değil, efendimizindir; şimdiye kadar bende emanet olarak duruyordu! cevabını vermişti.

Genç hükümdar, vezirin altınlarına hor gözlerle bakmış ve:

— Bana onların lüzumu yok. Benim senden istediğim, İstanbul'u almak için bütün kuvvetinle bana yardım etmendir. Bu yatağı görüyor musun?... Bütün gece bunun içinde çırpındım, uyuyamadım. Bizanslıların paralarına aldanmamağa dikkat et!

den başka gizli sebeplerin de bulunmak ihtimali vardır (121). Halil Paşa'nın yerine vezir cesur ve tecrübeli İshak Paşa tayin oldu (122).)

Bir müddet sonra Zaganos Paşa da gözden düşerek memuriyetinden azil ve rütbesi alındı. Fatih Hazretleri Zaganos'un bir az evvel evlenmiş olduğu kızını da boşayarak baba ve kızı Asya'ya gönderdi ve geçimlerini karşılamak için bir toprakta yerleştirdi. Onun rütbesini ve devlet idaresindeki yerini Zaganos'un diğer kızıyle evli bulunduğu cihetle damadı olan Mahmud'a verdi. Mahmud, baba ve annesi tarafından soylu bir Bizans ailesine ilişkidir. Babası tarafından ceddi olan «Philaninos» (123) Yunanistan'ın emiri olup «Kayser» (124) makamı-

---

Avni ilâhî ve imdâdı peygamberî ile bu beldeyi bu düşmanların elinden alacağız! demiştir.

Halil Paşanın saraydan ayrılmasından sonra, arkasından kendisi de tebdili kıyafet ederek, sabahlara kadar çalışan top dökümhanelerini teftişe gitmişti. Kendisini tanıyanların gördükleri zaman açığa vurmalarını, işlerini bırakarak hürmet göstermelerini veya alkış tutmalarını yasaklamıştı.

(121) Çandarlı Halil Paşa'nın Bizans ile bir ilgisi var mı idi?.. Osmanlı - Türk İmparatorluğunun kurulduğu tarihten itibaren yüzyıllar boyu bu aileye bütün güçleriyle hizmet eden Çandarlılar hakkında tarihin çok defa gün ışığına çıkmamış sayfaları arasında kesin bir sonuca varılabilmesi mümkün olamıyor.

(122) İshak Paşa: Bizans kaynaklarına göre Çandarlı Halil Paşa'nın azli üzerine Mahmud Paşa'dan evvel İshak Paşa bir yıl kadar vezir-i azam olmuş olarak gösteriliyorsa da, Osmanlı kaynaklarına uymamaktadır. Milliyeti Rum veya Hırvat olan İshak Paşa'nın tayini: 874 - 1469, azli: 1472 - 877'dir.

(123) Philaninos: Bu ismin doğrusu 'Philanthropinos' olup burada yanlışlıkla 'Philaninos' yazılmıştır. Sultan Osman Gazi zamanında Bizanslıların ün almış bir kahramanıydı (çev.).

(124) Kayser makamı Bizanslılarda, eski çağlarda olduğu gibi, imparator anlamına gelmiyerek, imparatordan sonra gelen bir devlet unvanı idi (çev.).

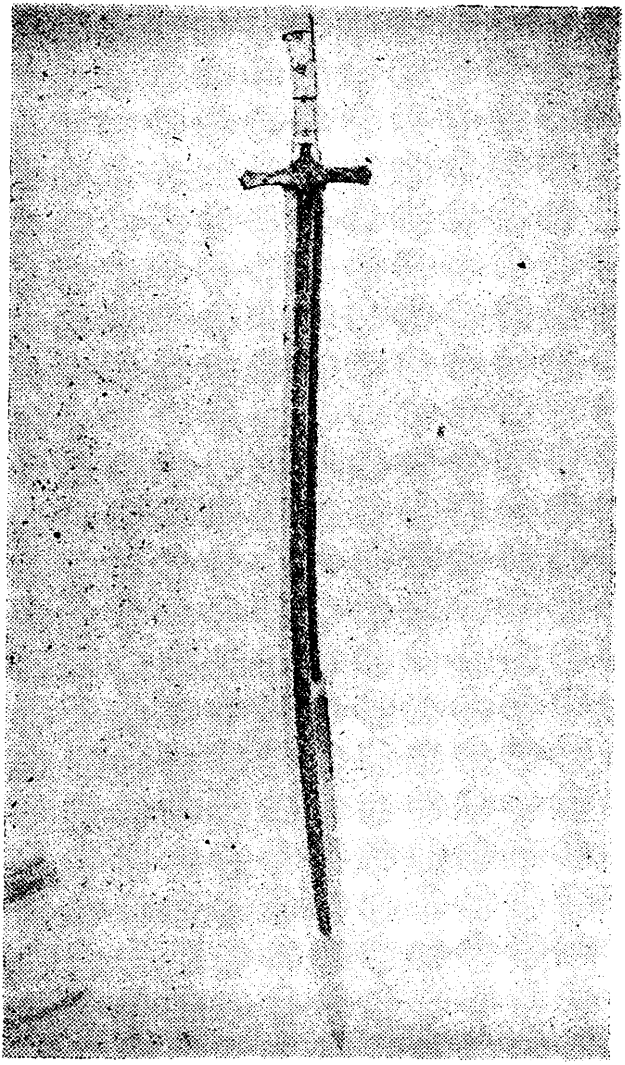
na yükselmişti. Mahmut Paşa dirayet ve şecaati ve diğer üstün yönleriyle karşıtlarından üstün, doğusal zekâsiyle bulup ve anladığı veya işitme ile bilgi edindiği şeyleri uygulamak hususunda cidden mâhir ve olağanüstü güzel konuşur bir kişidir. Hükümet idaresindeki yetkisini de yaptıklarıyle isbat eylemiştir. Devlet hizmetine girdikten sonra Padişaha temiz kalble yaptığı hizmetler sayesinde devletin genel durumu iyileşti. Velhasıl Mahmud Paşa doğuştan üstünlüğü görülen hizmeti ile seçkin bir kişidir.

Bundan sonra Padişah Hazretleri Edirne'den —Sonbahar esnasında— İstanbul'a dönmüştür ki, bu yıl cülûslarının üçüncü yılına rastlar.

İstanbul'un Kuşatılması sırasındaki plânı

II. KİTAP

Fatih'in Kılıcı

BU kitap, Enez'in alınmasına ve Sırplar üzerine yapılan savaş ile Sırplar'ın Osmanlı egemenliğine alınmasına ve Limni ve Taşoz ve Semendirek adalarının İtalyanlardan alınmasına ve özetle bu üç yıl içinde meydana gelen olaylara aittir.

Padişah İstanbul'a dönmesinden sonra şehrin iskânına ve imarına başladı. İllerden getirilen halk için hükûmetten ödenek ayrıldı. Bu suretle Hristiyanlardan, Türklerden ve hattâ Yahudilerden bir çok aileyi İstanbul'a nakletti. Bundan sonra surun yıkılmamış ve geçecek zaman ile yıkılabilecek yerlerini yeniden yaptırılmasını, şehrin bizzat seçtiği en güzel bir mevkiinde kendisi için bir saray (124/2) yapılmasını ve «Altın Kapı» denilen hisar kapısı tarafında, bir vakit Rum İmparatorlarının kal'ası bulunduğu yerde müstahkem bir kal'a yapılmasını ve bütün bu işlerin en kısa zamanda bitirilmesini emretti. Diğer taraftan Padişah Hazretleri inşaatta esirlerin yövmiye altı veya daha ziyade akçe (125) ile çalış

(124/2) İstanbul'un fethinden sonra Fatih tarafından bugün İstanbul Üniversitesi merkez binasının bulunduğu yerde yaptırılan saray. Bir adı da 'Saray-ı atik' veya 'Saray-ı atîk-ı mâmure' idi. Sonra burada oturulmayarak Topkapı Sarayı yapılmış ve Eski Saray vefat eden padişahların valde ve eşlerine ayrılmıştır. Eski Saray 1540 yılında bir yangın sonunda tamamiyle yandığından Kanunî tarafından Mimar Sinan'a yeniden yaptırılmış, 1715 yılında yine kısmen yanmış, 1726 yılında Baltacılar Dairesi de yandığından bu kısımlar ertesi yıl genişletilerek bir de muhteşem hamam eklenmesiyle yeniden yapılmıştır.

(125) Akçe: Osmanlı Devletinin ilk zamanlarından 1687 yılına kadar bu devlette kullanılan para birimi. İlk Osmanlı akçesi 1327 yılında Bursa'da Orhan Gazi tarafından kestirilmiştir. Akçe'nin bölümlerinden olan bakır mangır ise ilk defa Fatih devrinde kesilmiş ve sekiz mangır bir akçe sayılmıştır.

tırılmasını emir buyurmuştur ki, bu da Bizans esirlerinin korunmaları ve iyilikleri için alınmış yerinde bir tedbirdi. Zira bu suretle esirler geçimlerini temin edecekler ve biriktirdikleri parayı timar (126) sahiplerine vererek kendilerini azad (127) ettirebileceklerdi. Zaten Padişah Hazretleri de onların refahının teminini arzu ediyor ve her seviyedeki tebaasının ve özellikle bu esirlere şefkat elinin uzatılmasını istiyordu. Şehri görmek için saraydan çıktığı zaman esirlere rastgelince derhal atını durdurarak onlara yardım eder ve merhametini açıkça gösterirdi.

İlim ve irfaniyle ün almış olan Yenadyus (127/2)

---

(126) Timar: Herhangi bir toprak parçasının veya birden fazla toprak parçalarının yılda 20.000 akçeden az olan gelir miktarının muayyen bir vazife ve hizmet karşılığında ve belli şartlarla bir şahsa tek olarak veya birden fazla kimseye beraberce tahsisi hakkında kullanılan bir deyimdir. Timar sahibi sefere giderken, yanında yıllık geliri nisbetinde silâhlı ve en iyi yetişmiş suvari askeri getirirdi. Bunlara 'Cebelu' denirdi. Timar sahibi, timarının kılıç kısmından mâda her üç bin akçesi için bir cebelu getirmekle mükellefti. Kılıç timarın çekirdeği demektir.

(127) Azad: Kölelikten veya esaretten kurtulmak. Esaretten kurtarma. Azadlık: Esir veya köle ve cariyenin koyuverilmesi. Azadlı: Köle ve cariyelerden efendileri tarafından hürriyetleri İade olunanlara verilen unvan. Bunlara «mevali» de denilirdi.

(127/2) Gennadios Skholarios: Bizanslıların sevip takdir ettikleri bir ortodoks papazıdır. Roma ve İstanbul kiliselerinin İstanbul'un kuşatılmasından önce geçici de olsa birleşmelerine şiddetle karşı durmuştur. Fatih'in adamı olduğu söylentileri de vardır. Fetihten sonra 'Gennadios' adiyle patriklik makamına getirilmesi, bu tezi savunanları kuvvetlendirmektedir.

Fatih Patrikhaneyi kurmak suretiyle, ortodoksları Roma'nın nüfuzundan ayırmış, Hıristiyanlık âlemini ikiye bölmüş, Bizanslıları Osmanlı - Türk idaresine ısındırmış, evvelce Avrupa'ya kaçan Bizans aileleri dahi geriye dönmüşlerdir.

ndındaki kişiyi Padişah Hazretleri çağırdı. Bu zatın meziyet ve dirâyetini evvelce işitmiş olduğu cihetle fetihten sonra pek çok arattırmışsa da bulduramamıştı. Nihayet bir çok aramadan sonra Edirne'de bir köyde ve eşraftan birinin evinde saklandığını haber aldı. Ev sahibi Yenadyus ile kendi arasında bir anlaşmazlık bulunduğu halde sırf onun iktidar ve irfanına karşı beslediği hürmet sebebiyle yanına alarak her türlü ilgiyi göstermişti. Ufak bir konuşma ile Padişah Hazretleri Yenadyus'un meziyetlerini gördü ve anladı. Huzurlarına çıkmak ve serbestçe konuşmak hususunda kendisine izin verdiği gibi Hıristiyanların üzerine patrik ve despot tayin ederek kilise yönetimini de üzerine verdi. Verilmiş olan imtiyazlar, eski çağlarda İmparatorlar tarafından patriklere verilmiş olan imtiyazlardan az değildi. Huzurlarında Hıristiyanların dinine ve mezheplerine dair serbestçe söz söylemesi için

---

Gennadios patrik seçilmiş, seçim, usulüne göre yapılmış ve Fatih de bu seçimi onaylamıştır. Yeni patrik Bizans devrinde olduğu gibi törenle padişahın huzuruna kabul edilmiş ve bir takım söylentilere göre de Fatih kendisine murassâ bir asâ hediye edip iltifat göstermiştir.

Bizanslılar zamanında Ayasofya'nın yanında bulunan patrikhane, Fatih Camiinin yerinde bulunan Havâriyyûn kilisesine taşınmış, burada cami inşasına başlanacağı zaman (1455) patrikhane, Padişahın irâdesiyle Panmakaristos rahibeler manastırına, 1587'de bu manastır 'Fethiyye' adiyle cami olduğu için patrikhane, Haliç Fenerindeki 'Panaiya' kilisesine taşınmış ve 1597 tarihine kadar 10 yıl burada kalmış, oradan Balat'taki 'Aya-Dimitri' kilisesine ve nihayet 1601 yılında beşinci merkez olarak Fener'deki 'Aya-Yorgi' manastırına nakledilmiştir. Patrikhane 366 yıldanberi bu binadadır. Bir çok yangınlar geçirmiş ve esaslı surette onarılmıştır.

Fatih'in İstanbul fethinden sonra Ortodoks kilisesini Katoliklerin baskısından kurtarmak için izlediği politika çok önemli bir anlam taşımaktadır.

Yenadyus'a müsaade ediyor ve yanında bulunan büyükler ile de bazan onu ziyarete gidiyordu. Zaten onun meziyetini herkes, düşmanları dahi takdir ediyordu.

İstanbul'un işlerini düzenledikten sonra Padişah Hazretleri Asya'ya geçti. Bursa'ya gelince, babasının oradaki kabrini ziyaret ve adını yeniden dile getirerek büyük bir tören yaptırdı. Sandukasını süsletti. Ardından Küçük Asya (128) nın durumunu düzenlemeye başlayarak bazı yerlerdeki gerek beyler ve gerek halk tarafından devlete karşı gösterilen haşmane davranışların önünü alarak düzeni temin etti. Buradaki toprakları vilâyet ve sancaklara bölerek idaresi için subay ve valiler tayin ederek idareyi düzene koydu. Hamza Paşa'yı Anadolu Valisi tayin ederek İstanbul'a döndü. Bu işler otuzbeş gün içinde bitirilip tamamlanmıştır.

İstanbul'a döndüğünde inşası bitirilmiş olan binaları denetledi. Gerekli emirler vererek kış için Edirne'ye hareket etti. Gelibolu valisi ve donanma komutanı olan Yunus Paşa'yı (129) burada huzuruna çağırarak donanmanın kısa zamanda hazırlanarak Naksos = Nakşe (130) adası, Rodos'un çevresinde olan Veparos = Pare ve Ziyya = Mürted ve İstanköy (130/2) adasının ve o civarda

---

(128) Küçük Asya: Eski çağlarda ve sonraları Anadolumuzun adıdır. Doğal durumu itibariyle Türklerin ana-yurdu olan Orta Asya'ya benzer.

(129) Yunus Paşa: İstanbul'un fethinden sonra Enez, İmroz, Taşoz ve Semendirek ve Limni adalarının alınmasında donanmaya komuta eden amiral. Hâs-Yunus Bey adiyle de anılır. Ölümü hakkında çeşitli söylentiler arasında Otluk-beli Savaşında şehit olduğu da vardır.

(130) Naksos (Nakşe): Eskiden Venedik hâkimiyetinde bulunan Kiklad adalarındaki İtalyan dukalığının merkezi olan ada. Bu grubun en büyük adasıdır. Nakşe şekli Türkçe okunuşudur.

(130/2) İstanköy (Cos-Stanchio-Stankhio): Anadolu'nun gü-

bulunan daha bazı adaların alınmasını emretti. Bu adalar (Rodos adasından başkası) evvelce Padişah ile andlaşma ve barış yapmışlardı. Yalnız Rodoslular barış yapmayarak dışarıda kalmışlardı. Adanın limanına yalnız İspanya korsan gemilerini kabul ediyorlardı. Bu korsan gemileri donatılarak Osmanlı sahillerinde haydutluk yapıyorlardı. Naksos adasının ahalisi de barış çerçevesine girmeyen Rodoslular gibi korsanları kabul ederek onlara her türlü yardımı yapıyorlardı. İşte bu sebepler dolayısıyle Padişah donanmayı bunların üzerine sevkettirdi.

Yunus Paşa, seksen kadar savaş gemisini donatarak ve diğer malzemeyi de tamamlayarak Gelibolu sahilinden hareket ve Çanakkale Boğazını geçerek Bozcaada'ya (131) vardı. İki gün kadar burada kalarak donanma için su ve diğer ikmâli yaptı. Sahil adamlarından dahi kürekçi topladı. Bu sırada geride kalan gemiler dahi yetişerek donanma toplu olarak hareket ederek Akdeniz'e doğru ilerledi. O gece Akdeniz'de yağmur ve şimşek ve gök gürültüsü ile şiddetli bir rüzgâr esip büyük bir fırtına çıktığından, gemilerin bir kısmı birbirleri üzerine düşerek ve kayalara çarparak battılar. Diğerleri de sabaha kadar denizde çalkandıktan sonra sahile sığıntılar. Komutan Yunus Paşa, ancak akşama doğru Sakız'a vardı. Mamafih geminin içindeki eşya ve mühimmatı dalgalar alıp götürmüştü. Yunus Paşa, üç gün Sakız'da kalarak diğer

---

ney-batı sahilleri önünde bir dizi teşkil eden oniki adalardan 'Bodrum' un karşısına tesadüf eden ada. 285 km.2 yüzölçümündedir.

(131) Bozcada: Halen Çanakkale vilâyetine bağlı bir ilçedir. Ege Denizinde Çanakkale Boğazı ile Baba-burnu arasında ve kıyıdan 4-5 km. uzaklıkta bir adadır. Eski adı Tenedos olup 1.694 km.2 yüzölçümündedir.

gemileri de orada topladı. Onarımı bitirerek İstanköy adasına hareket edip askeriyle karaya çıkarak şehrin çevresini harap ve kendisini üç gün kadar kuşattı. Fakat hiç bir başarıya ulaşamadığından şehrin önündeki evleri yakarak, yağma etti. Ganimetleri gemilere yükledikten sonra Yeni Foça ve Sakız (131/2) adasına gidip askeri sahile çıkarıp anlaşma ile barış yolu ile şehri aldı. Sakızlılar esasen Padişahı tanımış ve barış anlaşması yapmış olduklarından tekrar bunların üzerine hücum olunması muvafık değilse de donanmanın adaya gelişinde iyi niyetli bir davranış görülmediğinden Yunus Paşa cezalandırılmalarını lüzumlu görmüştü. Bilâhare Foça'ya (132) giderek oranın durumunu da düzenledikten sonra oranın gençlerinden bir kısmını alarak Gelibolu'ya hareket etti. Yanında bulunan gemileri yerlerine gönderdi. Mamafih gemilerin yirmibeş kadarı fırtınada mahvolduğundan donanma gittiği sayıda geri dönmüyordu. Bu sebepden Yunus Paşa, Padişahın gözünden düştü. Diğer sebepler de birleşerek sonunda idam edildi.

Padişah Hazretleri bu yılın kış mevsimini Edirne'de geçirerek ilkbaharda Sırplar(133) üzerine sefer için nok-

---

(131/2) Sakız: Batı Anadolu kıyılarına çok yakın, 909 km.2 yüzölçümünde bir adadır. Khios ve Kastron adlariyle anılan Sakız, ilkçağda Yunanista'nın güçlü bir şehir devletiydi. M.Ö. beşinci yüzyılda Perslere geçti. Daha sonraları Delya birliğine girdi. 1089'da Selçuklulara, daha sonra Venediklilere, Cinivizlilere, 1415'de Osmanlı sınırları içine alındı.

(132) Foça: İzmir körfezinin ucunda, Gediz ağzının kuzeyindedir. Eski adı Phokia, Phocaea'dır.

(133) Sırbistan: Babası İkinci Murad'dan sonra Fatih'i de bir kaç defa sefere zorlıyacak olan Sırbistan'ın bir veraset yolu ile Osmanlılara geçtiğini yerli ve yabancı kaynaklar kaydederler. Sırp Kralı 'Georges Brankoviç' in ölümünden sonra yerine geçen küçük oğlu 'Lazar' ın ölümü ile Sırbistan, veraset iddiaları

sanlarını tamamlamaya çalıştı. Sırp Kıralı Macaristan Kıralı ile Osmanlı Devleti aleyhinde hücum için karar aldıkları Padişah tarafından haber alınmıştı. Diğer taraftan Sırp Kıralı vergisini vaktinde ödemeyerek türlü türlü bahanelerle geciktiriyordu. Özet olarak Kıralın davranışından gizli ve kötü bir amacı olduğu anlaşılıyordu. Bundan başka Padişahı savaşa yöneltecek diğer sebepler de eksik değildi. Şöyle ki: Sırbistan'ın stratejik durumu Osmanlı Devletince çok önemli olup Macar ve Ulah'lara karşı yapılacak bir seferde buradan Macar ve Ulah ülkelerine geçilmesi gayet kolaydı. İşte bu cihetle de Padişahı savaşa götürüyordu.

---

dolayısiyle ön plâna geçmiştir. Şöyle ki:

— İkinci Murad'ın eşi, Fatih'in üvey anası 'Mara Sultan'dan dolayı Fatih,

— Mara Sultan'ın üç erkek kardeşinden Lazar iki ay krallığı idare edip ölmüş, geriye kalan 'Greguar' ve 'Stefan' adlı iki kardeşi,

— İki aylık kral Lazar'ın dul karısı 'Eleni', diğeri de Lazar'ın damadı olan Bosna kralı,

— Kraliçe Eleni Sırbistanı kendi başına kurtaramayacağını hesaplayarak bütün hukukunu Papa'ya bırakmış ve o da bir kardinal göndererek verasete katılmıştır.

Durum ilk anda çok karışık gibi görünmekte ve varislerin sayısı da çok olmakla beraber, hukuken en kuvvetli olanı Fatih Sultan Mehmed'dir. O zamana kadar Osmanlı hanedanı bir kaç defa Sırp krallariyle sıhriyet kurmuşlardır. Yıldırım Beyazıd ile evlenmiş olan Sırp Prensesi 'Olivera' da, İkinci Murad'a bu hakkı vermiş bulunmaktadır.

Bütün bunlardan ayrı olarak da; Mara Sultan, Padişaha sığınmış ve arzusu üzerine Aynaroz'da bir manastıra yerleştirilmiştir. Diğer yönden de ortodoks olan Sırplar, Kraliçe Eleni'nin katoliklerle anlaşmasını bir türlü hazmedememektedir. Sırp soylu kişilerinin Türk egemenliğini, katoliklere tercih ettikleri söylenir.

Memleket, nehir kenarından içeriye doğru devam eden verimli toprakları ve güzel şehirleri, nehirlerin kenarında müstahkem kal'aları ile dikkat çekiciydi. Memleketin tabiî servetleri ve yerinin siyasi önemi Padişahı günden güne dikkatini çekmekte olduğundan Padişah Hazretleri bu bölgenin alınmasını ve özellikle kal'aların işgalini çok lüzumlu sayıyordu. Zira bu bölgeler alınırsa Osmanlı ülkeleri için tabiî bir sınır elde edilmiş olmakla beraber icabı halinde Osmanlıların nehri geçerek komşu topraklara ulaşmaları pek kolay olacak ve komşuların da bu gibi tecavüzleri kolaylıkla önlenebilecekti.

Diğer taraftan arazi gayet verimli olup her türlü meyve, her mevsime mahsus ürünler pek bol olarak yetişebiliyordu. Yaylak ve otlaklarının çokluğu dolayısıyle de yenebilecek her türlü hayvan bol bol bulunuyordu. Fakat memleketin asıl serveti altın, gümüş madenlerinin çokluğuydu. Hakikaten burada her yerde altın ve gümüş kaynıyordu. Memleketin hangi yönü kazılsa bu kıymetli madenlerin kumları bulunuyordu. Bunun içindir ki, Sırplar'ın memleketi ötedenberi zengin olup elde edilen servet kısmen şehirlerin imârına ve kal'aların inşasiyle korunma araçlarının hazırlanmasına sarf olunmuştur. Özet olarak bir çok iyi yönleri olan bu beldenin alınması bir çok kişilerin önüne geçilmez arzusu idi.

Padişahın babası Sultan Murad, büyük bir askeri kuvvetle hücum ederek şehir ve kulelerden bir kısmını zorla, bir kısmını barış yoluyla alarak memleketi baştan başa teshir etmiş ve Sırp Kıralı olan Lazaros'ı (134) Ma-

---

(134) Lazaros: Yazar bu konudaki söylentide 'Yorgi' yerine yanlışlıkla 'Lazaros' diyor. Lazaros adındaki Sırp hükümdarı

caristan'a kaçmaya mecbur etmişti. Fakat Lazaros'un Macaristan'da serseriyane dolaştığı haber alınca bütün memleketini ve hükümetini acıyarak yine kendisine geri vermiş ve fazla olarak kendi sınırları içinde bulunan bir kısmını da ilâveten ona bağışlamıştı.

Böyle olmakla beraber evvelden tesbit edilmiş olan vergilerinin verilmesini emir ve bunu temin ettikten sonra bu tayinleri yaptı. Yalnız o zaman bu gibi barış anlaşmalarında koşulların teminatı olmak üzere rehin alınması usulden olduğu halde Hazreti Padişah hiç bir rehin almamak suretiyle bu kişiye inandığını belirtmiştir. Sultan Murad Hân Sâni her ne kadar büyük iyilik, hoşgörlük sıfatlarıyle dolu bir kimse ise de, kendisini bu davranışa götüren yalnız bu duyguları ve sevdiklerinin de ricası değildir. Her halde Padişah bu kişiyi dahi kendisinin müttefiki ve muavinleri arasında görmek arzuluyordu. Mamafih o da Padişahın, Macar ve Ulahlar üzerine olan savaşı sırasında sevgisini korumuş ve bundan dolayı onun takdirleriyle karşılaşmıştır. Bu adam iki kavim ile sınır komşusu olduğundan onların memleketlerine, ahlâk ve geleneklerine, millî hislerine mükemmelen vakıf ve bununla beraber kendisi de cesur, şeci bir kişiydi.

Lazaros memleketini ve tacını Padişahın lûtuf ve ihsanı olarak elde ettikten sonra yine eskisi gibi saltanata

---

1389 Milâd yılında vukubulan Kosova Savaşında ölenler arasındadır. Ondan sonra hükümdarlığa geçen oğlu 'İstifanos' Sultan Beyazıd'a itaat ve Ankara Savaşında Osmanlılarla beraber Timur'a karşı savaştı. Bundan sonra hükümdar olan 'Yorgi Brankoviç' di. Sultan Murad'ın 1418 yılında olan sözü edilen ve Sultan Mehmed'in savaşları bu 'Yorgi' nin üzerinedir (çev.).

Lâzar: (Brankoviç-oğlu) (Lâzar Grebliyanoviç-Las-oğlu): Osmanlı kaynaklarında bunun muharref adından dolayı Sırp milletine 'Laz' adı da verilir.

başladı. Saltanatının devamının neye bağlı olduğunu iyice anladığından padişahın pederine (Sultan Murad'a) ve Sultan Mehmed Han Hazretlerine daima itaat edip vergisini de muntazam olarak öderdi. Fakat bir süre sonra birtakım gizli fikirler beslemekte olduğu anlaşılmaya başladı: Vergisini vakit ve zamanında ödemiyordu. Diğer taraftan Padişah ile yaptığı anlaşmaya uymayıp, Macar ve Ulahlarla Osmanlılar aleyhine ilişki kurmakta ve anlaşmalar yapmaktaydı. Bütün bu durumu bilen Padişah Hazretleri, kış içinde ordunun hazırlığını görerek bahar başında Sırbistan seferini ilân etti. Rivayete göre elli bin atlı ve bu sayıyı geçen yaya askerinden ibaret ordusu ile Makedonya bölgeleri içinden geçerek Balkan Dağlarına vardı. Yedikule tarafından boğazı geçerek Sırbistan'a girdi. Yirmibeş gün içinde memleketin bazı taraflarını savaşla, bazılarını muhasara ve barış yolu ile aldıktan sonra çok miktarda altın ve gümüş ocaklarının bulunduğu ve Sırp dilinde Novoberda (135) denilen şehrin yakınında ordu kurdu. Şehrin barış yolu ile teslimini şehir halkına teklif etti. Padişahın teklifini kabul ettikleri takdirde mallarına, kadınlarına ve çocuklarının hayatına dokunulmayacağı ve şimdiye kadar yürürlükte olan usullerin devam edeceği ve kırallarına verdikleri vergiyi kendisine vereceklerini, yerlerinde oturacaklarını vaad ve taahhüt etti. Lâkin içeridekiler bu teklifleri kabul etmediklerinden padişah, ekili olan toprakları tahrip ve şehrin çevresindeki askerî mevkileri istilâ ettirdikten sonra makinalar koydurarak muhasaraya başladı.

Sırp hükümdarı Lazaros Sultan Mehmed Hân'ın bü-

---

(135) Novoberda (Novobrdo): Yugoslavya'da Üsküb'ün batısında eski bir kale olup, gümüş madenleriyle meşhur ve son derece müstahkem bir mevkidir. Kırk günlük zorlu bir kuşatmadan sonra 1455 Haziranında alınmıştır.

yük askerî birliklerle Sırp sınırına tecavüz ettiğini, kal'aların alındığını ve Novoberda'nın muhasarasını işitince büyük bir hayret içinde ne yapacağını şaşırmıştı. Böyle olmakla beraber kal'aları acele tamir ederek ve donatarak, erkek ve kadın ve çocukları ve hayvan sürüleri ile mal ve eşyaları aşağı kal'alardan buralara ve memleketin diğer yüksek yerlerine naklettirdi. Semendire (Smederevo = Semendere) kal'asına yeter sayıda mühimmat ve asker koyarak ümerâsından birini de muhafız tayin etti. Kendisi de kıymettar eşyasını ve eşi ve evlâdiyle bir kaç yaraniyle Tuna'yı geçerek Ulah ve Macar memleketinde yerleşti. Bir süre sonra Lazaros memleketin eşrafından ve soylu kişilerden bir elçilik heyeti seçerek ve Padişaha sunulacak değerli hediyelerle ve ödenmesi gerekli vergiyi de bunlara teslim ederek her ne surette olursa olsun barış anlaşması yapılmasını temin edebilmek için Padişaha gönderdi. Bunlar Padişahın huzuruna vardıklarında kırallarının hürmetlerini tekrarlayarak hediyeleri takdim ettiler. Padişah dahi bunlara gereği şekilde ikram ve barışçı sözler söyledi. Fetholunan memleket ve kal'alar ve alınan silâhlar Padişahın yönetiminde ve geri kalan memleketler Lazaros'un uhdesinde kalmak ve yıllık vergiyi ödemek ve sefer vukuunda Osmanlı Ordusuna muayyen bir sayıda asker gönderilmek şartlariyle anlaşma yapılarak her iki tarafın yeminleriyle onaylandı.. Bu esnada kırk gündenberi kuşatma altında bulunan Novoberda şehri ahalisi artik baskıya dayanamayarak hiç bir kötü işlemle karşılaşmamak ve aileleriyle şehirde oturarak mallarına eskiden olduğu gibi sahip olmak şartlariyle teslim oldular.

Anlaşmanın yapılması ve tarafların onaylamasından sonra Padişah Hazretleri, elçilik heyetini iyi davranışla-

riyle tekrar şevk ve sürura gark ederek memleketlerine dönmelerine izin verildi. Lazaros, elçilik heyetinin gereği şekilde görevlerini sonuçlandırdıklarını, barış anlaşmasının imzalandığını haber alınca, memleketinin bir bölümünü kaybettiğine üzülmeyip, geri kalan bölümünün kendisine bırakılmış olmasına memnun oldu. Eşini, çocuklarını ve eşyasını alarak tekrar memleketine döndü.

Fatih Sultan Mehmed Hân Hazretleri, Sırbistan'dan fethettiği kal'aları istihkâmlar ile kuvvetlendirip ve içerilerine de muhafız asker yerleştirerek idaresini de Ali adında birine bıraktıktan sonra ganimetler ile birlikte yaz mevsiminin sonunda Edirne'ye döndü. Edirne'de bir süre kaldıktan sonra sonbahar ortalarında kışı geçirmek üzere İstanbul'a döndü.

Padişah Hazretleri İstanbul'a geldiklerinde sarayı bitirilmiş ve Altın-kapı tarafındaki kal'a ve surların mükemmel surette onarılmış ve yapılmış bularak memnun oldu. Bu hususta başarı gösterenleri para ve saire ile mükâfatlandırdı. Bundan sonra «Athyra» ve «Region» haliçlerindeki (136) zamanla çürümüş köprüleri acele olarak onarılmasına ve İstanbul'a bağlanan yollar pek harap olduğundan bunların da tanzimi ile kaldırım yapılmasına ve karadan seyahat edenler için han ve konak yapılmasına önem verdi. Şehrin ortasında ve hemen sarayın yakınında dıştan surlarla takviye ve kuvvetlendirilmiş ve içten ve güzel ve şeffaf taşlarla sakafı süslenmiş bir çarşı (137) ve büyük hamamlar meydana getirildi.

---

(136) Haliç: Bu haliçlerin Selânik ile İstanbul arasında olduğu ve Padişahın Selânik'ten İstanbul'a dönerken buradan geçtiği muhakkaktır (çev.).

(137 Çarşı: Bu çarşının şimdiki bedestenlerden ve uzunçarşı denilen çarşıdan ibaret bulunduğuna, sarayın (şimdiki Serasker kapısı — Üniversite binası) yakınında inşa olunduğuna dair müverrihin söylentisi önemli bir delildir (çev.).

Bundan başka su kanalı yapılarak şehre su verilmesi ve daha buna benzer şehrin imârına ve şehir halkının ihtiyaçlarının karşılanmasına yarayan tesisler yapılmasını emir ve irade etti. Bu çalışmaları arasında en ziyade dikkati çeken cihet, İstanbul'a dışarıdan nüfus getirilmesiyle şehirde yerleştirilmesi ve bu suretle memleketin eski haline getirilmesiydi. Asya ve Avrupa kıtalarındaki Osmanlı sınırları içinden ve özellikle Sırbistan'dan bir çokları büyük bir şevk ve istekle İstanbul'a göç ediyorlar ve bu suretle de şehre eski umranını geri getirmek hususundaki Padişahın düşündükleri gün geçtikçe yerine geliyordu.

Bu sırada Enez şehrinin ve İmroz, Samutraki (138) adalarının hükümdarı olan Doryus'un «Doria» Padişah Hazretleri aleyhinde bazı serkeşâne fikir ve hareketlere yöneldiği haber alınmaktaydı. Pederi «Plamidi» ölümünde açık kalan taht'a ve geri kalan diğer şeylere, ölmüş bulunan büyük oğlunun eşini ve oğlunu ortak ve hatta vasiyetnamesinde bunlara daha büyük bir hisse ayırmışsa da ölümünde küçük oğlu Doryus, pederinin vasiyetnamesi dikkate alınmayarak biraderinin eşini ve çocuklarını kanunî haklarından mahrum bıraktı. Bu suretle hükümetin yönetiminde yalnız ve rakipsiz kaldı.

---

(138) Semendirek: Adalar Denizinde ve İmroz adasının 24 km. kuzey-batısında 175 km2 yüzölçümünde bir adadır. Eski adları Saonese, Leukosia, Leukonia ve Lâtince adı Samathrace - Samothracia'dır. Osmanlılar Semendirek adını vermişlerdir. Meriç ırmağının ağzındaki: Enez iskelesiyle, Midilli, Limni, İmroz, Taşoz ve Semendirek adalarında Gattilusio adı bir Ceneviz ailesi hâkim bulunmaktadır. Bu İtalyan ailesinin bu bölgede egemenliğini kuran Francesco Gattilusio'dır. 102 yıl bu aile Osmanlı açılmasının ortasında varidatının üçte ikisini her yıl vergi olarak Türk hazinesine vermek suretiyle Osmanlıların kanadı altında yaşamışlardır.

Doryus'un bu durumu, hükümette kendisini ortak sayan bu kadının hiddet ve şiddetini mucip olduğundan, devamlı olarak hakkını aramış ve bu maksatla da araya koyduğu büyükler ve devlet yöneticileri, ölen biraderinin eşi ve evlâdına riayet edip haklarına tecavüz etmemesini, aksi halde bunlar Padişah Hazretlerine şikâyet edeceklerinden durumun güçleşeceğini Doryus'a anlatmışlarsa da hiç birinin tesiri olmadı. Nihayet kadın, Doryus'tan ümidini büsbütün keserek dayısını elçi ve ricacı olarak Padişaha göndererek yardım ve büyüklüğünü istirham etti. Bu zat, Doryus'un usulsüz davranışlarından söz ettikten sonra, Padişaha karşı da kötü niyetleri olup isyan için İtalyanlarla anlaşmakta olduğunu ve asker ve silâh toplayarak Enez ve adalara muhafız tayin ettiğini, özet olarak işin önü alınmazsa teşebbüslerine devam etme cesaretini bulacağını söyledi. Elçinin bu sözleri Padişahın hiddetini mucip olduğundan, yumuşak davranılmamasına karar verilmişti.

Enez denilen bu şehir eski çağlarda Aeolid (139) şehirlerinin en büyüklerinden olup yakinindeki sahillere ve bazı adalara hükmederdi. Zaten Trakya ve Makedonya sahillerinin en güzel mevkiinde bulunup güneyde Akdeniz'deki İmroz ve Limni adalarına ve diğer adalara yakın olduğundan bunlarla yaptığı ticaretten fazlasiyle yararlanırdı. Kuzeyden gelen Ebrus nehri Sırbistan içindeki Balkan dağlarından beslenerek Edirne yakınlarında diğer ırmaklarla da birleşerek büyüyüp Enez limanı önünde Akdeniz'e dökülürdü.

---

(139) Aeolid: Bu ad ile adlandırılan eski Yunani kavimlerden birinden alınmıştır. Enez adı ise şair Homer'in medhettiği Trova kahramanlarından «Aeneas»dan alınmıştır. Bu «enas» eski bir söylentiye göre Enez şehrinin kurucusu imiş (çev.).

Şehrin ahalisi bu nehirden yararlanarak ticaret için gemilerle nehir içinde seyahat ederlerdi. Şehrin önünde ve ardında bir çok göller bulunduğundan Enez (140) bir yarımada halini alıyordu. Bu göllerde de kuş sürüleri beslenirdi. Bundan başka içeride yapılan rakı, pek meşhur olup memleketin başlıca gelir menbalarından biriydi. Böylece bütün bu şeyler Enez'in gelir kaynaklarını teşkil edip ahalisi bu sayede rahatlığa ve zenginliğe kavuşmuşlardı. Bilâhare burası da diğer Bizans ülkeleri gibi felâketle karşı karşıya kalmakla uzun süre kullanılmamış (liman kısmı) boş bir halde bırakılmıştı. Lâkin bir süre sonra Roma İmparatorları tarafından imâr edilip yavaş yavaş terakki etmeye ve eski zenginliği elde etmeğe muvaffak oldu.

Yüz elli yıl evvel İtalya soylularından ve fikir adamlarından «Gattilusio» (141) Bizans İmparatorunun hemşiresiyle evlenmekle Enez ve Midilli cihaz suretiyle ona temlik edilmiş ve soyu bir zamana kadar temlik edilen yerlerin yönetimini korumuşlardı. Konu edilen Palamidis bunların dördüncüsü olup onun oğlu da Doryus idi. Hazreti Padişah, bunun Enez şehri üzerindeki hükümranlığına kesin surette son vermiştir. Kendisi de dahil olduğu halde Doryus'un ceddi, Osmanlıların Avrupa'ya geçmeleriyle bütün Trakya ve Makedonya bölgelerini açmaya başladıkları tarihten itibaren idarelerinde olan yerlerin gelirinin üçte birini vergi olarak Hazreti Padişahın ceddine ve kendisine öder ve geri kalan kısmını da

---

(140) Enez (Aynos): Edirne vilâyetinin Keşan ilçesinden ve Meriç nehrinin adalar denizine döküldüğü noktada nahiye merkezi. Eski adı «Aenos» olup, Bizanslılar devrinde Ceneviz dukalığına merkez olmuştur.

(141) Gattilusio: Enez ve Midilli'de dukalık kuran Ceneviz ailesi.

yine onların müsaadeleriyle şehrin ve kendilerinin idarelerine harcarlardı. Bundan başka olarak diğer vergi de verirlerdi. Böyle olmakla beraber Osmanlılar şehri istedikleri vakit almak kabil olduğu halde bu zamana kadar göz yummuşlardı. İşte Enez konusu da bu suretle ön plâna çıkmış oldu.

Yunus Paşa, Padişahın emir ve fermanları gereğince on savaş gemisi donatıp ve Gelibolu'dan yelken açıp bir gün içinde Elnos denilen limana ve oradan Kedronyos'u (142) dolaşarak gece körfeze varıp ve Semiz-yalı denilen yerde durdu. Rivayete göre İran kralı Serhas (143) Yunanlılar üzerine sefer ettiği zaman batan gemilerini burada karaya çıkarıp onarımlarını yapmıştı. Ertesi gün sabahleyin Yunus Paşa, Enez üzerine hareket etti.

Padişah Hazretleri de maiyetinde Hâssa ve iki süvari alayı ile karadan hareket etmişlerdi. Olay kış içinde olduğundan karın çokluğundan ve kuzey rüzgârlarının etkisiyle askerler pek çok müşkülâtla karşılaşmış ve bir çoğunun kolu, burnu, kulakları donmuştu. Ordu hareketinin dördüncü günü eski çağlarda ünlü olup şimdi büyücek bir köy halinde ve Enez'in hemen yüz stadion mesafesinde bulunan İpsala'ya (144) vardı.

---

(142) Kedronyos: Trakya yarımadası «Thracia Chersonesus» (çev.).

(143) Serhas: İranlılarla - Yunanlılar arasında bölüntü ile (M.Ö. 490 — 448) devam eden ve tarihte Pers — Med savaşları adıyle anılan mücadelede adı geçen ünlü Pers hükümdarı. Kserkes - Serhas, birinci Med savaşındaki mağlûbiyetin öcünü almak için büyük bir ordu ile; Çanakkale Boğazını, gemilerden meydana getirmiş olduğu iki köprü ile geçerek Trakya'ya çıkmıştır.

(144) İpsala: Aşağı Meriç bölgesinde ve nehrin 7 km. doğusundadır. Edirne iline bağlı bir ilçedir. Kasabanın tarihi Bizans'a

Enez halkı, denizden donanmanın limana girdiğini ve kara tarafından da Padişahın kara askeriyle İpsala'ya hücum ettiğini haber aldıklarında, nedenini anlayamayarak korku ve hayret içinde kaldılar. Hükümdarları bulunan Doryus az zaman evvel kışı geçirmek üzere Samutraki adasına gitmiş bulunuyordu. Ahali, memleketin ünlü kişilerinden bir heyet kurarak Padişaha gönderip hiç bir şeye dokunulmamak şartiyle şehrin teslim olduğunu bildirdiler. Hey'et, Padişah tarafından kabul olunarak kendilerine mülayim bir davranış gösterildi. İsteklerinden bir kısmı kabul olunarak şehri teslim almak için Mahmut Paşa'yı bu heyetle beraber gönderdi. Ertesi gün de Padişah bizzat şehre gelerek Doryus'un sarayına indi. Saray içindeki ve kıral ile Samutraki adasına gitmiş olan eşraf, evlerindeki eşya, gümüş ve sair kıymetli mallar hazineye alındı. Padişah üç gün kadar burada kalarak şehrin idaresini düzenledi ve Murat adında dirayetli bir kişiye bırakarak maiyeti için seçtiği ikiyüzelli kadar eşraf çocuklariyle avdet etti.

Yunus Paşa Doryus'u getirtmek için Saumtraki'ye bir kayık (elli çifteli) gönderdi. Kendisi, Doryus'un memurlarını kovarak idareyi düzenlemek için donanma ile İmroz adasına gitmişse de yolda fırtınaya tutulduğundan adanın kuzeyinde bulunan ve fırtınadan korunan Kefalos burnuna yanaştı ve oradan bir haberci göndererek Kritovulos'u yanına çağırarak adanın korunmasını ve yönetimini ona bıraktı. Doryus'un memurlarını alıp Gelibolu'ya döndü. Doryus Samutraki'den gidişinde Yunus Paşanın gönderdiği kayığa girmeğe ve Paşanın yanına

---

kadar uzanır. Osmanlı Türkleri zamanında yapılmış binalara ait kalıntılara rastlanır. Eski kaynaklarda; Cypsel, Kypsela, Chympsalla adlarıyle geçer.

gelmeğe cesaret edemediğinden kendi tenezzüh gemisine binerek Enez'e ve oradan da Edirne'ye geldi. Orada Padişahın huzuruna kabul buyurulup iltifat gördü. Doryus Padişahın af ve merhametine sığınarak adaların (İmroz, Limni, Samutraki) kendi hükümetine geri verilmesinin teminine muvaffak olmuşsa da, Doryus'un Samutraki'den avdetinde kendi yanına uğramaksızın doğruca Edirne'ye gitmesine kızan Yunus Paşa, intikam almak için «Adaların Doryus'a geri verilmesinin doğru olmayacağını ve adalıların bunu hükümdar olarak kabul etmiyeceklerini ve geçimini temin için içeride bir yer verilmesiyle yetinilmesini» padişaha gizli olarak duyurdu. Bunun üzerine padişah, adaları kendi idaresinde bırakarak Doryus'a Rihni gölü sahilindeki bir kaç köyü geçinmesi için tahsis etti. Doryus bir süre burada oturup sonra Midilli adasına ve oradan da Faküs adasına geçerek oranın tanınmış kişilerinden birisinin kiziyle evlenerek eşiyle orada yerleşti.

Padişah Hazretleri bu yılın kışını Edirne'de geçirerek yeniden top yapılması ve silâh tedariki ve büyük çapta asker toplanmasiyle meşgul oldu. Hazırlıklardan padişahın yine bir sefer fikrinde olduğu anlaşılıyorsa da bu konudaki düşüncelerini açığa vurmuyordu. Sonunda ordunun hazırlığını bitererek bahar esnasında ordu Edirne'den hareket etti. Trakya ve Makedonya içerilerine ve Bulgaristan'ın şimdi Sofya şehri olan yerine ve Balkan Dağlarının yakınına gelerek ve sonra Sırbistan'a vardı. Bu bölgenin bazı yerlerine hücum ile zabtettikten sonra Tuna kenarında Macarlara tâbi olan Belgrad'a (145) gel-

(145) Belgrad (Beograd): Tuna ve Sava Nehirlerinin birleştiği yerdedir. Tarih boyunca Türklerin, Avusturyalıların ve Sırpların idaresine girmiştir. 1389'da Sırp Krallığının başkenti olmuştur. Osmanlılar zamanında İkinci Murad ve Fatih tarafından kuşa-

di. Belgrad şehri kuzeyden gelen Bune ve güneyden gelen Tuna'ya akan Sava ırmaklariyle çevrili olup bu iki nehrin şiddetle aktığı ve anaforlar yaptığı yüksek ve sarp

---

tıldı. 1521 de Kanunî Sultan Süleyman tarafından Macarlardan alınarak sınırlarımız içine girdi. Belgrad Osmanlıların en parlak ve kudretli devirlerinde Avrupa seferleri için büyük bir üs vazifesi gördü, çok genişliyerek mamur bir şehir oldu. 1718 - 1739 da Avusturyalıların eline geçtiyse de, 1878 Berlin Antlaşmasına kadar Türklerde kaldı. 19'uncu yüzyıl boyunca muhtar Sırbistan'ın başkenti oldu. Türkler zamanında, Rumelibeylerbeyine (Genel Valilik) bağlı bir sancak (vilâyet) idi.

Fatih zamanında kuşatma 13 Haziran 1456'dan başlayarak 22 Temmuza kadar 39 gün sürmüştür. Papa Üçüncü Calixtus'un teşvikiyle Belgrad'ın korunmasına İtalya'dan, Almanya'dan, Bohemya'dan altmış bin kişilik yardım kuvveti gelmiştir. Ayrıca Macar millî kahramanı Hunyadi Janos - Yanko 200 kadar gemi ile nehirden yardıma koşmuştur.

Hammer meşhur tarihinde Fatih'in Belgrad kuşatmasını anlatırken:

— Genç padişah için «Aslan gibi savaştı» diyor. Yerini, Yeniçeri Ağasına bırakarak bir askerinin kollarında geriye alınırken:

— Durma Hasan!..... diye bağırdı.

Yeniçeri Ağası Hasan ağa, Padişahın gözleri önünde ileri atıldı. Bir dakika içinde sekiz . on kişiyi yere serdi. Fakat kendisi de, Padişahın yaralanması üzerine karşı hücuma geçmiş olan Macarların kılıçları altında şehit oldu.....)

Dursun Bey tarihinde Belgrad cengini anlatırken der ki:

(..... Vezir haber saldı. Padişah bir kaç kadem geriye buyursunlar, düşmanı üzerimize çekelim, kaleye canlı kurtarmayalım... diye. Sultan Mehmed gazaba geldi:

— Düşmandan yüz döndürmek sığın nişanıdır. Benim elhamdülillâh ikbalim âlidir, idbar düşmanın nasibidir! dedi.

Kılıcını eline aldı, seçilip ileri gelen düşmandan üçünü toprağa saldı.....).

Belgrad'ın ilk kuşatması İkinci Murad zamanında Evranosoğlu Ali Bey komutasında yapılmış ve Belgrad'a 29 Ağustos 1521 de bayrağımız dikilmiştir. «Belgrad Üngürüz vilâyetinin kapısıdır» denirdi.

bölgede dahi istihkâmlarla korunmuş ve kara yönünde ise yine metin hisarlar ve içerisi su dolu hendekler ile alınması mümkünsüz bir hale getirilmiş olduğundan padişah hazretleri şehri sararak ve çevresine top dizdirerek kuşatmaya başladı.

Sırp hükümdarı Lazaros memleketinin padişah tarafından muhasara edildiğini anladıkta eşi, evlât ve mallariyle Tuna nehrini geçerek Ulah ülkesine kaçarak savaşın sonuna kadar orada kaldı. Padişah ise kuşatma topluriyle günden güne surları yıkıyor ve bir yönden de askerleri fırka fırka bölerek hendekleri muhtelif yerlerinden dolduruyordu. Şehir içindekiler dahi savunmada büyük bir metanet göstererek surun yıkılan kısımlarını derhal tamir ve içeriden de derin hendekler yaparak korunma araçlarını daha iyiye götürüyorlardı. Fakat muhasara edenlerin hücum ve tertibatına karşı içeridekilerin ileri derecedeki savunmaları ve çöken yerlerin onarımı hususundaki çalışmaları yeter değildi.

Macar ve Ulah hükümdarı Yanko bu sırada Tuna'nın öte tarafında ve Belgrad'ın karşısında dört bin silâhdarla sonucu beklerken surun hemen tamamen yıkılmış ve hendeğin de doldurulmuş olduğunu ve artık hücumun yakın bulunduğunu anlayınca, içeridekilere yardım için gizlice silâhdarlariyle ırmağı geçerek şehre girdiler.

Sultan Mehmed Han da acele askerlerini toplayarak onlarla konuşma yaptı ve bazı nasihatlarda bulundu. Atını ileri sürerek hücuma başladı. Osmanlı askerleri surun harap olan yerlerinden şehre hücum ediyorlar, Macarlar da cesurane dayanarak bunları geriye atıyorlardı. Savaş ve döğüş o kadar şiddetli olmuştu ki, her iki taraf da büyük kayıplar vermişlerdi. Sonunda Osmanlı askeri galip gelerek şehre girdiler ve Macarları dışarıya döktüler.

Bundan sonra askerler düzensiz surette düşmanı takibe koyularak ele geçirdiklerini öldürdüler.

Bunu fırsat bilen Yanko düşmanı takip etmek için etrafa dağılmış olan asker üzerine ansızın hücum ettiğinden şiddetli bir çarpışma oldu. Osmanlılardan ve Macarlardan bir çokları öldü. Osmanlılar Belgrad'ı henüz almış olup bu parlak galibiyetten sonra Macarlara mağlup olarak geri çekilmeyi kendileri için bir leke saydıklarından var kuvvetleriyle döğüşüyorlardı. Macarlar ise Belgrad gibi bir şehri elden kaçırmamak gayretiyle hayatları bahasına döğüşüyorlardı. Osmanlılar her taraftan Macarların hücumlarına maruz kalarak sonunda çekilmek zorunda kaldılar. Bu çekilme Macarlara yeniden cesaret verdiğinden Osmanlı askerlerini şehirden karargâha kadar takip ve karargâhı yağma ettiler. Fakat düşmanın galibiyet neşesi pek sürmedi. Ordusunun hakkiyle komutanı ve cesareti ile ün yapmış bulunan Fatih Hazretleri maiyetiyle derhal bunların ortasına atılarak onların şiddetli hücumlarını durdurdu. Çok üstün çarpışmasiyle ordunun kesin galibiyetini temin ederek düşmanları sura kadar takip ve karargâh civarındakilerin hepsini kovdu. Kovalama sırasında bir çokları ölmüş veya mahvolmuşlardır. Düşman şehre girerek orada korunmak zorunda kaldı. Padişah dahi takibe son vererek karargâha döndü. Karargâhta ganimetler çok değildi. Evvelce de söylenildiği gibi padişah hazretleri yağma olunmasına meydan vermemişti. Savaş sonucunda her iki taraf da büyük kayıplara uğramıştı. Osmanlı ordusundan en çok Hassa Alayı kayıp vermiş durumdaydı. Rumeli Beylerbeyi Karaca Paşa da kayıplar arasında bulunuyordu. (146)

---

(146) Beylerbeyi Dayı-Karaca Paşa ile Yeniçeri Ağası Hasan Ağa da şehit olanlar arasındadır.

Bu kişi yiğit, savaş bilgisi yerinde, fedakâr ve padişahın yanında nüfuz ve itibâr sahibiydi. Taşla vurularak öldürüldü.

Bir rivâyete göre padişah dahi döğüşürken iki baldırından kargı ile yaralanmışsa da yarası derin değildi. Padişah Hazretleri kalenin alınmasından artık ümit kesmiş bulunuyordu. Orduyu alarak Belgrat'taki başarısızlığını ödetmek ve karşılamak için Sırbistan'ın diğer yönüne hücum ederek kaleler ve köyler aldı. Bir çok yerleri açarak buralardan alınan ganimetleri kısmen de askerlerine dağıttı. Fatih Hazretleri aldığı bölgeyi Ali Paşayı vali bırakarak yaz sonunda Edirne'ye döndü. Sonbahar mevsimini orada geçirip kış başlarında İstanbul'a geldi.

Sırp hükümdarı Lazaros Padişahın ayrıldığını haber alınca yine Tuna nehrini geçerek memleketine dönüp Semendire şehrinde oturdu. Ancak Macar hükümdarı olan Yanko'nun kayın biraderi olup Yanko tarafından Belgrad valisi tayin olunan Mihail Lazaros'dan pek ziyade şikâyetçi olduğundan ona karşı suikast teşebbüsünde bulunur ve haberi olmaksızın kendisini tutuklamak isterdi. Nihayet Lazaros hile ile tutularak Belgrat'ta tutuklandı. Lazaros oradan kaçmak imkânını görmeyince Mihail'den kendini altınla satın almağa karar verip salıverilmesini ondan diledi. Mihail bu dileği kabul etmeyip salıverilmesi için memleketler ve kaleler ister yahut salıverme parasının çoğaltılmasını isterdi. Böylece bir hayli zaman geçtikten sonra Lazaros'un salıverilmesine izin verdi. Bu iznine karşılık dahi otuz bin altın aldı. Lazaros kurtulduktan sonra memleketine dönüp az bir zaman sonra üzüntüsünden öldü.

Lazaros'un ölümü ile boş kalan tahta eşi ve oğlu Lazaros varis oldular. Lazaros, pederinin hayatında

bile kendisine kötü muamelede bulunurdu. Hatta babası, Mihail tarafından hapis ve tutuklu yapıldığı zaman fidye parası vermek istemezdi. Bu konudaki görevini ancak annesinin ricası üzerine yerine getirmişti. Babasının ölümünden sonra annesini hükümetten uzaklaştırdı. Annesinin, güya babasına ait büyük serveti saklı tutmakta olduğunu söyler ve bu serveti daima zavallı kadından ister ve kendisini sıkıştırırdı. Annesi oğlunun bu bitmez tükenmez tazyikinden bunalarak kızı Amiris ve oğlu Grigoryos ile bütün servetini beraber alarak kaçtı. Lazaros bu olayı işittiğinde Osmanlı ülkelerine sığınmak üzere yola çıkan bu firarileri takip edip kalelerinin birinde annesini tutturarak tutuklamışsa da Grigoryos ile kız kardeşi, Lazaros'un tâkibinden kurtularak veya kendilerini tutmağa zaman vermeksizin —her iki şekil de düşünülebilir— Osmanlı ülkesine sığındılar. Bilâhare padişahın huzuruna çıkarak iyi kabul gördüler. Anneleri kederine dayanamıyarak biraz zaman sonra öldü ve bulunduğu yere gömüldü.

Oğlu Lazaros annesine son görevini yaptıktan ve şanına lâyık törenle gömdükten sonra, kaçarken beraberinde getirdiği malları alarak Semender'eye dönüp ve biraderlerinden Grigoryus ile hemşiresi Fatih Sultan Mehmed Han Hazretleri yanına firar etmiş olup diğer biraderi İstafanos dahi eski hükümet merkezinde oturduğu cihetle ailesinden hiç bir kimseyi pederinin tahtına ortak etmeyip Sırbistan'da tek başına hükümet sürdü. Fakat kendisi genç ve tecrübesiz olup devlet yönetecek hiç bir müşavire dahi malik olmadığından Sırpların hükümeti pek karışık bir hale gelmiş bulunuyordu. Lazaros padişaha verilmesi usulden olan vergilerin verilmesinde dahi aksaklık gösterdiğinden padişahın gazabını çekerdi. Padişah hazretleri Lazaros'u cezalandırmak amaciyle

tekrar sefer hazırlığında bulunuyordu. Böyle olmakla beraber Lazaros az bir süre hükümet ettikten sonra hastalanarak öldü. Hükümet eşiyle henüz erginliğe ulaşamamış olan kızına kaldı.

Padişah hazretleri Lazaros'un ölümünü haber aldıktan sonra evvelce Sırbistan'dan alıp Osmanlı ülkelerine kattığı bölgenin valisi bulunan Ali Paşa'ya Sırbistan içerilerine doğru sefer yaparak bu bölgenin tamamiyle Osmanlı ülkesine katılması için lüzumu kadar asker gönderdi. Askerler geldiğinde Ali Paşa da kendi maiyetinde bulunan askerlerini bunlara katarak Sırbistan üzerine hareket edip bütün kaleleri aldı. Semendere'ye yaklaştığında orada bulunan kraliçeye ve maiyetinde bulunan Sırp devlet büyüklerine ilk önce eski anlaşmadan söz ve şehri teslim ederek mal ve can emniyeti ile Sırp ülkesinin istedikleri yerinde oturmaları hakkındaki padişahın müsaadelerini duyurdu. Fakat onlar bu teklife kulak vermiyerek kale kapılarını kapayıp durdular. Ali Paşa dahi askeriyle kaleyi çevirerek ve dışarıdan içeriye ve içeriden dışarıya hiç bir kimsenin girip ve çıkmamasına dikkat etmiye başladı.

Padişah hazretleri İstanbul'da şehrin nüfusunun çoğalmasına ve memleketin bayındırlığına ve süslenmesine ve bitirilmesine çalışırdı. Bu çalışmalar arasında İstanbul'un her yönünde büyük hamam, han, çarşı ve misafirhaneler bina ve şehre su getirmiş ve büyük bahçeler yaptırmıştır. Böyle olmakla beraber bayındırlık konusunda padişahın çalışmaları yalnız İstanbul'da kalmıyordu. Padişah hazretleri Sırp, Macar ve Bulgar ülkelerinden bir çok ahaliyi İstanbul civarına naklettirerek buraların imârına ve nüfusun çoğaltılmasına gayret gösteriyordu. Bu konudaki amacı; ilk önce İstanbul civarı verimli tarlaları havi olduğundan buralarının getirilen nüfus saye-

sinde ekilmesi ve bu suretle memleket ihtiyacının karşılanmasını, bu bölgelerde çöl halinde, iskân edilmemiş olduğu cihetle seyahat edenlere güven vermediğinden halk yerleştirmek suretiyle asayişin teminiydi.

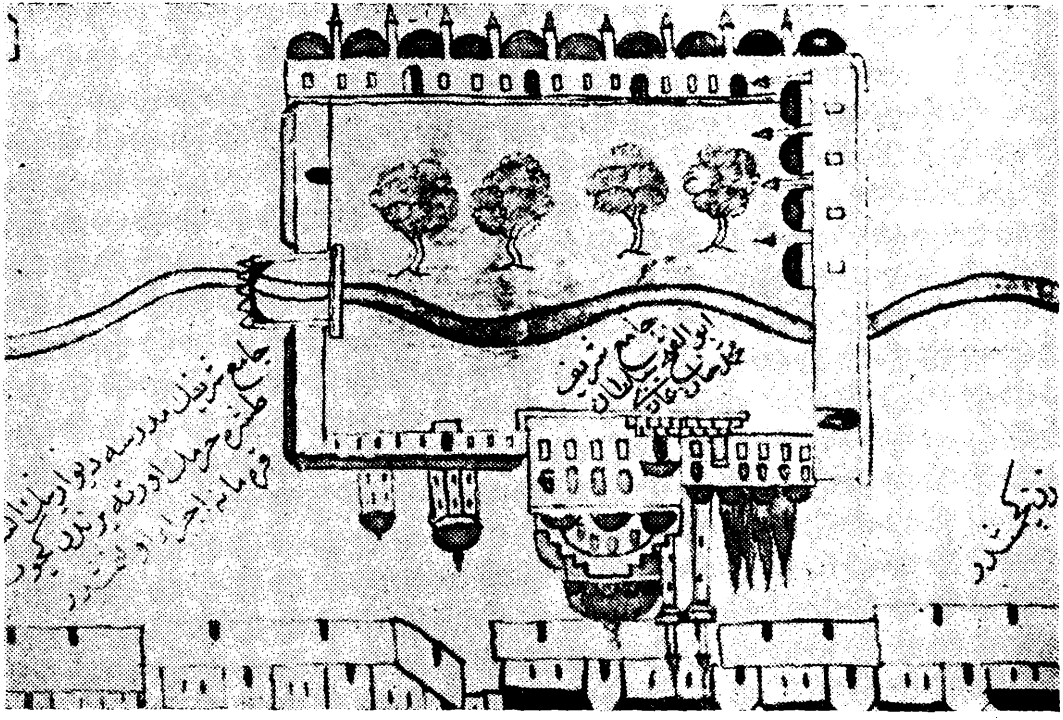
Bu sırada Papa Nikola (3. Calixtus) Akdeniz bölgesinde ve Osmanlı Hükümetine tâbi adalara tecavüz amaciyle İtalya'da asker toplamış ve otuz kadar savaş gemisi ve iki büyük taşıt gemisi donatmış ve doğu patriği tayin ettiği yeğeni Ludovico başkomutan tayin etmişti. Konu edilen donanma ilkbahar mevsiminde İtalya'dan hareket ve Rodos adasına vararak kısa bir duraklamadan sonra Limni üzerine yol verdi.

Ludovico asker çıkararak ve ahalisiyle anlaşma yapmak suretiyle bu adayı kolayca itaati altına aldı. Ada ahalisi ve ada muhafızı Murat'ın idaresindeki yüz kadar Yeniçeri Askeri derhal Ludovico'ya itaat etmişlerdi. Ludovico'un Limni'de kalış süresi olan sekiz gün içinde adanın yönetimini düzenledi ve korunmasına yetecek kadar asker koyarak ve Levize adındaki kimseyi reis tayin edip oradan ayrılıp ve Taşoz adasına vardı. Adaya çıkıp limandaki kale içinde bulunanlara teslim olmalarını teklif etmişse de kabul olunmadığından kaleyi kuşatmaya, makine ve merdiven yerleştirerek taarruz ve hücuma başlayarak ilk boğuşmada başardı ve muhafız askerlerinin bir kısmını öldürüp bir kısmını da esir etti. Böyle olmakla beraber kaledeki muhafızlar altmış neferden kurulu küçük bir kuvvetten ibaretti.

Bu olay diğer kasabalarda bulunan askerleri korku ve hayret içinde bıraktığından bunlar da anlaşma ile kendilerini ve kal'alarını teslim ettiler bu suretle ada onbeş gün içinde tamamen zabt ve işgal edildi. Ludovico burasının dahi yönetimini düzenliyerek ve bir mikdar asker muhafız olarak bırakıldıktan sonra esir aldığı mu-

hafızlar da yanında olarak tekrar Limni'ye döndü. Bundan on kadar savaş gemisi Kontus adındaki kimsenin komutasında olarak İmroz adasına gönderdi. Kendisi dahi Limni'de dört gün kaldıktan sonra Limni ve Taşoz'daki Osmanlı askerlerinden aldığı esirler ve donanma ile Rodos'a geldi. Kontus İmroz'a geldiğinde Ludovico tarafından yazılmış olan nameyi kaymakamı olan «Kritovulos»a vererek adanın teslimini istemişse de «Kritovulos» kendisini bir çok iltifat ve hediyeler ile karşılayarak adadan uzaklaşmaya inandırdığından o da gelişi hakkındaki maksadı üzerinde daha fazla durmayarak ve Kritovulos'un Ludovico'a yazdığı ustalıklı mektupları alarak Rodos'a döndü. Bu esnada sonbahar mevsimi de geçti. Bu olaylar Padişahın saltanatının yedinci yılında cereyan etmiştir.

III. KİTAP

FATİH CAMİİNİN ESKİ DURUMU

(İstanbul - Köprülü Kütüphanesi'ndeki Su-yolu haritasından)

ÜÇÜNCÜ kitap, Mora (147) Yarımadasında meydana gelen savaşları ve bu bölgeye iki defa yapılan seferi Hümayunu ve Moralıların tamamiyle mağlûp edildiklerini ve bu esnada cereyan eden diğer olayları anlatır ki, üç yıl içinde olmuştur. İstanbul'un alınmasından sonra Mora'da bulunan Arnavutlar Mora hükümdarına karşı isyan ettiklerinden konu edilen hükümdar Padişah Hazretlerinin yardımını dilemiş ve yılda altı bin altın vergi vereceklerini vaad ve taahhüt etmişlerdi. Padişah Haz-

---

(147) Mora: Yunanistan'ın güneyindedir. Korent kanalı açıldığından beri karadan ayrılmış ve bir ada durumuna gelmiştir. Yunanlıler Mora'ya «Pelopones» derler. İlkçağda yarımadanın en büyük bölümü Ispartalılardaydı. M.Ö. 338'de Makedonyalılar, bütün Yunanistan'ı, bu arada Mora'yı da aldılar. M.Ö. 146'da ülkeyi Romalılar ellerine geçirdiler. Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca; Mora, Balkanlar gibi, Bizanslıların payına düştü (M.S. 395). Bundan sonra ülke, 1205 yılına kadar Bizans'ın elinde kaldı.

1205'de Mora'da Fransızlar bir prenslik kurdular, «Pelopones» adını da «Morée» olarak değiştirdiler ki, dilimizdeki «Mora» buradan gelmektedir. Bu devlet 1268 de Napoli krallığına tâbi oldu, bilâhare Bizans Mora'yı yeniden ele geçirdi. 1390'da Yıldırım Sultan Bayezit tahta geçer geçmez, Osmanlılar Mora'ya girdiler. Yarımadadaki Bizans prensliklerine egemenliklerini tanıdılar.

İstanbul'un fethinden sonra Bizans İmparatorluğunun iki dökümüsü kalmıştı.

— Mora Despotluğu,

— Trabzon İmparatorluğu,

Avrupa kıtasında olan Mora despotluğu Paleopologos hanedanının elinde bulunuyordu. Onbirinci Konstantin Paleologos'un kardeşlerinden Dimitrios'un merkezi (İpsala = Mistra), Thomas'ın merkezi de (Patras) şehriydi. Her ikisi de Osmanlı hükümdarlarına haraç vermekte ve aynı zamanda birbirleriyle de uğraşmaktan geri kalmıyorlardı.

retleri bu dileği kabul etmiş ve yardımcı asker sevketmişse de bu sayede Mora Hükümdarı, Arnavutlara galip gelmişti. Lâkin bir süre sonra bin türlü özür ileri sürerek taahhüt olunan vergiyi ödemediklerinden (148) üç yıldanberi birikmiş olan mikdarı istemek üzere Padişah Hazretleri, kış mevsimi için Mora'ya özel memur gönderdi. Mora Hükümdarı vermeyi taahhüt ettikleri cizye (149) yi her yıl halktan tamamen toplarsa da bunu Padişah yönüne göndereceklerine, kendilerine harcarlar ve israf ederek vaad ve taahhütlerini yerine getirmekte gecikirler ve Padişah tarafından gönderilen haberleri de dikkate almazlardı. Diğer taraftan Mora Hükümdarları arasında anlaşmazlıklar bulunması ve birbirleriyle devamlı mücadele ettiklerinden savaş ve boğuşma hiç bir vakit eksik olmuyor ve memlekette bu yüzden düzensizlikler ve fena bir cereyan meydana geliyordu. İşte kısaca belirtilen bu hususlardan dolayı Padişah Hazretleri özel bir memur göndererek hem cizyeyi almak ve hem de onlar vasıtasiyle memleketin durumunu inceliyor ve denetliyordu.

---

(148) Dukas'ın rivayetine göre Padişah bir vazifeliyle şiddetli bir ferman gönderip verginin zamanında ödenmemesinden dolayı kendilerini muaheze etmişti (çev.).

(149) Cizye: Müslüman memleketlerinde eskiden hıristiyan tebaadan himaye ve siyanet karşılığında alınan baş vergisi. Müslümanlar bir hristiyan memleketine vardıkları zaman üç şey teklif ederler ve bunlardan birinin kabulünü isterlerdi:

1 — Müslümanlığın kabulü,

2 — Savaş.

3 — Cizye.

Cizye vermeyi kabul eden hristiyanlar tebaa sayılıp devletin mutlak himayesine girerlerdi. Dinlerinde, âdetlerinde, günlük yaşayışlarında ve sanat ve ticaretlerinde serbest kalırlardı.

Osmanlı Türklerinin açılmasında ve yayılmasında cizyenin önemli bir yeri vardır.

Padişah Hazretleri Mora Hükümdarları arasındaki geçimsizlikten ve bu yüzden memleketin karşılaştığı kötü durumdan faydalanarak İtalyanlar yahut diğer bir denizci ülkenin bu bölgelere uzanması ihtimaline pek ziyade önem verir ve böyle bir hale meydan kalmadan Mora'yı idaresine almak isterdi. Mora ülkesi bir çok müstahkem beldeleri ve alınması güç kal'aları bulunan karadan ve denizden önemli stratejik bir yer olup, Trakya ve Makedonya'dan İtalya'ya geçenlere ve İtalya'dan bu bölgelere geçenlere güzel bir yol ve geçit olur.

Padişah tarafından Mora'ya gönderilen elçiler Padişahın buyruklarını gerekenlere tebliğ etmişlerse de toplanmış vergileri alamadılar. Elçiler geri döndükten sonra durumu ve memleketin yönetiminde gördükleri başıbozukluğu ve yaptıkları incelemeleri de ayrıca arzettiler. Gayet güzel ve güvenilir limanlara malik olan Mora kıtası, İtalya'ya sefer açıldığı takdirde kara ve deniz kuvvetlerine hareket üssü olabileceğinden Mora'nın alınması için sefer açılmasına karar verildi.

Yukarıda da söz edildiği gibi bir süredenberi Ali Paşa tarafından muhasara edilmiş olan Semendre kal'asında sarılı, Lazaros'un eşi ve Sırp devlet büyükleri muhasara edenlerin şiddetine dayanamayacaklarını anladıklarından mal ve canları taarruz ve tecavüzden korunmuş kalmak şartiyle kal'ayı teslim ettiler. Padişah Hazretleri Semendre'ye karşılık Dalmatya'da ve Bosna'da iki kasabayı Lazaros'un eşine hediye ettiğinden o da nakledilebilecek eşyalarını alarak kızı ile beraber Bosna'ya (150)

---

(150) Bosna: Balkan yarımadasının kuzey batısında bulunan bir memleket olup 41.908 m2. yüzölçümündedir. Halk Slav menşeinden ve Bogumil mezhebinden iken Türk fethinden sonra topyekûn İslâmiyeti kabul etmiş boşnaklardır. Son kral, koyu bir katolik olduğundan Bogumil'leri memnun edememiş, onlar da

geldi ve kızını Bosna Hükümdarıyle evlendirdi ve konu edilen iki kasabayı cihaz karşılığı olarak damadına hediye etti ve hayli müddet burada oturduktan sonra Korfu (151) adasında oturmakta olan annesi ve biraderleri yanına gitti.

Zaferleriyle ün almış olan Padişah, kış mevsimi süresince savaş malzemesini tamamladı. Bir çok atlı ve yaya askerini silâh altına toplayarak bahar mevsimi başında Edirne'den hareketle Makedonya içinden ve «Istrimon» nehrine doğru sevketti. Ordu «Kara Su» nehrinden ve küçük büyük «Epifpoli» gölü yakınından geçerek Tesalye bölgesine girdi. Karargâhı düzenleyip ve askeri dinlendirmek ve yeni gelecek askeri de beklemek için bir süre burada kalınması ve ordunun Tesalya bölgesine girdiği Mora Hükümdarlarınca haber alınınca, devlete itaate dönmeleri ve şimdiye kadar ödenmesi ihmal edilmiş olan vergiyi göndermeleri ümit edilmekte olduğundan, bu suretle de onlara vakit kazandırılması Padişah Hazretleri tarafından uygun görülmüştü. Eğer Hükümdarlar Padişaha özel elçiler göndererek ve cizyelerini sunarak barış anlaşması isteselerdi Padişahın ileri yürümekten ve sefere devamdan vazgeçeceği beklenebilirdi. Zira Padişah bu esnada bu işten ziyade daha önemli işlerle meşgul bulunuyordu. Fakat bu beklemeden olumlu bir sonuç alınamadı. Zaten askerler istirahat etmiş ve yeni as

---

Türkler tarafına döndüğünden Fatih bu bölgeyi kolaylıkla almıştır. Kral Tomasiç ise Blagay'da esir edilmiştir. Boşnak adı buradan gelmektedir.

(151) Korfu: Yunan Denizinde, Yunanistan'ın kuzey-batı ve Arnavutluğun güney kıyıları önünde bir adadır. Osmanlılar bu adaya «Körfez Adası» derlerdi. 64 km. uzunluğunda, 11 — 32 km. genişliğinde, 581 m2 yüzölçümündedir. Eski adları, Lâtince: Corcyra, Osmanlı kaynaklarında: Korfus, Korfos, Korfuz, Kürfüz'dür.

kerler de orduya katılmış olduğundan Padişah ordusu ile Tesalya'dan Zeytun bölgesine girerek ve burada bulunan dağları ve «Salamarya» ve «Almana» nehirlerini geçerek boğaz önüne vardı ve boğazı da rahatça geçerek öte tarafta bulunan Rum bölgelerine girdi. Asopos denilen nehrin civarında karargâh kurulup buraya yakın olan Citron dağından ileriyi keşfetmek için bir keşif kolu gönderdi. Zira Padişah Hazretleri Moralıların daha evvel hareketle geçitleri tutarak Osmanlı askerlerinin geçmelerine zorluk çıkarmalarından çekiniyordu.

Bu esnada Mora Hükümdarlarından Thomas tarafından gönderilen elçiler karargâha gelerek hükümdara borçlu bulundukları cizyeyi kısmen —dört bin beş yüz altın— verdiler ve barış anlaşması dilediler.

Fakat bu dilek pek beyhude ve samimiyetten uzaktı. Çünkü Padişah Hazretleri vergiyi kabul etti. Barış anlaşması yapılması hakkındaki dileğe karşı da vaktin gelmiş olduğunu hissettirerek kendileriyle latife yolunda **«anlaşmayı Mora'ya girdikten sonra yaparız!»** cevabını verdi.

Keşif kolu geri gelerek, geçitlerin savunmasız olduğunu haber verdiklerinden Padişah Hazretleri Asopos nehri kenarından hareket ve geçitleri geçerek yarımada surlarının önündeki ovaya girdi. Burada bir gün kaldı. Ertesi gün —Ürün kaldırma mevsimi— askerin büyük bir kısmı ile Korintosluların oturdukları bölgeye girerek dört stadion uzaklıktaki bir yeri karargâh olarak seçti. Ertesi günü devlet büyüklerinden ve komutanlardan bazılarını yanına alarak şehre hâkim olan tepeyi ve şehri seyrederek ve mevkiinin hücum için olan durumunu denetledi. Bu suretle geçit vermediğini anladı. Çünkü şehrin yeri yüksek ve sarp ve yalçın kayalarla çevrili ve ge-

çidi dar ve üç kat surla kapatılmıştı. Acrocorinthos (152) ise tepenin üstünde ve pek kuvvetli surlar ve istihkâmlar ile çevrilmiş bulunduğundan hücum edilmesi güçtü. Bu sebeple Padişah Hazretleri şehir ahalisini barış anlaşmasına ve teslim olmaya davet için özel memurlar göndermişse de, Korintoslular razı olmadıklarından, halkı yiyecekleri bakımından zorlamak ve bu suretle teslime mecbur etmek için şehir dışındaki bahçeleri ve henüz yetişme durumunda olan buğday tarlalarını yakarak yok ettirdi. Bundan sonra şehri askerle çevirerek muhasara araçlarını surların çevresine yerleştirdi. Lâkin arazinin sarplığından ötürü makinaları surlara yanaştırmak mümkün olamıyor uzaktan yapılan harekât dahi tesirsiz kalarak surlara zarar vermiyordu. Mamafih surlar yıkılsa bile şehrin önündeki geçitlerin alınması mümkünsüzdü. Zira her iki taraf, sarp ve yalçın kayalar ve uçurumlarla kapatılmış olduğundan aşağıdan yapılan hücumlar dahi olumlu bir sonuca yönelemezdi. Padişah Hazretleri silâh kuvvetiyle şehrin alınamayacağını anladığından beyhude vakit kaybetmemek için askerlerin yarısını Mahmut Paşa komutasında olarak buranın muhasarasına memur edip, kendisi dahi diğer bölgelerin fethiyle meşgul olmak üzere geri kalan askerle hareket etti. İlk önce Korintos civarındaki kal'aların bazısını silâh kuvveti ile bir kısmını da korkutmak suretiyle cümlesini itaati altına aldı. Ardından Mora içerisine ilerleyerek alınması kolay olan bölgeleri hükmü altına aldı. Sonra eski çağlarda Tegea ve şimdi Mohlion denilen şehrin civarını karargâh yaparak şehrin kuşatılmasına başladı ve askerle sardı Hâkimleri bulunan Dimitrios ve Açanes şehrin barış yo

(152) **Acrocorinthos: Yani Korintos tepesi, yahut kalesi. Korintos'un üzerinde olan tepeye ve oradaki kaleye denilirdi (çev.).**

lu ile teslimini ve anlaşma yapılmasını teklif ettiklerinden burasını da anlaşma ile alınarak anlaşma maddeleri yürürlükte kalmak şartiyle şehir Osmanlı Hükümetine bağlandı. Yarım adanın uzak yönlerinde yani Amyela kasabasında oturmakta olan Mora Hükümdarları bunu öğrendiklerinde beraberlerindeki ordularla beraber kaçtılar. Bunlardan Thomas, eşi ve çocuklarının oturma yeri olan Manttinea şehrine giderek savaşın sonuna kadar orada oturdular, Padişah Hazretleri Tegea'da bir süre kaldıktan, idaresini düzenleyip kal'aya muhafız asker koyarak gerekli koruma tedbirlerini aldıktan sonra, fütuhatına devam ederek «Achaia» bölgesindeki Patra (153) şehrine uzanan sarp ve yalçın kayalarla kaplı yolu takibe başladı. Ordu bu yol üzerinde zorlukla ilerliyor zafer yolu üzerinde ne bulursa cümlesini alıyordu.

Padişahın kendileri üzerine gelmekte olduğunu haber alan Patra ahalisi derhal Mora içinde bulunan Venedik şehirlerine ve bir kısmı da karşı sahilde (Rumeli)de bulunan Navpactos şehrine sığındılar. Patra şehri bu suretle ıssız bir halde kalmış ve yalnız kal'asında yetişecek kadar muhafız asker bırakılmıştı.

Padişah Hazretleri Patra'ya vardığında şehrin yağma edilmesi için biraz asker sevk ve kendisi de ordusu ile kal'ayı muhasara etti. İçeride bulunan muhafız asker hücum edenlerin şiddetine dayanamayarak sonunda teslime mecbur olacaklarını ve kal'anın zorla alınması halinde hayatlarının tehlikede kalacağını hesaplayarak, hayatlarının tecavüzden korunması şartiyle teslim oldu-

---

(153) Patra: Mora'nın kuzey-batısında ve aynı isimdeki körfez sahilindeki şehir. Eski adları Aroe, Patrae, Patrasso. Türklerin kullandıkları «Baybadra» adı eski Patras harabelerinin Paleo-Patras'dan gelmektedir. Patras şehri ilk defa İkinci Murad zamanında Türk egemenliğine girmiştir.

lar. Bu suretle Padişah Hazretlerine kal'ayı teslim ettiler. Bu suretle Padişah Hazretleri idaresi altına alarak maiyeti askerinin bir kısmını korumak için kal'ada bıraktı. Patra ahalisinden arzu edenlerin şehre dönmelerine ve oturmalarına izin verdi. Bunların muayyen bir zaman için vergiden muaf tutulacaklarını ve gayrı menkul mallarının kendilerine geri verileceğini dahi tellâllar vasıtasıyle ilân ettirdi.

Burası, Mora'nın önemli bir noktasında ve Crissa Körfezinin ağzında bulunup Rion burnu ile Rumeli sahiline temas etmiş olmasına ve gayet verimli olması dolayısıyle Padişahın ilgisini çektiğinden bayındırlığına el atılarak bu konuda oldukça çaba harcandı. Padişah Hazretleri bir hayli zamanını burada geçirip bu süre içinde şehrin civarındaki kal'aları da idaresine aldı. Bundan sonra ordunun bir kısmını Elia ve Messenia bölgelerini açmak üzere buralara gönderip ganimetlerin kendisine getirilmesini ferman eyledi.

Padişah Hazretleri geri kalan askeri yanına alarak Crissa Körfezinden Korfo'ya doğru hareket ve yol üzerinde bulunan Vostidja şehrine hücum ile burasını da anlaşma ile alarak korunması için asker yerleştirdi. Osmanlı Ordusu coşan bir sel gibi her şeyi önüne katarak mütemadiyen ilerliyordu.

Korintos (154) civarına dönülerek varıldığında şehir hâlâ alınamamış ve kuşatılmasına devam ediliyordu Bunun üzerine Padişah Hazretleri, Mahmut Paşa ve diğer büyükler ile bu konuda alınacak tedbirleri müzakere edip artık kuşatılmaya son verilerek her ne suretle olur-

---

(154) Korintos (Korinthos): Eski Yunanistan'da Korent yarımadasının bir kısmı ile Peloponez yarımadasının bir kısmını kaplayan bölge. Burada yapılmış olan sede Germe-Hisar denilir.

sa olsun taarruz edilmesine karar verdiler. Zaten kuşatılma müddeti dört ayı geçtiği cihetle askere usanç gelmeğe ve civardaki arazinin tahrip edilmiş olmasından atlar ve yük hayvanları açlıktan ölmeğe başladığından her ne suretle olursa olsun kuşatılmaya son vermek gerekiyordu. Padişah Hazretleri gerekli tedbirleri bitirdikten sonra komutan, asker ve sancak beğlerini teşvik ve teşci ile metanet ve mertlik göstermelerini istedi. Bunun ardından şehir üzerine hücum —ve kapıların etrafında olan surun bir kısmı evvelce top vasıtasiyle yıkılmıştı— edildi. Şehrin kapıları ve şehre açılan geçitler yakınında —diğer yerlere göre burası taarruza daha uygundu— şiddetli bir savaş oldu. Buradaki savaş pek şiddetli olup her iki taraf birbirini öldürüyor ve yaralıyor ve haykırışları gök yüzüne çıkıyordu. Birbirlerine o kadar yaklaşmış ve hatta karışmışlardı ki savaş adeta göğüs göğüse oluyordu. Padişahın silâhdarları şehri kahramanca koruyan düşmanları kaçırıp kovarak artık yıkılmış bulunan birinci surun önüne kadar geldiler, hatta suru aldılar. Lâkin ikinci surun içine girmek için yapılan hücumlar olumlu bir sonuç vermedi. Zira düşman cephe hücumu ile ve uzun mızrak ve kargı ve süngülerle kendilerini tazyike başlamışlar ve sur üzerinden başlarına attıkları büyük taşlar ön tarafta bulunan savaşçıların bir çoğunu yere sermişti. Bunun üzerine Padişah Hazretleri askerlerin geri çekilmelerini kılıç ve okların tehlikesinden dışarı çıkarak, korunmalarını istedi. Böylece Osmanlı askeri geri çekilmek zorunda kaldı. Şehrin kuvvet ve silâh ile elde edilemeyeceği anlaşıldığından tekrar şiddetle kuşatmaya devam olunarak erzakın tükenmesine ve meydana gelecek kıltık sebebiyle içeridekilerin mecburen teslim olmalarının beklenilmesine karar verildi. Burası alındığı takdirde, Mora kıtasının kolaycacık Osmanlı idare-

sine alınacağı tabii olduğundan, şehrin alınmasına Padişah Hazretleri pek ziyade önemle ve bizzat kuşatmaya devam edildi.

Çevredeki bölgelere evvelce gönderilmiş olan Osmanlı askerleri bu esnada ganimetlerle geri döndüler. Rivayete nazaran ganimetler arasında sayısı; onbeş bine varan koyun ve öküz ve attan ve dört binden fazla kadın ve çocuktan ibaret olup Padişah Hazretleri hayvanları orduya verip diğerlerini de İstanbul'a göndererek şehrin dışında olan bölgelerde yerleştirdi.

Bu esnada buğday ve sair erzakın azlığından dolayı kal'a içindekiler pek ziyade sıkıntıya düşmüşlerdi. Böyle olmakla beraber yine sebat ve mukavemet ederek barış yönünü asla hatırlarına getirmiyorlardı. Zaten anlaşma ile teslim olunması için Padişah tarafından yapılan teklifleri de, şiddetli bir gazaba uğrayacaklarından endişe ederek kabul etmemişlerdi.

Bu sırada Isparta'da (155) oturmakta olan Mora Hükümdarlarından (Despot) Dimitriyos (156) tarafından gönderilen Mathaios Asanes adındaki kişi de Ispar-

---

(155) Isparta: Eski çağda sıkı yönetimiyle tanınan önemli bir şehir devletidir. Ispartalılara bu ünü veren, yaşadıkları sert hayat, ordularındaki düzendi. Pers Savaşlarında Ispartalılar ve ünlü kralları Leonidas kahramanlıklarıyle tanınmışlardır. Ispartalılar Lakonya bölgesinde Yunanistan'ın güney kesimindeki Pelopones yarımadasında otururlardı. Isparta şehri, yarımadanın güney bölgesinre Evrotas ırmağının kıyısındaydı. Ispartalılar Dor soyundandı. Yunanistan'a M.Ö. 1000 yıllarında kuzeyden gelip yerleştiler. Evrotas vadisindeki yüksek dağların arasında, başkenti Isparta şehri olan bir krallık kurdular. Kendilerinden önce burada yaşayan Aka'ları boyundurukları altına aldılar.

(156) Dimitrios (Demetriyus): Paleologosların son İstanbul İmparatoru olan Konstantin'in kardeşidir. İkinci Manuil'in oğlu, Mora despotu olup diğer kardeşi de Thomas'dır.

ta'dan geldi. Bu kişi Padişah ile Mora hükümdarları arasında barış anlaşması yapılması için gönderilmişti. Asanes'in yanında yetmiş kadar asker ve her bir neferin arkasında on kilo kadar buğday olup bunlar şehrin taarruzu mümkün olmayan sarp bir yerinden Korintos kal'asına gece vakti kayalara tırmanmak ve iplerle yukarıya çıkmak suretiyle şehre girdiler. Padişah ile barış anlaşması yapılmasına aracılık yapmak ve kendilerini içinde bulundukları zor durumdan kurtaracak olan bu kurtarıcıların gelmesi Korintlileri pek sevindirmişti.

Asanes şehre geldiğinde ahalisinin kıtlık yüzünden pek ziyade zaruret ve sıkıntıya düştüklerini görerek şehrin teslimi şartiyle anlaşma yapılmasını Padişaha teklif etti. Padişah Hazretleri de şartları kabul ederek teminat verdi. Bunun üzerine Asanes, Padişahın huzuruna gelerek şehri, kal'ayı, Korintosluları teslim etti. Anlaşma gereğince Korintoslular mallarını muhafaza edecek ve hiç bir surette saldırıya uğramayacak ve Padişaha haraç (157) verecekti. Ayrıca Mora kıtasında alınan şehir ve kal'aların yani Mora kıtasının üçte birinin Padişahın idaresinde bulunması ve geri kalan kısmının Mora hükümdarlarının (Thomas, Dimitrios Paleologos) idaresinde kalması ve bu hükümdarların Padişaha yılda üç bin altın vergi vermeleri ve barış anlaşmasının devamlı ve korunmasına Padişah tarafından riayet edilerek adı geçen hükümdarların üzerine bir saldırı yapıldığı takdirde dahi Padişahın bunlara yardım etmesi anlaşma koşulları arasında bulunuyordu.

Asanes bu şekilde ve koşullar çerçevesinde barış an-

---

(157) Haraç: Lûgat anlamı toprağın mahsulünden veya çalışan kölelerin emeğinden elde edilen şeydir. Sonraları toprak mülkiyetinden dolayı devletçe ferdlerden alınan vergi anlamına gelmiştir.

laşması yaptıktan sonra hükümdarların yanına giderek anlaşmayı onlara da tebliğ etti. Anlaşma koşulları her ne kadar ağır görülmüşse de ve bilhâssa berzahın yakınında bulunan ve bütün Mora kıtasının anahtarı yerinde bulunan Korintos'un Padişaha tâbi olması anlaşmanın en kabul edilmez bir maddesini teşkil etmişse de başka bir şey yapılabilmek imkânı olmadığından ötürü çaresiz kabul ettiler.

Padişah Korintos'u aldıktan sonra Hassâ alayından dört yüz kadar neferi muhafız askeri olarak içeride bıraktı ve başlarına da güvendiği birini komutan tayin etti. Mora'nın sahilinde ve içinde bulunan bir kısım kal'aları dahi tamir ve içerilerine erzak ve mühimmat ve makinalar ve sair savaş aracı koyarak donattı ve korunabilmeleri için de asker ve komutan tayin etti. Bırakılmasına lüzum görmediği kal'aları da yıktırarak halkını İstanbul'a gönderdi. Yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere Fatih Hazretleri bunları İstanbul civarında yerleştirerek buraların şenlenmesine çalışmaktaydı.

Padişah Hazretleri Mora kıtasının düzenli bir şekilde yönetilebilmesi için gerekenleri kendisi ayarlayarak Ömer bey adındaki bir kişiyi de vali tayin etti. Askerlere de hizmetlerinden ötürü ödüller dağıttı. Yararlığı görülenlere rütbe mansıp verdi. Ardından da askeri terhis etti. Kendisi dahi sonbahar başında mabeyn halkı ve sair devlet erkânı ile Korintos'tan hareketle Prekop yarımadasından geçerek Atina'ya (158) geldi. Eski Yunan

---

(158) Atina: Şehir Padişahın buraya gelmesinden evvel meşhur Rumeli Beylerbeyi Turhanzade Ömer bey tarafından alınmıştır. çev.). Bugünkü Yunanistan'ın merkezi ve en kalabalık şehri. Atikya yarımadasında, denize yakın bir yerde Akropol çevresinde kurulmuş olan Atina, ilkçağ Akdeniz dünyasının en önemli merkezlerinden biriydi. 1456'dan 1829 tarihine kadar Osmanlı

medeniyetinin yetiştirdiği bir çok hükemânın yeri olan bu şehri ve içinde bulunan harabe ve saire gibi tarihî kalıntıları ve bu bölgenin deniz ve limanlarını görmek arzusu ötedenberi istekleri arasında bulunduğundan Padişah Hazretleri bütün bu eserleri ve bilhassa üzerine çıkıp Akropolis (159)in kalıntılarını seyretti.

Varışının dördüncü günü Atina şehrinden hareketle «Boeotia» ve «Plataeis» bölgelerinden geçti ve bu suretle buralarını da gördü ve mükemmel bir denetleme yaptı. İzlenmesi gereken yoldan biraz ayrılarak Eğriboz adası karşısına gelip Eğriboz Boğazında çok şiddetli olan Med ve ceziri seyretti.

Fatih Hazretlerinin ordu ile gelişi ilk önce ahalinin korku ve telaşlanmasına sebebiyet vermişse de ardından hediyelerle karşılamaya çıkarak iltifata nail oldular. Eskiden olduğu gibi yurtlarında yaşamalarına izin verildi. Buradan ayrılarak on gün geçtiğinde Makedonya'da Kalaferya'ya (160) vararak, kısa bir müddet dinlendikten

---

İmparatorluğunun hâkimiyeti altında kalmıştır. Bazı Osmanlı kaynaklarında «Medînet ül - Hükemâ» dedikleri yerdir. Atina şehri 1204 tarihinden itibaren 254 yıl ortodoks Yunan halkına esir muamelesi yapan birtakım katolik Fransız, Katalan ve İtalyan ailelerinin baskısından bıkmış usanmış olduğundan Türkleri bir kurtarıcı olarak kucaklamışlardır.

Atinalıların Fatih'e müracaat edip şikâyette bulundukları bu korkunç idareden kurtarılmalarını istirham ettikleri, Atina Düşesinin eski kocasından olan küçük oğlunu da yanına alarak padişaha sığındığı bir hakikattır.

(159) Akropolis: Bizans müverrihlerinden Halkondilos «Chalcho - Condılos» Fatih Hazretlerinin Akropolis'e çıkıp etrafı seyir ve temaşadan zevk duyduğunu ve «Din-i devlet bu fütûhatı için Ömer'e ne kadar medyun-u şükrândır» dediğini rivayet ediyor (çev.).

(160) Kara-Ferye: Yunanistan'da Selânik şehrinin 60 km. güney-batısında bir kasaba. Eski adı: Baroea: Berrhoea'dır.

sonra oradan da hareket olunarak sonbahar mevsimi ortasında Edirne'ye varıldı.

Padişah Hazretleri Edirne'ye gelmesinden sonra Gelibolu valisi ve donanma komutanı İsmail'i (160/2) derhal yanına çağırarak yüzelli kadar gemiden bir donanma donatarak «Tésés» adasına yelken açarak Midilli (161) kasabasına hücum etmesini emir buyurdu. Zira adanın hükümdarı olan Doryus'un ölümünden sonra

---

(160/2) İsmail Bey: Tarihlerimizde Hadım İsmail bey olarak tanılır. Bir yıl kadar kapudanlıkta bulunmuştur. Midilli seferini başariyle sonuçlandırmıştır.

(161) Midilli Adası: Ege Denizinde, Edremit körfezinin ağzında Türk kıyılarından ancak 7 km. ötede 1696 km2 yüzölçümünde bir adadır. İlk çağlarda Lesbos adiyle tanılan bu adada Cenevizr Prensliği bulunuyordu. 1455 yılında Midilli ve Limni Gatelusio hanedanının malikâneleriydi. O tarihte Midilli sarayının temsilcisi diplomatı tarih yazarı (müverrih) ünlü Dokas'dı. İstanbul'a geldi. Midilli için 3.000 duka, Limni için 2.500 duka yeni yılın vergisini getirdi. Fatih tarafından pek dostane karşılandı ve Padişah:

— İhtiyar Dorya nasıl?.. diye sordu.

Dokas:

— Cenabı Hak ikbal, saadet ve şevketle ömr-ü hümayunlarınızı çok uzun eylesin, Prens Dorya Limni'de öldü. Yerine oğlu genç Nikolas geçti. Ubûdiyetnâmelerini Sadrazam hazretlerine takdim ettim... dedi.

Sultan Mehmed'in, Dorya'nın ölümünden haberi vardı. Hatta Prensin, Gatelusio ailesini hiç sevmiyen Rumların isyanını bastırabilmek için Limni'de üzüntüsünden öldüğünü de biliyordu. Dokas:

— Prens Niko, efendimizin hâkipayına yüz sürmek için müsadei şahânelerini rica yolunda bu kulnuzu gönderdiler diye ilâve etti.

— Beklerim... dedi. Hemen gidip kendisini al ,gel... Beni İstanbul'da bulamazsanız dahi sizi bulunduğum yere getirirler...

Prens ve müverrih Padişahı bulabilmek için, Edirne, Filibe, Sofya, bir hayli dolaştılar. Sonunda Padişahı, İzladi Boğazında buldular. Fatih, Nikolas Gatelusio'yu ve Dokas'ı çok nazikâne ka-

yerine geçeceklerden iki oğlu birbiriyle kavgaya tutuşmuş ve o zamana kadar izledikleri politikadan ayrılmış-

---

bul etti, etek öpmek için eğilen delikanlıya elini uzatıp öptürdü. Prense ağır sırmalı bir kaftan, Dokas'a da, maiyetinde bulunanlara da ipekli birer kaftan giydirdi.

Huzurdan çıktıktan sonra genç Prens Sadrazam tarafından kabul edildi ve Mahmud Paşa kendisine Midilli'deki hükümetinin Padişahın himayesinde olduğunu, ancak, Gatelusio ailesinin istibdadından bıkmış ve Türklerin adaletine müştak Limni adası Rumlarının Padişaha baş vurarak bir Türk vali istedikleri için oraya, eski deniz kuvvetleri kumandanı Hamza Paşanın vali olarak tayin edildiğini ve donanma ile yeni memuriyetine varmış olması lâzım geldiğini söyledi.

1912 yılı ilkbaharında Rodos ve 12 Ada İtalya kuvvetleri tarafından işgal edildi ise de, Çanakkale Boğazını ablukа eden İtalyan donanması Midilli'ye taarruz etmedi; fakat aynı yılın son baharında Balkan Savaşının başlaması üzerine, adaya 21 Kasım 1912'de Yunanlılar asker çıkarttılar, 30 Mayıs 1913'de Londra Konferansı, Yunan işgalindeki adaların Yunanistan'a bırakılmasını kararlaştırdı.

Bu duruma göre Midilli 1456 yılından 1913 yılına kadar 458 yıl Türk egemenliği altında kaldı.

Midilli seferi ile ilgili bir fıkra:

Fatih, Midilli fethi için Balıkesir'den geçerken hava çok sıcaktı. Yolda bir köylü kadın kendisine bir bakır kupa ayran sundu. Ayran kabının üzerinde üç tane saman çöpü yüzüyordu.

Fatih ayranı saman çöplerini yutmıyayım diye yavaş yavaş ve çok dikkatle içtikten sonra kadına teşekkür etti:

— Saman çöplerini ayranın içine neden koyduğunu... sordu. Kadın dedi ki:

— Hey oğul! Sen uzun yoldan geliyorsun. Terlisin. Susamışsındır. Ayranı birden içsen hasta olursun. O saman çöplerini ol sebepten koydum ki ağzına gelmesin diye yavaş yavaş ve durarak içeceksin ve sana da dokunmıyacak, maksadım bu idi...

Fatih bu cevaptan çok memnun oldu. Kadıncağızın köyünde saraya ait olan topraklardan büyük bir parçayı ona bağışladı.

İşte... seven ve sevilenin karşılıklı anlayış ve davranışları.

lardı. Şöyle ki: Yukarıda söz edildiği gibi Papa tarafından Lodıvıkos'un yönetiminde gönderilen otuz kadar savaş gemisinin adaya varışından sonra Ludovico ile anlaşma yaparak Padişaha karşı cephe almış ve her yıl ödenmesi gereken vergiyi ödemekten de kaçınmıştı. Bundan başka korsan gemilerini limanlarına kabul ederek Osmanlı sahillerine ve ticaret gemilerine zarar vermeleri için onları teşvik ederlerdi. İşte bu hususlardan dolayı Padişah Hazretleri cezalandırılmalarını ferman etti.

İsmail, yüzelli kadar gemi hazırlayarak ve bunları makina ve saire ile donatarak her türlü levazımı tamamladıktan sonra Gelibolu'dan hareket ederek üçüncü günü Lésvos'a (162) vardı. Adanın sahilinde bulunan Molivos şehrine çıkarak evvelâ etrafındaki arazinin bitki ve ürünlerini keserek harap etti. Sonra şehri her yönden askeriyle çevirerek muhasara altına aldı. Etrafına koyduruğu makinalarla tazyik etmeğe başladı. Ludovico'nun komutası altındaki gemilerden onikisini evvelce adanın korunması için «Seriyos»un idaresi altında Lésvos'a göndermişse de Osmanlı donanmasının geldiği haberinin duyulması üzerine bunlar Sakız'a kaçarak orada olayların sonunu beklediler. İsmail, oniki gün Midilli şehrini muhasara etmişse de almaya muvaffak olamadığından önündeki evleri yakarak ve adanın bir çok yerlerini vurarak ganimetlerle doldurduğu gemileri alarak Gelibolu'ya döndü. Osmanlı Donanmasının dönmesinden sonra tekrar Midilli'ye gelmişlerse de ahali yapılan anlaşmadan bir fayda görmediklerinden ve özellikle donanmanın firarı kendilerini kırdığından İtalyanları sorumlu tuttular ve yüz vermediler. Bunun üzerine İtalyan donanması Mi-

(162) Lésvos Adası: Midilli kasabası, adanın büyük şehirlerinden birisi olduğu cihetle bugün adaya Midilli denilmektedir (çev.).

dilli'yi terkederek Limni'ye ve oradan Rodos'ta (163) bulunan Ludovico'nun yanına gittiler. Ada halkı sonunda kötü durumu anlayarak yaptıklarına pişman olduklarından Padişah Hazretlerine özel elçiler göndererek kusurlarının bağışlanmasını ve barış anlaşması yapılmasını rica ve vergilerini de muntazaman ödeyeceklerine söz verdiler. Sakız halkı dahi korkularından vergilerini ödediler ve anlaşmayı yenilediler. Padişah Hazretleri sonbahar mevsimini Edirne'de geçirerek kış başında, yani saltanatının sekizinci yılı sonunda İstanbul'a döndü.

Sultan Mehmed Han Hazretleri İstanbul'un idaresi ile ve diğer işleriyle uğraşmağa başlayıp, buraya getirdiği Moralılardan fen sahibi ve bilgili olanları şehir içinde yerleştirdi ve diğerlerini de memleketin civarındaki boş topraklara dağıtarak buralarda parça parça köyler kurdu. Tarım ile uğraşmaları için hepsine tohumluk, çift hayvanı verdi. Paflagonya (164) bölgesindeki Amastra (165) şehirlerine mübaşirler göndererek halkının büyük

---

(163) Rodos Adası: Ege denizinde Oniki Adanın en doğusunda bulunan, Güney-batı Anadolu kıyılarından 12 mil uzaklıkta bir adadır. Yüzölçümü 1.412 km.2 dir. Ada eski Yunan medeniyetine beşiklik etmiş bir yerdir. 1310'da Saint John şövalyeleri adayı aldılar. 1522'de Kanuni Sultan Süleyman adayı alıncaya kadar iktidarda kaldılar. Yüzyıllar boyunca ada Osmanlı Türklerinin elinde kaldı. 1911 - 1912 İtalyan Savaşında İtalyanların eline geçti. İkinci Dünya Savaşından sonra, 1947'de yapılan anlaşma gereğince müttefikler adayı alarak Yunanistan'a verdiler. Adada Osmanlı Türklerinin izleri silinemiyecek bir çok abideleri vardır.

(164) Paflogonya: Kastamonu ve Sinop bölgesinin eski çağlardaki adı.

(165) Amastra: Zonguldak vilâyetinin Bartın ilçesinde şimdi nahiye merkezi olan eski Amastris: Sesamos limanıdır. Ciniviz ticaretinin en önemli antrepolarından birisi olup Lâtin hükümetidir.

kısmını ve Osmanlıların idaresi altında bulunan Ermenilerle diğerleri arasında ilim ve fen ve servet ve sanat sahibi olanları ve ticaretle uğraşanları bulundukları yerlerden İstanbul'a naklettirdi. Devlet büyükleri ve kendi yanında itibarı olan ve büyük servete malik bulunanları huzuruna çağırarak; şehir içinde çarşılar ve hanlar ve dükkânlar ve hamamlar ve büyük konaklar, camiler ve türlü dini binlar yapmalarına izin verdi. Herkesin kuvveti derecesinde şehri süsleyecek büyük binalar meydana getirmelerini istedi. Kendisini dahi şehrin ortasında ve yüksek bir yerinde, büyüklüğü ve kıymeti cihetiyle benzerlerinden üstün bir cami yaptırmak için bir yer seçerek içine konulacak sütunların ve kıymetli taşların ve diğer yapı malzemesinin tedarik edilmesini ferman eyledi (166). Bundan başka denize uzanmış güzel bir yerde

---

(166) Fatih Camii: İstanbul'un alınmasından sonra şehrin yedi büyük tepesinden birinde yapılan bu cami ve külliyesi, şehrin belli başlı sanat abidelerinden biridir. Sekiz medrese, sekiz tetümme medresesi, darüşşifa, darüzziyafe (tabhane), imaret, kervansaray, hamam ve diğer bağlantı binaların ortasındaki Fatih Camii tarihimiz, sanat ve arkeoloji bakımından başlı başına bir konudur. Cami, İstanbul'un fethinden dokuz yıl sonra 1462 - 1463 yılında başlanılmış ve bu büyük abidenin bitirilmesi sekiz yıl sürerek 1470 (875) de son bulmuştur.

1766 tarihindeki büyük depremde mimar eski Sinan'ın yapmış olduğu ilk camiin büyük kubbesi, türbe ve diğer bölümlerinde sakatlıklar görüldüğünden, 3. Mustafa'nın emirleriyle camiin yalnız harim kısmı tamamiyle yıkılıp mihrap tarafına doğru ileri götürülmüş ve Sultan Ahmed Camii planı tatbik edilerek yeni bir cami meydana getirilmiştir.

Fatih Camiinin inşasiyle ilgili olan aşağıdaki şu fıkra; hikâye sınırları içinde olsa da ayrı bir anlam taşımaktadır:

Yapılan camiin yüksek olması için binbir masraf ve gayretlerle getirtilen sütunları kestirip camii kısaltan mimarla kadı önüne çıkması yüce hükümdarın kanuna ve hocalara saygısının başka bir örneğidir. Sütunları kestirip camiin yüksekliğini

muhteşem ve benzerlerine nisbetle çok daha güzel bir büyük saray yapılmasını (167) ve savaş gemilerinin erzak ve mühimmat ve eşyasını ve diğer savaş araçlarını korumak için anbarlar hazırlanmasını, özele genel hizmetlere yarar ve şehri süsleyecek binaların acele bitirilmesini emrederek bu konuda yetkili olan sanatkârları inşaata nezaretçi tayin etti. Padişah Hazretleri, yapılacak büyük sanatkârane binalar ile şehrin eski mamurluğunu geriye

---

azaltan mimarın sağ bileğini kestirdiği için mimar Fatih'ten davâcı olur. Kadının önüne suçlu olarak çıktığı halde oturmak istiyen padişaha kadı:

— Oturamazsın... Sen suçlusun. Karar verilinciye kadar ayakta kalacaksın!

Diyerek ilk önce mimarı dinlemiye başlar. Mimar; ilk önce camii daha yüksek yapmak üzere masraf ve gayretle uzun sütunlar getirttiğini fakat sonradan depremleri hesaplayarak kestirdiğini, padişahın sebebini sormadan bileğini kestirip mesleğini yapamayacak hale düşürdüğünü... anlatır.

Kadı; Fatih'in dolgun bir tazminat vererek mimarla helâllaşmasına karar verir. Muhakeme bitince Fatih'in kadıya iltifat ettiği efsaneleşmiş hikâyelerdendir.

Yüce Fatih'in ilme, bilgiye ve öğretenlerle ilgili efsaneleşmiş sayısız hikâyeleri vardır.

(167) Topkapu Sarayı: Bir adı da 'Yeni Saray' dır. 'Sarayı Cedidi mâmure' olarak da adlandırılan Topkapu Sarayı, İstanbul'un en güzel yerinde, hem Marmara Denizine, hem de Boğaz'a nezareti olan yerde yapılmıştır. Bu yerin, denize doğru çıkıntılı olan ucuna da Sarayburnu denilir. Yine deniz kıyısında olup vaktiyle yerinde ahşap bir saray bulunan kapılardan birisi Topkapu adını taşıdığından bu isim yeni saraya da aktarılmıştır. Yeni Sarayın inşasına 1465'de bağlanmış ve 1487'de sona ermiştir. Geniş bahçeler içinde bir çok binalardan ibaret olup her tarafı surla çevrilidir. Yeni Saray Birun, Enderun ve Harem olmak üzere başlıca üç kısımdan ibarettir. Topkapu Sarayının muhtelif kısımları muhtelif zamanlarda yanmış, tamir olmuş, yeniden yapılmış olduğu gibi bir çok padişahlar da ayrı kısımlar ve köşkler eklemek suretiyle binaları çoğaltmışlardır.

getirmek ve ilim ve fen erbabını ve servet sahibi kişileri de burada toplayarak herkesin özleyeceği bir yer haline getirmek isterdi (168).

Padişahın yanında en ziyade söz sahibi olan Mahmut Paşa da şehrin yüksek bir yerinde gümüş ve altınla süslü, şeffaf mermerleri ve gayet güzel sütunları olan muhteşem bir cami yaptırmıştı (169). Görenlerin hayretini

---

(168) İstanbul'a zafer alayiyle girdiğinde yanında beyaz sakalı ile mağrur giden Ak-Şemseddin hoca da varmış. Merhamet dilenmek üzere ellerinde çiçeklerle Bizans kızları ve papaslar dizilmişler. Bizansı alan, tarihin devrini değiştiren insanın Fatih kadar genç olamayacağını düşündükleri için Ak-Şemseddin'e doğru ilerlemişler. Ak-Şemseddin, padişahı işaret etmiş. Fatih hemen seslenmiş:

— Ona gidiniz! Ben padişahım ama o benim hocamdır. Şefaati de, sözü de benden üstündür...

Fatih, cami ve külliyesini (İlk İstanbul Üniversitesi) kurduktan sonra, üniversiteden bir odanında kendisine ayrılmasını istemiş.

Bir karar vermek için hocalar (Profesörler) toplanmışlar. Şu cevabı yollamışlar:

— Burasını siz kurup bize verdiniz. Sizin burada bir oda alabilmeniz için, öğrencilerden veya öğretmenlerden olmanız gerekir. Siz öğrencilerden veya öğretmenlerden de değilsiniz. Bundan dolayı bir oda sahibi olamazsınız. Fatih:

— Şartı nedir?... diye sordu.

— İmtihan olursunuz... dediler.

Bir üçüncüsü... Rivayet de olsa hakikat payı var.

Fatih'in ilme ve âlimlere verdiği itibar devlet büyüklerini, vezirlere kadar, bilginler karşısında el pençe ayakta tutmasiyle de bellidir.

Molla Zeyrek ile Hocazade'nin bir hafta süren münazarasında Vezir Mahmud Paşa'yı tartışmanın devamınca ayakta tuttuğu rivayet edilir.

(169) Sadrazam Mahmud Paşa evinde verdiği yemeklerde misafirlerine pilav ikram etmeyi severmiş. Yalnız bu pilavın bir

artıran güzellikte idi. Etrafında da imâret ve han ve hamamlar yaptırdı. Mahmud Paşa kendisi için dahi gayet güzel evler yaptırmış ve etraflarında çiçek ve çeşitli bahçeler kurmak suretiyle ayrıca şehre su da getirmiştir.

Fatih Hazretleri'nin düşündüklerinden biri de savaş gemilerini çoğaltarak yalnız karada değil denize de hâkim olmaktı. Memleketin korunması ve bilhassa birbirinden uzak denizlerde hâkimiyet kurulabilmesi için kuvvetli bir donanmaya ihtiyaç olduğu Padişahın arzuladığı ve gemilerin de pek ziyade menfaat temin ettiği tecrübe sonunda biliyordu. Bununla beraber eski çağlarda büyük deniz savaşlariyle ün kazanmış hükümdarların tarihini incelemesi ve okuması dahi bu konudaki fikirlerini artırmaya yarıyordu. Karada ve denizde kuvvetli olan bir devletin ikbal güneşi sönmez yüceliği de son bulmaz. Bunun için Padişah Hazretleri memleketin her yönünde gemi yapılmasını emretti.

Bu esnada İmroz'lu «Kritovulos» İtalyanların istilâsı altında bulunan Limni adası eşrafına Padişaha itaatlerini arzetmelerini teklif etmekteydi.

Kritovulos, ada halkının güvenini kazanmış olduğundan onlar bu konu hakkında onunla gizli olarak muhabere yapma tekliflerini kabul edip kendisinin adaya gelmesi şartiyle teslim olacaklarını dahi yemin ile temin eylediler. Zaten ada halkı; Osmanlı Hükümeti tarafından bir saldırı vukuunda İtalyanların kendilerine bir yardımda bulunamayacaklarını bildiklerinden onları kü-

---

özelliği varmış. O da nohut yerine, pilavın içinde nohut büyüklüğünde altınların bulunması.

— Servete ulaşan bir kimsenin ağzında daima esirgemeden verebilmek için altın bulunmalıdır... demesi mutad imiş. Hatta bu anlamlı ve haklı sözleri bir kaç defa da Fatih'in yanında söylemiş.

çümseyerek kendilerinden kurtulmak ve Osmanlı Hükümetine katılmak isterlerdi. Kritovulos aldığı vaad ve yemin üzerine Edirne'ye gidip oradan acele olarak Dimitrios ve Paleologos'a mektuplar göndererek Limni ve İmroz adalarını Padişahtan dilemek vaktinin geldiğini ve Padişahın bu konudaki bir ricayı kabul edebileceğini duyurdu. Kendisinin dahi (Kritovulos) Limni'yi feth ve İtalyanları kovmak kudretinde olduğunu bildirdi. Dimitrios derhal Asanes'i elçi olarak Padişahın yanına gönderip yılda üç bin altın verilmesi şartiyle sözü edilen adaların kendisine verilmesini rica etti. Bu sırada Kritovulos, Edirne'de oturarak bu işin olumlu bir şekilde halledilmesine yardımcı olmaktaydı. Sonra Padişah tarafından verilen Name-i Hümayunları (170) alarak İmroz'a avdet ve orada bir gün kalarak ertesi günü bir gemiye binerek İtalyan gemilerine gözükmeksizin gece vakti Limni'ye geldi. Kal'ada bulunan komutan (bu komutan diğerleri gibi Kritovulos'a yardımcı olmayı vaad etmişti) ile müzakere ederek ve yanlarına yirmibeş atlı alarak sabahleyin Koçino şehrine vardılar. Şehir halkından kendisine taraftar olanlar güney tarafında olan küçük kapıyı açtılar, diğer ahali de bunları memnuniyetle kabul etti. Adada bulunan kırkbeş kadar İtalyalı adayı terketmemek için karşı durmak istemişlerse de sayıları pek az olması hasebiyle bir şey yapabilmeleri mümkün olmadığından sabah vakti, hakkında emniyetleri tam olan Kritovulos'a anlaşmasız olarak teslim oldular. Kritovulos bunlara adada kalmayı arzu ettikleri takdirde ahalinin

---

(170) Nâme-i Hümayun: Osmanlı hükümdarlarının yabancı devlet başkanlarına, Kırım Hanlarına, Mekke Şeriflerine... yazdıkları mektuplara verilen ad. Bunların bir örneği ile gelen cevaplar ise nâme defterleri adlı defterlere kavdolunurdu. Bunlar da divan sicillerinden sayılırdı.

her türlü ihtiyacının karşılanacağını, aksi halde adayı terkedenlere de istedikleri yere gitmeleri tebliğ etti. İtalyanlar adadan ayrılmayı uygun bulduklarından Limni'den Eğriboz adasına gittiler. Kritovulos, bunların başkanı olan Calavrezzos'u bir çok hediyeler ve iltifat ile karşıladı ve dönüşünde de aynı şekilde uğurladı.

Bu olaydan sonra Kritovulos «Eski Kal'a» —ki «Merinoupolis» denilen şehir burasıdır— hâkimi Mikelis'e haber göndererek kal'anın teslimini teklif ve itaat etmesi halinde hediyelerle mükâfatlandırılacağını vaad eyledi.

Şehrin en sonunda ve etrafına hâkim yüksek bir yerde büyük taşlarla yapılmış olan bu kal'a her türlü saldırıya karşı eskidenberi savunma imkânları kuvvetli olduğundan Kritovulos, Kal'a hâkiminin gönlünü elde etmek suretiyle bu yeri almaya çalışmışsa da bu isteği başarısızlıkla sonuçlandı. Bununla beraber genç yaşında bulunan hâkimini de kızdırdı. Şöyle ki kal'anın sağlamlığı, muhafız askerlerinin çokluğu ve levazım ve mühimmatın bir yıllık ihtiyaca yetecek kadar olması dolayısıyle Mikelis, tekliflere önem vermedikten başka kal'anın laf ile değil ancak kuvvet ve silâh (Kan ve demir) ile alınabileceğini imâ ve hatta alay için kâğıt üzerine bir kılıç resmi çizdirerek cevap olarak Kritovulos'a gönderdi.

Kritovulos, dört gün kadar Koçino şehrinde otura-rak idaresini düzenledikten sonra maiyetinde dört yüz atlı ve üçyüz piyade olduğu halde Myrinoupolis civarına geldi.

Şehir civarındaki bağ ve bahçelerin bozulmaması için biraz uzakta kurdurduğu karargâhından kal'a hâkimine tekrar haber göndererek kal'anın barış yolu ile teslimi için birtakım vaadlarla kendisini yola getirmeye çalıştı. Kal'a hâkimi esasen şehrin içindeki ahaliden emin

olmadığından bunların dışındakiler ile anlaşarak isyan etmelerini düşünerek ve Kritovulos'un kuvvetini görerek son teklifi kabul etti. Fakat İtalya'ya dönen Ludovico'nun Adalar başkomutanlığı vekâletine tayin ettiği Rodos büyük müdürü (171) ile durumu müzakere ederek kal'anın teslimi konusunda onun da iznini almak için üç ay kadar kendisine zaman verilmesini diledi ve bir kaç kişiyi rehin olarak gönderdiğinden bu kadar müddet mühlet verilerek anlaşma yapıldı.

Kritovulos bu işleri bitirdikten sonra Limni eşrafından iki kişiyi olayları duyurmak için Dimitriyos'a ve adada esasen az olan ahalisinin teslimi için subay göndermesi için Murad'a gönderdi ve kendisi de sonucu beklemek üzere Limni'de kaldı.

Padişah Hazretleri kış mevsimini geçirmek üzere Edirne'den İstanbul'a gelerek burada şehrin imârına başladığını yukarıda geniş olarak anlatmıştık. Bahar mevsimi gelince Padişah Hazretleri Adriyatik Körfezinin sağ sahili üzerinde eski Epidamnos (172) şehri civarındaki kal'a ve barınaklarda oturan Arnavudları itaat altına almak için o yöne sefer açtı.

Bu Arnavutlara eski çağlarda «Taulantii» ve «Machaones» deniliyordu. Ekserisi bedevi ve düzenli bir idareden yoksun olup yüksek ve sarp dağlarda otururlardı. Adriyatik denizi sahilinde de kuvvetli kal'aları ve müstahkem yerleri vardı. Bulundukları bölge her yönden dar boğazlarla çevrilmiş ve sık ormanlar ve sarp kayalarla kaplıydı. Az bir zaman evvel kendilerinden iki kişi ya-

---

(171) Rodos şövalyelerinin başkanı ve başkomutanı (Grand Maître) adiyle anılırdı. Tarih yazarlarının kullandıkları deyim Lâtince (Magister) kelimesinden alınmış olan Rumca (Maystor) dur (çev.).

(172) Epidamnos: Bugünkü Draç şehri (çev.).

ni Aryanus ve Aleksandros (173)'ı kendilerine bey tayin etmek suretiyle bu bölgede adeta müstakil bir idare kurmuş olan Arnavutlar, Osmanlı Hükümeti ile anlaşma yapmaya veya cizye vermeye razı olmadıkları gibi yağma maksadiyle dahi zaman zaman Osmanlı sınırlarını tecavüz ve kendilerine yakın olan memleketlere taarruz ederlerdi.

İkinci Sultan Murat Hazretleri, bunlar üzerine sefer açarak, yapılan savaşlarda galip gelerek boğazları ve kal'aların bazısını almış ve büyük bir kısmını tahrip ve bir çok ganimetler almışsa da bölgeyi bütünüyle idaresine almayı ve itaatı altına sokmayı başaramıştı. Bununla beraber yaptıkları ricaları üzerine yılda bir mikdar vergi vermek suretiyle onlarla barış yaparak orduyu alarak geri dönmüştü. Lâkin Arnavutlar bir süre sonra vergiyi vermekten vazgeçerek anlaşmayı bozmak ve Osmanlı Devletine bağlı memleketlere akın yaparak zarar vermeye başlamışlardı. Bundan dolayı Fatih Hazretleri âsileri ve eşkiyaları cezalandırmak için piyade ve atlı askerle Edirne'den hareket ve otuzüç gün içinde bu bölgenin sınırına varıp uygun bir yerde karargâh kurdu. Ardından Arnavutların bilgisi olmaksızın boğazları geceleyin basarak elde etmek amaciyle silâhtarlar ve tirendazları ve hâssa alayından seçme üç alaydan kurulmuş bir fırkayı Mahmud Paşa'nın komutasında sevketti. Bunlar ileri ha

---

(173) İskender Bey: Kuzey Arnavutluktaki (Mirdita) beyi Ghion Kastriot'un oğludur. Babası Osmanlı hâkimiyetini kabul edip bir rivayete göre dört, diğer bir rivayete göre de yalnız küçük oğlunu rehin olarak göndermiştir. O tarihten sonra Osmanlı Sarayında terbiye edilen, müslüman olan ve adı İskender Bey olarak değiştirilen bu beyzade, yıllarca Türk ordusunda görev almış ve bilâhare babasının ölümünden sonra kaçmıştır. Asıl adı Georges Kastriot'tur. Scanderberg: Skanderbeg de denilir.

reketle boğazlara geldiklerinde buraların Arnavutlar tarafından daha evvel tutulmuş olduğunu gördüler. İki taraf arasında yapılan savaş sonunda Osmanlılar galip geldiler. Onları buradan geri atarak boğazları zorla almayı başardılar. Padişah Hazretleri Boğazların alınmasından sonra ordusu ile ilerleyerek bu bölgeye girdi. Ordunun ilerlemesi yaz mevsimine rastladığından dolayı yaz ürünleri ve özellikle Arnavutların yiyecekleri arasında bulunan buğday mahsulü henüz yetişmiş bulunuyordu. Ordu memleketin iç bölgelerine doğru ilerleyerek bu mahsulleri tahrip ve bir çok hayvanı da ganimet olarak aldı. Kal'aların bazısı zorla ve bazısı dahi kuşatılarak barış yolu ile alındı. Memleketin aşağı yerlerinde ağaçları keserek ve ekinler tahrip, ürünler alınarak harabeye çevrildi. Arnavutlar artık yüksek dağlara çekilerek ovaya inmeye cesaret edemiyorlardı. Bununla beraber inad ve ısrarın faydalı olamayacağından başka kendileri için daha ziyade zararlı olacağını sonunda anladıklarından barış anlaşması dilemek için Padişahla görüşmek üzere memurlarını göndermeye mecbur oldular.

Arnavutlar para olarak vergi ödemeyi güçleri yetmeyeceği için memleketin gençlerinden muayyen bir miktarını her sene Padişaha göndermek ve yine muayyen sayıda hayvan vermek şartlariyle yeniden barış anlaşması yapmaya nail oldular.

Arnavutlar, bundan sonra olacak savaşlarda kendilerinin de asker vereceklerine ve Padişaha sadakattan ayrılmayacaklarına dair ahdü peyman (174) ve barış şartlarını rehin ve teminat olarak Padişahın yanında bıraktıkları kişiler ile perçinlediler. Padişah Hazretleri ganimetlerden bir kısmını askere dağıttı. Geri kalanını ve

(174) Kesin olarak andetme, söz verme.

rehin olarak bırakılan kişileri alarak Sonbaharın bitiminde Edirne'ye döndü. Sonbaharı bu şehirde geçirdikten sonra kış başında İstanbul'a geldi ki bu yıl cülusunun dokuzuncu yılına rastlar.

İstanbul'a gelince bir süre dinlendikten sonra Fatih Hazretleri, yine hükümet işleriyle meşgul olmaya başladı. Asker içinde zekâlı ve yiğit olanları ve muktedir bulunanları rütbelerini yükseltmek ve kendilerine yeni görevler ve hediyeler vermek suretiyle mükâfatlandırdı.

Evvelce İstanbul'da oturmakta iken gerek fetihten evvel, gerek fetihten sonra diğer yerlere göçmüş olanların İstanbul'a dönmelerine izin ve bu konuda illere genelgeler gönderdi. Bunlar, İstanbul'dan ayrılarak Edirne, Filibe, Gelibolu ve Bursa gibi şehirlerde yerleşmiş ilim ve fen erbabından ve meziyet sahibi kimseler olup bulundukları yerlerde az zaman zarfında büyük servet sahibi olmuşlardı. Padişah Hazretleri bu gibi kişileri İstanbul'a naklettirerek geçimlerini karşılamak için hepsine gereken şeyleri ihsan ve bazısına da evler tahsis eyledi.

Asya'nın Ionia (175) bölgesindeki eski ve yeni Foça şehirlerinin ahalisini de göçmen suretiyle aynı zamanda İstanbul'a naklederek yerleştirdi. Gelibolu valisi ve donanma komutanı Zaganos'u kırk gemi ile Adalar üzerine sevkederek Taşoz ve Semandirek adalarının ahalisini dahi İstanbul'a naklettirdi. Yukarıda söylediğimiz gibi Padişah Hazretleri İstanbul'a eski şan ve şöhretini iade için civar memleket ahalisini ve hünerveranı ve sanat erbabını başkente topluyordu. Diğer taraftan dahi seçtiği kişilerin nezaretinde olarak şehir içinde bir çok yapıt ve

---

(175) İones: Eski çağlarda, Anadolu'nun batı kıyılarına İyonya denilirdi.

yapılar yapmaya çalışıyordu. Evvelce verilmiş emirleri gereğince şehrin seçkin yerinde bir cami gönül açan büyük bir saray yapılmasına başlamış olunduğundan Padişah Hazretleri gerek bunların gerek diğer binaların inşaatı üzerine yetkili kişileri tayin ettiği halde bununla yetinmeyerek bizzat denetler ve en iyi şekilde yapılmaları için gerekli her şeyi tedarik derdi.

Bu sırada Limni'de bulunan eski kal'a hâkimi Miklis, Kritovulos ile evvelce yapmış olduğu anlaşma gereğince kal'a ve şehri teslim ve Kritovulos dahi karşılığında bin altın vermek suretiyle kendisini mükâfatlandırdı ki bu paranın yarısı Limni ahalisi tarafından ödenmiştir.

Mora kıtasında dahi geçimsizlikler hiç bir zaman son bulmuyor ve hükümdarları birbirleriyle çekişmede ve savaşlarda bulunuyorlardı. Şöyle ki bunların maiyetlerinde bulunan erkân ve devlet adamları şehir ve kal'aların yönetimini ellerine almışlar ve bu suretle büyük servet sahibi olmuşlardı. Lâkin bununla yetinmeyip istekleri daha da artarak mal biriktirmekle beraber kötülükler yapmaktan geri kalmıyorlardı. Onların bu hali ise memleketin huzur ve rahatını bozmaktaydı. Bunlar diğer hükümdarlar ile gizli olarak ilişkilerde bulunarak hühükümdarın bazı önemli sırlarını onlara duyururlar ve türlü hilelerle geçimsizlik ve savaşlara sebep olurlardı. Savaş olunca da bağlı olduğu hükümdara ihanet ederek diğer tarafa katılırlar ve idaresi uhdesine verilmiş olan memleket ve kal'a halkını meşru hükümdarı aleyhine isyana teşvik ederlerdi. Hükümdarlar birbirlerine elçiler göndererek aralarındaki anlaşmazlıkları düzeltmeye çalıştıkları halde bu konudaki istekleri olumlu bir sonuç vermediğinden sonunda birbirlerine taarruz ederlerdi.

İki taraf şiddetle birbirinin memleketine hücum ederek şehir ve kal'aları alıyor, yıkıyor ve yakıyor ve ele

geçirdikleri hayvanları da sürüp götürüyorlardı. Mora'da bulunan Arnavutların Hükümdarı (Despot) Thomas taraftar olmaları ve Dimitrios'un yanındaki kişilerin onu bırakarak Thomas tarafına geçmeleri ve bazı kal'aları da teslim eylemeleri cihetleriyle bu savaşta Thomas galip geldi. Ardından biraderi Dimitriyos'u takip ederek eşi ve kızıyle birlikte sığındığı «Limera» ve şimdi «Monemvasia» (176) denilen kal'ada muhasara edildi. Dimitriyos evvelce adını konu ettiğimiz Asanes'i elçi olarak Padişahın yanına göndererek bu kötü durumdan kurtarılması için yardımını rica ve istirham etti. Olayın açık olan yönü bundan ibaretse de bazıları Dimitriyos'un Asanes'i Padişahın huzurlarına göndermesi, kızını Padişaha nişanlamak ve Mora kıtasını takdim ederek buna karşılık Osmanlı ülkelerinin diğer bir tarafından kendisine eyâlet verilmesini istirham eylemek gibi amaca yöneldiğini, bazıları da Asanes'in yalnız Dimitriyos ile Padişah arasında anlaşma yapılmasına ve yardım için asker gönderilmesiyle görevlendirildiğini, bazıları ise Dimitriyos'un, menfaatlarını korumak için bu gibi teşebbüse girişmeyerek yalnız Padişahın hiç bir taraftan teşvik görmeksizin gerek Thomas'ın ve gerekse Mora devlet büyüklerinin kendi aleyhine davranmalarından dolayı kırılarak Mora kıtası üzerine harekete giriştiğini iddia etmektedirler.

Padişah Hazretleriyle Despot Thomas arasında evvelce söylediğimiz üzere bir anlaşma yapılmış olduğu halde Thomas'ın anlaşma şartlarına uymaması ve İtalyanlarla anlaşma yaparak bunları yardıma çağırması zaten Mora'ya yabancıların girmesinden endişeli olan Padişahı daha da kızdırdığından Mora seferinin Dimitri-

---

(176) Monemvasia: Güney Mora'da Mistra Isparta'nın 53 km. güney doğusunda bir köprü ile sahile bağlı olan Minosa adasında kasaba. İtalyanca: Napoli-di-Malvasia'dır.

yos'un teşvik ve daveti üzerine değil, özellikle Padişahın arzularıyle yapılmış olması ihtimal dahilindedir.

Fatih Hazretleri, bunun için tedarik görmek üzere gecikmeye meydan vermeyerek bahar mevsiminin gelişiyle beraber mevcut kuvvetleriyle hemen Edirne'den hareket ve yirmiyedi gün içinde Korintos'a vardı.

Padişah ile Asanes arasında ittifak anlaşması yapılmasına dair olan söylentilerin yayılmasından dolayı Fatih Hazretleri üç gün kadar burada kalarak Dimitriyos'u bekledi.

Dimitriyos ise Epidavres'ten hareketle Isparta'ya varıp oradan Asanes'i bir çok hediye ile Padişaha gönderdi. Asanes, padişah ve Mahmud Paşa ile görüşerek müzakerelerde bulunmuş olduğunun ertesi günü Padişahın buyruklarıyle hapis edildi. Despot Thomas Padişaha karşı düşmanca bir tavır göstermiş olmasına nazaran Osmanlı askerlerinin o tarafa gönderilmesi beklenmekteyken Padişah Hazretleri orduyu alarak Dimitriyos'a bağlı memlekete girerek doğruca «Argos» (177) üzerine yürüdü. Fatih Hazretlerinin, Dimitrios ve taraftarları tarafından yapılan davet üzerine sefer açtığı hakkında ileri sürülen fikirlerin doğru olmadığını bu olay isbatlamıştır. Zira Dimitrios'un daveti üzerine sefer açılmış olsaydı ordunun açılma alanı Thomas'a tabi memleketler olması gerekirdi. Padişah Hazretleri Argos'a vardığında Mahmud Paşayı Dimitrios'u muhasara etmek için Isparta'ya gönderdi. Mahmud Paşa, bütün gece yol alarak gün ağarırken oraya vararak muhasaraya başladı ve maiyetinde

---

(177) Argos: Pelepones yarımadasında Naupliya körfezi yakınında ve Korint'in güneyinde kalesi olan bir şehir. Yıldırım Beyazıd'ın Yunan seferi esnasında Evrenos Bey, itaatten çıkmış olan bu kaleyi hücumla alıp, 14 bin esiri Anadolu'ya nakletmiş ve yerlerine Tatar göçmenler yerleştirilmiştir.

bulunan Padişah Hazretlerinin kâtibi Thomas Katavolinos'u Dimitrios'a göndererek teslim olmasının kendisi ve yanındakiler için hayırlı olacağını ve bu konudaki Padişah emirlerine itaatta tereddüt göstermemesini bildirdi. Dimitrios, Asanes'in hapisten azat ve padişahın teminatiyle yanına gönderilmesi şartiyle tekliflerine uyacağını bildirmesi üzerine Mahmud Paşa Asanes'ı hapistan çıkartarak Dimitrios'un sevdiklerinden ve güveni olan Hamza Paşa ile ona gönderdi.

Bu iki kişi şehre girerek Dimitrios ile konuştuktan sonra kendisini şehir dışında bulunan Mahmud Paşanın ordugâhına getirdiler. Mahmud Paşa Dimitrios'u lâyık olduğu ihtiram ile kabul ve kal'a ve şehri teslim aldı. Ertesi gün dahi Padişah Hazretleri gelip Dimitrios'u huzuruna kabul etti. Dimitrios, Otağı Hümayuna girdiği zaman padişah, ayağa kalkıp elini vererek yanına oturtmuş ve telâş ve korkusunu geçirmek için kendisine pek ziyade iltifat ederek hakkında iyi muamelede bulunulacağını ve geleceğinden ümitli olmasını söyleyerek, hil'at (178) ve elbise, at ve akçe vesair bir çok eşya hediye eyledi. Dimitrios'un eşi ve kerimesi Epidavres'da kaldığından onların da büyük bir saygı içinde orduya getirilmesi için harem ağalarından birisini bir yaver ve gereği kadar askerle gönderdi.

Padişah Isparta'da dört gün oturup şehrin kal'asını tamir ve idaresine ait işleri düzenlettirdikten sonra içi-

(178) Hil'at: Türkçesi 'kaftan' dır. Hil'at, padişahlar tarafından sadrazam ile vezirlere ve diğer devlet büyüklerine giydirildiği gibi, onlar tarafından da kendilerinden daha küçük rütbeden olanlara giydirilirdi. Hil'at giydirmek bir memuriyet tevcühü veya bir hizmet ve yararlık karşılığı olurdu. İkinci Mahmud tarafından yapılan yenilikler arasında hil'at kaldırılmıştır.

ne bir subay idaresinde olarak hâssa askerinden dört yüz nefer kadar muhafız asker bırakarak Dimitrios da yanında olduğu halde oradan hareket edip Isparta Dağı (179)'nın eteğinde bulunan ufak, fakat zengin Kastelleri şehrine vararak civarını karargâh yaptı. Buradan şehrin halkına haber göndererek kal'anın teslim olmasını teklif etti. Şehir esasen kayalıklar ve uçurumlarla çevrilmiş olup şehre girmek için yegâne geçit dahi üç kat sur ile kapalı bulunduğu ve kendileri dahi seçilmiş dört yüz kişiden ibaret olduğundan dolayı gerek kasabanın savunma durumuna ve gerekse kendilerinin şecaatine dayanarak teklifi kabul etmeyerek savunmaya başladılar. Bunun üzerine Padişah Hazretleri, askere hücum için emir verdi. Silâhdarlar cesurane hareketlerle kal'anın üzerine çıkmağa ve içerisine girmek için savaşmaya başladılar. Fakat içeridekilerin cesurane korunmaları ve hücumları sonuçsuz bırakıyor ve başarı imkânlarını kırıyordu. Hücum edenlerden bir kısmı içeridekilerin kargılarıyle ve yukarıdan atılan taşlarla öldüler. Bu hal Padişahın teessürünü mucip olduğundan derhal geri çekilme emri vererek askerleri geri çektirmişse de ertesi gün bizzat yaptığı pek dokunaklı bir konuşma ile bütün karargâhı kal'anın zabtı için teşçi ve bu söylevinde şecaat göstereceklerı mükâfata boğacağını ve kal'anın zaptından sonra yağma edilmesine izin vereceğini söyledi. Bu konuşmayı askerler büyük alkışlarla karşılayarak verilen hücum emri üzerine süratli yürüyüşle kal'aya yaklaşıp dövüşmeye başladılar. Saranlarla sarılanlar arasındaki mesafenin azlığı ve çarpışmanın düzensiz bir şekilde

---

(179) Isparta dağı: Bu dağ eski çağlarda «Tayiétos» ve şimdi (beş tepesi olduğundan dolayı) beş parmak yani (dedactylos-Pen) denilen Mora dağıdır. Yazarın zamanında buna (Zygos = Zigos) dağı denilirdi (çev.).

cereyan etmesi dolayısıyle her iki taraftan da pek çok yaralı ve ölü savaş yerinde kaldı. Sonunda galibiyet Osmanlılar tarafında kalıp, savunanlar püskürtülüp ikinci sura kadar ilerlediler. İçerdekiler dar bir yerde sıkışarak suyun ve yiyeceğin azlığı dolayısıyle sıkıntıya düştüklerinden şartsız olarak teslim oldular. Padişah Hazretleri savaşa katılanlardan hayatta kalan üçyüz kişinin öldürülmesini, kadın ve çocukların esir edilmesini emretti ve şehri de yıktırdı.

Burası alındıktan sonra ordu, «Gardikion» adlı kal'a üzerine yürüdü. Bu kal'a Isparta'nın Zigos denilen dağının girişi yakınında ve gayet yüksek bir tepe üzerinde olup etrafı yalçın kayalarla ve civarından geçen derin bir ırmakla çevrili ve alınması imkânsızdır. Kal'aya girebilmek için yalnız bir giriş vardır. Şu hale nazaran bu kal'anın alınması imkânsız olduğu düşüncesiyle çevre halkı kadın ve çocuklarıyle buraya sığınmışlardı. Fakat burası sonra felâket yerleri olmuştur. Padişah Hazretleri kal'a içindeki ahaliyi taarruz ve tecavüzden korumak için nasihat ile itaate almaya çalışmışsa da inandırmaya muvaffak olamadığından kal'ayı muhasara ettirdi. Yeri itibariyle kal'anın zorla alınması büyük kayıplara sebep olacağından, açlık ve susuzluk yüzünden teslime mecbur olmaları için bu yol ile yetinildi. Filhakika kal'aya sığınmış olan bir çok büyük ve kadın ve çocuk, yiyeceğin ve suyun azlığı hasebiyle az zamanda sefil ve nihayet kayıtsız şartsız teslim oldular. Kal'a yıkıldı.

Padişahın bu kal'alar ahalisi hakkında şiddetli davranmasının çeşitli sebepleri vardır. Şöyle ki: İlk evvel Padişah Hazretleri bunlara teslim olmalarını teklif etmiş olduğu halde kabul etmeyerek savaşı tercih etmişlerdi. Diğer taraftan bu kal'aların halkının ekserisi uy-

gunsuz ve itaatsiz Arnavutlardan ibaret olup, bunlar her zaman bulundukları memleketlerde karışıklık çıkarır ve hırsızlık ve her türlü şekaveti yaparlardı. İşte bu durumundan şikâyetçi olan Fatih Hazretleri kendilerini uslandırmak ve Mora kıtasının diğer bölgelerinde bulunan ahalinin kalblerine dehşet vererek Osmanlı ordusuna karşı koymamalarını temin için bu kal'alar halkı hakkında pek şiddetli muamelede bulunmuştu. Filhakika Osmanlı Ordusu Mora kıtasının içeri bölgelerine doğru ilerlediği zaman hiç bir yerde karşı koyma ile karşılaşmadı. Böylece ordunun girdiği memleketler halkı derhal itaat ederek kayıtsız ve şartsız itaat ederlerdi. İçlerinde serkeşlik gösterecek kadar azınlık bulunsa dahi bunlara karşı pek ziyade gönlü yüce davranıyor, herkesin eskiden olduğu gibi mallarına sahip çıkmasına müsaade veriyordu.

Fatih Hazretleri Mora kıtasını baştan başa alarak kal'a ve kasabalardan müstahkem ve bölgenin korunması için kalması gerekli olanları tamir ve içlerine muhafız asker ve dizdar ve erzak ve silâh ve levazım koyarak kuvvetlendirdi ve donattı. Kalmasına lüzum olmayanları dahi yıktırarak köy halini alan yerlerinde eski ahalisinin oturmasına müsaade etti ve bunlardan bir kısmını da İstanbul'a naklettirdi.

Hükümdar (Despot) Thomas, Padişahın Mora kıtasına hücum ettiğini öğrenince kendisine tâbi olan kal'alardan bir kaçını derhal tamir ve içlerine muhafız asker koyduktan sonra eşi ve çocuklarıyle birlikte sahilde bulunan Mantinia şehrine giderek savaşın sonunu bekleyerek orada oturdu.

Metin ve müstahkem bir çok kal'aları olan Mora kıtasının öyle kolay kolay alınamayacağından ve bunlardan bazısının düşmanın saldırılarından kurtularak bu suret-

le kendisinin orada kalacağından pek ziyade ümitli olan Thomas az zaman sonra şehir ve kal'alardan bir kısmının zorla alındığını ve bir çoğunun dahi ahalisi tarafından barış yoluyla teslim edildiğini, özetle bütün Mora kıtasının Venediklilere tâbi birkaç şehir müstesna olmak üzere Osmanlı askerlerinin ayakları altında kaldığını görünce, artık hükümetine ve ümitlerine veda eyleyerek eşi ve çocukları ve eşraf ve memurlardan bazıları ile ellişer çift kürekle çekilir iki kayığa binerek ve Korfu'ya doğru hareket eyledi. Kal'a ve şehirlerde vali makamında bulunan eşraf ve ayân dahi bulundukları mevkileri terkederek Mora'da Venediklilerin idaresinde bulunan «Methoni» ve «Coronia» ve sair şehirlere gizlice kaçarak sığındılar.

Mora kıtası yeni bir politik hayat kazanmıştı. Padişah Hazretleri kıtanın korunmasına ve asayişin teminiyle ilgili bütün işleri düzenleyerek Ömer Bey'i (180) Mora kıtası valiliğine tayin ettikten sonra maiyetinde Despot Dimitrios ve onun eşi ve kızı ve kendisiyle birlikte bulunan memurları ile Mora yarımadasından «Livadya» şehrine geldi. Burada Despot Dimitrios'un yanına bir kaç memur ve asker vererek yolda kendisine ve eşine ve çocuklarına hizmet ve istirahat ve korunmaları hususuna dikkat eylemelerini ve yavaş yol almalarını emretti. Kendisi dahi askerleri terhis ettiği cihetle yalnız olarak mabeyn hümayun (181) erkânıyle hareket edip, sonbahar

---

(180) Ömer Bey: Turhan-oğlu Ömer Bey, Fatih devri ümerasından olup Mora beyidir. Atina şehrinin işgaliyle görevlendirilmiştir. Atina'yı idaresinde bulundurup halka çok büyük zulm yaptığından ötürü sevilmiyen ve Türkleri kurtarıcı olarak bekliyen Atina'lıları İtalyan köklü «Franco Acciajuoli» ailesinden kan dökülmeden kurtarmıştır.

(181) Mabeyn Hümayun: Padişah sarayının selâmlık dairesi

ortalarında Edirne'ye vardı. Az zaman sonra Despot Dimitrios dahi geldi. Padişah Hazretleri Dimitrios'a yine iltifat edip haklarının geri verilmesi için Mahmud ve İshak Paşalarla konuşarak yıllık vergileri üçyüz gümüş sikke-i Sultaniye'den (182) ibaret olan Akdeniz'de Limni (183) ve İmroz (184) ve Taşoz ve Samutraki adalarını Dimitrios'un uhdesine verdi. Trakya sahilinde «Mariçe Hebrus» nehri ağzındaki limanları civar bölgelerin merkez ithalat ve ihracatı olan Enez şehrini dahi eski hükümdarı Palamidas Gatlozos'un tamamiyle aldığı gelir ile —ki miktarı üçyüz bin gümüş Osmanlı sikkesidir— ilâveten ihsan eyledi. Bundan başka kendisine her yıl Edirne darphanesinden (185) yüz bin altın sikke veril

---

hakkında kullanılır bir deyimdir. «Mabeyn-i Hümayın», «Mabeyn-i Cenab-ı Mülûkâne» suretinde de kullanılır. Bununla beraber Mabeyn denilince saray anlaşılır.

(182) Sikke-i Sultani: Altın, gümüş gibi kıymetli madenlere vurulan damga. Basılmış para.

(183) Limni: Ege Denizi kuzey-doğusunda, Asya kıtasının en fazla batıya uzandığı kara parçası olan, 470 km.2 yüzölçüsünde bir adadır. Eskiden bir Ciniviz prensliği olan ada, 1453'de Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmiştir. Birinci Dünya Savaşına Türkiye ile müttefikler arasında son veren mütareke, bu adanın Mondros «Mudros» limanında imza edilmiştir.

(184) İmroz: Ege Denizinde Çanakkale Boğazının kuzey-batısında, yüzölçümü 285 km.2 dir. Türkiye'nin en büyük adası olan İmroz, kabaca bir üçgene benzer. 1456'da Osmanlıların eline geçen ada, ilk önce Gelibolu'ya bağlıyken 1821'den sonra Bozcaada Kaymakamlığına, 1878'de Akdeniz adaları (Cezayir-i Bahr-i Sefid) vilâyetinde Limni'ye verildi. 1908'de Çanakkale Sancağına bağlandı. Balkan Savaşında işgale uğradıysa da 1923 Lozan andlaşmasıyle ana vatana kavuştu.

(185) Darphane: Para basılan yer. İstanbul darphanesi ilk önce Beyazıt ile Koska arasında, bugünkü Simkeşhane binasının bulunduğu yerdeydi. Netekim, Bizans devrinde de darphanenin burada bulunduğu anlaşılmaktadır. İmparatorluk içinde bundan

mesini emretti. Özetle Padişah Hazretleri saydığımız gelir ile daha bir çok hediyeleri Dimitrios'a verdi ve kendisini Enez'de bırakarak sonbahar bitiminde kış mevsimini geçirmek üzere İstanbul'a geldi.

Bu olaylar, Padişahın tahta geçişinin onuncu yılı bitimine rastlar.

---

başka; Bursa, Edirne, Amasya, Ayasluğ, Üsküp, Belgrad, Serez, Diyarbakır. Haleb, Bağdat, Trablus, Cezayir, Tunus, Mısır, Bosna - Saray, Tiflis şehirlerinde para basan darphaneler vardı.

IV. KİTAP

Fatih'in Kaftanı

DÖRDÜNCÜ kitabı teşkil eden bu bölüm dahi, Sinop şehriyle İsmail Beye tâbi ve Trabzon ve havalisinin Osmanlı egemenliğine alınması ve Ulahların ihtilâli, Midilli adasının alınması ve Fatih Hazretlerinin ilk defa olarak Boşnakların memleketine girmesi ve burasının dahi Osmanlı memleketlerine katılması olaylarını kaplar ki bu olaylar Üç yıl içinde meydana gelmiştir.

Yukarıda söylediğimiz gibi Padişah Hazretleri İstanbul'a gelip bir süre dinlendikten sonra Sinop ve Trabzon bölgesine karadan ve denizden sefer açabilmek amaciyle kuvvetli bir ordu hazırlamaya başladı. Gereken silâh ve makinaların yapılmasını ve asker levazımının teminini emir ve irade eyledi.

Eski çağlarda en büyük şehirlerden olan Trabzon, Küçük Asya sahilinin güzel bir noktasında olup Anadolu şehirlerinden en eskisi ve «Ionos»lerin müstemlekesiydi.

İkliminde her türlü ürün ve bitki bol yetiştiği gibi Ermenistan ve Asur ve buna civar kıtaların merkez ithalât ve ihracatı olmak dolayısıyle de eski çağlarda pek ziyade servet ve kuvvet ve ün kazanmış ve ün almıştı. Fakat Asya'da politika rüzgârlarının meydana getirdiği cereyanlara maruz kalması ve bazı şehirlerin, kıtaların mahv ve harap olması ve bazı şehirlerin yeniden kurulması gibi çeşitli sebeplerden ötürü burası dahi yavaş yavaş bir çok değişiklik ve devrimlerle karşılaştıktan sonra geçmiş hayatını yeniden kazanarak mesud ve müreffeh yaşamış ve bütün dertlerden uzak kalarak bu zamana kadar ayakta kalmıştı. Son zamanlarda burada İstanbul İmparatorluğuna sahip olan Komnenus haneda

nından birisi hükümet kurmuştur. Devletin kurucusu olan kişi Bizans'tan Trabzon'a kaçarak (186) bir çok kavimlerin ve şehirlerin hâkimi olmuş ve barışçı ve birleştirici bir yol izlediğinden memleketi sükûnete ve huzura kavuşturmuştu. Civarda bulunan kavimlerin bazısı doğrudan doğruya hükümdarın yönetiminde bulunduğu gibi bazıları da onunla dostane ilişkilerde bulunmaktaydılar. Fakat bu hal çok devam etmedi. Hükümdar hanedanı üyeleri birbirleri aleyhine isyan ettiklerinden memlekette fesat ve iç savaş meydana gelerek hükümetin zayıflamasına ve çökmesine sebep oldu. Memleketin idare bağları çözülmüş ve yöneten ile yönetilen arasında geçimsizlik ve mücadele başlamış olduğundan civarda bulunan kavimler dahi bu şiddetli geçimsizlikten faydalanarak isyan etmişler ve çok defa memlekete hücum ederek burasını soygunculuk haline getirmişlerdi.

İstanbul İmparatorluğunun devamı müddetince Bizanslılar Karadeniz Boğazı'na da hâkim olduklarından Osmanlı donanmasının Boğazı geçmesi ve Karadeniz'e çıkması mümkün değildi. Bundan dolayı Trabzon hükümeti iç mücadelenin devamına rağmen yine mevcudiyetini koruyabiliyordu. Fakat İstanbul'un çöküşü doğuda genel politikayı değiştirmiş ve İstanbul Boğazı Osmanlılar eline geçtiği cihetle Karadeniz ve sahillerine giden yollar dahi açılmış olduğundan Trabzon, Küçük Asya üzerindeki diğer memleketler gibi Osmanlı Hükümetine baş eğmeye başlamıştı. İlk önce hükümdarları, Yüce Padişaha haracgüzar (187) oldu. Barış içinde devamlı dost-

---

(186) Bu olay 4 üncü Haçlı seferleri sırasında Milâddan sonra 1204 yılında Haçlıların İstanbul'da Lâtin İsparatorluğu kurmasından sonra olmuştur.

(187) Haracgüzar: Haraca bağlanmış, haraç ödeyen.

luk ve Padişaha ait verginin vakit ve zamaniyle ödenmesinde dikkatli oldukları müddetçe Padişah Hazretleri de onlara karşı barışçı bir politika izledi. Fakat bir süre sonra aralarında yine geçimsizlik ve mücadelenin başlaması ve bilhassa hükümdarların kendisine akrabalığı bulunan Diyarbakır ve Ermenistan ve Azerbaycan hükümdarı Hasan (188) ve Gürcüler hükümdarı ile anlaşarak vergiyi vermemeye ve barış ilişkilerinin bozulmasına davranışları ile Padişahı gazaplandırdığından Fatih hazretleri, aleyhinde teşebbüs olunan bu tertiplerin önünü almak maksadiyle Trabzon üzerine sefer açmaya karar verdi.

Kış içinde gerekli ön tedbirler alındığı gibi bahar mevsimi başında dahi donanmanın sefer donatımı tamamlandı. Makinaları ve savaş aletlerini ve diğer mühimmatı taşıyan yük gemileri ayrı olduğu halde elli çifte kürekli ve zırhlı savaş gemisinin adedi üçyüze varıyordu. Bunların içerisine dahi çok sayıda siper, zerre, mızrak, makina ve sur yıkmak için alât yerleştirip, savaş bilgileri yerinde, kuvvetli vücudlu ve tecrübeli kişi-

---

(188) Uzun Hasan: Akkoyunlu Devletinin, cesareti ve dirayeti ile ün almış hükümdarıdır. «Emir-i Kebir» ve «Ebünnasır» diye de anılır. 1453'de Diyarbakır'da Akkoyunlu Devletinin başına geçti, ertesi yıl, Karakoyunlu Hükümdarı Cihanşah-Mirza'yı, bir yıl sonra da Timur'un torununu esir edip öldürterek Irak ve İran'ın bir kısmı ile Azerbeycan'ı ele geçiren Uzun Hasan, 1466'da Tebriz'i başkent yaparak Gürcüstan'ı elde etti. Akkoyunlu Devletini kısa zamanda doğunun en önemli devletlerinden biri haline getirdi.

Fatih ile üç kere savaşmıştır. Üçüncü savaşını Erzurum'da Tercan ovasında 11 Ağustos 1473'de yapmış ve «Otluk-beli» savaşı olarak tarihe geçen bu meydan savaşında büyük bir bozguna uğramıştır. Trabzon İmparatorunun kızı ile evlenmiş olduğundan bu imparatorluk ve bölge ile de yakın ilgisi vardı.

ler bindirilmişti. Padişah Hazretleri Gelibolu valisi Kâzım (189) bey ile denizde tecrübeli ve denizde geniş bilgisi olan Yakup Beği Deniz Kuvvetleri komutanı ve müstakil komutan tayin etti (190). Mükemmel surette donatılmış ve silâhlandırılmış olan Osmanlı donanması yelkenlerini açarak İstanbul Boğazından Karadeniz'e doğru hareket etmiş ve birbirleriyle yarışan askerlerin neş'e ve alkışları arasında süratle ilerlemeye başlamıştı.

Diğer taraftan Padişah Hazretleri, Rumeli suvari ve piyade askerini ve hayvanat ve sair savaş araçlarını Anadolu'ya geçirdikten sonra kendisi dahi «Bithynia» (191) yani Hüdavendigâr eyâletine geçerek Asya Ordusunun toplandığı Bursa şehrine geldi. Burada kaldığı az bir süre içinde şehrin idaresine ve ordunun düzenine ait bazı işlemleri bitirerek, çok büyük bir törenle babasının türbesine giderek ziyaret görevini yerine getirdi. Hediye ve

---

(189) Kasım Bey: Kuzey Anadolu sahili boyunca sıralanan Amasra Ciniviz kolonisi, Candar/İsfendiyar Beyliğine ve Trabzon Rum İmparatorluğuna karşı açılan seferde donanma komutanıdır. Gelibolu Sancak Beyi olan Kasım Beyin adını kitabımızın çevirisini yapan Karolidi Efendi «Kâzım Bey» olarak okumuştur. Kasım Bey 100-150 gemi ile Karadeniz seferine katılmıştır. Trabzon'un alınmasından sonra buranın Sancak Beyliğine tayin edilmiştir.

(190) Yakup Bey: Kasım Beyin Trabzon beyliğine tayini üzerine Deryâ Kaptanlığına Hadım - Süleyman Beyin değil Yakup Beyin atandığı hakkında bir takım söylentiler vardır. Ayrıca, Çanakkale'de Anadolu sahilinde bulunan «Kal'a-i Sultâniyye = Çanakkle» ve Rumeli sahilindeki «Kilid ül-bahr» o zaman sancak beyi ve donanma komutam olan Yakup Bey tarafından yaptırıldığı rivayet edilir.

(191) Btihynia: Anadolu kıtasının orta zamanlara ait taksimatına göre olan bir bölgesi. Bugünkü Bursa, Bilecik ve Kocaeli (İzmit), Sakarya (Adapazarı) vilâyetlerinin tamamını, Bolu vilâyetinin ise batı yönünün yarısını kaplar.

bağışlariyle türbeyi süsleyerek kurbanlar kesti Bundan sonra buradan hareketle «Galatia» (192) ve Pafloganya «Paphlogonia» (193) kıtalarını ilerlemeye başladı. Maiyetinde bulunanların rivayetine göre ordunun sayısı ağırlığın sevki görevinde bulunanlardan başka altmış bin atlı ve seksen bin kadar piyade askerinden ibaretti. İşte bu kadar askerle Kapadokya «Cappadocia» (194) kıtasına ve Kızılırmak «Halys»den geçilip Sinop şehri yakınlarına varıldı.

Sinop (194/2) Karadeniz sahilinde pek güzel ve pek zengin bir şehirdir. Bölgede geniş ve verimli yerler bulunduğu gibi çevrenin ve Küçük Asya'nın güney kısımlarının iskelesi ve merkez ithalât ve ihracatı olması dolayısıyle de ticaret iskelesidir. Bundan başka arazisinin ve denizin ona kazandırdığı pek faydalı ve pek çok ürünler dahi bu memleket için başka bir servet, başka bir meziyettir. Bu mahsullerin en mühimini Sinop havalisinde

---

(192) Galatia: Küçük Asya'nın merkezî kısmında tarihî bölge. Şimdiki Ankara ve dolayları.

(193) Pafloganya: (Paphlagonia) şimdiki Sinop ve Kastamonu illerini kaplayan alan.

(194) Cappadocia: Ankara, Sıvas, Konya bölgesinin önemli bir bölümü.

(194/2) Sinop: Karadeniz kıyısında Sinop yarımadasının kıstak (Berzah) yerinde kurulmuştur. Sinob'un çok eski bir tarihi vardır. İyi bir limanı bulunması, topraklarının verimli olması denizci milletlerin ilgisini Sinop'a çekmiş, pek çok millet bu topraklara sahip olmak istemiştir. M.Ö. II. yüzyıla kadar bazen sömürge olarak, bazen de bağımsız bir hayat süren Sinop, sonra Pontus krallarının ilgisini çekmiye başlamıştır. Mithridates şehri ele geçirmiş, bilâhare Romalıların hücumuna uğramıştır. Bu durum 395 yılma, Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasına kadar sürmüştür. Ondan sonra Sinop sırasiyle, Pervane-oğullarına, Çandar-oğullarına geçmiş ve Fatih zamanında kesin olarak Osmanlı sınırları içine alınmıştır.

pek çok olan ve burada yapıldıktan sonra Asya ve Avrupa kıtalarına ihraç edilen bakır madeni teşkil eder ki bu sayede memleket pek ziyade zenginleşmişti.

Padişah Hazretleri Sinop yakınlarında ordugâh kurduğu zaman donanma dahi şehrin limanında beklemekteydi. Komutanlar Padişahın gelmesinden evvel donanmayı limana sokarak bir yarımada teşkil eden şehri çevirmişlerdi. Atalarından tevarüs suretiyle Sinop'ta hayli zamandan beri hükümet etmekte olan İsmail (195), Padişahın karadan ve denizden şehri çevirdiğini gördüğü zaman hayretler içinde kaldı. Doğruca Padişahın huzurlarına giderek savaş sebebini öğrenmeye ve barış anlaşması yapılmasını teklife karar verip hazırladığı çok değerli hediyelerle birlikte Padişahın karargâhına geldi. Padişah Hazretleri kendisini iyi şekilde kabul edip hakkında pek iltifatlı muamele gösterip, dostane ve yumuşak sözlerle ağırladı. Aralarında Sinop'un işgalini gerek-

---

(195) İsmail Bey: Candar yahut İsfendiyar hükümetinin başında ikinci İbrahim Beyin oğlu Süleyman Bey bulunuyordu. Kardeşi ve rakibi olan Kızıl-Ahmed Bey daha önce Osmanlılara sığınmış olduğundan, bu sefer sırasında Kastamonu beyliğine tayin edilmek suretiyle, Sinop arkadan da çevrilmiştir. Sinop kalesinin metanetine ve donanmasına güvenen İsmail Bey, uzun bir savunmada bulunması mümkün iken, Sadrazam Mahmud Paşa ile yaptığı konuşma sonunda teslim olmak büyüklük ve uzak görüşlülüğünü göstermiş ve Türkü Türke kırdırmamıştır.

İsmail Bey, Fatih'in karargâhında büyük bir hürmet ve törenle karşılanmış, Fatih dahi ayağa kalkarak bir kaç adım ilerlemiş ve İsmail Bey el öpmek isteyince de:

— İsmail Bey, sen benim ulu kardeşimsin, reva mıdır kim elim öpesin?... Sözü ile önlemiştir.

İlmi, ahlâkı ve üstün meziyetleriyle ün almış, eserleri olan İsmail Beye dirlik olarak Yenişehir, İnegöl ve Yarhisar kazaları verildiği gibi, oğluna da devlet hizmetinde yer verilmiştir.

tiren nedenler ve saire hakkında konuştuktan sonra sözleşme yaptılar.

Bu sözleşme gereğince Padişah hazretleri İsmail'e tâbi olan memleketleri idaresine alıyor ve buna karşılık Rumeli'de Sırp ülkesine karşı olan ve servet ve bayındırlık itibariyle Sinop'a eşit bulunan Üsküp (196) Sancağını ona veriyordu. Padişahın Sinop Hükümdarına karşı hiç bir kızgınlık ve düşmanlığı olmayıp bu kıt'a üzerine sefer açıştaki tek amacı dahi yerinin öneminden dolayı Osmanlı sınırlarına katılmasını teminden ibaretti. Zira Sinop; evvelce söylediğimiz gibi bir çok menfaatlar ve ürünlere malik olduktan başka, Osmanlı ülkesinin ortasında bulunmak ve icabında Osmanlı donanmasına sığınacak gayet emin bir limana malik olmasından ötürü Osmanlı Hükümetinin elinde bulunmasındaki büyük menfaatler ve aksi haldeki güçlükler, Padişah Hazretlerince bilinmekte ve diğer taraftan Kürtlerin ve Acemlerin Şahı olan Uzun Hasan'ın bu şehrin fethini pek ziyade arzulamakta olduğu Padişah tarafından bilinmekte olduğundan bunun bir an evvel fethi Padişahın tek düşüncesi olmuştu. İşte yukarıda söylediğimiz şartlar üzere Fatih Hazretleri hem kendi fikir ve maksadlarını yerine getirmek, hem hükümetini elde ettiği bir hükümdarı büsbü-

---

(196) Üsküp Sancağı: Eski Yunanlılar ve Romalılar zamanında önemli bir şehir olan (Scupi, Scopia), M.Ö. IV. yüzyılda Makedonya krallarının önemli bir merkeziydi. Romalılar Makedonya Krallığına son vererek buraya yerleştiler. Daha sonraları Üsküp Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğunun sınırları içinde kaldı. Avarların, Bulgar Krallığının eline geçti. XIII. yüzyılda Sırp Krallığının merkezi oldu. Kosova meydan savaşından sonra Osmanlıların eline geçti. Önceleri bir ilçe merkezi olan Üsküp, sonraları Kosova ilinin merkezi oldu.

tün mağdur etmeyerek gerekli adâleti ve insaniyeti yerine getirdiler.

İsmail; maiyetinde bulunan erkân ve ümerasiyle kendisine tevcih olunan Sancağa hareket eyledi, Padişah Hazretleri de Sinop'un ve İsmail'in idaresinde bulunan diğer bölgelerin idaresine ait gerekli tedbirleri aldıktan sonra Kâzım ve Yakup beylere donanma-i Hümayun ile doğruca Trabzon'a hareket etmeleri ve şehri denizden ve karadan kuşatmalarını emretti. Kendisi de ordusu ile ileriye hareket ederek «Toros» dağına gelerek burasını karargâh yaptı.

Toros, Asya dağlarının en yükseği olup aşağı Asya'yı yukarı Asya'dan (197) ayırır. Sisam adası karşısındaki «Mycali» dağından başlayan bu sıra dağlar Küçük Asya'yı geçerek Sinop yakınında Karadeniz'e kadar gelir ve oradan tekrar devam ederek Ermenistan, Acemistan dağlarına ve bunlar vasıtasıyle de Kafkas dağına katılır. Söylentiye göre bu dağı «Heracles» (197/2) ve «Dionyssos» den sonra ilk defa olarak Makedonyalı İskender (198),

---

(197) Aşağı ve yukarı Asya birbirinden Kızılırmak vasıtasiyle ayrılırlar. Büyük İskender zamanında bunlar (Toros) vasıtasiyle de ayrılarak doğu kısmına (Toros'un ardı) ve batı kısmına da (Toros'un önü) denilirdi (çev.).

(197/2) Heracles (Herkül): Yunan mitolojisinde sözü geçen, çok kuvvetli olmasiyle tanılan bir kahramandır. İnanışa göre ölümsüz olan ruhu, babası Zeus olarak Olympos dağındadır.

(198) İskender (M.Ö. 356-323): Tarihin yetiştirdiği büyük cihangirlerden biri olup, Makedonya Kralı Filib'in oğludur. Çok genç yaşında ölen İskender, 20 yaşında Makedonya Kralı olmuş, Küçük Asya'yı, Suriye'yi, Mısır'ı, alarak İran'a yönelmiş, Türkistan'a girmiş ve esrar dolu Hindistan'da İndus nehrine kadar gelmiştir. Ölümünden sonra Makedonya Krallığı üç büyük parçaya bölünmüş: Makedonya, Asya ve Mısır Krallıkları.

İran ve Asya üzerine hükmeden Şah Dara (199)'nın üzerine giderken silâhlı olarak geçmiştir. İskender'den sonra Romalıların başkomutanı olan «Pompeios» (200) geçti. Tatarların ve Moğolların hükümdarı Timur dahi Padişahın ceddi Sultan Bayezid ile savaş için bu dağdan yine silâhlı olarak geçmişti. Fakat bu kişiler dağın boğaz ve saire gibi geçmeye uygun yerlerini evvelden istilâ etmişler ve bu suretle kendilerine karşı dostça durum gösteren bir bölgeden geçmişlerdir. Şimdi de bu dağı Fatih Sultan Mehmet Hân Hazretleri ordusu ile geçiyor ve İskender'den ve Romalıların komutanı «Pompeios» dan sonra dağın üçüncü fatihi oluyordu.

Padişah'ın Toros yönüne hareketinin nedeni, Akkoyunlu Türkmenlerinin Hükümdarı olan Uzun Hasan'dır. Uzun Hasan Trabzon İmparatorluğu hanedânı ile akrabalık kurmuş ve bu aile yakınlığı sebebiyle Trabzon hükümetini de elde etmek ümidine hayli kuvvet vermiş olduğu bir sırada Padişah'ın Trabzon üzerine hareketini öğrenince askerlerini toplayarak Osmanlı ordusunun geçişini önlemek fikriyle Toros dağı boğazlarına kadar inmişti. Padişah Hazretleri bu tertipleri öğrenince Uzun

---

(199) Dara (M.Ö. 550-486): Pers İmparatorluğunun en büyük hükümdarlarından biridir. Krallığının ilk yıllarında hâkimiyetini sağlamlaştırmak için uzun ve yıpratıcı savaşlara girişmiş ve bir yönden de kendi imparatorluğunu teşkilâtlandırmıştır.

513'de İskitlerle yaptığı savaş olumlu bir sonuç vermemiştir. Dara'nın en büyük savaşı Yunanlılarla yaptığı ve tarihte «Med» savaşları adını alan uzun savaştır. Otuzaltı yıllık hükümdarlığı sonunda öldüğü zaman o çağa kadar dünyanın görmediği büyük bir İmparatorluk bıraktı. Yerine oğlu Serhas geçti.

(200) Pompeios: (Cneus Pompeius, M.Ö. 107-48): Roma'nın ünlü devlet adamlarından ve komutanlarındandır. Cezar ve Crassus ile birlikte triumvirlik denilen üçlü devlet idaresini kurmuştur.

Hasan'ı ve ordusunu bulundukları bölgede bırakarak sarp ve geçilmesi çok zor, fakat Uzun Hasan'ın başkenti olan Mardin (201) şehrine varan bir yolu tâkip etti. İlk önce Mahmut Paşanın komutası altında hafif surette donatılmış siperdarlar ve tirandazlar göndererek savaş sanatı bakımından en önemli olan tepeleri ve dar boğazları zaptettirdi. Ardından diğer askerleri de sevkederek ordunun geçeceği sarp yerleri düzeltti ve ormanları kestirdi. Buralarını daha geniş ve düz bir hale getirdi. Toros her ne kadar bir dağ sayılırsa da geçit vermeyen bir çok dağların devam ve temadisinden meydana gelen bir dağ silsilesidir. Bu silsile üzerinde gayet yüksek ve yalçın tepeler, derin ve uçurumlu dereler, özetle tehlikeli yerler pek çoktur. Gayet hafif surette silâhlandırılmış olanlar bile bu dağları pek çok müşkülât ile ancak sekiz on günde geçebilirler. Artık çok sayıda piyade ve süvari askerinden kurulu bir ordunun bütün donatım ve hayvanlariyle oradan geçmesinin ne kadar zor olduğunu söylemeğe lüzum yoktur. Fakat bu zorluk Fatih Hazretlerinin azmini köstekliyemediğinden orduyu savaş sıraları üzere düzenleyerek ve tâbiye ederek dağı geçmeğe başladı şöyle ki:

Piyade askeri daima önde yürüyor, eşya ve hayvanlar gibi ordunun ağırlığı orta yeri işgal ediyordu. Süvari askeri ise artçı alayları ile arka tarafta ve Padişah maiyetinde biraz süvari olduğu halde daima ordunun ortasında bulunuyordu. Ordu her ne kadar dar boğazlardan geçerse tâbiye değiştiriliyor ve ileri ve geride olan alayla uçları sivri olmak üzere bir boynuz şekli teşkil ettiriliyor ve bu suretle orduya bir cephe teşkil olunurdu. Ön-

---

(201) Mardin: Anadolu'da, Diyarbakır bölgesinin güneyindeki Mazıdağı'nın alt eşiğinde bir şehir ve kale. Çeşitli yönlere giden yollar üzerinde düğüm noktasında bulunması ona bir takım tabiî üstünlükler sağlamıştır.

de bulunan alayların her iki tarafında tirendazlar ve silâhdarlar yer alarak yürürlerdi. Silâhdarlar omuzlarında kargı taşırlar ve tirandazlar ise ellerinde kurulmuş ok ve yay olarak sağdaki çok yönden gelebilecek bir hücuma karşı hazır bulunmak üzere gözetlerdi. Padişah Hazretleri dahi bazan alaylar arasında yer alırdı. Korkulu yerlerde gündüz bu düzende yürüdüğü gibi gece dahi karargâhın biraz uzağında ateşler yaktırır ve karargâhı kuvvetli müfrezelerle muhafaza altında bulundururdu. Bunlardan başka gündüzden en önemli yerlere gözetleme kolu ve haberciler koyarak bu suretle de karargâhı emniyet altında bulundururlardı.

İşte ordu bu en zor yerleri geçtiği bir zamanda idi ki Mahmut Paşanın yaralanma olayı meydana geldi. Bu olay ordu içinde büyük üzüntü ve teessür yarattı. Ordu ve devlet erkânı ve Padişah Hazretleri üzerinde pek fena tesir etmişti. Yaralayan kimse, Mahmud Paşadan hiç bir şikâyeti olmadığı halde nefret ve kin sonucu olarak paşayı öldürmek istemiş, fakat okunu atacağı sırada korkudan elleri titrediğinden maksadına ulaşamamış ve ancak alnından hafif surette yaralanmasına sebep olmuştu. Şayet bu titreme olmamış olsaydı, şüphesiz yara daha tehlikeli ve büyük olacaktı. Ordu bu sırada en dar ve zor yerlerden geçmekte olduğu cihetle katil, işi kim vurduya getirmek istemişse de hakikat anlaşıldığından hemen tutularak sorgu ve sualsiz askerler tarafından parça parça edildi.

Padişah Hazretleri olaydan pek ziyade üzüldükleri ve Mahmut Paşa gibi yetkili bir kişinin bilhassa böyle bir zamanda kaybından pek ziyade endişe ettikleri cihetle derhal özel doktorları Yakup Efendi'yi —nazarî ve amelî tıb ilminde bilgili ve hükümdar yanında nüfuz sahibiydi— çağırarak Paşanın yarası hakkında bilgi almış

ve kendisine hediyeler vererek tedavisini emretmişti. Paşanın yarası o kadar tehlikeli olmadığından tedavi edilerek az zamanda şifa buldu.

Ordu, Toros dağlarını onyedi günde geçebildi. Nihayet dağdan ovaya inilerek Mardin şehri yakınlarında ordugâh kuruldu.

Uzun Hasan, Fatih Hazretlerinin böyle büyük ve ağır bir ordu ile Toros dağlarını geçerek kendi başkenti önlerine kadar geldiğini duyduğu zaman hayret ve korku içinde kaldı. Nihayet annesini pek çok hediyeler ile ve elçi olarak Padişaha gönderip affını istirham ve bundan sonra da barış içinde birlikten ayrılmayacağını bildirdi. Padişah Hazretleri, Uzun Hasan'ın annesini lâyık olduğu ihtiram ile kabul ederek oğlu ile anlaşma yapmaya rıza göstermişse de kendisini geri göndermeyerek birlikte yürüyüşe katılmak üzere yanında alıkoydu (202).

Bu esnada donanma Trabzon'a varıp ve limana girerek komutanlar tarafından karaya asker çıkarılmıştı. Trabzonlular şehirden çıkarak ve karaya çıkan asker üzerine hücum etmişlerse de hücumlarında muvaffak olamamış çözülerek korku ve dehşet içinde şehre sığınmaya mecbur olmuşlardır.

Bundan sonra askerler şehre giden geçitle, dışındaki yeri zaptettiklerinden Trabzon şehri bu suretle karadan

---

(202) Sâre-Hatun: (Sitâre-Hatun, Saru-Hatun): Uzun Hasan'ın annesidir. Trabzon yolunda dağların geçit vermez yamaçlarını yayan tırmanan Fatih'e bir gün sormuş:

— Hey oğul, bu Trabzon'a bunca zahmet nedendür?...

Kestirme cevap şudur:

— Hey ana, bu zahmet din yolundadır: Zirâ bizüm elümüzde İslâm kılıcı vardur, eğer bu zahmeti ihtiyâr itmesüz bize gâzi dimek yalan olur!

ve denizden baskı altına ve kuşatmaya alınmıştı (203). O kadar şiddetli gözetleme yapılıyordu ki, içeridekilerin dışarı çıkmaları veya şehre bir şey sokabilmeleri mümkün değildi. Bu suretle devam eden yirmisekiz gün içinde içeridekiler bir çok huruç hareketi yaptılar ve hatta bazan galibiyet dahi göstermişlerse de azlıkları sebebiyle karşılarında bulunan büyük kuvvetin tazyikine dayanamayarak yine sura çekilmeğe mecbur olmuşlardı.

Bu olaylardan sonra Mahmud Paşa kara kuvvetleriyle gelip şehrin önünde karargâh kurdu. Paşa, evvelce de söz ettiğimiz gibi Mora seferinde hususî kâtip olarak Padişah Hazretlerinin yanında bulunan Thomas Kıtavulinos"u şehre göndererek ahali ve hükümdara anlaşma ile teslim olmalarını teklif ve bu hususun kabul ve kabul edilmemesi halinde onlarca hasıl olacak menfaat ve zararı sözü geçen kâtip aracılığı ile kendilerine aşağıdaki

---

(203) Trabzon Krallığı: Kelime «trapezus» den gelir. Bu kelime eski Yunancada «dört-köşe» demektir. Surlarının biçiminden dolayı böyle denildiği sanılıyor. M.Ö. VI. yüzyılda İran (Pers) İmparatorluğuna katılmıştır. Trabzon limanını kuran, İyonyalılardır. Makedonyalıların nüfuzu bu bölgeye kesin olarak erişememiştir. Kuzey Karadenizle Kırım'da kurulan Pontus Krallığı Roma'ya karşı durmaya çalışmışsa da M.Ö. I. yüzyılda Romalıların eline geçti. M.S. 395'de İmparatorluk ikiye ayrılınca, burası da bütün Anadolu gibi Doğu (Bizans) İmparatorluğunun payına düştü.

Bizanslılar 1204'de geçici olarak İstanbul'dan kovulup İznik'e sığınınca, Trabzonda da Komenus hanedanı bir imparatorluk kurdu. Anadolu Selçuklularını, İlhanileri, Akkoyunluları kendisine eğemen tanıyan bu imparatorluk, 1461 yılına kadar bağımsızlığını koruyabildi. Trabzon, Türklerin Anadolu topraklarında fethettikleri en son şehirdir.

Trabzon önceleri bir sancak olarak idare edildi. Yavuz Selim şehzadeliğinde burada sancak beyliğinde bulunmuş ve Şah İsmail'in yarattığı tehlikeyi daha o zaman yakından görmüştür.

şekilde açıkladı: «Yapılan tekliflere uymak hem hükümdar ve ailesi ve hem de ahali için menfaatlerine uygundur. Zira hükümdar ailesiyle birlikte Yüce Padişahın lûtuf ve atifeti olacak ve huzur istirahatleri temin edilecek arazi ve saire kendilerine ihsan edilecektir. Ahali ise itaatleri halinde kendilerini ve kadın ve çocukları her türlü tehlikeden uzak kalacaklar, mallarına sahip olacaklar eskiden olduğu gibi hayatlarını devam ettireceklerdir. Fakat teklif kabul edilmeyecek olursa konu sözleşme ve anlaşmalarla değil, silâh ile halledileceğinden ahalisi savaşta mağlûp olmanın getireceği ölüm ve esirliğe malların yağmalanması gibi her türlü felâkete uğracaklardır.» Hükümdar ve ahali çaresiz, kabul etmek zorunda kaldılar. Padişah Hazretleri vardığı zaman sözleşme yapacaklarını söylediler. Mahmut Paşanın gelişinin ertesi günü Padişah Hazretleri de Trabzon'a gelerek şehrin önünde ordugâh yaptı. Thomas Kitavulinos'u elçi olarak şehre göndererek, Mahmut paşaya edilen vaad gereğince sözleşme yapılmasını teklif eyledi. Bunun üzerine memleketin ileri gelenlerinden seçtikleri kişilerin yanlarına itimatnameler vererek Padişahın otağına göndererek onların eliyle bir çok hediyeler takdim ettiler. Bunlar Otağı Hümayuna geldikleri zaman Padişahın huzuruna kabul edilerek tâzimlerini sunduktan sonra sözleşmeyi yaparak ve gelenek üzere yemin ile de perçinleyerek şehri padişaha teslim ettiler. Şehrin teslim alınmasına memur olan Mahmud Paşa ordusuyla şehre girdiği zaman Trabzon hükümdarı şehri terkederek evlâd ve tebaasıyle ordugâhı Hümayuna geldi. Padişah Hazretleri kendisini huzuruna kabul edip hakkında şefkat gösterdi ve kendine ve ailesine hediyeler verdi. Ardından Padişah Hazretleri de şehre girip şehri dolaştı ve inceledi ve sonra kal'aya ve üzerindeki saraya çıkarak her ikisini sey-

letti ve kal'anın sağlamlığını ve sarayın nefâsetini ve şehirde gördüğü bayındırlığı takdir ve tebrik etti. Padişahın emirleri üzerine Trabzon hükümdarı ile maiyeti ve memleketin en nüfuzlu kimseleri şehirden çıkarak limanda bekleyen gemilere bindiler. Padişah Hazretleri donanmanın kaptanlarını yani gemi reisleriyle komutan ve memurlarını ve kılavuzlarını özel hediyelerle taltif ettikten sonra Donanma-ı Hümayunun geriye dönmesine emir verdi. Kendisi dahi bir kaç gün Trabzon'da kalarak bölgenin hükümet ve idaresini yanında alıkoyduğu donanma Komutanlarından Gelibolu valisi Kâzım beğe verdi ve maiyetine Hassâ ordusundan dört yüz seçkin asker vererek şehrin idaresini gönlünün istediği gibi düzenledikten sonra İstanbul'a dönmek için geldiği yolu takiben Trabzon'dan hareket etti. Uzun Hasan'ın memleketi yakınlarından geçerken evvelce yanlarında Trabzon'a kadar beraber getirmiş olduğu Uzun Hasan'ın valdesini bir çok hediyelerle geri gönderdi. Ve Uzun Hasan'ın yanına elçiler gönderip evvelce yapmış oldukları anlaşmaları yeniledi. Zira Padişah Hazretleri Uzun Hasan ile dostça ilişkilerin devamı arzusundaydı. Uzun Hasan dahi kendi tarafından elçiler göndererek Padişah Hazretlerini kazandıkları başarıdan dolayı tebrik ve valide si hakkında gösterilmiş olan ilgiye de teşekkürlerini sundu. Bir çok hediyeler sunarak anlaşmayı yeniledi. Bundan sonra zaferleriyle ün alan padişah, Toros dağlarını salimen geçerek yirmisekiz gün sonra Bursa'ya geldi.

Padişah Hazretleri İstanbul'a geldikten sonra Trabzon hükümdarına ve yanında bulunanlara geçimlerini temin için Karasu (204) nehri civarında yılda üçyüzbin

---

(204) Karasu nehri: Marmitsuyu da denilir. Van gölüne dökülür. İran sınırından doğar, Erçek gölünün kuzey kıyıları yakı-

gümüş sikke irad getirir bir kıtayı bahsetmiştir.

Hükümdarın yakınları arasında Yorgi Emiroki namında bir zat vardı. Aristo (205)'nun ve hakîm meşhur Zenon(206)'un felsefesine ve matematik ilmine vakıf, güzel söz söyleyen ve şiir de yazabilen bu kişinin şöhreti Padişah Hazretlerine kadar ulaştığından çağırtarak kendisiyle görüştü. Filozofun bilgisini takdir ettiğinden sık sık huzurlarına gelerek kendisiyle konuşmasına müsaade ederek bir hayli de toprak bağışladı. Padişah Hazretleri filozof ile sohbet eylediği zaman eski felsefenin felsefî inanışlarını konu eder ve tartışır ve kendisi dahi bazı sorular sorardı ki bu sohbet sırasında Padişahın bu bilgide ileri derecede derinliğe indiği anlaşılırdı.

Padişah Hazretleri başkentin idaresine ve şehrin iskân ve süslenmesi ve bayındırlığına eskiden olduğu gibi itinâ ve ihtimam ile şehir içinde camiler ve çarşı ve tersane gibi faydalı müesseseler yaptırdığı gibi diğer taraftan dahi bilgisiyle ün almış kişileri İstanbul'a getirerek

---

nından geçerek Van şehrinin güney-batısında göle dökülür. 120 km. uzunluğundadır.

(205) Aristo — (Aristote - Aristotalis): Eski Yunanın ve ilk medeniyet devrinin en büyük filozoflarındandır. M.Ö. 384 - 322'de yaşamıştır. Aristo'ya filosofların padişahı derler. Teşrih, fizyoloji, mantık ve felsefe tarihinin kurucusu sayılabilir. Kendisinden evvel belirsiz ve karışık olan bütün ilimleri tasnif etmiş ve herbirine ait esaslı kitaplar yazmıştır. Onun kıymetini ilk defa takdir edenler doğu bilginleri olmuş ve eserleri Arapça'ya çevrilmiştir. Avrupalılar onun eserlerini Arap dilinden çevirmişlerdir.

(206) Zenon: 1) Elealı Zenon (490 - 430): Düşüncenin düştüğü çelişmeler üzerinde ün almıştır. 2) Kıbrıslı Zenon (336 - 264). Hellenistik çağın en önemli filozofudur. Felsefeyi; mantık, fizik (metafizik) ve ethik diye üç dala ilk olarak Zenon'un ayırdığı söylenir.

başkenti ilim ve fen merkezi haline getirmeye çalışırdı. Bu yoldaki kutsal maksadı için de hiç bir fedakârlıktan çekinmez ve hiç bir masraftan sakınmazdı. Velhasıl benzeri olmayan bir şehir olan İstanbul şehrinin tabii letâfet ve yerinin önemine uygun şekilde bayındırlığı ve yükselmesi için gayret harcardı.

Bu sırada Ulahların hükümdarı Drakul (207)'ın, bir

---

(207) Drakul = Şeytan: Eflak voyvodosu Wlad'ın lâkabı. Bugünkü Romanya'nın topraklarında bulunan Eflak = Valachie ve Boğdan = Moldavie kıtaları, birbirinden ayrı iki prenslik halinde idare ediliyordu. Prensliklerin aralarındaki devamlı mücadeleden yararlanmak istiyen Osmanlı İmparatorluğu, Lehistan ve Macaristan gibi büyük devletler arasındaki politik anlaşmazlıklar, prensliklerin yaşaması için yeter bir sebep oluyordu.

Fatih'in tahta çıktığı zaman Eflak voyvodalığında Osmanlı kaynaklarının «Kazıklı Voyvoda» dedikleri «Dördüncü Vlad» bulunuyordu. Bu zalim prense «kazıklı» denilmesinin sebebi keyif için adam kazıklatmasıdır.

Örnek olarak yemek yerken kazığa oturtulmuş insanların can çekişmelerini seyredip zevk alması, merkebe binmiş bir papası eşekle beraber kazığa vurdurması, beşyüz soylu kişiyi birden kazığa geçirtmesi, altıyüz yabancı tüccarı kazığa vurup seyretmesi... hatta; kendisini selâmlamak için huzurda baş açmaktan kaçınan Türk elçilerinin kavuklarını üçer çivi ile kafalarına çaktırması, öldürttüğü anaların kızartılmış etlerini çocuklarına yedirmesi, anaların memelerini kestirip yerlerine çocuklarının başlarını diktirdiği, Türk esirlerinin taban derilerini yüzdürdükten sonra tuzla uğdurup keçilere yalatması... prensin başta gelen zevkleri arasındaydı.

Drakul, Osmanlılara karşı Macarlarla uyuşmuş ve bazı işler hakkında da hesap vermekten kaçınmış olduğundan, Fatih'in kuzey Anadolu seferiyle meşgul olmasından yararlanarak Türk sınırlarına saldırması, Fatih'in çağırmasından korkarak gelmemesi üzerine, uslandırılması amaciyle Vidin Muhafızı Hamza Paşa üzerine sevkedilmiştir.

Drakul bir gece paşa ile bütün maiyetini birden bastırıp el ve ayaklarını kestirdikten sonra hepsini kazıklatmış ve özellikle Hamza Paşayı da mevkiine hürmeten yüksek bir kazığa oturt-

hayli asker toplayarak evvelce kendisine Ulah memleketlerinin hâkimliğini lütfetmiş olan Padişah Hazretleri aleyhine silâhlı isyana kalkıştığı haberi geldi. Macarlar ve Ulahların hükümdarı olan Yanko, evvelce askeri kuvvetleriyle Ulah bölgesine hücum ettiği zaman Drakul'ın babasını öldürerek hükûmeti onun biraderlerinden birine vermiş ve Drakul'u diğer kardeşiyle buradan kovarak uzaklaştırmıştı. O zaman Drakul ve biraderi, Fatih Sultan Mehmed Hân Hazretlerinin pederi Sultan Murad'a sığındıklarından Sultan henüz küçük yaşta bulunan bu iki biraderi iyi kabul eyleyerek sarayda bıraktırmıştı.

Sultan Murad'ın ölümünde Osmanlı tahtına geçen Sultan Mehmed Hân Hazretleri de bunların terbiye ve bakımına pek ziyade itina eylemişti. Bilâhare Ulah Hükümetinde meydana gelen bazı siyasî olanlar sonucu olarak biraderi hükümetten kovulup ve sürüldükleri zaman Padişah Hazretleri Drakul'u büyük bir askeri kuvvetle vatanına göndererek Ulah memleketlerinin idaresini ona bıraktı. Padişaha karşı daima dost ve muhip kalacağını ve yapılan anlaşma koşullarına uyacağını esasen yemin ile kuvvetlendirmiş olan Drakul az zaman sonra bunların hepsini unutarak Padişah Hazretleri aleyhine isyan ve bir hayli askeri kuvvet ile Tuna nehrini geçerek Osmanlı Hükümetine tâbi Niğbolu ve Vidin (208) kıtaları

---

muştur. Kazıklı Voyvoda'nın Macaristan'a kaçmasından sonra memleket eyalet haline getirilmiş ve Eflak Beyliğine Kazıklı'nın Fatih'e sığınmış olan kardeşi Güzel-Radul bir Osmanlı valisi şeklinde tayin edilip onbin duka altın haraca bağlanmıştır. 15 yıl kadar Macaristan'da zindanda kalan Kazıklı, bilâhare zindandan kaçmışsa da iki yıl sonra tutulmuş ve kesik başı Türk illerinde gezdirilmiştir.

(208) Vidin (Widin): Bulgaristan'ın kuzey-doğusunda ve Tuna'nın sağ sahilinde bir kasabadır. Eski adı Viminacium = Vendemis'tir.

na akın yaptı ve bir çok insan öldürerek ve bir çok mal ve ganimetler çapul ettikten sonra yine nehri geçerek memleketine döndü.

Olaydan haberdar olan Padişah Hazretleri, yürürlükte olan anlaşma koşullarını ihtar ve isyan sebeplerini barış yoluyla sormak üzere Drakul'un yanına elçi gönderilmişse de Drakul sebep ve geliş maksadını araştırmaksızın elçileri tutuklayarak kazığa vurdurdu ve Padişah Hazretleri hakkında lâyık olmayan kelimeler söyleyerek tehdite yöneldi.

Bu hakaret Padişah Hazretlerini gazaba getirdiğinden şüphesiz cezasız bırakılamazdı. Drakul'un cezalandırılması için Padişah derhal büyük bir ordu toplayıp yığdığı gibi kış mevsiminde ordunun sefer levâzımını dahi tamamlayarak ilkbaharın gelmesiyle beraber Tuna'yı geçti. Az bir zaman içinde Ulah kıtasını baştan başa çapul ve kal'aları feth ve köyleri yağma etti. Üst perdeden atıp tutan hükümdar, Padişahın yaptığı hücumlara karşı dayanamadığından memleketin dağlık yerlerine kaçtı ve buradan olayların sonunu bekledi.

Padişah Hazretlerinin kendisiyle beraber gelmiş olan Drakul'un biraderi Radul'u (Güzel-Radul) Ulah hükümdarı tayin etmesi, kaçak kıralı pek üzmüş ve bundan sonra saltanat sürmek ümidine de son vermiş olduğundan son bir hareket yaparak Padişah Hazretlerine zarar vermeye ve hatta bu konuda hayatını feda etmeye karar verip geceleyin Otağı Hümayun'a düzensiz ve tedbirsiz surette hücum etti.

Padişah Hazretleri, taarruzu anlayarak düşmanı daha ziyade ileriye çekmek ve bu suretle onları daha kolaylıkla ortadan kaldırabilmek için askeri geri çektirdiğinden Drakul hiç bir kimseye rastlamamış ve ancak at, katır ve deve gibi hayvanlardan bir çoğunu öldürmüştü.

Padişah sonra orduya işaret vererek her taraftan hücum edilmesini emir ettiğinden Osmanlı Askeri büyük bir şevkle emre uyarak hücum edenlerin hemen hepsini öldürdüler. İçlerinden pek az kimse canlı olarak tutuklanmıştır. Drakul savaş meydanında gizlenerek ardından Macar bölgesine kaçtı. Macarlar da kendisini tutuklayarak hapsettilre.

Padişah Hazretleri, yukarıda söylediğimiz gibi Radul'u hükümdar tayin ederek hükümeti ona teslim ve sadakatını temin etti. Esirleri ve sığır ve koyunları askerlere dağıttıktan sonra yine Tuna nehrini geçerek yaz mevsiminde Edirne'ye geldi.

Edirne'de bir süre orduyu istirahat ettirdikten sonra Deniz Kuvvetleri komutanlarını çağırarak Midilli üzerine hareket olunmak üzere ikiyüz kadar savaş gemisinin hazırlanmasını emir ve irade eyledi.

Bu adanın hükümdarı olan «Doryus»ın ölümünden sonra hükümet vârisi olan oğulları Padişah ile anlaşma yaparak her yıl muayyen miktarda vergi vermeyi taahhüt eyleyip Osmanlı Devleti ile dostane ilişkiler kurmuslardı. Fakat bunlardan «Nicolas» (Gattilusio) «Dominico»yı hapis ve hile ile öldürdüğü gibi barış ilişkilerini de bozacak kötü düşüncelere dahi saparak niyetlerini az zaman sonra meydana çıkardı. Şöyleki: Her yıl verilmesini taahhüt eylediği vergiyi vermekten kaçınma ve İtalyanlarla gizli ilişkilerde bulunarak sözleşme yapılması ve memleketi limanlarına dahil olan korsan gemilerine iyi kabul gösterdikten başka kendisi dahi donattığı gemileri kılavuzlar vasıtasiyle Midilli Adası yakınlarında bulunan Osmanlı sahillerine ve hatta Gelibolu yarımadasına ve Trakya ve Makedonya sahillerine sevkederek bu sahilleri tahrip ve buralarda haydutluk yaptırırdı. Nicolas'ın söz edilen hainliklerinden bilgi sahibi olan Pa-

dişah Hazretleri bu adamın yanına bir kaç defa memur göndererek barışı ve iyi ilişkileri bozacak davranışlardan kaçınmasını, anlaşma koşullarına uymasını ve vergilerin ödenmesine gayret etmesini ve aksi halde savaş açacağını bildirdi. Bunlara karşı Nicolas bazan yaptıklarını inkâr eder ve bu suretle Padişahı aldattığını zannederdi. Bazan da İtalyanların dostluklarından pek ziyade ümitli olarak Padişahın buyurduklarına önem vermezdi. Bu sebepten dolayı Padişah Hazretleri kendisini tehdit etmiş ve hatta donanma bile göndererek Midilli'nin bir bölgesine akın yaptırmıştı. Nicolas korku dolayısıyle bu kötülüklerden geçici olarak vazgeçmişse de hakikat halde yine eski davranışlarında sebat ve israr ediyordu.

Nicolas'ın bu durumu Fatih Hazretlerini gazaplandırdığından donanma donatılarak ve içlerine silâh ve taş atan makinalar ve sair savaş araçları ve atış makinaları konularak Mahmud (Vezir-i a'zam) Paşayı donanma komutanı ve serdarı tayin ederek Midilli adasına gönderdi. Kendisi dahi Çanakkale Boğazını geçtikten sonra Asya yoluyla Midilli adasına doğru ihtişamlı bayrağını dalgalandırdı. Çanakkale dolaylarında eski Truva (209) bölgesinin merkezi olan İlion şehrine geldiğinde bu şehrin tarihî kalıntılarını ve diğer güzel eserlerini ve yerini seyir ve temaşa ve denizden ve karadan taşıdığı önemi takdir etti.

---

(209) Truva (Troia): Bugün Çanakkale'nin Biga ilçesi merkez bucağına bağlı Hisarlık köyünün bulunduğu yerde ilk çağlarda kurulmuş bir şehirdir. İlion şehir devletinin başkenti olan Truva şehri yüzyıllar boyunca toprak altında kaldıktan sonra, 19. yüzyılda, Alman arkeoloğu Heinrich Schlieman tarafından yapılan kazılar sonunda bulunmuştur.

İlkçağ şairlerinden Omiros'un Truvayı ve bu şehrin başından geçenleri «İliade» adındaki eserinde anlatmıştır.

Fatih Hazretleri burada «Achilleus» (210) ve «Ajas» ve sair kahramanların gömülü bulundukları yerleri araştırmış ve Hommerus'un büyük sitayişle söz ettiği bu kişileri ve yaptıkları büyük hizmetleri hatırlayarak haklarındaki takdirkâr hislerini belirtmiş ve kendilerini methetmişlerdir. Padişahın başını sallayarak şu sözleri söylediği rivayet edilir: «Cenab-ı Hak, beni bu şehrin ve halkının müttefiki olarak bu zamana kadar sakladı ve korudu. Biz bu şehrin düşmanlarına galip geldik ve onların yurdlarını aldık. Burasını Makedonyalılar ve Tesalyalılar ve Moralılar almışlardı. Bunların biz Asyalılara karşı defalarca yaptıkları kötü davranışların intikamını, aradan bir çok devirler ve yıllar geçmesine rağmen onların ahfadından aldık (211).

Padişah Hazretleri buradan «Lekton»a oradan Midilli adasına karşısındaki kıtaya giderek Midilli şehrinin karşısında bulunan yeri karargâh yaptı. Mahmud Paşa dahi, ikiyüz parçadan kurulu donanma ile Gelibolu'dan hareket ederek üç gün içinde Midilli'ye vardı. Karaya bütün askeri çıkarıp şehre yakın bir yerde ordugâh kurdu. Midilli ahalisi bir huruç hareketi yapmışlarsa da silâhdarlar tarafından pek şiddetli surette tazyik edildiklerinden tekrar kal'a içine sığınarak olayların sonucunu bek-

---

(210) Achilleus (Aşil): Yunan mitolojisinin en önemli kahramanlarından biridir. Troia savaşlarındaki kahramanlıkları Omiros'un (İlias = İlyada) destanında anlatılmıştır.

(211) Eski Yunanlılarla eski İranlılar arasında meydana gelen savaşı (Med = Pers savaşları) yazmış olan müverrih İredodos tarihi başlangıcında ötedenberi Avrupa ile Asya arasındaki çatışmayı bu savaşa sebep olmak üzere kaydediyor ve Truva olayının da bu savaşın bir eki olduğunu ileri sürüyor. Müverrihimizin Truva kahramanları hakkında Fatih Sultan Mehmed Hân Hazretlerine bağladığı yukarıdaki sözler hakikatte İskender tarafından söylenilmiştir (çev.).

lediler. Mahmud Paşa, şehrin anlaşma ile teslimini hükümdara teklif etmişse de bu teklif kabul edilmediğinden Paşa, evvelâ şehir dışındaki yerlere yaptırdığı akınlarla yıktı ve tahrip ettirdi ve ardından suru çevirdi ve toplar koydurarak muhasaraya başladı. Bu suretle geçen altı yedi gün içinde surun bir çok kısmı yıkılmışsa da şehir içindekiler büyük direkler getirip yıkılan yerleri içten ve dıştan tamir ve setlerin üzerine toprak ve saire yığarak bu suretle savaşa devam ediyorlardı.

Bu harekâtı karargâhlarından izlemekte bulunan Padişah Hazretleri, hazırlık yapılarak şehre hücum için artık vaktin geldiğini ve ilk çarpışmada alınacağını hesaplayarak ordunun ve silâhdarların acele adaya geçirilmesini emir buyurdu. Kendisi dahi bir savaş gemisine binerek adaya geçip cereyan eden olayları Mahmud Paşadan tahkik ettikten sonra atına binerek şehrin denizden ve karadan hücuma uygun olan yerlerini denetledi. Sonra ordunun saf düzeninde yer almasını ve savaş gemilerinin liman tarafından hücum etmek üzere hazırlanmasını emir buyurdu. Padişahın adaya geldiğini ve ordu ve donanmanın hücuma hazır olduğunu gören içeridekiler korku ve ümitsizliğe düşmüşlerdi. Zira cesur ve çok olan hücum edenlere karşı ne surların ne kendilerinin karşı koyamayacaklarını ve Padişahın burasını almadıktan sonra ayrılmayacağını anlıyorlardı. İşte bu sebepten dolayı Osmanlı karargâhına gönderdikleri adamlar ile teslim olduklarını bildirerek evvelce yapılan tekliflere uymadıklarından dolayı Padişah Hazretlerinden kusurlarının bağışlanmasını istirham eylediler.

Fatih Hazretleri, gelen kişileri resmî surette kabul ederek kendilerini temin eyledi. Ardından Midilli ahalisi daha hükümdariyle beraber Padişahın huzuruna gelerek

saygılarını sundular ve şehri teslim ettiler. Fatih Hazretleri, bunları güzel bir şekilde kabul ve kendilerine hediyeler verdi. Sonra şehri gezerek pek ziyade beğendi. Adanın diğer kal'a ve kasabalarındaki ahali dahi gurup gurup gelerek teslim oldular. Padişah Hazretleri Mahmud Paşayı adada bırakarak, idaresinin düzenlenmesini ve bu konudaki düşüncelerini söyleyerek yapılmasını emir ve irade buyurdu. Dört gün kaldıktan sonra bir savaş gemisiyle Anadolu kıtasındaki karargâha döndü. Oturdukları sırada adanın her yönünü gezerek büyüklük ve güzelliğini ve taşıdığı özellikleri takdir etmiştir.

Padişah Hazretleri, şehir ahalisini ve bütün büyükler ve kadınlar ve çocukları toplayarak bunları üç kısma ayırdı ve birinci kısmının yıllık bir vergi vererek şehirde oturması ve mallarından yararlanmasına müsaade verdi. İkinci bölümü İstanbul'a naklettirdi. Üçüncü kısmı ise esir olarak askerlere dağıttı. Ele geçen İtalyan mustazzaf askerlerini de öldürttü. Adadaki kal'a ve kasabalar evvelce bulundukları gibi bırakılmışlarsa da sonra bunlardan bir kaç seçilerek diğerleri yıkılmış ve halkı İstanbul'a nakledilmiştir (212).

Mahmud Paşa, ada halkı yanında şecaâti ve sair meziyetleriyle tanınmış bulunan Ali Sami (213) adındaki

---

(212) Yerli halk üç sınıfa ayrılmış, zenginler İstanbul'a gönderilip kendilerine evler ve arsalar verilmiş, fakirler adada bırakılarak vergiye bağlanmış ve orta sınıftan gençler ise devlet hizmetinde kullanılmak üzere alınmıştır. Fatih'in bu tutumunun sebebi; kuşatmanın başında yapılan teslim tekliflerinin ret edilmesi ve kan dökülmesine meydana verilmiş olmasıdır.

Türk sahillerine saldırılarda bulunup can ve mal güvenini bozmuş bulunan üçyüz kadar İtalyan ve Aragon korsanı da Fatih'in buyruklariyle idam edilmiştir.

(213) Ali Sami: Kitapta isim Ali Samios'dır ki, Sisamlı Ali suretiyle çevrilebilir. Fakat Sisam adası o zaman Osmanlı yöne-

bir kişiyi adaya idareci seçerek tayin ettiği gibi şehre ve diğer kal'alara dahi lüzumu kadar muhafız asker bırakarak adanın idaresiyle ilgili işleri de bitirdikten sonra ada karşısında bulunan Padişah Hazretlerinin yanına döndü. Donanma-i Hümayun komutanları da elde edilen ganimetleri ve İstanbul'a nakil ve yerleştirilmesi irade buyurulmuş olan Midilli hükümdariyle maiyetinde bulunan kişileri ve bunların ailesi bireylerini gemilere bindirerek Gelibolu ve İstanbul'a döndüler.

Padişah Hazretleri ordudan ayrılarak hassa alayı ile sonbahar sonlarında İstanbul'a döndüler. Bu olaylar tahta çıkışlarının onikinci yılına rastlar.

Midilli, yüzelli yıldanberi bayındırlık ve servet kazanmıştı ki, bu parlak devri, İtalya'da zadegân sınıfına mensup Gattilusis ailesinden olup Midillî hükümetini Bizans imparatorlarından alan ve bu ailenin birinci hükümdarı bulunan «Nicolas»ın ilk hükümetinden başlar. Nicolas ilim ve irfan ve basiret sahibi bir zat olduğu gibi hükümdarlık işlerine de hakkiyle vakıf ve politikada pek mahir idi. Bu hükümdarın idaresi zamanında Midilli adası geçmiş zamanlarda haiz olduğu ikbal ve medeniyetin kat kat üstünde kalkınma ve terakkiye nail oldu ve çevresindeki kıtaları da itaat ve hükmüne aldı.

Midilli hükümeti fazla sayıda gemiye malik olup bunun bir kısmı seferde olduğu vakit, diğer kısmı tersanelerinde dinlenir ve bu suretle donanmanın bakımına özenilir ve dikkat olunurdu. İşte bu büyük deniz kuvveti yalnız ada cıvariyle yetinmeyerek Suriye ve Mısır denizlerinde de dolaşırlar ve akın ve fütuhat yaptıkları cihet-

---

timinde bulunmadığı cihetle, burada sözü geçen Ali Sami diğer Bizans tarih yazarlarının söylediklerine göre kanun yapıcı meşhur hakim Ali Bestanî'dir (çev.).

le Midilli'nin bu bölgelerde dahi sözü geçmekte olduğundan yılda bir vergi vermek suretiyle ada hükümetinden barışı satın alırlardı.

Fakat Nicolas'dan sonra hükûmeti tevarüs etmiş olan torunları ve bilhassa bu hükümdar zamanında adanın eski parlak ve renkli devirleri sönmeğe ve sözünün geçtiği geniş çevre sınırları da küçülmeye başladı. Sonraları Osmanlı hükümdarları memleketleri dahilindeki denizlerde bayrak dalaglandırmaya başladıkları zaman buralarda bulunan adaları da itaatleri altına soktuklarından Midilli adası da diğer adalar gibi ilk önce Osmanlı Hükümetine itaat ederek harç vermiş ve sonra kesin olarak alınmıştır. İşte Midilli Adasının yükselme ve batış dönemi macerası...

Padişah Hazretleri İstanbul'a geldiklerinde Midilli'den buraya naklettirdikleri ahaliyi şehrin bir yerine yerleştirdi ve bir kısmına inşa edilmiş ev ve bazılarına ev yapmak için arsa ve ihtiyaçları nisbetinde eşya bağışladı. Hükümdarları olan Nicolas'ı ise ilk defa hapis ve sonra bazı sebeplerden dolayı öldürttü.

Denize hâkim olan bir devletin hüküm ve nüfuzunun dünyaya yayılacağı ve İtalyanların ve bilhassa Venediklilerin donanmaları sayesinde deniz hâkimiyetini elde ederak Akdeniz adalarını nüfuzları altına alan ve Asya ve Avrupa kıtalarındaki Osmanlı sahillerine zarar verdikleri Padişah tarafından yakinen bilinmekte ve görülmekte olduğundan Padişah Hazretleri büyük bir donanma hazırlayarak deniz hâkimiyetini de eline almak ve İtalya ve Venediklilerin kuvvetlerini ortadan kaldırıp kötü niyet ve maksadlarına son vermek isterlerdi. Bu sebepten dolayı Padişah Hazretleri elde bulunan gemilere ilâveten bir çok gemi daha yaptırarak bunların mürettebatını teş-

kil etmek üzere ülkenin her tarafından döğüşcü efrad seçilmesi için irade buyurdu.

Diğer taraftan Marmara ve Karadeniz'i dışarıdan gelecek saldırılardan ve bilhassa haydutça yapılan akınlardan korumak ve Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlamak maksadiyle Çanakkale Boğazının her iki yönünde kuvli kal'alar yapılmasına teşebbüs edip —Evvelce İstanbul Boğazını dahi bu suretle takviye ve tahkim etmişti— bu konuda yetkili kişileri Boğazın en dar ve en süratli cererayan olan yerlerini incelemek ve tesbit etmek üzere gönderdi. Bu uzmanlar Maydos (214) ve Eleos arasındaki burun ile Asya sahilinde ve sekiz stadion (1511 metre) uzunluğunda devam eden Dardanya «Dardania» (215) kıtası arasını Boğazın en dar yeri olmak üzere keşif ve tayin edip incelemelerinin sonucunu Padişah Hazretlerine arzettiler.

Dardanya kıtasında eski bir burcun kalıntıları bulunmaktadır. Hükümdarlardan birinin bu burcun yakınından boğazı zincir ile kapamaya teşebbüs eylediği fakat akıntının şiddetinden zincir bükülüp kırıldığından kullanılmasının mümkün olmadığı söylenir.

Padişah Hazretleri Gelibolu ve Bolayır valisi ve donanma ve sahiller komutanı Yakup Beği derhal yanına

---

(214) Eceabat (Maydos): Gelibolu yarımadasının güney kısmını meydana getiren Eceabat ilçesi, 545 km.2 yüzölçümündedir. Çanakkale Boğazı üzerinde, küçük bir koyun kıyısında kurulmuştur. Eski adı «Maydos» tur.

(215) Dardania: Frenklerce kullanılan «Dardanelles» adı bu kelimeden alınmıştır (çev.).

Çanakkale Boğazı: Marmara Denizini Ege'ye bağlayan boğaz. Uzunluğu 60 km. kadardır. Kuzey ve güney uçlarında genişliği 7 km. yaklaşır. En dar kısmı, ortada, Çanakkale şehrinin bulunduğu yerdedir (1300 mt.). Ortalama derinliği 50-60 metredir. Eski adı: Hellespontus'tur.

çağırtarak kal'aların (216) acele yapılmasını ve buna ait diğer işlemlerin yerine getirilmesini emir buyurduklarından, Yakup Bey de büyük masraflarla işe hemen başladı.

Fatih Hazretleri dahi gelecek ilkbaharda Tuna yakasında yerleşmiş bulunan Dalmat yahut Boşnak denilen kavim üzerine asker sevketmek için kış içinde hazırlıklarla meşgul oldu.

Boşnaklar, oturdukları geniş ve bereketli bir kıta üzerinde büyük bir hükümet kurmuş ve orayı imâr etmişlerdi. Memleketlerinin sınırları büyük derbetlerin, sarp ve uçurumlu dağların meydana getirdiği tabiî korunaklar ile temin edilmiş olduğu gibi içerideki kal'a ve kasabalar dahi gayet metin ve müstahkemdi. Bundan başka Boşnaklar satvetli ve kudretli hükümdarlara mal'kdiler. Bu hükümdarlar Macar kırallariyle daima dostça ilişkilerde bulundukları gibi bir saldırı olduğunda birbirlerine yardım şartiyle aralarında sözleşme yapmışlardı. Boşnaklar memleketlerinde daima müstakil ve özgür kalmak ve Osmanlı Hükümetine asla tâbi olmamak istediklerinden ve bu hususta kuvvetlerine de dayandıklarından Padişah Hazretleriyle barış anlaşması imzalama-

---

(216) Çanakkale hisarları: Marmara Denizini Ege Denizine bağlayan Boğazın iki sahiline yaptırdığı istihkâmlarla Fatih, bu boğazı da kontrol altına almıştır. İstihkâmlar Boğaz'ın en dar yerine karşılıklı olarak yapılmıştır. Anadolu sahilindeki »Kal'a-i Sultâniyye = Çanakkale) ve Rumeli sahilindekine de «Kilid ülbahr-» denir. Bu istihkâmların o devirde Gelibolu Sancak Beyi ve Donanma Komutanı olan Yakup Bey tarafından yaptırıldığı rivayet edilir.

Bu suretle, Venedik, Ciniviz, Papalık ve Rodos donanmalarının İstanbul'a kadar uzanmaları, Karadeniz'e çıkmaları bir hayal olmuştur. Çanakkale istihkâmlarının bir yıl içinde bitirildiği söylenir. Çanakkale hisarı, otuz topla donatılmış olup Boğaz'dan geçen gemilerin hisarın önünde demirleyip izin almaları usuldendi.

ya ve Sırp ve Arnavutlar gibi yılda bir vergi vermeye asla yanaşmazlardı. Hatta barış anlaşması yapılması Padişah tarafından kendilerine bir kaç defa teklif edildiği halde bu teklifleri kabul etmemişler ve küçümsemişlerdi (217). Bundan ötürü Padişah çok kere bunların üzerine asker göndererek memleketlerini yağma ve erkek ve kadın ve çocukları ve hayvanları ganimet olarak almış ise de bunlar hiç bir zaman eski fikirlerini değiştirmemiş ve inad ve ısrarları sonucu felâket ve zararları olduğu halde kendilerince uygun buldukları bu tutumlarından hiç bir şekilde vazgeçmezlerdi. Boşnakların bu davranışlarından artık tamamiyle gazaplanmış olan Fatih Hazretleri kış içinde hazırlık görerek bahar mevsiminin gelmesiyle beraber piyade ve süvari askerinden kurulu ve makina ve sair savaş aletleriyle donatılmış olan ordu ile Edirne'den hareket ve hızlı bir yürüyüşle Osmanlı sınırlarını geçip Boşnak sınırına vardı. Bir süre dinlendikten sonra Boşnak kıtasına hücum ve yukarı taraflara doğru çıkarak yolunda rastladığı yerleri yakıp ve yıktı ve hayli çapul sürdü ele geçen kal'aların bir çoğunu dahi yıkarak ve bir kısmını yıkmayarak içerilerine muhafız asker koydu. Velhasıl Padişah Hazretleri az bir müddet içinde memleketin büyük bir kısmını dolaşarak kal'aların bazısını zorla, bazısını ahalinin kendi istekleriyle tes-

---

(217) İstanbul'un alınması, Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarının kesin olarak Türk kontroluna geçmesi, Türklerin Balkan yarımadasında açılmaları, Papa'nın devamlı olarak endişesini artırmış ve yeni Haçlı Seferleri düzenlemek için çabalar harcamasına sebep olmuştur. Papa'nın bu propagandalarına kapılanlar arasında; Bosna Krallığı ile «Saint-Sabbas» adiyle anılan Hersek Dukalığıdır. Bosna Kralları bir süredenberi Macar Kralı Mathias'dan, Venedik Cumhuriyetinden, Arnavutlardan hatta Roma'dan Türklere karşı savaş için yardım istedikleri, Fatih Sultan Mehmed tarafından yakinen bilinmekteydi.

lim olmalarından ötürü barış yolu ile aldı. Hiç bir mukavemete rastlamadan geçtiği bölgeleri bütünüyle aldıktan sonra, sonunda hükümdarın sığındığı şehre yaklaştı. Çevrede Yayça (218) denilen şehrin gayet kuvvetli olan kal'asında hükümdarı kuşattı ve içeride bulunanlara teslim olmalarını teklif etti. Fakat içeridekiler bu teklife uymadıklarından Fatih Hazretleri şehri her taraftan askerle çevirip etrafa tâbiye ettiği toplarla sur'u az zamanda tahrip ettikten sonra büyük kuvvetlerle kal'aya hücum etmek üzere hazırlıklara başladı. Sur'un mühim bir kısmı yıkıldığı ve Padişahın hücuma hazır bulunduğunu gören ahali zorla kal'anın alınması halinde kendilerinin bütün olarak mahvolacaklarını anladıklarından, teslim olmaya karar verip hükümdarın bilgisi olmaksızın Padişaha elçiler gönderdiler. Hükümdar, tebaasının bu teşebbüsünden haberdar olduğu zaman kimseye gözükmeksizin şehirden kaçtı, fakat Osmanlı nöbetçileri işi anlayarak kendisini tâkip ve canlı olarak tutuklayarak Padişahın huzuruna getirdiklerinden ölüm ile cezalandırıldı (219). Bundan sonra ahali şehirden çıkarak

---

(218) Yayça (Yayçe, Jajcza, Jajce): Yugoslavya'da eski Bosna Krallığının başkenti olan kasaba. Banjaluka'nın 50 km. güneyindedir. Bu küçük krallığın başkenti olan Yayça'nın 1463 yılı mayıs ayında teslim olması üzerine diğer önemli şehirler de anahtarlarını sunarak veya pek az bir karşı koyma ile Türk egemenliğini kabul etmişler, adalet ve refaha kavuşmuşlardır.

(219) «Stipan/Stefan Tomaşeviç», «Musannifek» adiyle meşhur Şeyh Ali Bestamî fetvasiyle idam edilmiştir.

İdamın sebebleri kısaca özetlenirse:

— Türk elçilerini zindana attırmış ve bir söylentiye göre de idam ettirmiştir.

— Yakalanarak ordugâha getirildiğinde teslim işiyle meşgul olmamış ve ilgilenmemiştir.

teslim oldular. Padişah Hazretleri bunları gayet anlayışla kabul ederek kendilerine yumuşak muamele yapıldı, tesbit edilmiş olan yıllık verginin verilmesi şartiyle eskiden olduğu gibi şehirde oturmalarına müsaade etti. Sonra şehre girip her tarafı gezerek burasının izlediği maksada yararlı ve dolayısıyle korunması gerekli olduğuna kanaat eyledi. Esasen bu bölgenin Macaristan ile sınır komşusu olmasından dolayı pek ziyade ehemmiyeti ve bir orduyu alacak kadar geniş olduğundan Padişah Hazretleri Osmanlı sınırlarına katılmasını istemişti. İşte bu sebepten ötürü Fatih Hazretleri buraya önemli sayıda muhafız asker koyduktan sonra memleketin diğer taraflarına da hücum ederek yaz mevsiminin bitmesinden evvel Bosna ve Dalmat kıtasını tamamiyle feth ve üçyüzden ziyare kal'a zaptetti. Küçük hükümdarlardan dahi dört tanesini tutukladı.

Yine bu mevsim içinde Venedikliler evvelce yapmış oldukları anlaşmayı bozarak Osmanlı Hükümeti ile savaşa kalkıştılar. Mora ve Yunanistan eyaletleri valisi olan Ömer Beyin Venediklilere karşı sebepsiz olarak şiddet göstermiş olması bu savaşın çıkmasına sebep olmuştur. Şöyle ki: Ömer Bey, Venediklilerin sınır komşusu bir ülkenin valisi olması dolayısiyle komşuluk hukukuna uyması ve Venediklilerle dostane ilişkilerde bulunması gerektiği halde Ömer Bey, aksini yapmış ve Venediklilerin kendisini küçümsediklerini zannedip intikam almak ama-

---

— Macaristan, Papalık, Venedik ve Arnavutları Türkler aleyhine kışkırtmıştır.

— Sırp verâseti konusu Türkler tarafından çözülürken, Sırpları Osmanlılar aleyhine kışkırtmıştır.

Koyu bir Türk düşmanı olan kralın suçları kısaca bunlardır.

diyle ansızın Naupaktos (220) şehrine hücum ve etrafına akın ederek bir çok erkek ve kadın ve çocuk ve hayvanatı almış ve ganimet saymıştı (221). Bununla da yetinmeyerek Mora'daki diğer şehirlere bunlar arasında «Coronia» ve «Methoni» şehirlerine de sudan bahanelerle saldırıda bulunurdu. Barış ve sükûnetin devamı dolayısı ile beklenilmeyen bir zamanda anî surette yapılan bu hücumlar ahalice ve Venediklilerce büyük kedere sebep oldu. Padişaha karşı savaş açmalarına bir özür oldu. Esasen Venedikliler Mora kıtasına kendilerinin kaybolmuş bir mülkleri gözüyle bakmakta oldukları ve tekrar almayı bir gaye edindikleri cihetle bu bölgenin Osmanlılara geçtiği gündenberi Padişaha karşı savaş açmak için daima bir sebep aradıklarından bu olayı sebeb ve bahane sayıp şikâyet etmeye başladılar. Elçi göndererek müzakere yoluyla anlaşmazlığın halledilmesi mümkünse de Venedikliler bu cihete yanaşmayıp Mora'yı işgal etmek üzere derhal bir ordu ve uzak denizlere mahsus küçüklü büyüklü yetmiş kadar savaş gemisinden kurulu bir donanma düzenleyerek ve bu donanmayı her türlü silâh ve atış makinaları ve aletler ve diğer araçlar ile donattıkları gibi demir, kereste, kireç gibi bina yapılmasına mah-

---

(220) Naupaktos (Naupactus): Kuzey Yunanistan'ın güney sahilinde ve Korintos körfezi üzerinde bulunan İnebahtı limanı ve şehri. İtalyanlar Lepanto derler.

(221) Savaşın hakikî sebebi: Türk hâkimiyetinin Akdeniz'e yayılması ve bu bölgelere yerleşmiş bulunan Venedik ticaretinin eski verimini kaybetmesi, Karadeniz ve Çanakkale Boğazlarının Türkler tarafından kontrol altında bulundurulması ve özellikle Mora'nın elden çıkmış olması.

Dış sebebi ise: Bir Türk kölesinin Atina'daki devlet hazinesinden büyük çapta para çalarak Venediklilere ait Koron şehrine sığınması ve Venediklilerin türlü bahanelerle bu hırsızı geri vermemeleridir.

sus eşyayı da yapı kalfalarıyle gemilere koyarak ve silâhdarlar ise kendi alaylarından zırhlı askerlerini ve bir çok yabancı askeri dahi gemilere bindirdiler. Şecaat ve meziyeti ve deniz ve kara kuvvetlerinin sevk ve idaresindeki mehareti ile nam almış olan bir kişiye de donanma ve ordunun komutasını verdiler (222).

Venediklilerin pek parlak ümit ve tasavvurlarla gönderdikleri donanma, Adriyatik ve Sicilya denizlerini geçtikten sonra Korfu ve «Lefkaba» ve Enaks ve Kefalonya (223) yakınlarından geçerek ve Mora'nın «Ilis» denilen burnuna geldi. Sonra Ahaya sahillerinde bulunan «Rion» burnu ve «Crissa» körfezi önünden dönüp Korintos sahilinde demirledi. Gemilerin içindeki askerler burada karaya çıkıp Korint geçitlerini istilâ ve işgal eylediler. Venedikliler (224) ilk önce geçidi surla kuvvetlendirip (225) emniyet altına aldıktan sonra Mora üzerine yürü-

---

(222) Deniz kuvvetlerine: Luigi Loredano ve kara kuvvetlerine de: Bertoldo d'Este komuta ediyordu.

(223) Kefalonya (Cephalonia): Mora'nın kuzey batısında bulunan Yunan adalarından en büyüğü.

(224) Venedik (Venezia = Venetia): İtalya'da, Adriya Denizinin kuzey (kuzey doğu) kıyılarında adacıklar üzerinde kurulu bir şehirdir. Venedik, kuzeyden Barbar istilâsından kaçanlar tarafından 452'de kurulmuştu. Batı-Roma İmparatorluğundan ayrı, bağımsız bir devlet halinde idare ediliyordu.

Gemicilikte çok ilerlemiş olan Venedikliler ticaret üstünlüğü kazandılar. Haçlı Seferlerine katılarak Doğu'ya yaptıkları seferlerle zenginleştiler. XIII. yüzyılda Venedik, batının en zengin, denizde ve sanatta kuvvetli bir ülkesi haline geldi. Osmanlı İmparatorluğunun denizlere açılmasiyle bu üstünlük yavaş yavaş söndü. 1797'de Napoleon, Venedik Cumhuriyetini Avusturya ile Fransa arasında böldü. 1866'da Venedik kesin olarak İtalya'ya katıldı.

(225) Bizans İmparatoru İkinci Manuil tarafından Türklere karşı yapılmış, bütün yarımada boyunca uzanan muazzam bir

mek fikir ve tasavvurunda bulundukları cihetle gemilerdeki malzeme ve eşyayı çıkarıp büyük bir hevesle surun inşasına başladılar. Bu sırada Mora'nın içerilerinde ve sahilinde bulunan ve Padişah Hazretlerine tâbi olan kal'a ve kasabalardan bazıları da isyana başlayıp düşmana katılıp ve onlar tarafından gönderilen muhafız askerlerini kabul ettiler. Mora'nın diğer parçaları ise durumun aydınlanmasına kadar isyan için fırsat bekler durumda kaldılar.

Mora Valisi Ömer Bey, derhal Padişaha adam gönderip düşman donanmasının geldiğini bildirdi. Diğer taraftan dahi idaresi altındaki yerlerde olan idarecileri toplayarak ve Mora'da oturan Arnavutların bir kısmını kendisine çekip ve bu suretle bir hayli asker tedarik edip kendisinin oturduğu Corint şehrini korumakta ve düşmana taarruz için uygun bir zamanın ve yardımcı askerlerin gelmesini beklemekteydi.

Padişah Hazretleri, bu durumdan haberdar olduğu zaman derhal Mahmut Paşayı çağırarak silâhdar ve tirandazlardan ve mükemmel surette donatılmış, cengâver, hassâ ordusu askerlerinden kurulu bir kuvveti komutası altında Mora'ya sevketti. Kendisi dahi Bosna kıtasının idaresini gönlünün istediği gibi düzenleyen ve şecaati savaş fennindeki mahareti ile ün almış bir kişiyi memleketin valisi olmak üzere yeter sayıda askerle orada bırakarak Yayça kal'asına ve yıkılmayan kal'a ve sa-

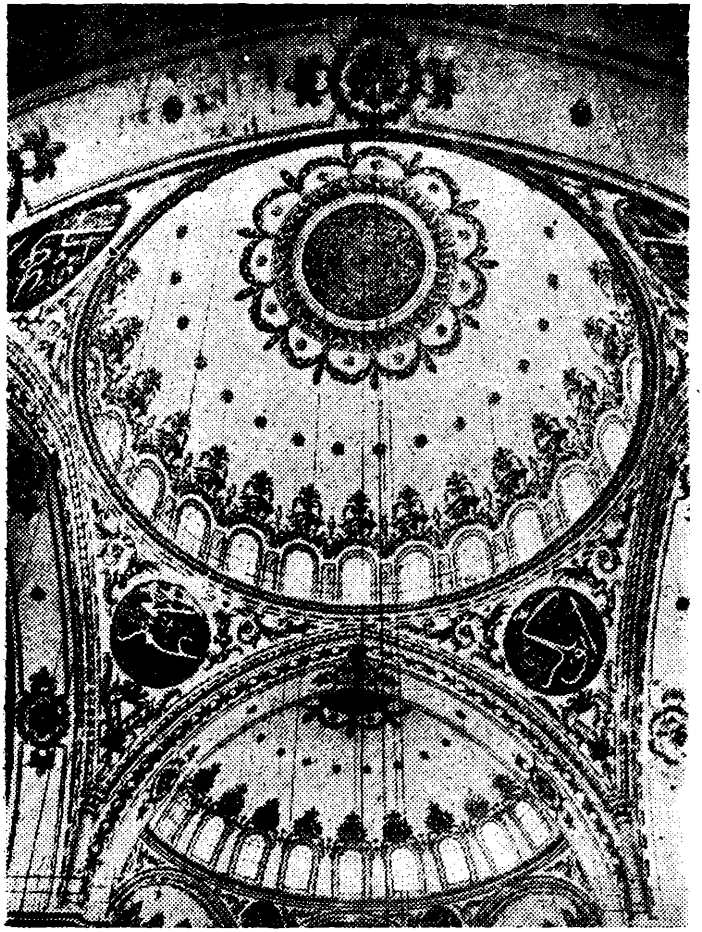
---

duvardır. Med Savaşları sırasında Yunanlılarla - Persler, Milâttan sonra Romalılarla - Gotlar, Bizanslılarla - Hunlar arasındaki savaşlarda ün alan bu set muhtelif çağlarda onarılmış ve büyütülmüştür. Venedikliler iki hafta içinde otuz bin işçi kullanarak 136 kuleli, altı mil uzunluğundaki bu istihkâmı onarmışlardır.

reye muhafız asker koyup ve dizdarlar (225/2) tayin edip sonbahar sonunda Edirne'ye döndü. Bu olaylar taht'a geçişlerinin onüçüncü yılına rastlar.

(225/2) Dizdar: Kale muhafızları için kullanılır. Osmanlı Türklerinde çok geçen bu kelime daha ziyade kale ağası makamındadır. Önemli memuriyetlerdendir. Kalenin bütün durumu kendisinden sorumluydu. Dizdara hüküm gönderilir, doğrudan doğruya emir tebliğ olunurdu. Dizdarlar kalede bulunmaya, geceyi orada geçirmeye mecburdular. Kaleden lüzumsuz yere yüz adımdan ziyade uzaklaşmamaları kanundu.

V. KİTAP

Fatih Camil'nin Kubbesi

BU kitap, Venedikliler ve Boşnaklar üzerine ikinci defa yapılan sefer-i Hümayun ile Arnavutlara karşı yapılan ikinci seferin açıklanması ve Arnavutluğun Osmanlı sınırlarına alınmasını ve burada surlarla müstahkem şehir yapılmasını özetle dört yıl içinde olan olayları anlatır.

Mora'ya hareket eden Mahmud Paşa, Korintus giriş yeri dışında, «Kithairon» etekleri yakınlarında karargâh kurduktan sonra Ömer Beye gizli olarak bir adam gönderip geldiğini bildirip ve düşmanın durumunu sordu. Bu ilişki sonunda özel işaretle birbirlerine bilgi verip aynı zamanda düşmana hücum etmeğe karar verdiler.

Diğer taraftan Venedikliler dahi bir çok işçi kullanarak üç yahut dört stadion uzunluk eksik olmak üzere az zaman içinde surun yapılmasını bitirmişlerse de yüksekliğini, üzerinde tehlikesizce savaş yapabilecek bir dereceye yükseltememişlerdi. Bu esnada Ömer Bey fırsat bularak Mahmut Paşa'ya haber gönderdiğinden birisi içeriden, diğeri dışarıdan olmak üzere her ikisi aynı zamanda düşman ordusuna hücum ettiler. İki taraf arasında pek şiddetli vuruşma olup, Venedikliler biraz dayandıktan sonra bozuk düzen kaçmaya başladılar. O zaman silâhdarlar bunları takip ederek tutabildiklerini öldürüp ve esir eylediler. Sahile kadar yetişenler bin müşkülât ile gemilere binerek ok uzaklığından çıkmak üzere denize açıldıktan sonra gemilere sığınanları almak üzere dur-

dular. Çünkü sahile gelenler canlarını kurtarmak için silâhlarını bırakarak ya silâhlarıyle denize atlıyorlar, fakat bir kısmı gemilere yetişmeden boğuluyorlardı. Velhasıl Venedikli askerler ile yabancı askerler komutanlariyle (226) birlikte mahv ve öldüler. Canlı tutuklananların sayısı ise üçyüz kadardır. Osmanlı askerleri karargâhı yağma edip bir hayli akçe ve eşya ve levazım ve silâh ve makinayı ganimet olarak aldılar.

Bu olaylardan sonra Mahmud Paşa, isyan etmiş ve asilere eğilmiş olan Moralıları cezalandırmak üzere Ömer Bey maiyetinde olduğu halde Mora içerilerine hareket eyledi. Az zaman içinde kal'aları ve diğer yerleri zorla veya ahalisini inandırarak elde eyledi. Sonra Venediklîler idaresinde bulunan Argos şehrine gelip, şehrin önünde karargâh kurup ahalisine teslim olmalarını teklif etti. Dışarıdan yardım ihtimali olmadığından, içeridekilerin yalnız kendi kuvvetlerine güvenmeleri ve dayanmaları gerekiyordu. Halbuki şehri kuşatan surlar gayet zayıf ve dışarıdakiler çok olduğundan karşı koymak faydasızdı. Bundan başka ahali şehrin hücum ile alındığı takdirde bütün olarak öldürülmeleri ihtimalini de hesapladıklarından kendilerine dokunmayacağına dair Mahmud Paşa'dan güven alıp şehri teslim ettiler.

Mahmud Paşa, şehrin bütün halkını, kadınlarını ve çocuklarını malları ile İstanbul'a naklederek bu şehri deyıktı. Mora'nın idaresini de kendi özel düşüncelerine göre düzenledi. Kal'alara hassâ alayının en cesur askerlerini muhafız tayin ve idareyi de Ömer beye bırakıp kendisi yarımadada ve kal'a içinde tutuklanan Venediklileri ve Moralılardan isyana yüz gösterenleri beraberine alıp ve biraz da çapul sürüp kış ortasında İstanbul'a döndü.

---

(226) Başkomutan Bertoldo da ölenler arasında olup, ordu tamamiyle bozulmuştur.

Padişah Hazretleri, Perivleptos «Périvleptos» (227) denilen manastırda yerleştirti. Bunlara ev, bağ ve tarla bağışladı. İstanbul'a getirilmiş olan esirler ile isyana katılan Moralıları cezalandırdı.

Bu sırada Gelibolu Valisi Yakup Bey dahi, Çanakkale'deki kal'aların inşasını bitirip içerilerine muhafız ve hayli silâh, makinalar sokup ve sair işleri de Padişahın buyrukları gereğince yerine getirdi. Bütün bu alınan tedbirlerin amacı Akdeniz'den gelen ve Akdeniz'e çıkan gemilerin giriş ve çıkışını istenildiği zaman durdurabilmektir ki, böyle üstün bir fikir ne eski Yunanlılarda, ne eski padişahlarda ne de Roma ve İran komutanlarından hiç biri tarafından düşünülmemiş, düşünülmüş olsa bile yapılmasına teşebbüs olunmamıştır. Şimdi bu istihkâmlar ile iki deniz birbirinden ayrılıyordu. Kal'aya hâkim olan taraf Boğazı istediği zaman deniz kuvvetlerine kapatabilecekti. Zira Boğazı geçmek isteyen savaş gemileri ve yük gemileri ve küçük gemiler her iki tarafta bulunan kal'alardan makinalarla atılacak gayet büyük taşlarla, Sikilla «Skylla» ve Haryodis «Charyodis» (227/2) tarafından çarpılmış gibi parçalanır mavholurdu.

Gerçi İran Şahı «Xerxés» bir zaman Çanakkale'nin iki sahilini yani Avrupa ve Asya sahillerini birbirine bağlamışsa da, bağlantı gemiler üzerinde bir tahta köprüden ibaret olup, rüzgârlara ve suyun akışına dayanamazdı.

---

(227) Perivleptos: Şimdiki Koca Mustafapaşa'da bulunan (Sulu manastır) denilen yerdir (çev.).

(227/2) Haryodis: Eski Yunan mitolojisinde bir boğazın iki yakasında birbirine karşı bulunan köpek şeklindeki kayalara denilir. Bunlar canlı canavar gibi boğazdan geçen gemileri yuttukları düşünülürdü. Bunu ilk defa şair Hommer söylemiştir. Homer'i açıklayanlara göre bu kayalar Sicilya Adası ile İtalya arasındaki dar boğazı gösteriyormuş (çev.).

Ayrıca bu köprü düşman donanması tarafından kolaycacık yıkılabilirdi. Şimdi yapılan istihkâmlar ise ne cereyan vasıtasiyle ne de karşı tarafın deniz kuvvetleri tarafından tahrip edilemezdi. Böyle bir donanmanın zorla Boğazı geçmesi mümkün değildi. Kısacası, **Çanakkale Boğazı alınamaz bir hale getirilmişti** (228).

Padişah Hazretleri, Boşnak kıtasını zabt ve istilâ ve kal'alarına muhafız askeri koyduğu yukarıda anlatılmıştı. tadişahın bu davranışı Macar kıralını pek ziyade hiddetlendirmiş ve kendi memleket ve hükümetini tehlikeye düşürmüştü. Zira Bosna kıtası Macar ülkesine komşu ve önemli bir yerdi. Buradan diğer memlekete her zaman akın edilebilirdi.

İşte Macar ve Ulah kıralı burada bulunan Osmanlı askerlerini atmak ve bunların bulundukları kal'aları ve özellikle Yayça kal'asını almak maksadiyle kış mevsimi içinde Dalmat ve Bosna kıtalarına sefer açtı. Bir hayli asker ve savaş aracı ile hücum ederek ahaliyi tehdit ve-

---

(228) Çanakkale'nin büyük mağlubu İngiltere'nin deniz lordu Mr. Churchill anılarında: «...Asya ile Avrupa'yı birbirinden ayıran bu geçidin ağzında sıralanmış olan Fransız ve İngiliz gemileri, aldıkları emirleri harfi harfine yerine getiriyorlardı. Gökyüzü sanki demir gülleler kusuyordu. Mermiler uzun su sütunları yükselterek, savaş gemilerinin tam yanlarına düşüyor, onlarda her an yeni bir heyecan havası yaratıyordu. Biran için susturduğumuzu sandığımız bir batarya, aradan bir, iki dakika geçmeden yeniden ateş püskürmeğe devam ediyordu. Türk'lerin direnmesini kırmamıza imkân yoktu...», «...elli kilometre uzunluğundaki Çanakkale Boğazı bir türlü geçilemiyor, her an bir kaç müttefik gemisi kayboluyordu...», «...Türk denizcilerinin fedakârca çalışmaları sonunda dökülen mayınlar kocaman savaş gemilerinin hareketlerine imkân vermiyordu...».

Fatih'in çocuklarıydı onlar. Ataları gibi döğüşmesini biliyorlardı. Çanakkale'ye bir defa geçilmez denilmişti. Geçilemezdi. 18 Mart 1915 günü, Churchill'in anlattığı gibi onlardan bir örnekti.

ya inandırarak kendi tarafına geçirmek suretiyle Padişaha karşı isyan ettirip kal'aları elde etti. Yayça kal'ası içinde bulunanlar arasında anlaşmamazlık çıkıp birbirini öldürüp ve kendi istekleriyle Macar kralına katıldıklarından burasını dahi zorlukla karşılaşmadan aldı ve az sayıda asker ve silâh ve buğday koyduktan sonra memleketine döndü.

Padişah Hazretleri bu olayları öğrenince ziyadesiyle üzüldü. Savaş için hazırlıklara başladı. Bu defa yalnız isyan eden kal'aların cezalandırılmasıyle iş bitmeyecek, Osmanlı ordusu Macar ülkesine kadar ilerleyecekti. Padişah Hazretleri kış aylarında savaş malzemesini, piyade ve suvari askerini ve diğer makinaları hazırlayıp baharda hareket etti. Boşnak memleketine geldiğinde ilk önce Yayça kal'asının ve sonra diğer kal'aların üzerine yürünülmesini uygun görerek Yayça kal'asına yaklaşıp ve önünde ordugâhı düzenleyip içinde bulunanlara teminat ile teslim olmalarını teklif etti. Fakat kendilerini inandırıp razı edemediğinden ilk önce kal'a ve şehir dışında olan yeri yıkarak yaktı. Sonra şehri askerle çevirip makinalar dizdirip kuşattı ve bir kaç gün içinde bazı yerlerini yıktı. Bundan sonra büyük kuvvetlerle şehre hücum etmek için askerlerini yerleştirdi. Şöyle ki: Surun yıkılmış olan tarafında Padişah Hazretleri Hassâ alayı ve diğer askerlerin en seçme olanları yani silâhdarlar ve tirandazlar ve sapancılar ve tüfekçiler ile yer aldı. Padişah hücum işaretini verdiği zaman askerler büyük bir sevinç ve alkışlar içinde surlara koştular. Bunlar surların üzerine çıkmağa çaba harcarlardı.

Diğer taraftan Macarlar dahi şehir halkına cesaret vermek ve yardım etmek üzere bağırış ve naralarla geldiler. O vakit iki ordu arasında şiddetli bir savaş oldu. İki taraf yekdiğerine pek ziyade yaklaşmış olduğu halde

mertçe ve kahramanca savaşıyorlardı. Bir taraf şehri almağa, diğer taraf ise can ve mallarını ve evlâd ve kadınlarını ve en kıymetli olan mânevî mallarını korumak için saldırıları karşılamaya çalışıyorlardı. Padişahın silâhdarları bazan Macarları sürerek surların üzerine çıkarlardı. Macarlar da bunları durdurur ve geri sürerlerdi. Savaş sonunda bir çoğu öldü ve bir hayli zaman savaş bu suretle devam etti.

Fakat sonunda Macarlar galip geldiler. Osmanlı askerlerinden en çok silâhdarlar kayıp vermişlerdi. Bunlardan bir çok cesur ve kahraman asker şehit olmuştu. Padişah Hazretleri bunların karşılaştıkları durumu görünce, pek ziyade üzgün olarak Osmanlı askerine geri çekilme işareti verdi ve ok uzaklığından dışarıya çıkmalarını emir etti. Bu suretle orduyu birkaç gün dinlendirdikten sonra tekrar donatarak ve kuvvetli bir surette tâbiye ve düzenleyerek şehrin üzerine yeniden hücum etti. Bu defaki hücumda Padişah kendisi de çatışmaya ve orduya önderlik ettiği gibi askerlere ve surun üzerine ilk defa çıkacaklara ödül ve hediyeler vaad ve şehrin yağma edileceğini ilân etti. Osmanlı askerleri müthiş bağrışmalar içinde düzensiz olarak surlara hücum ettiler. Bazıları surlara merdiven yaklaştırıyor, bazıları ip asıyor veya başka bir surette içeriye girmeğe fedakârane çaba harcıyordu. Zira askerlerin şecaat ve düzeni korumaları için Padişah Hazretleri bütün hareketlere nezaret ettiği ve Osmanlı askerleri dahi cesurane döğüştükleri takdirde vaadedilen mükâfataata kavuşacaklarını bildikleri cihetle her er, surlara ilk önce kendisi çıkmak, Macarları öldürmek, düşman burcuna Osmanlı sancağını dikmek istiyorlardı. Macarlar ise bu sele karşı metanet ve şecaatle kendilerini müdafaa ediyorlardı. İşte bu sırada düşünülmesi mümkün olmayan bir savaş meydana geldi, su-

run üzerinde ve bilhassa yıkılmış olan yönünde iki taraf askerleri artan bir gazapla ve müthiş naralar arasında âdeta ne yaptıklarını bilmeyerek, insan olduklarını unutarak birbirlerini merhametsizce öldürdüler. Her iki taraf birbirine saldırmış, vuruyor. Lânet ve küfür ediyordu. Silâhdarlar ve hassa alayı askerleri kendileriyle birlikte savaşan Padişahın huzurunda hayatlarını korumak kaygusuna düşmekten utandıkları cihetle son dakikaya kadar dayanarak ve döğüşerek bir çoğu savaş meydanında canlarını verdiler. Cengâver erlerden seçilmiş Macar askerleri de kahramanlık göstermişlerdir. Bunlar kal'a üzerinde savaştıkları cihetle aşağıda bulunan Osmanlı askerlerini pek ziyade kayıp verdiriyor ve bu suretle galibiyet kazanıyorlardı. Padişah Hazretleri askerlerin mahvolmasına ve ölmelerine rağmen işin ileri gitmediğini gördüğünden artık kal'anın hücum ile alınmasından ümidini kesti. Dışarı ile ilişkisini kesip içeridekileri yiyecekten yoksun ve bu suretle itaate mecbur etmek için uzun müddet muhasaraya karar vererek askerleri geri çektirdi ve karargâha döndükten sonra askerin bir kısmını şehrin sarılması için ayırıp ve kendisi dahi geri kalan askerle isyan etmiş olan diğer kal'alara ve Macar ülkesine hücum etmeyi tasarladı.

İşte bu sırada Macar Kralı'nın büyük bir kuvvet ile Osmanlı ordusu üzerine gelmekte olduğu haber alındı. Filhakika Macar Kralı ordunun Bosna bölgesine girdiğini ve Yayça'nın sarılmış bulunduğunu haber aldığı zaman derhal askerini toplayarak yola çıkmıştır. Kral'ın maksadı ya Osmanlı ordusunu savaş ile meşgul ederek Yayça kal'asını kuşatmadan kurtarmak, yahut Osmanlıları hem muhasara hem savaş ile uğraşabilmek için iki kısma ayırtarak kuvvetini parçalayarak zayıflatmaktı. Padişah Hazretleri kuşatmadan vzgeçmediği gibi «Kral

ile bizzat muharebe etmeği de uygun görmediğinden Mahmud Paşayı yeter sayıda süvari ve piyade askeri ve hassâ alayından ayrılmış bir hayli asker ile Macarlar üzerine gönderdi. Mahmud Paşa derhal hareket ederek düşmana yakın bir yerde yer aldı. Kral Padişah Hazretlerini yine Yayça kuşatmasında, fakat Mahmud Paşayı büyük kuvvetlerle karşısında gördüğü zaman açıktan açığa savaş yapmayı göze alamadığından gizlice casuslar gönderip kal'a içindekileri sebat ve mukavemete teşvik ve bunun ardından ordugâhını yakarak gece vakti askeriyle ayrıldı. Mahmud Paşa durumu öğrendikten sonra arada bulunan nehri süratle geçip düşmanı takip ve artçılarına yetişerek onları perişan bir halde ordularına kaçmaya mecbur etti. Bu olaylar ise Macar ordusunun düzenini bozduğundan kral ve askerleri kaçtılar. Mahmud Paşa, yine takipte devam ederek bir çoğunu öldürdü ve ikiyüz kadarını esir ederek büyük ganimetlerle Padişahın yanına döndü. Esirler sonradan İstanbul'a getirildiler.

Padişah Hazretleri bir müddet daha şehrin kuşatılmasına devam etmiş ve son derece üstün güç harcamışsa da bir sonuç elde edemediğinden zaptından ümit keserek askerleriyle buradan hareket ve diğer kal'alara hücum ederek az zamanda hepsini aldı. Bunlardan bir kısmının içine muhafız asker koyarak olduğu gibi korudu ve bir kısmını da yıktırdı. İçlerinde bulunan ahaliyi ve kadın ve çocukları esir etti. Sonra civar bölgelere ve Macaristan'ın bir kısmına akın edip büyük ganimetler alındı ve bu ganimetlerden askerlere de pay verdi. Bölgeye bir vali tayin ederek kış başında İstanbul'a döndü.

Aynı mevsim içinde Venedikliler Midilli adasını geri almak için üç bin silâhdar ve savaş malzemesi ve sair araçlarla yetmiş kadar savaş gemisi ve büyük sandallar-

la Midilli'ye geldiler. Limana geldiklerinde gemilerden çıkarak şehrin önünde karargâh kurdular. Şehir içinde hassâ alayı askerlerinden dört yüz zırhlı Osmanlı askeri bulunuyordu. Venedikliler bunlara şehrin teslimini teklif etmişlerse de kabul ettiremediklerinden karadan askerle ve denizden gemilerle şehrin kuşatılmasına ve top ile surları dövmeye başladılar. Bunların gündüz toplarla yıktıkları kısımları içeridekiler geceleyin taş ve toprak taşıyarak tamir ederler ve hatta büyük direkler dikerek surları emniyet altına alırlardı. Bundan başka direkleri zincirlerle de kuvvetlendirerek atılan taşların meydana getireceği yıkıntıdan suru ve kendilerini korurlar ve bazan kal'adan çıkarak Venedikliler üzerine hücum ederlerdi. Diğer taraftın Venedikliler de surları altından kazarak lâğım vasıtasiyle yol yapmağa ve merdiven kurmağa teşebbüs etmişler ve adanın diğer iki kasabası halkı da Venedikli'lere katılmışlardı. Venedik donanmasının Midilli Adasına hücumu ve kısa zamanda yardımcı kuvvet yetiştirilmediği takdirde muhasara altında bulunan kal'anın düşman tarafından alınacağı Padişah Hazretlerince duyulunca derhal yüz on savaş gemisi donatılarak ve içerilerine çok sayıda silâhdar, makinalar konulup Mahmud Paşa komutasında gönderildi ve düşman gemilerine her nerede rastlanırsa hücum edilmesi emredildi. Mahmud Paşa İstanbul'dan hareket edip ikinci günü Gelibolu'ya vardı. Burada dört düşman gemisinin «Tenedos» limanında durduğunu ve bunların gözcülük ve keşif maksadiyle Boğazın ağzına kadar gelerek yine geri döndüklerini haber aldığından bütün donanma ile kimseye görünmemek için gece vakti Gelibolu'dan hareket ve uygun rüzgârlar önünde sabahleyin Tenedos'a vardı. Mahmud Paşa liman ağzında bulunup kaçmaya vakit bulamayan iki düşman gemisini mürettebatı ile zap-

tetmişse de Osmanlı donanmasının geldiği sırada limandan henüz çıkmış olan diğer iki gemi kaçıp ve süratle Midilli'ye gidip donanmanın Tenedos adasına geldiğini ve iki geminin Osmanlılar eline geçtiğini Venedik komutanına haber verdiler. Venedikliler, yıldırımla başlarına vurulmuş gibi, korku içinde kaldıklarından top ve silâh ve savaş malzemesini bulundukları yerlerde bırakarak ve kendilerine katılan kal'aların ahalisini beraber alarak Osmanlı donanmasının Midilli adasına gelmesinden sekiz saat evvel acele ile buradan ayrıldılar. Mahmud Paşa burada dört gün kalarak adanın idaresini düzenledi. Yeter sayıda muhafız asker ve silâh ve buğday ve sair eşya bırakarak sonbahar sonunda İstanbul'a dönmüştür.

Bu olaylar, tahta geçişlerinin ondördüncü yılına rastlar.

Bu sırada İstanbul göklerinde benzeri görülmemiş bir gökyüzü olayı oldu. Şöyle ki gün batma zamanı olmadığı halde güneş öğle zamanı birdenbire kararmaya başlayarak bakır ve demir rengine benzer bir renk, korku ve karanlığa büründü. İstanbul halkı, üç gün üç gece devam eden bu olağanüstü olayın ardından gelecek bir felâketi bildirmek için Cenab-ı Hak tarafından geldiğini söyleyerek bu olayı bir felâket habercisi kabul ettiler. Hakikaten de böyle oldu.

Padişah Hazretleri kış mevsimini İstanbul'da geçirerek şehrin yerleştirilmesi ve güzelleştirilmesi ve sarayın yapılması ile meşgul oldu. Saray, büyüklüğü ve tertip ve ihtişamı ile İstanbul'un diğer büyük binalarından üstünlük gösteriyordu. Bu muhteşem binanın her tarafı dikkat ve ihtimâm ile işlenmiş, nakış ve saire gibi güzel sanatların her dalı ile süslenmişti. Özetle altın ve gümüşün ve türlü parlak renkli taşların ve mermerlerin parıltıları altında bu muhteşem saray, benzeri olmayan

bir güzellikler topluluğu meydana getiriyordu. Kubbe ve künbetleri dahi dıştan kurşunla kaplanmıştı. Girişi kaplayan büyük kapıları ve fırın ve hamamları geçtikten sonra yüksek; burçları ve harem ve selâmlık dairelerini, ziyafet ve yatak salonlarını ve diğer dairelerin bulunduğu asıl saraya girilirdi. Sarayın ve çevresindeki binaların etrafına bir de sur yapılmıştı. Bundan başka sarayın etrafında büyük meyve ve çiçek bahçeleri yapılmıştı. Bu bahçelerin zümrüt çimenleri üzerinde berrak sular akar, sesleri lâtif kuşlar uçuşurlardı. Her türlü evcil ve vahşî hayvan beslenirdi. Özetle: Her türlü zevk ve eğlence vesiyleleri bu bahçelerde esirgenmeden bol bol hazırlanmıştı.

Kış geçtikten sonra baharın başlarında Padişah Hazretleri yine savaş hazırlıklarına başladı. Fakat bu defa ordu ve hassâ alayı savaş hazırlıklarına karşı memnuniyetsizlik gösterdiler. Zira devamlı savaşlar askeri pek ziyade yormuş ve ordunun moralini de değiştirmişti. Bu savaşlarda askerler bin türlü güçlük ve pek çok kayıplarla karşılaşmakta ve bu yüzden aile ocakları sönmekteydi. Esasen Padişah Hazretleri de aynı sebepten dolayı kafa ve vücudüyle pek ziyade yorulmuş olmasından dolayı dinlenmeye ve tedaviye muhtaç bulunduğundan askerin psikolojisini anladığı zaman kendi sağlık durumunu da göz önüne alarak şimdilik istirahat olunmak ve sonra daha genç ve güvenli askerlerle savaşa başlanılmak üzere hazırlıkların geri bırakılmasına karar verdi. Bundan sonra askerlere hediyeler dağıttı ve bazısına at ve bazısına elbise ve türlü eşya hediye etti ve hassâ alayı içinde gayret ve kahramanlığı ve yararlığı görülenleri dahi rütbelerinin yükseltilmesi ve hediyeler verilmesi suretiyle mükâfatlandırıp bütününü terhis etti. Kendisi de yaz mevsimini İstanbul'da geçirerek yine başkentin düzenlenmesiyle meşgul oldu.

Padişah Hazretleri, Fars ve Yunanca'dan Arapça'ya çevrilmiş olan felsefî eserleri okur ve çevresinde bulunan bilginler ile bu konuda karşılıklı söyleşir ve bilhassa Aristo mesleğinde ve stoik felsefe konuları ile pek ziyade meşgul olurdu. Bir vakitler coğrafya bilginlerinden meşhur «Ptlolémaios» (229)un coğrafyaya ait çalışmalarına rastlayıp bu çalışmaları da fennî bir şekilde açıklanan ve çizilmiş olan şekilleri göz önüne almışsa da bu haritalar dağınık ve ayrılması zor olduğundan daha açık ve anlaşılabilen yeni bir harita düzenlenmesine filozof Evrikius'u görevlendirdi ve kendisine büyük hediyeler verdi.

Evrikius, bu işi memnuniyetle kabul ederek yapılmasına büyük bir titizlik ile çalıştı. Yaz aylarında bu çalışmalarını derinleştirme ve incelenme ile geçirerek bu levhaları fennî bir surette düzeltti. Nehirleri ve ada ve dağ ve şehirleri ve saireyi tayin ve uzaklık ve ölçek için kaideler koyarak araştırmalarını bitirerek Padişaha ve ilim ve fen ile görevlendirenlere gayet yararlı bir eser sundu. Evrikius'un düzenlediği haritada bölge ve şehirlerin adlarını arap harfleriyle işlemiş ve bunun için Arap dilini ve Yunan dilini hakkiyle bilen oğlunu kendisiyle birlikte çalıştırmıştır.

Velhasıl Padişah Hazretleri, yaz ve sonbahar aylarını bu gibi çalışmalarla geçirmiştir ki, bu olaylar tahta

---

(229) Ptlolémaios (Batlamyos = Claudius Ptolémée): Miladın ikinci yüzyılında İskenderiye'de yetişmiş astronomi ve coğrafya bilginlerindendir. Astronomi'de dünyanın yerinde durduğunu, güneşle ayın ve bütün yıldızların onun çevresinde döndüğüne dair bir teori koymuştur. Sistemi yüzyıllar boyuca kabul edilmiştir. Eserleri, astronomi, coğrafyaya ait olup Yunanca'dan Arapça'ya ve oradan Lâtince'ye aktarılmış ve bu suretle batıda ve doğuda tanınmıştır.

geçişlerinin onbeşinci yılına rastlar. Yılın geçen günleri içinde kendisi ve ordu yeteri kadar dinlenmiş olduğundan kış mevsiminin gelmesiyle beraber Padişah Hazretleri ilkbaharda Arnavutluğa hareket etmek için yine hazırlığa başladı.

Arnavutlar, Adriyatik Denizi yakınında fakat yüksek ve geçilmesi güç dağlar arasında yaşadıklarından bulundukları bölgenin çetinliğine güvenerek şimdiye kadar bağımsız davranmış ve kendileriyle sınır komşusu olan kavimler gibi Osmanlı hükümetine yılda bir vergi vermez ve seferde de orduyu hümayuna yardımcı asker göndermezlerdi. Bununla da yetinmiyerek memleketlerile sınır komşusu olan ve fakat Osmanlı devletine tâbi ve bağlı olan bölgelere, hükümdarlariyle birlikte akın ederek buralarını yağmalarlardı. Bunların cezalandırılması için Padişah Hazretlerinin pederleri ve kendileri Arnavutluk bölgesine sefer açarak bunların kal'alarını feth ve memleketlerini yağma ve bozmuş ve hayvan sürülerini almışlar ve pek çok esir ve ganimetler getirmişlerse de kesin bir sonuç elde edememişlerdi. Zira Arnavutlar memleketlerinin tahrip edildiğini gördükleri zaman barış yaparak geçici olarak tâbi olurlar, fakat bir müddet geçince yine evvelki harekete devam ve Osmanlı topraklarına saldırırlardı. Zaten bulundukları bölge, geçilmesi güç dağların meydana getirdiği yaratılıştan istihkâmlar ile çevrilmiş olduğu gibi, bu dağlar arasında da gayet dar bir veya iki boğaz bulunduğu cihetle Arnavutlar bu boğazları kapatarak memleketlerini dışarıdan gelecek hücumlara karşı kolaylıkla korurlardı. Bundan dolayı bu bölgeye girebilmek için büyük kuvvetlerle hücum ederek ilk önce boğazları almak bu suretle giriş kapısı açmak lâzımdı. Padişah Hazretleri bu defa bu şekilde hareket etmeye karar verdi. Kış içinde hazırlık görerek baharın

gelmesiyle beraber piyade ve süvari askeriyle hareket etti. Ordunun ağırlığı arasında makinalar, inşaat için araçlar ve dülger aletleri ve diğer inşaat malzemesiyle beraber bir çok demir ve bakır bulunuyordu. Ayrıca bir hayli dülger ustası da birlikte götürülüyordu. Orduyu Hümayun süratle ilerliyerek Arnavutluk sınırına geldi. İlk günü burada durulup ertesi günü Padişah Hazretleri, hafif donatılmış asker ve tirandaz ve sapancı ve süngücü ve siperdarlar ile Arnavutlar tarafından korunmakta olan dar bir boğaza hücum etti. İki taraf arasında yapılan şiddetli bir savaş sonunda Arnavutlar her ne kadar cesaret gösterip dayanmışlarsa da Fatih Hazretleri sonunda bunları bozarak boğazları alıp ve buralardan girip çıkacak kişilere Arnavutlar tarafından taarruz edilmemesi için bu boğazlara çok sayıda muhafız asker yerleştirdi. Ardından piyade askerlerinin bir kısmını ağaçlarla kaplı ve sarp ve geçilmez yerlerin düzeltilmesiyle süvari ve piyade askerlerinin ve yük hayvanlarının ve araba ve sair yol hayvanlarının kolaylıkla geçebilmesine uygun bir duruma getirilmesiyle görevlendirdi. Kendisi de ordu ile boğazdan girerek bölgenin aşağı taraflarına ve ovalara velhasıl ordunun geçmesine uygun yerlere akın sonra konak konak ilerleyerek bu bölgeyi tahrip ve mahsulleri yaktı. Arnavutlar çocuklarını ve kadınlarını ve hayvan sürüleriyle eşyalarını alarak yüksek yerlere çekilmişler ve giriş yerleriyle ve müstâhkem yerleri işgal edip kendilerini korumaya hazırlanmışlardı. Padişah Hazretleri Arnavutluğun aşağı taraflarını alıp ve bozduktan sonra askerleri düzenleyerek Arnavutların sığındıkları tepelere doğru hareket etti. Tirandazlar ve tüfekçi ve sapancılar atış yapmak üzere ordunun öncülüğünü yapıyorlardı. Bunlardan sonra hafif donatılmış askerler, mızraklılar ve siperdarlar daha sonra silâhtarlar yürü-

yorlardı. Ordu bu düzen üzere bir müddet yavaşça hareket etti, sonra askerler bağrışarak Arnavutlar üzerine hücum ettiler ve bunları bozguna uğratarak ve arkalarından yetişerek bir çoğunu öldürdüler ve bazılarını canlı olarak tutukladılar. Bazıları da silâhdarların tazyikine karşı kendilerini yalçın kayaların üzerine atarak öldürdüler. Bundan sonra ordunun her çeşit elemanı dağlara, boğazlara vadilere dökülen kadın ve çocuğu esarete aldılar ve mallarını yağmaladılar. Koyun ve sığır ve diğer hayvan sürüklerini sürüp hepsini ordugâha getirdiler. Kaçmayı başaranlar da dağlara çekildiler. Esirlerin sayısı yirmi bine yakındı. Diğer Arnavutlar kısmen hükümdarları olan İskender ile dağlarda ve kısmen korunaklı ve sağlam yerlerde oturmaktaydılar.

Padişah Hazretlerinin saldırılarına uğrayan bu bölgede alınması mümkünsüz ve bütün memleket üzerine hâkim bir kal'a bulunmaktaydı. Kroya (230) denilen bu kal'ayı evvelce Padişahın babası yedi defa almaya çalışmış ve bu konuda her türlü tedbire de baş vurmuşsa da başaramamıştı. Fatih Hazretleri buraya geldikleri zaman alınması gayet güç olduğunu gördüğünden uzun müddet kuşatma ile uğraşma ve askeri boş yere yokluğa ve kayba uğratmamak için alınmasından vazgeçerek bu kal'ayı ve hâkim bulunduğu bölgeyi kayıpsız ve tehlikesiz bir şekilde elde etmek için bütün tedbirleri almaya karar verdi. Padişah Hazretlerince uygun görülen tedbirler şu

---

(230) Kroya (Akçahisar = Kroja): İkinci Murad ve Fatih devirlerinde Türklere karşı giriştiği savaşlarla ün almış bulunan meşhur Arnavut sergerdesi İskender Beyin sığındığı kaledir. İlk defa 1447 yılında, ikinci defa 1450 yılında İkinci Murad tarafından kuşatılmıştır. Bir sancak haline getirilen bu kale ve bölge için İskender Bey ölümüne kadar Osmanlı Devletiyle mücadele etmiştir.

suretle özetlenebilir: Bölgenin orta yerinde sağlam bir kal'a yaparak içine asker koymak ve bu kuvvetlerle devamlı etrafa akın etmek ve yine bu kuvvet sayesinde Arnavutların dağlardan inmelerine, tarlalarını ekmeye hayvanlarını otlatmaya engel olmak ve onları bu suretle yoklukla karşı karşıya bırakarak barış anlaşmasına zorlamak.

Padişah Hazretleri kal'a yapılması için uygun bir yer bulmak amaciyle bu bölgenin her yönünü araştırıp incelediği zaman önemli bir yerde eski çağlarda ünlü bir şehrin kalıntılarına rastlayıp burasını tahkime karar verdi. Bir çok işçi getirtip yaz mevsiminin sonlarına doğru inşaat bitirildi. Kal'nın inşası için büyük masraf yapılmıştır. Padişah Hazretleri inşaatı devamlı olarak denetleyerek gerekenlere talimat verir. Çalışanların hepsini sözleriyle ve para vererek mükâfatlandırır ve bu suretle çalışma güçlerini artırırdı. Yaz mevsimi son bulmadan kal'anın yapılması bitirildi (231). İskân için de Padişah Hazretleri çevredeki kıta ve şehirlerden bir çok nüfus getirerek buraya yerleştirdi. Kal'a içine bir çok silâh ve makina koydu ve içerisindeki nüfusun geçim ve diğer ihtiyaçlarını yeter surette tamamladı. Velhasıl donatım ve düzen o derece mükemmeldi ki, gören bir kimse burasının yeni yapıldığına asla ihtimal vermeyip eskiden beri mevcut ve oturulan ve her türlü malzemesi bol sayıda bulunan bir şehir zannederdi.

Padişah Hazretleri kal'a içinde hassâ alayı askerlerinden seçilmiş ve dört yüz kişiden ibaret bir muhafız taburu bıraktı ve yanında bulunanlar arasında en yetkili

---

(231) Fatih'in Arnavutluğun açılmasında üs yapmak üzere yaptırdığı Elbasan kalesi, eski bir Bizans hisarı olan «Valmora»nın kalıntıları üzerinde yapılmıştır. Bu yer orta Arnavutluktaki «İşkumbi = Shkumbi» nehri civarındadır.

bir kişiyi bu bölgeye vali ve serdar tayin edip Arnavutluğun her tarafına durmadan akın ve Kroya şehrinin kuşatmasını bu kişiye tenbih etti, yanına da bir hayli asker verdi. Ganimetler arasında bulunan esir ve sairenin bir kısmını da orduya dağıtıp sonbahar mevsimi sonunda İstanbul'a döndü.

Bu olaylar taht'a geçişlerinin onaltıncı yılına rastlar.

Bu yılın sonbaharı başlangıcında Venedikliler kırk gemi ve iki bin silâhtar ile Mora'nın «Achaia» bölgesinin merkezi olan Patras şehri üzerine sefer ederek gemilerden asker çıkararak şehrin kuşatılmasına başlamışlar ve askerler taş atan makinalarla etrafı sarmışlardı. Bu esnada Moralı'lardan bir kısmı da Padişaha karşı isyan edip Venedikli'lere katılıp ve bunlarla ittifak sözleşmesi yaptılar. Mora valisi Ömer Bey, düşmanı pusuya düşürerek yanındaki az sayıda askerle ansızın üzerlerine hücum etmek için fırsatı bekliyor ve şehrin yakınlarında bulunan Vus dağı tepesine yerleştirdiği gözcüler vasıtasiyle düşman ordugâhında cereyan eden olayları soruşturuyordu. Fırsat bulunca birdenbire düşman üzerine hücum edip, cümlesini korku ve hayret içinde bıraktı. Ve arkalarından tâkip edip söylentiye göre altıyüz kadar Venedikli'yi öldürüp yüz kadarını esir etti. Gemilere kaçmak için kendilerini silâhlariyle denize atanlardan ekserisi boğuldular. Ömer bey ordugâhı yağma ederek bir çok para ve silâh ve eşyayı ganimet olarak aldı. Elinde bulunan araçlar ile şehri onardıktan sonra ganimetleri ve esirleri alarak İstanbul'a geldi. Padişah hazretleri bu hizmetinden dolayı başkomutana pek ziyade iltifat edip kendisine hediyeler vermiştir.

Bu sırada İstanbul semalarında meteorolojik bir

olay oldu. Şöyle ki, mehtap gecesi olmadığı halde gece saat birde kuzey yönünden bir meteor görünüp her tarafı aydınlatarak kuzeyden güneye geçerek genişledi ve yayıldı (232). Tahminime göre bir saat kadar devam ettikten sonra yavaş yavaş kayboldu. Bu gökyüzü ateşinin kuyruklu yıldız veya avize yıldızlar mı yoksa başka bir yıldız mı velhasıl ne olduğunu bilmiyorum; fakat bu bir çok insanın mahv ve son bulacağına bir işaretti ve filhakika az zaman sonra böyle bir mahv ve dağılma meydana geldi.

Padişah Hazretleri, bu yılın kış mevsimini İstanbul'da geçirerek bir müddet istirahat ve aynı zamanda şehrin idaresinin düzelmesine ve düzenlenmesine ve yaptırmakta olduğu camiin bitirilmesine caba harcadı. Bu camiin bir an evvel bitirilmesi için Padişah Hazretleri bir taraftan işçiyi teşvik eder, diğer taraftan fen ve sanat adamlarına gereken malzemenin yapılmasına ve bulunması ile görevlendirirdi. Velhasıl Padişahın gayret ve eli açıklığı sayesinde şekil ve büyüklük ve sanat ve nefaset itibariyle gayet mükemmel ve şaheser bir cami yapıldı.

Aynı mevsim içinde Venedikliler tarafından gönderilmiş bir elçiler heyeti İstanbul'a gelerek Osmanlı Hükümeti ile aralarında sürüp giden anlaşmazlığın çözülmesini ve anlaşma yapılmasını teklif ettiler. Bunlar alınan İmroz ve Limni adaları kendilerine geri verilmek şartiyle hükümete yılda bir vergi vereceklerini söylüyorlardı. Padişah Hazretleri bu koşulları kabul etmeyip ve «**Benimle barış yapmak isterseniz gidiniz daha iyi düşününüz**» cevabiyle bunları geri gönderdi.

---

(232) Bu ışık parçasının bir kuzey ışıması olduğu bellidir (çev.).

Bu esnada Arnavutlar Hükümdarı olan İskender'in Macarların birleşme ve yardımını istediği ve bu konuyu başardığı ve vatandaşlariyle orada bulunan Osmanlı kuvvetleri üzerine birden hücum edip Padişah tarafından tayin edilmiş olan valiyi ve yanında bulunanların bir çoğunu öldürdüğü ve Kroya şehrini alarak içine kendi tarafından muhafız asker koyup ve kal'a dışındaki bölgeyi aldığı ve hatta Padişahın yaptırmış olduğu şehrin de muhasarada bulunduğu Padişah Hazretlerine haber verildi. Bu olaylar Padişah Hazretlerini son derece gazaplandırdığından, vakit kaybetmeksizin derhal çok sayıda süvari ve piyade askerinden kurulu ordusunu hazırlayarak bahar başlangıcında (Kış ayları son buluyordu) İskender üzerine hareket etti. Arnavutluğa vardığı zaman bölgeye akın ve geçtiği yerleri bütünüyle yağma ve yıkarak ve yakarak yıkıntılara çevirdi ve isyan eden yerleri yeniden idaresi altına alarak asilerin bir çoğunu bütünle cezalandırdı. Bundan sonra İskender'in tâkibine koyuldu. İskender, güya Gorgo'nun (233) karşısında bulunuyormuş gibi Osmanlı askerinin yüzünü görmeğe cesaret edemiyerek kendisine oturma yeri olarak seçtiği sarp dağlara eskiden olduğu gibi sığındı. Padişah ordunun önemli ve döğüşçü kısmını Mahmud Paşanın komutasına bırakarak bulundukları bölgenin yağma ve ahalisinin esaret altına alınmasını askere emir ve ilân etti. Kendisi de geri kalan askerlerle diğer taraflara giderek ve konak konak ileriye yürüyerek buralarını tamamiyle yıktı. Mahmud Paşa komutasında bulunanlar sarp

---

(233) Gorgo: Yunan mitolojisine göre Medes denilen gayet müthiş yüzlü kadın kafasıdır ki, onu görenler taş olurlarmış. Persefs adlı bir kahraman bu kadının kafasını kesip Atina ilâhı «Minerva»ya sundu. Bu kafa Atina'nın ünlü kalesine konuldu. Bundan dolayı «Gorgonyan» adı verildi (çev.).

ve uçurumlu dağlara at sürülen ovalar gibi uçuşarak Arnavutları kovdular ve cezalandırdılar. Dağları, dar boğazları, derin vadileri, kayalar içindeki çukurları ve mağaraları velhasıl kal'alar ayrı kalmak üzere her tarafı araştırdılar ve onbeş gün içinde harekâtı bitirip pek çok esir ve hayvan ve eşya ile dağlardan inerek ordugâha döndüler. İskender askerin yayıldığını haber aldığı zaman dağlardan kaçmışsa da nereye gittiği anlaşılamamıştı.

Fatih Hazretleri, Arnavutluğu bu suretle baştan başa tahrip ettikten sonra Kroya üzerine hareket ve kal'anın etrafını askerle çevirip ve makinalar ve sedler koydurup kuşatılmasına başladı.

Bu sırada, yani yaz ortalarında Trakya ve Makedonya bölgesinin her tarafını veba (234) hastalığı kaplamıştı. Hastalık Tesalya'dan ve Tesalya ile sınır komşusu bölgelerden başlayarak (Asıl nereden çıktığını bilmiyorum) sahilde ve içerilerde bulunan şehirlere yayılarak ve sonra da Asya'ya atlayarak Çanakkale ve Karadeniz sahillerini perişan etti. Buradan da Bursa'ya geçip ve Ankara'ya kadar devam ederek büyük kayıplara sebep oldu. Sonunda İstanbul'a sıçradı. Hastalığın buradaki tahribatı pek müthiş ve kayıpların sayısı tasavvurların üstündedir. Mezarlara taşınacak cesedler o derece hesapsızdı ki, artık yeter derecede adam bulunamıyordu. Hastalığa tutulanların feryat ve yalvarmaları yakınlarına bile tesir etmiyor, yanlarına kimse yanaşmıyordu. Öldükleri zaman dahi cesedler ortada kalıyordu. Odalarına ka-

---

(234) Veba: Eski Türk hekimlerince veba; hıyarcıklı veba = taun ve veba = genel hastalıklı olmak üzere iki türlüdür. Eskiden halk vebayı cin tesiriyle bilirdi. Mızraklı bir cin adamı dürtermiş, dürttüğü yerde yumrucuk (yumrucak) çıkarmış. İnsanlar bu hastalıktan çok zarar görmüştür.

panarak ölen hastaların cenazeleri iki üç gün bu odalarda kalıyor ve sonra hepsi toplanarak bir mezara gömülüyordu. Artık hocalar, rahipler dua okumağa, vakit bulamıyorlardı ve işlerinin çokluğundan bunlar da çok defa aç ve susuz kaldıklarından mecalsiz düşerek can veriyorlardı. Hastalık en ziyade sur içinde kendini göstermiştir. Şehrin yerli, yabancı ahalisi İstanbul'u terkederek yer değiştirdiler, kalanlar da evlerinden dışarı çıkmıyorlardı. Artık İstanbul eski kalabalığını ve şenliğini kaybederek bir matem yerine benzemişti. Koca şehrin her tarafında hastaların feryat ve enini işitiliyordu. Yeis ve ümitsizlik herkesin canına tak dedi. Allahın hikmetine olan itikat ve itimat silindi. Artık bütün işlerin, Cenab-ı Hakk'ın halk ve tedbiriyle değil ancak tesadüflerin sevkiyle meydan bulduğuna inanıyorlardı.

Hastalık alâmetlerini ve belirtilerini ilk defa hiyarcığın bir tarafında gösteriyordu. Burada büyük veya küçük olmak üzere hastalığın belirtileri görülüyordu. Sonra kuvvetli sarsıntılarla başa vurarak dimağın zarlarında iltihaplar yapardı. O zaman hastalardan bazıları dalgın ve hissiz bir hale gelir, bazılarında da şuursuzluk ve delilik belirtileri görülüyordu. Bundan sonra kalbe çökerek kanı bozar ve vücutta yakıcı bir ateş ile beraber çırpınmalar yapardı. Bu sırada hastanın acı ve ıztirabı tahammül edilmez bir hale gelerek durmadan feryat ve figan eder, nefesi kokar, el ve kolları titrer, nihayet can verirdi.

Yukarıda söylediğimiz gibi Padişah Hazretleri Kroya şehrini kuşatma altına almıştı. Uzun müddet kuşatmaya devam edildiği takdirde içindekiler zaruretle karşı karşıya kalacaklarından kal'anın alınması mümkündü. Fakat Padişah Hazretleri kendisini ve orduyu oralarda uzun müddet yormamak için kal'anın kuşatılmasına ve

dışındaki toprakların korunmasına yetecek sayıda genç asker ayırarak ve bunların üzerine yanındaki komutanlardan birini serdar tayin edip geri kalan askerleri terhis etti ve bütün ganimetleri ve esirleri orduya dağıttı. Sonra hassâ alayı ile İstanbul'a doğru yola çıktı. Fakat yol esnasında veba hastalığının Trakya ve Makedonya bölgelerini ve yol üzerine rastlayan şehirleri ve hatta başkenti kapladığını haber aldığından İstanbul'a gitmekten vazgeçerek havası sağlam ve mutedil olan ve hastalıktan uzak bulunan Balkan dağlarına ve yukarı Sırbistan'a giderek sonbahar mevsimini buralarda geçirdi. Bu müddet içinde İstanbul'dan hergün birbiri arkasına haberciler gelerek başkentin durumunu Padişaha arz ve haber verirlerdi. Kısa bir zaman sonra hastalık her tarafta azaldığından ve İstanbul'da tesiri tamamen kalktığından Padişah Hazretleri de kış başlarında İstanbul'a döndü.

Bu olaylar, tahta geçişlerinin onyedinci yılına rastlar.

FATİH SULTAN MEHMED HÂN'IN KISA HAYATI

29/30 MART 1432	Edirne'de Eskisaray'da dünyaya geldi. Babası II. Murad, annesi Hümâ-Sultan.
1444	İlk saltanatı.
1445	«Buçuk-Tepe» isyanı üzerine, tahtı babası II. Murad'a bırakıp Manisa'ya dönmesi.
1447	Oğlu İkinci Bayezid'in doğumu.
(15 Eylûl) 1449	Dulgadır hükümdarı Süleyman Bey'in kızı «Sitti Mükerreme-Hatun» ile evlenmesi.
18 Şubat 1451	Edirne'de ikinci cülûsu. (19 yaşında)
1451	Karaman isyanının bastırılması ve Menteşe Beyliğinin alınması.
1452	Rumeli-Hisarı'nın yapılması ve Anadolu-hisarı'nın onarımı.
HAZİRAN/1452	Bizans İmparatorluğu ile savaş durumuna girilmesi.
28 AĞUSTOS 1452	Fatih'in ordusu ile İstanbul önlerinden Edirne'ye hareketi.
2 NİSAN 1453	Haliç'in ağzına zincir gerilmesi.
2 NİSAN 1453	«Şahî» denilen (Rivayete göre: elli çift öküzle çekilir, dengesinin bozulmaması için iki yanında ikişer yüz kişi görevlenirdi) büyük topun İstanbul önüne getirilmesi.
5 NİSAN 1453	Türk Ordusunun İstanbul önüne gelişi.
6 NİSAN 1453	İstanbul sûrlarının önüne Fatih'in karargâhının kurulması. (Kuvvetli bir rivayete göre, sûrlara 1,5 mil uzaklıkta Maltepe sırtlarında).

6 NİSAN 1453	Ordu ile birlikte cuma namazı kılınarak, kuşatma emrinin verilmesi ve Haliç'den Marmara'ya kadar kuşatma dizisinin yer alması. Teslim teklifinin Bizans İmparatoru tarafından reddi üzerine savaşın başlaması. Kuşatma 6 Nisan — 29 Mayıs arasında 54 gün sürmüştür.
11 NİSAN 1453	Büyük topların mevzilerine yerleşerek, bütün sûr boyunca bombardımanın başlaması.
12 NİSAN 1453	Türk donanmasının Dolmabahçe önünde toplanması.
18 NİSAN 1453	Adalar'ın alınması.
20 NİSAN 1453	Bizans'a yardıma gelen dört geminin Haliç'e girmesi.
22 NİSAN 1453	Gece, karadan yürütülen Türk savaş gemilerinin sabahleyin Haliç'de görünmesi.
23 NİSAN 1453	Haliç'te köprü kurulması.
16 MAYIS 1453	Kanlı yeraltı savaşlarının başlaması ve devamı.
18 MAYIS 1453	Türk ordusunun savaşa tekerlekli kuleleri sokması.
23 MAYIS 1453	Fatih'in Bizans İmparatoruna son defa olarak teslim teklif etmesi ve red cevabı alması.
26 MAYIS 1453	Türk ordugâhına gelen Macar elçilerinin tehdit ederek kuşatmanın kaldırılmasını istemeleri.
28 MAYIS 1453	Genel hücumdan evvel ordunun dinlenmesi.
29 MAYIS 1453	İ s t a n b u l' u n Türk oluşu. Fatih'in İstanbul'a girişi. İstanbul'un başkent oluşu.
1 HAZİRAN 1453	Ayasofya'da ilk Cuma namazı.
18 HAZİRAN 1453	Fatih'in Edirne'ye dönüşü.
10 HAZİRAN 1453	Vezir-i-a'zam Çandarlı - Halil Paşa'nın idamı.
1453	Silivri kal'asının teslimi. İmroz, Limni ve Taşoz adalarının itâatı, Enez, Midilli, Ciniviz beylerinin tâbiiyetimize girmesi.

Muhtelif yabancı devletlerin vergiye bağlanması.

18 NİSAN 1454 Venedik Cumhuriyeti ve buna bağlı Nakşa Dukalığı ile barış anlaşması yapılması.

1454 İstanbul'da Eski-Saray inşaatının bitirilmesi.

1454 Birinci Sırp Seferi

1455 Ikinci Sırp Seferi.

1455 Arnavutluk'ta Berat Savaşı ve zaferi.

1455 Rodos şövalyelerine savaş ilân edilmesi, donanmanın Adalar Denizi'ne açılması.

1456 Enez Ciniviz Beyliği ile yönetimindeki adaların alınması.

1456 Üçüncü Sırbistan seferi ve Belgrad kuşatması.

1456 Trabzon İmparatorluğunun vergi vermeye başlaması

1457 Arnavutluk'da Mat bozgunu.

1458 Mora Seferi

1458 Sırbistan fütuhâtı

1458 Yedi-kule'nin yapılması.

1458 Atina'nın alınması.

1458 Eyüp Câmi ve türbesinin yapılması.

1459 Semendire'nin alınmasiyle Sırbistan'ın bir Türk vilâyeti oluşu.

1459 Bahtsız Cem-Sultan'ın doğumu.

1460 Güney Mora despotluklarının eğemenliğimize alınması.

1461 Eflak prensliğinin himayemize girmesi.

1461 Amasra Ciniviz sömürgesinin himayemize girmesi.

1461 Candar yahut İsfendiyar-oğulları (Sinop) hükûmetinin sınırlarımız içine alınması.

1461 Trabzon İmparatorluğunun sınırlarımıza alınması.

1462 Eflak prensliğinin tâbiyyet altına girmesi. (Kazıklı Voyvoda adiyle tanılan 4. Vlâd'ın yüze çıkması bu yıla rastlar)

1462 Midilli adasının alınması.

1462 Çanakkale Boğazının tahkimi.

	1463	Fatih Câmiinin temelinin atılması.
	1463	Arnavutluk barışı
	1463	Bosna krallığının alınması
	1463	Hersek dukalığının tâbiiyyet altına girmesi.
	1463	Venedik Savaşının başlaması (Karada ve denizde on altı yıl sürmüştür).
	1466	Arnavutların barışı bozmaları. Arnavutlukta bir çok müstahkem mevkilerin alınması.
	1466	Karaman-oğulları devletinin bir il haline getirilmesi.
	1467	Akça-hisar (Kroya)'ın dördüncü defa kuşatılması.
	1468	Şehzade Cem'in Kastamonu valiliğine tayini. (Lalasiyle gitmiş olup henüz dokuz yaşındadır).
	1469	Venedikliler'in Adalar denizindeki saldırılarının artması
	1470	Eğriboz adasının alınması.
	1470	İkinci Bâyezid'in oğlu Fatih'in torunu Yavuz Sultan Selim'in Amasya'da doğumu.
	1470	Fatih Camii ve külliyesi inşaatının bitirilmesi.
11 TEMMUZ	1470	Eğriboz kal'asının alınışı
	1471	Hırvatistan seferi.
	1471	Alâiyye Beyliğinin sınırlarımız içine alınması.
	1472	Karaman-oğulları elinde kalmış olan Silifke ve dolaylarının da sınırlarımız içine alınması.
	1472	Akkoyunlu Uzun Hasan'ın Venedikliler'le anlaşması ve ilk Akkoyunlu - Osmanlı çatışması.
	1472	İkinci Osmanlı - Akkoyunlu çatışması (Beyşehir dolaylarında Kır-ili mevkiinde).
	1472	İçel'in alınması.
	1472	Topkapı Sarayının yapılması.

11 AĞUSTOS	1473	Otluk-beli Savaşı ve zaferi. (Uzun Hasan bu savaşta kesin olarak kaybetmiştir).
	1474	Üçüncü Kilikya seferi ve İçel'in alınması.
	1474	İşkodra kuşatması
	1474	Cem-Sultan'ın Karaman valiliğine nakli.
	1475	Boğdan bozgunu.
	1475	Karadeniz'in bir Türk gölü haline getirme çabaları.
6 HAZİRAN	1475	Kefe'nin alınması
	1476	Boğdan seferi ve zaferi.
	1477	İnebahtı kuşatması.
	1477	Akça-hisar (Kroya) kuşatması.
	1478	Venedik'e kadar uzanan İtalya akınları.
	1478	Akça-hisar (Kroya)'ın teslim olması. (II. Murad ve Fatih'i çok zorlayan bir müstahkem mevkidir).
	1478	İşkodra kuşatması.
	1479	On altı yıl süren Osmanlı - Venedik savaşının son bulması. Barış anlaşması koşulları içinde bir kısım yerlerle beraber İşkodra'nın da Türkler'e geçmesi.
13 KASIM	1479	Rumeli akıncılarının «Karlsburg» dolaylarında bozulması. (Erdel voyvodası, Macar komutanı, Tımışvar Kontu'nunu bu tesadüfî zaferden sonra Türk akıncılarına yaptıkları vahşet, Batı kaynakları tarafından dahi örtülememektedir. Türk cesetleri üzerinde içki sofraları kurulmuş, esirlerin balta ile parçalanan başlarıyle kuleler yapılmıştır...).
	1479	Turul - Durul (Gümüşhane vilâyeti dolaylarında) beyliğinin alınması.
	1479	Tanan ve Çerkezistan'da açılmalar.
	1479	Kefalonya ve Zanta dukalığının işgali.
	1479	II. Murad zamanında başlayan İslâm devletleri ilişkilerinin genişlemesi, Hac yolunda su yollarının onarılması.
	1479	Osmanlı - Mısır anlaşmazlığının yüze çıkması.

	1480	Rumeli akıncılarının intikamının alınması. Türk akıncılarının Karniol, Karinthia ve İstirya içerlerine kadar uzanıvermeleri.
	1480	Hersek dukalığının Türk sınırları içine alınması.
	1480	İtalya seferi ve Otranto'nun alınması.
	1480	Rodos'un kuşatılması.
3 MAYIS	1481	Fatih Sultan Mehmed'in Maltepe civarında (Hünkâr-çayırı) mevkiinde Tanrı'nın rahmetine kavuşması.

İSTANBUL'U FETHEDEN YENİÇERİ'YE

Vur pençe-i Alî'deki şemşîr aşkına
Gülbangi âsmânı tutan pîr aşkına

Ey leşker-i müfettihül'lebvâb vur bügün
Feth-i mübîni zâmin o tebşîr aşkına

Vur deyr-i küfrün üstüne rekz-î hilâl içün
Gelmiş bu şehsüvâr-ı cihangîr aşkına

Düşsün çelengi Rûm'un eğilsün ser-i Firenk
Vur Türk'ü gönderen yed-i takdîr aşkına

Son savletinle vur ki açılsın bu sûrlar
Fecr-i hücûm içindeki Tekbîr aşkına.

Yahya Kemal BEYATLI

İSTANBUL'UN FETHİNİ GÖREN ÜSKÜDAR

Üsküdar, bir ulu rü'yayı görenler şehri!
Seni gıptayla hatırlar vatanın her şehri,
Hepsi der: «Hangi şehir görmüş onun gördüğünü?
Bizim İstanbul'u fethettiğimiz mutlu günü!
Elli üç gün ne mehâbetli temâşâ idi o!
Sanki halkın uyanık gördüğü rü'ya idi o!
Şimdi beşyüz sene geçmiş o büyük hâtıradan;
Elli üç günde o hengâme görülmüş buradan;
Canlanır levhası hâlâ beşer ettikçe hayâl;
O zaman ortada, her sâniye, gerçek bir hâl,
Gürlemiş Topkapı'dan bir yeni şiddetle daha
Şanlı nâmiyle «Büyük Top» denilen ejderha.
Sarfedilmiş nice kol kuvveti gündüz ve gece,
Karadan sevkedilen yüz gemi geçmiş Haliç'e;
Son günün cengi olurken, ne şafakmış o şafak,
Üsküdar, gözleri dolmuş, tepelerden bakarak,
Görmüş İstanbul'a yüzbin meleğin uçtuğunu;
Saklamış durmuş, asırlarca, hayâlinde bunu.

Yahya Kemal BEYATLI

İÇİNDEKİLER

Sunarken V
Müverrih Kritovulos IX
Önsöz XIII

I. KİTAP: İstanbul'un fethi, imârı ve yerleştirilmesi. (Üç yıllık olaylar) 3

II. KİTAP: Enez, Limni, Taşoz ve Semendirek adalarının alınması. Sırbistan'ın Türk eğemenliğine girmesi. (Üç yıllık olaylar) 117

III. KİTAP: Mora savaşları. İstanbul'un imârı. (Üç yıllık olaylar) 145

IV. KİTAP: Sinop ve Trabzon'un alınması. Midilli adasının zabtı. Fatih'in Boşnak ülkesine girmesi. (Üç yıllık olaylar) 185

V. KİTAP: Venedikliler, Boşnaklar ve Arnavutlar üzerine yapılan seferler. (Üç yıllık olaylar) 223

Fatih Sultan Mehmed Hân'ın Kısa Hayatı 247
«İstanbul'u Feth Eden Yeniçeri'ye» (Y.K.Beyatlı) 253
«İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar» (Y.K.Beyatlı) 254

RESİMLER: Eski Manisa, Fatih'in portresi, Fatih'in Tuğrası, Rumeli-hisarı, Fatih Camii'nin eski durumu, İstanbul'un eski plânı, Fatih'in Kılıcı, Fatih'in Kaftanı, Fatih Camii'nin kubbesi.